

**ПРИВАТНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«ЛЬВІВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІЗНЕСУ ТА ПРАВА»**

**НАУКОВІ ЗАПИСКИ
ЛЬВІВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ
БІЗНЕСУ ТА ПРАВА**

Випуск 16

СЕРІЯ ЕКОНОМІЧНА

Збірник наукових праць
з економічних наук

Львів
2016

УДК : 336 (075.8)
ББК 65+67.91+63.3
Н 34

У збірнику опубліковано результати наукових досліджень професорсько-викладацького складу та співробітників Львівського університету бізнесу та права, а також інших українських вищих навчальних закладів, в яких висвітлено проблемні аспекти досліджень у галузі економічних і юридичних наук.

Наказом Міністерства освіти та науки України № 528 від 12 травня 2015 року «Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна» включено до переліку фахових видань України, у яких можна публікувати результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів докторів і кандидатів економічних наук.

Свідоцтво про державну реєстрацію: серія КВ № 14346-3317Р

*Рекомендовано до друку Вченою радою Львівського університету бізнесу та права
(протокол № 5 від 24.11.2016 року)*

Головний редактор: **Л.А. Янковська**,
доктор економічних наук, професор, Заслужений працівник освіти України, академік Української академії наук

Редакційна колегія:

Л. І. Сопільник, доктор юридичних наук, професор; Н. Ю. Мельничук, доктор юридичних наук, професор; С. В. Слінько, доктор юридичних наук, доцент; І. В. Зозуля доктор юридичних наук, професор; В. М. Кравчук, доктор юридичних наук, доцент; Ж. В. Завальна, доктор юридичних наук, доцент; Т. З. Гарасимів, доктор юридичних наук, професор; В. М. Самсонов доктор юридичних наук, професор; А. С. Токарська, доктор юридичних наук, професор; Ю. Півоварські, доктор юридичних наук, професор; Й. Зяцько, доктор юридичних наук, професор; В. Вінцент, доктор юридичних наук, професор; Л. М. Москвич доктор юридичних наук, професор; М. В. Косюта, доктор юридичних наук, професор; В. В. Новіков, кандидат юридичних наук, доцент; Л. Г. Чистоклетов, кандидат юридичних наук, доцент; Ф. В. Горбонос, доктор економічних наук, професор; Н. Л. Івашук, доктор економічних наук, професор; А. М. Ліманський, доктор економічних наук, доцент; Р. З. Патора, доктор економічних наук, доцент; В. С. Загорський, доктор економічних наук, професор; Є. В. Крикавський, доктор економічних наук, професор; В. С. Кравців, доктор економічних наук, професор; Л. Т. Шевчук, доктор економічних наук, професор; Ю. А. Дайновський, доктор економічних наук, професор; С. Й. Вовканич, доктор економічних наук, професор; В. Я. Брич, доктор економічних наук, професор; Ю. В. Пинда, кандидат економічних наук, доцент; Є. К. Пирожак, кандидат економічних наук, доцент; В. Є. Титаренко, кандидат економічних наук, доцент; В.М. Юзевич, доктор фізико-математичних наук, професор; О. А. Сербенська, доктор філологічних наук, професор; І. В. Крупський, доктор історичних наук, професор.

Рецензенти:

Г. В. Черевко, доктор економічних наук, професор;
В. Л. Ортинський, доктор юридичних наук, професор;
Б. В. Потятиник, доктор філологічних наук, професор.

Адреса редакції: 79021, м. Львів, вул. Кульпарківська, 99
Тел. (032) 292-78-50

Відповідальність за достовірність фактів, цитат, власних імен, географічних назв, назв підприємств, організацій, установ та іншої інформації несуть автори статей.

Висловлені у цих статтях думки можуть не збігатися з поглядами редакційної колегії і не покладають на неї ніяких зобов'язань.

Передруки і переклади можливі лише за згодою авторів і редакції.

ISBN 978-617-7363-45-2

© Львівський університет бізнесу та права, 2016

**ВСТУПНЕ СЛОВО
РЕКТОРА ЛЬВІВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ
БІЗНЕСУ ТА ПРАВА**

Шановний читачу!

Представляємо Вашій увазі шістнадцятий випуск наукових праць «Наукові записки Львівського університету бізнесу та права», який містить результати досліджень з актуальних питань економічних наук, науковий доробок співробітників нашого університету та інших провідних вищих навчальних закладів, а також іноземних вчених.

Даний випуск об'єднує статті, написані на актуальну тематику та скеровані на вирішення наукових і практичних завдань у різних сферах національної економіки.

Матеріали, представлені у випуску, є корисними для науковців і практиків, студентів, аспірантів і докторантів, працівників державних структур, підприємців, державних діячів.

Сподіваємося, що розміщені у цьому випуску статті зацікавлять Вас, розширять коло наукових інтересів та знайдуть застосування у Вашій науковій і професійній діяльності.

З повагою і побажаннями успіхів,

Л.А. Янковська
*Ректор Приватного вищого навчального закладу
«Львівський університет бізнесу та права»,
доктор економічних наук, професор,
академік Української академії наук,
Заслужений працівник освіти України*

DSc, Prof. L. Yankovska,
Lviv University of Business and Law
Dr. hab. Prof. A. Limański,
Department of Management and Organization, School of Management, University of Silesia
Dr. hab. Prof. I. Drabik,
Pedagogical University of Cracow

PATTERNS OF INDIVIDUAL CONSUMER BEHAVIOR ON THE CONTEMPORARY MARKET

Research concerning consumers and their needs is the starting point for any activities undertaken by enterprises on the free market. Information concerning the consumer and his/her behaviors is indispensable as far as the delineation of business strategies is concerned. The article discusses and explains the notion of consumer and the significance of individual consumer behaviors. In this context, types of costumer behavior (i.e. intentional, unintentional, voluntary, compulsory, rational and irrational) are characterized. Likewise, patters of consumer behavior in the conditions of globalized economy are also discussed. In addition to outlining the phenomenon of globalization of consumption – that is, a tendency towards the global dissemination of identical or similar consumption patterns and the formation of the so-called global consumption culture (i.e. homogenization of consumption) – the article wishes to discuss a number of related phenomena and processes taking place in the field of consumer behaviors; namely, issues related to the global differentiation of consumption (as opposed to the globalization of consumption), increase in the significance of services in consumption patterns typical of individual households, the growing significance of hedonistic consumption, dematerialization, and virtualization of consumption. The text outlines potentially negative effects of consumerism, leading towards over-consumption, as well as conceptions of de-consumption and environmentally-oriented consumption conceived as ways to cope with the said negative tendencies.

Key words: *Consumer, consumer behavior, globalization (homogenization) and heterogenization of consumption, servicization of consumption, dematerialization of consumption, hedonistic consumption, household-related consumption, virtualization of consumption, consumerism, over-consumption, de-consumption, environmentally-oriented consumption.*

Outline of the Research Problem

The realities of market economy place the consumer and their needs at the center of all considerations. Entrepreneurs are fully aware of the fact that their success is necessitated by assuming an orientation at the consumer. Entrepreneurs understand that the effectiveness of undertaken actions depends on a degree to which consumers' needs have been recognized and satisfied, which is manifested by adjusting market offer to those needs. Consumers' behaviors (also defined as consumption behaviors) must be treated as an element of broadly understood human behavior. The notion of behavior is very often defined as one's actions, activities, doings, deeds, reacting to something in a specified way. This notion refers to someone (i.e. agents, such as consumers, investors) and to something (i.e. it refers to certain objects or functions: consumption-related behaviors refer to the satisfaction of one's needs and investment-related behaviors refer to investments). The term "behavior" is identical with "action" indicating undertaking activities, dealing with someone or something in a previously specified manner [9, p. 11]. Although consumers' behaviors refer to individuals' economic activities (i.e. a person becomes a consumer when he/she decides to undertake economic activities in the sphere of consumption), these actions are relevant to many fields of study, such as law, psychology (experimental psychology, clinical psychology, social psychology), sociology, medicine, physiology, or social anthropology.

Consumers' behaviors are increasingly determined by external factors of global scope and significance. Likewise, they are responsive to the so-called "megatrends" and global problems (i.e. globalization processes, and technological progress). These factors strongly influence a given person's personality, therefore inducing changes in his/her mentality. In this specific way, a figure of "new

consumer” is being formed by the environment. Nowadays, it is important to recognize tendencies and regularities (i.e. patterns) as well as their effects on individual consumers’ market behaviors.

Analysis of Recent Studies and Publications

The notion of “consumer behavior” is derived from two English terms “consume behavior” and “consumer’s behavior” and, nowadays, is endowed with the aforementioned interdisciplinary character. The notion of behaviorism, in turn, denotes an approach in psychology which is widespread in the USA and refers mainly to the study of individual behavioral patterns, rather than internal, psychological processes. The notion “consumer behavior” has been used in since the mid-1960s. In Poland, the concept has been known since late 1980s. Knowledge concerning purchasing habits was accumulated mostly due to empirical studies of market behaviors which were initiated in the USA. These studies were initiated by V. Pareto, P.A. Samuelson and J.R. Hicks and other representatives of neoclassical economics (especially the subjectivist school of neoclassical economics). These pioneering studies were mostly concerned with detailed observations of consumers’ purchasing habits, delineating the applied preference scales, and an impact of various determinants on the individual’s willingness to make a purchase. The development of independent discipline known as “consumer behavior” is derived from marketing which provides an inspiration for studies in the field and deploys their result in the practice of business [9, pp. 12-14].

The increasing significance of studies concerning consumers’ behaviors is conducive for the further autonomy of research in this specific field of academic expertise. The starting point for further analyses is postulating a relevant differentiation among such terms as “consumer” (individual and collective), “client”, “purchaser”, or “user”, and the explanation of the term “consumer behavior”. The consumer is an agent of consumption whose activities taking place within the broadly understood sphere of a household are motivated by the satisfaction of needs typical of a given individual or a household. All people are characterized by having consumption-related needs. This denotes an individual who is able to satisfy a given need by means of making a purchase, making a purchase decision or using (i.e. consuming) given products or services. In this sense, the meaning of “consumer” is much wider than the meaning of such terms as “client”, “purchaser” or “user”. The notion of client refers to an individual who is only potentially interested in buying a given product. The purchaser refers to a person who actually buys a given product in order to satisfy his/her own consumption needs or needs expressed by other individuals. The notion of user denotes a person who is able to satisfy his/her needs by consuming products or services, regardless of the fact whether the purchasing decision or the purchase itself has been done by that particular person. There are purchasers who are not going to use the selected product or service. Similarly, there are users who did not purchase a given product or service. It is noteworthy to remember that the notion of user and consumer are used interchangeably, which may be treated as a narrow understanding of the notion of consumer.

In Poland, the notion of consumer is most frequently used in order to denote an individual consumer who is a member of a given household. The household is defined as an economic foundation with respect to individuals and their relatives. Members of a household are able to join their incomes (e.g. monetary and natural), material resources, and sell their work on the market or do the household duties in order to satisfy their own particular needs and the whole household’s needs. A difference between individual consumer and institutional consumer is characteristic of literature in the field written in English. The latter term is used to address commercial agents (i.e. enterprises) and non-commercial, non-profit organizations, including public institutions and NGOs which buy and use products in order to function effectively and realize purposes related to production processes or sales. The notion of institutional consumer, as it is suggested by a number of professionals in the field, should not be deployed to using goods and services for the production’s sake, but only for commercial and non-commercial consumption, as in the case of buying office supplies. Yet, there is little doubt as to the necessity of differencing between consumers (both individual and institutional) and clients [4, p. 29 & pp. 45-46].

There are numerous definitions referring to consumer behaviors. For instance, J.C. Mowen defines consumer behaviors as a discipline concerning individuals who make decisions referring to purchasing and the consumption of goods, services, experiences and ideas [9, p. 12]. In turn, R.D. Blackwell and P.W. Miniard define consumer’s behavior as a totality of actions related to purchasing and using of goods and services, together with decisions both determining and antedating the said

actions. F. Hansen explains that a consumer's behavior is a totality of actions and perceptions that take part in the processes of choosing products, making purchase decisions, and consuming products or services. H. Fabiunke, H. Fischer, J. Jager and W. Kopert claim that a consumer's behavior results from individually experienced needs, and refers to a totality of objective and subjective, rational and emotional, conscious and unconscious activities taking place in the process of taking consumption-related decisions and consumption itself [8, pp. 14-15]. G. Antonides and W.F. van Raaij suggest a comprehensive approach to the problem by defining consumer behaviors by referring to psychological and physical activities (together with their motives and underpinnings) undertaken by individuals and small social groups and focused upon choosing, purchasing, using, and getting rid of products or goods, rare commodities, and services delivered by market, public sector, and households. By performing the said activities, consumers are able to function on the market, pursue their goals, realize their values, which is indispensable for getting satisfaction and welfare with regard to short-term and long-term results and consequences both for individuals and social groups [1, p. 24].

In Poland, the notion of consumer behavior is defined in a similar way. W. Pohorille regards consumer behavior as a way in which individuals hierarchize their needs, choose goods and services instrumental for the satisfaction of needs and use the possessed goods. In turn, J. Szczepański observes that consumer behavior may be expressed as experiencing and evaluating one's own needs, recognizing a subjective hierarchy with regard to one's needs, choices taken with respect to their satisfaction, and the acquired means of need satisfaction [8, p. 15].

The aforementioned definitions show that consumer behaviors should be treated as certain processes which are characterized by a considerable dynamics of changes and the presence of differentiated interactions taking place in the context of market exchanges. Consumers' behaviors are changeable because individuals' thoughts, feelings, and actual actions are also variable. These changes refer equally to individual consumers, social groups and whole societies. Likewise, these changes may be explained by immanent characteristics of human consumption needs; namely, their renewable character and the fact that new-fangled needs appear constantly. Moreover, when seen as a totality of thoughts, emotions and actual actions, consumer behaviors remain in a constant interaction with a given individual's environment. These processes take place within the context of market exchange in which consumers spend their resources (i.e. money, time, knowledge, skills, work) in order to receive means necessary for satisfying their need [4, pp. 43-44].

When conceived as a kind of repeatable, cyclical process, consumer behavior may be broken down into three interrelated sub-processes (i.e. stages):

- Purchasing processes refer to all actions and cognitive operations that lead to an act of purchase. This stage is devoted to searching for all available information in order to make a more informed purchase decision.
- Consumption (i.e. owning a product) is related to using the product and all emotional states accompanying it.
- Product use refers to actions and cognitive processes taking place when the act of purchase has been made. Disposal is accompanied by the consumer's subjective level of satisfaction.

Practically speaking, consumers' behaviors on the market may be highly diversified. There are a number of distinct forms of consumer behaviors which could be categorized as intentional and unintentional, compulsory and voluntary, rational and irrational. Intentional behavior is conscious, purposeful, and rational. It represents a person's beliefs and needs. In turn, unintentional behavior is most frequently undertaken under the influence of emotional impulses and, consequently, it is not always purposeful or rational. Quite frequently, unintentional behaviors do not represent the individual's beliefs or needs. Both intentional and unintentional types of behavior might be voluntary or compulsory. Voluntary behavior is not restricted by any external factors and it springs from the consumer's subjective motivations. Compulsory behavior is necessitated by external factors, as it is in the case of constraints set upon decision processes by an individual's life situation. Forced behaviors may be also influenced by interactions with other people. Compulsory and voluntary behaviors may be divided into rational and irrational, which means that voluntary actions are most frequently rational and compulsory actions are usually defined by referring to rationality of a lesser degree. In this context, a rational behavior denotes an internally coherent action which renders satisfaction maximization possible. Consumers behave rationally as long as they try to purchase as many products as it is necessary to achieve satisfaction,

given the acquired level of income. In turn, irrational behavior can be understood as internally incoherent action or an action which is contradictory with the consumer's objective interest. Choices taken by irrational consumers are shaped by conformity, snobbism, or unconscious impulses, rather than calculation which is devoid of emotional elements [8, pp. 32-35].

Aims of the Article

The main aim of this article is to identify and characterize changes taking place with respect to an individual consumer's behaviors in the context of market globalization. The article assumes that globalizing factors (e.g. increase in consumers' mobility, technological progress, macroeconomic changes) are responsible for the formation of new tendencies with respect to consumer market behaviors. A significant part of our considerations is devoted to the identification of negative phenomena related to the development of the global market, which determine consumers' needs, as well as impose a consumerist lifestyle so that significant environmental, social and individual costs become more visible. Finally, the text traces the means that have to be undertaken to combat the aforementioned negative processes.

Summary of the Basic Research Material

Globalization processes exert an essential influence upon behaviors undertaken by individual consumers on the contemporary market. In this context, the globalization of consumption is treated as both a reason for and an outcome of the said changes. The globalization of consumption, to put it in the most general manner, refers to the worldwide dissemination of identical or similar purchasing habits and the formation of the so-called global consumerist culture (i.e. homogenization of consumption). Purchasing habits are very often taken from the USA, so the globalization of consumption is very often referred to as westernization, mcdonaldization or Americanization of consumption [2, pp. 136-137]. Globalization of consumption is a consequence of market globalization which is motivated by enterprises seeking growth due to the strategy of standardization, also with reference to offered products. Trying to identify determinants of globalization of consumption, one must take both facilitating and constraining factors into account (see the table below). Both types of factors are associated with the functioning of enterprises on the contemporary markets and expectations or aspirations expressed by myriads of consumers.

Table 01. Factors determining the globalization of consumption.

Facilitating factors		Constraining factors
Related to demand	Related to supply	
<ul style="list-style-type: none"> • Aspirations towards modern, more attractive lifestyle. • Seeking for reliable, high-quality products. • Purchasing global products understood as a way to rise one's self-esteem by consumers from developing countries. • Increase in the spatial mobility of consumers. 	<ul style="list-style-type: none"> • Increase in competition leading to seeking growth through foreign expansion. • Willingness to get the advantage of scale. • Free flow of products, workforce and capital. • Development of information technologies providing effective communication with the market. 	<ul style="list-style-type: none"> • National attitudes resulting in preferences towards domestic production. • Cultural determinants. • Consumer ethnocentrism • Income stratification. • Unemployment.

Source: [5, p. 34].

A successful implementation of global strategies requires that groups of consumers sharing the same characteristics must be identified in different countries. In other words, one must recognize various groups of consumers who share essentially the same worldview. Joining similar market segments typical of different countries results in the formation of a trans-national market segment. Such a segment comprises uniform, international groups of consumers, which means that a group of consumers extracted in a given country (or region) is characterized by the same characteristics as a comparable segment extracted in a different country or region. When observed from the broadest perspective, a trans-national segment may be equivalent to a global segment, indicating purchasers localized worldwide and searching for global products.

One's participation in the global consumerist culture is manifested by using the offer of global products. Consumers who assume a cosmopolitan worldview are most susceptible to the charms of the global offer. This group comprises of well-off "citizens of the world"; namely people who travel extensively, have numerous business contacts at their disposal and take part in the global audience of international mass media. Furthermore, such a group comprises of young consumers who massively conform to the newest trends of global culture, especially in the context of music, film, or fashion. The aforementioned groups of consumers are interested in the consumption of global products in order to manifest their progressive orientations, sophisticated taste, and participation in the global society. The group of global consumers is also comprised of professionals and luminaries who are able and willing to choose global products due to their social position and education (it refers equally to medicine doctors, architects, engineers, technology luminaries, etc.) [5, p. 38; 10, p. 603].

Practically speaking, the existence of international market segments refers mostly to groups of countries or regions, rather than the whole global market. The complete global standardization of production is practically impossible because it is difficult to offer an identical, uniform product (i.e. a product developed with the use of standardized solutions in the spheres of distribution or promotion) to supposedly identical segments of consumers in many countries.

An analysis concerning the impact of globalization processes on consumption patterns must entail considerations referring to both positive and negative consequences whose scope and scale are dependent on the level of socio-economic development that is typical of a given country (see the table below). One of the most positive effects of globalization is the dissemination of global consumer ethics which indicates a specific way realizing consumer behaviors. It is not only manifested by purchasing goods that are recognizable worldwide, but also by making use of services that enable becoming similar to the perceived pattern-forming consumer groups. The global consumption ethics comprise the following characteristics: acceptance of universal values, consumers' environmental awareness, being sensitive to damages inflicted on the environment in the process of consumption, increase in interest vested in pro-environmental campaigns, increase in the interest vested in health problems, taking care of one's bodily functioning, increased awareness of consumer's rights which can be seen as an outcome of consumer movements and consumer education.

Table 02. The consequences of globalization of consumption.

Positive	Negative
<ul style="list-style-type: none"> • Dissemination of consumption ethics. • Increase in access to technologically sophisticated products. • Favorable conditions rendering the satisfaction of consumers' expectations and needs possible (the development of marketing of mass individualization). • Reinforcement of consumers' preferences. • Homogenization of legal regulations concerning consumer safety. • Infrastructural development. • Acceleration of interpersonal communication processes (i.e. the transfer of information technologies to everyday life). 	<ul style="list-style-type: none"> • Creolization: introduction of foreign influences and products to local traditions. • Risk of altering of local purchasing habits. • Dangers associated with purchasing global products at the expense of satisfying one's basic needs. • Lack of correlation between market globalization and the globalization of democratic or civic institutions.

Source: [5, p. 40].

An ethnocentrically oriented consumer is an opposition of the global consumer. The phenomenon of consumer ethnocentrism refers to the existence of beliefs commonly shared by consumers in a given country, stressing moral obligations referring to purchasing domestic products due to an opinion emphasizing the necessity to support the domestic economy or a view postulating that local products are of higher quality as compared to foreign goods. An increase in the significance of

consumer ethnocentrism leads to the heterogenization of consumption understood from an international perspective; that is, the increase in the diversification of worldwide purchasing habits. Consumer ethnocentrism is rooted to a considerable extent in globalization processes as a specific reaction to the negative consequences of globalization processes. Having been interested in a product's country of origin, an ethnocentrically-oriented consumer actively searches for information rendering recognizing the product's origin possible. Having been armed with a right to choose freely, the ethnocentrically-oriented consumer is willing to assume the superiority of domestic products over foreign ones. At this point, one must remember that the ethnocentrically-oriented consumers are very often motivated by emotional or moral, rather than rational (i.e. economic) reasons. Attitudes marked with consumer ethnocentrism are observable in both economically developed countries, in which local products are highly valued, and economically developing countries in which there are widespread anxieties concerning the influx of foreign capitals [3].

Heterogenization of consumption is also rendered by the individualization of lifestyles. Contemporary consumers are increasingly demanding and skeptical. They expect a higher diversity of offered products or services, increase in the quality of services, and a greater engagement on behalf of corporations both at the moment of purchase and afterwards. Regardless of which product is purchased, a contemporary consumer demands for an individualized approach equally with regard to the product itself, additional services, communication means, or distribution channels.

An interplay between simultaneously occurring processes of homogenization of consumption (i.e. standardization processes induced by globalization) and heterogenization of consumption (i.e. diversification of consumption as a result of consumer ethnocentrism and individualization of lifestyles) is a compromise resulting in the formation of global-local consumption hybrids. Hence, one may address the hybridization, or glocalization, of consumption. A practical sign of such a hybridization is the acceptance of a global product and its subsequent assimilation to the local value systems, or consumption patterns. On the other hand, one may also observe the global consumption of local products also takes place in the practice of market behaviors [2, pp. 140-141].

Economic globalization and related phenomena constitute a background for the whole array of changes in the field of consumer behaviors. The turn of the twentieth and twenty-first centuries is characterized by an increase in the significance of services which have become the leading branch of economy in developed countries. This process, which is also manifested in the sphere of consumption, is frequently referred to as the servicization of the economy. The notion of service refers to activities leading to the satisfaction of people's needs without the creation of material, tangible goods. It is estimated that 70% approx. of GDP is generated by services in developed economies, at the same time 70% of workforce is employed in the service sector. Servicization of consumption refers to the increase in consumption-related expenditure with regard to purchasing services, which is accompanied by the growth in the worth of services in the overall structure of a household's consumption. It equally refers to expenses made with regard to fulfilling household duties and to services rendering possible personal realization and the satisfaction of cognitive and emotional needs by individual family members [5, p. 18].

Services could be divided into material services and intangible services (also known as social services). In the case of material services activities undertaken by a service provider are directly aimed at a given product. Material services result in the following:

- Increase or decrease in the use-value of a given object (e.g. installation or deinstallation of a given appliance or its upgrading).
- Moving, storage, or handing over a given object (e.g. transportation, storing, selling or property protection).
- Restoring of a product's use-value (e.g. fixing, upgrading).

Intangible services are directly aimed at a human being, his/her body (*soma*) and psychic dispositions (*psyche*) and the effect of such services is intangible. Examples of intangible services are the following activities and their intangible effects: teaching (effects: knowledge and qualifications), medical advice or medical help (effects: amelioration of one's health condition, elimination of pain), beauty service, like cutting or modelling one's hair (effects: better looks, improved mood), property or personnel protection (effects: feeling of being safe), science and art (effects: knowledge, aesthetic

sensations). Intangible services can be, of course, classified in a plethora of other ways [2, pp. 28-31].

The basic reasons for the servicization of consumption are the following [2, pp. 131-132]:

- The development in terms of using and producing material goods which could be supplemented by relevant services (e.g. cars, TV sets, computers and a whole array of supplementary services).
- The substitution of certain material goods by relevant services (e.g. washing machine is substituted by laundry services, summer house is substituted by hotel services, owning car is substituted by taxi or public transport).
- Civilizational progress (especially scientific and technological progress) involves the development in the sector of intangible services; namely, services focused upon education, culture, healthcare, safety and security, information processing, tourism, etc. A classical instance of a positive feedback loop is observable in this context: civilizational progress stimulates development of services and those services themselves pave the way for further civilizational sophistication.

Developed economies could be characterized by a substantial increase in expenditure on intangible services. This phenomenon could be defined as a de-materialization of consumption. The process is a result of the fact that contemporary societies are increasingly characterized by – according to the spirit of postmodernism – the dominance of a consumer who collects sensations, personal stories, is interested in changes, diversity, new forms of knowledge. Such consumers regard shopping as an act of purchasing symbolic values (i.e. symbolic consumption). Symbolic meanings are conceived in this context as a type of added value which enriches an object of consumption. This is related to an assumption suggesting that the very act of consumption is far from being a neutral activity. Consumption is accompanied by its social and psychological dimensions: on the one hand, it an expression of a human being; on the other hand, it could be interpreted by other people through lens of diversified social norms. The symbolic meaning of consumption means that consumers are able to express their personalities, manners, beliefs by means of specific forms of satisfying needs (i.e. using products endowed with a certain symbolic added value). Likewise, other consumers are equally able to inscribe a symbolic significance to such forms of consumption [1, p. 85].

As members of many social groups who fulfill a plethora of social roles, individuals buy symbolic goods which emphasize and define their social status. There are four types of such products [1, p. 94]:

- Luxurious goods are not only symbols of prestige but also a proof of achieved status and leadership in a given social group (e.g. well-situated residences, apartments, art collections, jewelry, designer clothes, certain brands of cars, luxurious pieces of furniture).
- Goods providing social status by the possession of which consumers may accentuate their social position (e.g. well-known, fashionable brands of supposedly “regular” products of everyday use, such as Lacoste™ polo shirt, Nike™ sneakers).
- Goods symbolizing one’s maturity. Such products are supposed to symbolize that the person has reached specific age and, as a result, is able to consume certain products because their functional significance is smaller than the symbolic one in the introductory period of use (e.g. cigarettes, coffee, alcohol, cosmetics).
- Goods alleviating anxieties. Such products aim to aid a consumer to solve social problems, prevent personal or social risks (e.g. products for taking care of personal hygiene, perfumes, medicaments, goods and services facilitating taking care of one’s looks and stamina).

At this point, the notion of hedonist consumption must be mentioned. The notion emphasizes that consumer behaviors are to a large extent oriented at fulfilling one’s fantasies, evoking positive emotions and fun. Hence, the idea of hedonism refers to getting satisfaction which becomes a priority objective and the supreme motive. Since the “pursuit for fun” is a typical feature of postmodern society, the hedonist aspect of satisfying needs has been extensively studied. Forms of hedonist consumption refer to such activities as recreational shopping, exploratory consumption, impulsive and compulsive shopping, compensatory consumption [7, pp. 131 & 148-154].

Recreational shopping refers to visiting malls and shopping centers just for coping with stress and cheering oneself up. Some consumers are willing to treat shopping as some sort of exploration, searching for bargains, getting desired products for competitive prices. Such activities are typical of the

explanatory consumption. Others are satisfied merely by window shopping. Yet, all of them are able to feel satisfaction and self-realization by spending their free time on recreational shopping.

Impulsive shopping is also treated in terms of hedonist consumption and it refers to doing shopping spontaneously, without prior consideration in attempt to react to a sudden, irresistible desire to own a given product. Studies confirm that this type of consumption is more common than one expects, and it may refer to the majority of acts of purchase. As a result, the minority of purchasing decisions are taken after prior consideration or planning. A significantly lesser meaning is attributed to external circumstances which were previously defined as factors responsible for impulsive shopping (e.g. a purposefully designed shop window, newness of a product, socially appealing advertisement). The studies show that these elements are only factors facilitating doing impulsive shopping, but the predilection for this type of consumption is mostly determined by one's emotions, and the shopping itself – just like the recreational type – are supposed to cheer the consumer up, alleviate frustration, etc.

Compulsive shopping is manifested by acts of purchase completed due to the existence of an internal compulsion motivating the consumer to make multiple purchases, buying excessive amounts of goods in order to cope with boredom, tensions or anxieties. Compulsive shopping may assume a form of unstoppable want for buying gifts for oneself or other people. Likewise, it may also assume a more negative, extreme form of kleptomania. Compulsive shopping is done mostly by a consumer with average income, low self-esteem. It is an attribute of person who is willing to ascribe high significance to money conceived as a means for solving problems or making social comparisons.

The above-mentioned phenomena are mostly related to the so-called “compensatory function” of consumption because these types of shopping are supposed to compensate for the purchasers' deficits in other fields of action, mostly in the context of positive emotions, self-esteem, interpersonal relations. A specific manifestation of compensatory consumption is the so-called “lipstick effect” which is especially evident at times of economic crisis. The effect was first observed during the Great Depression in the USA when a massive decrease in industrial production was accompanied by a significant increase in the sale of certain luxury cosmetics. The observed cases of recession in other countries were also accompanied by increase in the sale of lipsticks, perfumes or neck ties [4, p. 178].

A characteristic feature of social changes taking place in developed countries in the last years is the individualization of consumer behaviors and lifestyles (also known as de-collectivization), and the related “retreat” into privacy. The phenomenon of increasing individualism is manifested by all spheres of human existence; that is, in family life, at schools, at a workplace. A tendency towards household-related consumption means that purchasing patterns are transferred from public institutions to households. One's home is not only a center of family or social life, a place of rest and leisure, but also a place where human needs are satisfied. This especially refers to cultural, educational, recreational and health-related needs that were previously satisfied by public institutions. In addition to the previously mentioned individualization of purchasing habits and lifestyles, the household-related consumption is facilitated by the following factors: improvement in housing conditions, equipping households with sophisticated communication technologies, providing households with transportation means and data storing technologies smoothing cultural communication, modifications in the ways occupational duties are performed, new patterns of spending one's spare time. At this point, one has to refer to the development of certain material services (e.g. transportation, commerce, or banking and insurance) which are nowadays characterized by an ability to deliver ready-made products to households. This applies to mail-order sales (e.g. food, clothes) or banking and insurance services. The household-related consumption is also positively influenced by social anxieties caused by the deterioration of public and welfare security, and the accelerating, assuming absurdist forms rat-racing, especially at workplaces.

The household-related consumption is very often defined as a defensive type of action which indicates a conscious retreat from the public forms of life, which results in the delimitation of the public sphere. Consequently, one observes the deterioration of social ties, disappearance of civic habits, decrease in the frequency of social visits, etc. On the other hand, the household-related consumption results also in focusing on the family as the central cell of social life and the reinforcement of family ties. Yet, the latter tendency refers to a limited number of people, and the opposite inclination – that is, the weakening of family ties – is more frequently observed. Likewise, seniors are increasingly interested in being independent of their offspring. The youth are increasingly characterized by a tendency towards becoming independent very quickly. Furthermore, marital unions are commenced later, and the number of one-person households is increasing. It all contributes to a process of social atomization, which in

turn fosters individualization in decision-making [2, pp. 133-136 & pp. 20-21].

Nowadays, the intensity and structure of consumption depend on the rapid development of information and communication technologies, including those associated with television and the internet. The dissemination of digital media has revolutionized the ways people satisfy their needs and paved the way for the virtualization of consumption which occurs simultaneously to the phenomenon of household-centric consumption. In order to consume an increasing amount of goods (especially such intangible services as education, or culture) one is not forced to leave home. Virtualization, which was fostered by cultural changes transforming the “culture of sign” into the culture of “image and sound”, more frequently refers not to a passive reception of broadcast contents (i.e. traditional TV shows), but also to the active participation in the virtual reality (e.g. computer games, interactive TV shows). The sheer ability to use a multitude of media at the same time leads to the phenomenon of multitasking indicating one’s capacity to perform many actions at the same time interval. Frequently, one observes that contents taken from a multiple media are consumed simultaneously, as in the case of watching TV, listening to the music, browsing internet webpages, communicating with others via internet communicators. Perceiving the world and one’s life through the lens of computer display may eventually lead to the disintegration of human existence into its real and virtual segments. At this point, one observes a separation one’s personality and body, indicating that the body continues to function in the tangible, physical reality and the mind dwells in the sphere of virtual reality [2, pp. 148-150].

The development of modern technologies, especially the development of internet, leads to “prosumption”, a term coined by a combination of “production” and “consumption”. Likewise, the contemporary consumer gradually heads towards the status of the prosumer who is able to express his/her activities both in the context of supply and demand. Increasingly, the prosumer is becoming a serious partner to enterprises, is able to communicate with enterprises on equal terms, and becomes a co-founder of ideas paving the way for products [4, p. 31]. The notion of prosumption denotes processes of combining consumption and production until the point of complete amalgamation. Apart from the aforementioned processes of technological development, the following factors could be defined as stimulating prosumption processes [2, pp. 145-146]:

- Increase in the significance of free time and a tendency to use it in an attractive way.
- Opportunities for doing one’s job from home and intertwining it with consumption.
- Changes affecting organization of work and its re-evaluation in the duration of human life; the evolution of work towards greater creativity.

A negative effect of the development and functioning of global market is the phenomenon of consumption and its transformation towards over-consumption. The latter case refers to excessive consumption which is not rationalized by actual human needs or environmental, social and individual costs. Both consumerism and over-consumption are typical of economically developed countries in which the increase of consumption is concomitant with the incessant creation of artificial needs which are being moved to the sphere of basic needs. An attitude of “insatiable consumer”, when successfully initialized, is a result of the show-off effect and a motivation to keep up with the rest of one’s community or other nations, which leads to a greater life satisfaction as a result of increasing consumption. Consumerism leads to an illusory happiness (i.e. an illusion of freedom and safety). It also paves the way for the waste of produced goods, human work, and natural resources. Consumerism leads also to the spiritual degradation of human beings, making them dependent upon their possessions. The foundations of consumerism may be perceived as a collapse of traditional values. The increase in the consumption level may bring a greater satisfaction of needs and higher life quality. Yet, moving beyond the optimal consumption rate may, at the end of the day, result in the deterioration of quality of life [6].

The development of consumerism and the dissemination of the insatiable consumer’s attitude lead in the long run to numerous pathologies and dangers hindering civilizational progress. As a result, one may observe signs of assuming critical attitudes towards unstoppable consumption in many countries, and on the international forum. Likewise, there are attempts to rationalize certain aspects of consumerism, as in the case of consumption focused upon food, housing, medical services, entertainment, and leisure. A notion of de-consumption, which refers to a tendency to limit consumption to rational scope resulting from the consumer’s individual, psychic and physical features, is getting more popular in some social spheres in developed countries. One may expect that the phenomenon will grow stronger, and the processes of de-consumption will soon be generalized to effect wider social

spheres. An important argument for de-consumption is environmental issues; that is, a willingness to protect natural environment from degradation and economizing on the Earth's natural resources. What is more, some economists claim that massive, socially all-inclusive consumption has not lived up to social expectations. Granted, it has ameliorated human material existence, but it has also failed to make people happier. Likewise, consumption has not become an effective remedy for the perennial problems of ageing, health problems, tragic accidents. Frequently, existential problems or illnesses are more acutely experienced in conditions of intensive consumption, which leads to profound pathologies or frustration. Hence, one observes a phenomenon of getting bored with consumption or disillusionment with consumption, which definitely will affect the future development of consumerism [2, pp. 142-145].

In the context of environmental protection, a positive tendency refers to the development of environmental movements. Initially conceived as an intellectual avant-garde, environmental movements have been transformed into truly massive social movements whose aim is to lay stress on environmental-friendly consumption. Such movements' main objective is to shape a new rational and self-conscious consumer who is willing to prefer public goods to one's own comfort, and perceive the reality from a perspective of incoming generations. A wholesale change in purchasing habits is a condition for present negative processes and their consequences for the natural environment and life quality. Yet, it is not a matter of hindering consumption but rather its modification so that the external, negative effects of consumption are limited. Hence, environmentally-oriented consumption should be characterized by the following features [2, pp. 130-131]:

- Using goods rationally; that is, economically.
- Restricting consumption patterns centered upon the use of rare, non-renewable natural resources which, at the same time, take a decisive role in the production of dangerous, post-consumption waste.
- Purchasing and consuming of goods producing limited amounts of post-consumption waste.
- Purchasing and consuming of environmental-friendly products (especially food) which are not produced with the use of chemical imitations of natural ingredients.

Conclusions and Perspectives for Further Research

The ongoing process of economic globalization, understood as an increase in multilateral interdependence of similar elements comprising globalization processes, is a factor determining further changes with respect to behaviors typical of individual consumers. Issues associated with the identification and characterization of features combining to create a "new consumer" functioning in the realities of global markets are specially interesting field of studies. A starting point for further research is our acceptance of the features of new consumers that are indicated nowadays [5, pp. 28-29]:

1. The new consumer is characterized by increased awareness of consumer rights and a very rational attitude towards the market offer. One may suggest that these features may pave the way for consumer disloyalty with regard to products and brands. Concomitantly, the incessant impact of media and leaders of public opinion give rise to impulsive reactions that take place despite the overall tendency towards rationalization of consumer behaviors.
2. One may observe a significant need for new forms of social ties whose character is different from those originating in traditional communities. New social ties are manifested by the formation of friendship ties and other associations which satisfy a need for fitting into a given social environment. In this context, products and services connecting people are widely recognized for their role in the creation of social interactions.
3. The client is increasingly characterized by having strategic skills of managing their own personal budget.
4. The new consumer is becoming a multicultural consumer, which is a direct consequence of existing in the multicultural world. On the one hand, there is a tendency to succumb to global strategies of entrepreneurial functioning. On the other hand, one may observe a tendency to keep regional specificity and cultural identity intact.
5. One observes an increased consumer mobility evident both in geographical and social spaces, which fosters and facilitates diversified forms of social communication. Processes of system transformation and the rise of liberalism in many countries' economic policies could be regarded as factors increasing consumer mobility.

6. The significance of relationship taking place between human beings and the natural environment is emphasized, which is manifested by activities undertaken on behalf of environmental preservation and tendencies towards purchasing of environmentally-friendly products.
7. Consumers are more frequently in a position to take part in diverse forms of social integration oriented at humanitarian aspects of social, national and international existence.

Bibliography

1. *Antonides G., van Raaij W. F.: Zachowania konsumenta. Podręcznik akademicki. WN PWN, Warszawa 2003.*
2. *Bywalec Cz., Rudnicki L.: Konsumpcja. PWE, Warszawa 2002.*
3. *Figiel A.: Etnocentryzm konsumencki. Produkty krajowe czy zagraniczne. PWE, Warszawa 2004.*
4. *Kieźel E. (red.): Konsument i jego zachowania na rynku europejskim. PWE, Warszawa 2009.*
5. *Mazurek-Łopacińska K.: Zachowania nabywców i ich konsekwencje marketingowe. PWE, Warszawa 2003.*
6. *Mróz B. (red.): Oblicza konsumpcjonizmu. SGH, Warszawa 2009.*
7. *Paluchowski W. J. (red.): Psychologia a promocja. W poszukiwaniu skuteczności. Tom 2. Zachowania konsumentów. Wydawnictwo Rys, Poznań 2004.*
8. *Rudnicki L.: Zachowanie konsumentów na rynku. PWE, Warszawa 2000.*
9. *Światowy G.: Zachowania konsumentów. Determinanty oraz metody poznania i kształtowania. PWE, Warszawa 2006.*
10. *Solomon M. R.: Zachowania i zwyczaje konsumentów. Helion, Gliwice 2006.*

Горбонос Федір Володимирович,
д.е.н., професор, перший проректор
Львівський університет бізнесу і права
Павленчик Анатолій Олександрович
к.е.н., доц. кафедри економіки, менеджменту та
готельно-ресторанного бізнесу
Львівський державний університет фізичної культури

ЕФЕКТИВНІСТЬ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ У КОНТЕКСТІ ДЕРЖАВНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

Подається аналіз сучасного стану виробництва продукції сільського господарства і спроба означити необхідність та доцільність регулювання розвитку процесів в аграрному секторі економіки на основі збалансованого і оптимального поєднання галузей сільського господарства. Акцентовано увагу на необхідності участі державного менеджменту у цих процесах, з метою забезпечення продовольчої безпеки країни в аграрній продукції вітчизняного виробництва.

Ключові слова: аграрна продукція, сільськогосподарські виробники, збалансованість галузей та структури виробництва, держава, менеджмент, продовольча безпека.

Дается анализ современного состояния производства продукции сельского хозяйства и попытка обозначить необходимость и целесообразность регулирования развития процессов в аграрном секторе экономики на основе сбалансированного и оптимального сочетания отраслей сельского хозяйства. Акцентируется внимание на необходимости участия государственного менеджмента в этих процессах, с целью обеспечения продовольственной безопасности страны в аграрной продукции отечественного производства.

Ключевые слова: аграрная продукция, сельскохозяйственные производители, сбалансированность отраслей и структуры производства, государство, менеджмент,

The analysis of the current state of agricultural production and attempt to define the need and feasibility of regulating processes in the agricultural sector based on a balanced and optimal combination of agricultural sectors. The attention on the need to participate in state management of these processes in order to ensure food security in agriculture domestic products.

Key words: *agricultural products, farmers, balance and structure of industries, government, management, food safety.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Нині, в аграрному секторі України, виробництво і постачання на ринок сільськогосподарської продукції, здійснюється рядом організаційно – правових структур, які функціонують, в основному, на задах приватної форми власності. Крупно-товарні підприємства виробляють основну частку товарної продукції і незначну – фермерські. Розвиток особистих селянських господарств відбувся, в міру можливості і потреби населення, як джерела покращення їх життєдіяльності. І хоча у користуванні особистих селянських господарств знаходиться незначна частка землі, цей сектор є досить високопродуктивним, що дає можливість його виробникам значну кількість продукції постачати і на ринок.

Усі структури господарюють на засадах підприємництва, проте має місце недостатня організованість у забезпеченні виробництва потрібних для держави обсягів і асортименту окремих видів продукції. По факту, співпраця і діяльність усіх підприємств, та й галузей аграрного сектора в цілому, є не регульованою у напрямі забезпечення продовольчої безпеки країни, а відбувається, за принципом стихійної доповненості.

Основною причиною є послаблення вимог і впливу державного менеджменту на регулювання економічних процесів і відносин в аграрній галузі. Брак заходів мотивації та стимулювання сільськогосподарських виробників з боку держави, зумовило порушення оптимального поєднання галузей у господарствах і їх внутрішню не збалансованість, та раціональне співвідношення розвитку основних і допоміжних галузей, що спричинило прояв відчутних перекосів у структурі виробництва продукції. І як наслідок, одних продуктів стало вироблятися з надлишком, а інших недостатньо, що негативно вплинуло на рівень забезпеченості населення країни продукцією вітчизняних виробників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання підвищення ефективності розвитку аграрного сектора економіки, його окремих галузей і удосконалення виробничої структури сільськогосподарських підприємств та поглиблення внутрігосподарських відносин постійно знаходяться в полі зору багатьох економістів – аграрників. Вагоме наукове та практичне значення мають праці таких вчених, як В. Апопій, І. Червен, С. Кваша, М. Кропивко, Ю. Лупенко, М. Малік, Н. Павленчик, І. Яців та ін. Проте, у науковій літературі ще не достатньо приділено уваги питанню структури виробництва, збалансованості та оптимальності поєднання галузей сільського господарства, що є важливим чинником зміцнення продовольчої безпеки країни силами вітчизняних товаровиробників.

Формулювання цілей статті. Означити окремі недоліки організації виробництва в аграрному секторі економіки та значення державного менеджменту у продукуванні та забезпеченні потреб суспільства країни в аграрній продукції вітчизняного виробництва.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аграрні підприємства України є основними постачальниками сировини для підприємств харчової і легкої промисловості й в мережу торгівлі. З переходом до ринку та з набуттям статусу бізнесової діяльності умов, вітчизняні сільськогосподарські виробники стали на засадах самостійності визначати вид та формувати програму діяльності, залучати матеріальні та трудові ресурси, реалізацію продукції та розпоряджатися прибутком.

Без належного досвіду діяльності в ринкових умовах і без врахування інтересів держави та перспектив власного розвитку, але керуючись тимчасовим інтересом і вигодою підприємства стали виробляти неадекватно до потреб за кількістю і асортиментом продукцію. В результаті продукції галузі рослинництва стало вироблятися більше, а тваринництва недостатньо, що спричинило їх дефіцит на ринку сільськогосподарської продукції.

Основною причиною є необгрунтований і не виважений підхід керівників підприємств до

формування структури виробництва. В умовах ринку основним критерієм у виборі спеціалізації і концентрації стала комерціалізація. Значна частина виробників зосередили свою діяльність на виготовленні тих видів продукції й надали їм статусу пріоритетних, які забезпечують високі доходи. Такими культурами виявилися зернові, соняшник, соя і ріпак, виробництво яких в технологічній і економічній площині є простішим і з меншими ресурсними затратами. У ринкових умовах, коли успіх агробізнесу визначає дохід, у вітчизняних виробників з'явилася тенденція поглиблення спеціалізації виробництва без врахування потреб національної економіки у видах сільськогосподарської продукції. Крупному підприємству стало вигідніше скоротити асортимент і надати перевагу виробництву високодоходного виду продукції, виграючи за рахунок збільшення обсягів її поставок на ринок, не конкуруючи з малими підприємствами у виробництві специфічних для них видів продукції. Продукція ж тваринництва, яка є високо ресурсо затратною стала не вигідною і велика кількість підприємств її згорнула.

По суті, створення нових господарюючих суб'єктів і встановлення їх виробничого напрямку та спеціалізації відбулося без будь-якого наукового обґрунтування і врахування економічних умов для виробництва певних видів продукції та рівня їх потреби для національної економіки. До того ж, знехтувано такими важливими прерогативами спеціалізації, як резерв раціонального використання сільськогосподарських угідь і підвищення родючості ґрунту, створення необхідних засад для організації аграрно-промислових об'єднань і умов для вирішення соціальних питань села, сприяння розвитку внутрігосподарської і внутрігалузевої спеціалізації, на основі раціональної структури з врахуванням використання як факторів виробництва, так і чинників соціально-економічного розвитку суспільства.

За таких умов держава, мала б акумулювати інтереси як сільських товаровиробників, так і свою зацікавленість і посилити вимоги до власників землі, як всенародного надбання, з підвищення ефективності її використання, спрямовуючи зусилля їх на впровадження інновацій та новітніх технологій в галузі, з метою збільшення обсягів забезпечення продовольчої безпеки країни на засадах встановлення рівноваги попиту і пропозиції, за умов можливості виготовлення дешевої і якісної продукції вітчизняними виробниками та узгодженості платоспроможного попиту споживачів. Натомість, владні структури не стимулювали і не створили вітчизняним аграрним формуванням мотивації та належних умов для ефективної їх діяльності на засадах збалансованого розвитку різних виробництв. Все це негативно вплинуло на економічний стан розвитку аграрного сектора економіки, загалом.

І, як результат, обсяги виробництва зерна з розрахунку на одну особу в 2015 р. перевищили рівень 1990 р. на 420 кг, а насіння соняшнику – на 211 кг. В той же час виробництво цукрових буряків зменшилося відповідно, на 612 кг, а молока і м'яса в Україні одержано лише – 52,5 і 60,4 % до рівня 1990 р. З розрахунку на одну особу молока вироблено лише 61,2, а м'яса – 65,8 % до потреб. Якщо у 1990 р. у структурі валової продукції галузь рослинництва займала 51,5%, а тваринництва – 48,5%, то у 2015 р. відповідно – 70,3 % і 29,7 %. За обчисленням у постійних цінах 2010 р. валова продукція сільського господарства у 1990 р. перевищувала рівень 2015 р. на 579,1 млн грн. Все це спричинило високу диспропорцію у виробництві галузей рослинництва та тваринництва.

Суттєві структурні зрушення у виробництві основних видів продукції зумовили відповідні зміни, а інколи і значні перекоси в експорті сільськогосподарської продукції. Нині його основу складає зерно, вивіз якого зростає вражаючими темпами. У 2015 р. він перевищив рівень 1995 р. у 47 раз. Практично Україна у 2014-2015 маркетинговому році посіла третє місце у світі з експорту зерна. Проте, з ряду причин, експорт інших видів сільськогосподарської продукції є недостатнім. Так, у зв'язку із скороченням обсягів виробництва продукції тваринництва у 2014 р. сталося від'ємне сальдо експортно-імпорного балансу живих тварин та продуктів тваринного походження.

Оптимістичні коментарі Міністерства аграрної політики та продовольства України свідчать, що у 2016/2017 маркетинговому році буде збільшено експорт зернових до 41,6, у т. ч. кукурудзи до 18,5 млн. тонн [6]. Від реалізації такої кількості зернових навіть при найсприятливіших умовах (нині ціна на світовому ринку на пшеницю складає – 170-165, а кукурудзи – 140-150 дол./т) Україна може виручити близько 7 млрд. доларів. Безперечно, що торгувати м'ясом набагато важче, ніж зерном. У той же час за 11 місяців 2016 р. свинини ввезено в Україну на суму 3,85 млрд. дол., а зовнішньоторгове сальдо по імпорту перевищує експорт на

627 тис. дол.

Якби Україна відмовилася хоча б від експорту 15 млн. т зерна, при умові конверсії 2,5 кг корму на кілограм приросту живої ваги, вона б змогла одержати біля 6 млн. тонн м'яса, що становило б близько 16 млрд. доларів у грошовому еквіваленті. Використовуючи зерно для годівлі худоби і птиці Україна змогла б збільшити майже у двічі виробництво м'яса на одну особу населення. А щоб досягти рівня виробництва м'яса на одну особу населення до показника 1990 р. в Україні достатньо збільшити його валове виробництво не більше як на 1290 тис тонн, що у вартісному еквіваленті становить близько 3,5 млрд. доларів. Це майже половина прогнозованої суми вирученої від реалізації зернових. З позиції продовольчої безпеки країни, стає очевидним, доцільність переробки зерна в країні і його використання для розвитку тваринництва.

Дисбаланс розвитку галузей аграрного виробництва і нині продовжує зростати. Багато крупних формувань, за рахунок приєднання малих та середніх агробізнесових структур створює умови для збільшення виробництва продукції рослинництва. Надмірне захоплення цим процесом, на нашу думку, поглибить і до того невітшну структуру посівів, призведе до збільшення ризику впливу негативу монокультури і зумовить без системність ведення землеробства та катастрофічні наслідки для галузі. Перенасичення структури посівів монокультурами унеможливить застосування науково-обґрунтованої сівозміни ведення землеробства і стане одним з найвагоміших чинників неефективності застосування інноваційних технологій.

У той же час, недостатнє виробництво основних видів продукції посилює розвиток відносин на імпортозалежність держави у продовольчій сфері. Подальше нарощування імпорту може призвести до перенасичення вітчизняного ринку однотипними товарами, з продукцією вітчизняних виробників, як в асортименті, так і в якості, але за нижчими цінами, що на певному етапі заохочуватиме населення і стимулюватиме її продаж. Проте це стане загрозою спаду обсягів виробництва у вітчизняних виробників, що в перспективі, неодмінно зумовить ріст цін на імпортні товари, а за умов зниження купівельної спроможності населення України призведе до зменшення споживання продукції населенням країни. Тому, зазначений розвиток відносин є не надійним.

Очікування зростання ефективності функціонування аграрного сектора країни, на засадах формування кластерів, як це вважають окремі науковці є, на нашу думку, непевним. Не заперечуючи важливість створення і функціонування кластерних структур на перспективу, необхідно зазначити, що кластерний підхід для розвитку аграрного сектора країни не є новим. Прототипом їм було створення виробничих комбінатів, міжгосподарських підприємств в аграрній сфері, інтеграція підприємств різних галузей, в т.ч. і фінансових, компактне розміщення промислових підприємств до сировинних зон і збуту продукції, наукових і освітніх закладів, формування виробничих районів та ін. Відмінності проявляються лише в ролі держави у реалізації кластерного підходу. Якщо раніше роль держави була визначальною у створенні та організації функціонування кластерних структур і увага зосереджувалася на безпосередній підтримці окремих підприємств і галузей, то в теперішній час провідна роль відводиться приватному сектору, а держава більше проявляє інтерес у підтримці діяльності і стимулюванні їх розвитку [1].

Одним із напрямів, що сприятиме зростанню ефективності діяльності підприємств є встановлення оптимальної структури виробництва з використанням методу моделювання, який останнім часом став все рідше використовуватися в процесі планування. Він враховує оптимальне поєднання галузей на підприємстві, надаючи перевагу внутрішній збалансованості, яка забезпечує розумне поєднання галузей на основі одержання високого економічного ефекту. Моделювання забезпечує не лише максимальне виробництво запрограмованих певних видів продукції і одержання високого рівня прибутку, а й раціональне використання виробничих фондів і природних ресурсів. Розрахунок в основному відбувається на основі уніфікованого підходу з використанням традиційного виразу.

$$\sum_{j=1}^n a_j x_j + b_1 x_1 + b_2 x_2 - \sum_{j=1}^n c_j x_j + d_1 x_1 + d_2 x_2 \rightarrow \max$$

де, a_j – сума виручки від реалізації продукції рослинництва з розрахунку на 1 га посівної площі j -тої культури, грн;
 b_1, b_2 – середньо реалізаційна ціна тваринницької продукції, грн/ц;
 c_j – повна собівартість продукції з розрахунку на 1 га посівної площі j -тої культури, грн;
 x_j – посівна площа j -тої культури, га;
 x_1, x_2 – обсяг реалізації продукції тваринництва, ц;
 d_1, d_2 – повна собівартість одиниці продукції тваринництва, грн.

Позитивом результату розв'язку задачі є оптимізація виробничої структури рослинництва та тваринництва, яка означає питання максимуму виробництва обсягів запрограмованих видів продукції та встановлює можливості раціонального поєднання галузей рослинництва і тваринництва на основі ефективного використання природних ресурсів та побічної їх продукції як відходів від виробництва продукції рослинництва в якості кормів, так і тваринництва - внесенням органічних добрив, що є необхідною умовою виробництва конкурентоспроможної продукції. По суті це є розв'язок задачі спрямованої на забезпечення оптимізації структури посівних площ з врахуванням ефективного розвитку основних галузей, у тому числі тваринництва, для якої у галузі рослинництва формується необхідна кормова база, власного виробництва в повному обсязі.

Проте, у запропонованому методі зовсім не враховано важливість чинника зайнятості населення, рівень задоволення потреб населення у продуктах, належне соціальне його забезпечення та розвиток сільських територій, що є уже інтересами держави.

Державна аграрна політика повинна передбачати комплекс заходів правового, організаційного, економічного і соціального характеру та найбільш ефективно їх поєднання, реалізація яких за певних умов забезпечить підвищення ефективності аграрної сфери економіки. Однак, здійснюватись вони повинні не в будь-якому порядку, а за певним алгоритмом і в певній послідовності, з врахуванням конкретних умов кожного регіону.

Найперше, на нашу думку, має покращитися державний менеджмент зі стимулювання інноваційної діяльності підприємств та адаптація їх до вимог міжнародних стандартів на продукцію, удосконалення цінової політики, фінансової державної підтримки, створення ринкової інфраструктури, підприємств сільськогосподарської кооперації та наближення економіко-соціальних відносин до Європейських стандартів.

Потребує врегулювання засобами державного менеджменту зменшення обсягів виробництва і реалізації зерна, що є основним експортним продуктом та збільшення виробництва кормів і розвитку галузей тваринництва. Без раціонального державного регулювання розвиток сільськогосподарських виробників на інноваційно-інвестиційній основі є не лише безперспективним, а й практично нереальним [2, с. 225]. Використання новачки має базуватися на узгодженій взаємодії застосовуваних ресурсів з обов'язковим урахуванням дотримання рівня екологічної безпеки та збереження навколишнього середовища.

На внутрішньому ринку державним менеджментом має бути чітко сформована програма підтримки розвитку сільського господарства на засадах прозорості інвестиційного супроводу та створення механізмів використання бюджетних коштів, спрямованих на зміцнення матеріально-технічного забезпечення підприємств та переоснащення, що забезпечить підвищення конкурентоспроможності їх продукції. Особливої актуальності набуває проникнення державного менеджменту в процес інформаційності для аграрних підприємств, які є базовими у формуванні ринку сільськогосподарської продукції і беруть безпосередню участь у всіх етапах виробництва, розподілу, обміну і споживання. Саме аграрні підприємства, що формують сегменти виробництва і продукту в загальній структурі ринку сільськогосподарської продукції, є спонукальними і первинними елементами продукування ланцюга товароруху. За таких умов на рівні підприємства мав би формуватися внутрішній інформаційний простір для організації і управління технологічними процесами і зовнішній – для зв'язків з інфраструктурними елементами, що забезпечують товарорух, та споживачами їх продукції.

Повинна бути розроблена чітка програма формування стійкої моделі обсягів виробництва продукції не на основі ситуаційного попиту на внутрішньому ринку, а з урахуванням імпортно-експортних можливостей. Це зумовить зміну чинної моделі аграрного експорту України з врахуванням перспектив розвитку світового продовольчого ринку, особливо з питань продукції

тваринництва.

Залишається актуальною необхідність практичного вирішення встановлення балансу потреб і обсягів виробництва продукції підприємствами у контексті стабільності ціноутворення, підґрунтя ризиків, диверсифікації діяльності підприємств, удосконалення логістичних процесів та їх інформаційного забезпечення. Ефективне функціонування аграрних підприємств зобов'язує державу засобами менеджменту врегульовувати відносини на внутрішньому ринку сільськогосподарської продукції в умовах жорсткої конкуренції з виробниками аналогічних продуктів розвинутих в аграрному аспекті країн Європи. Все це зумовлює необхідність формування і реалізації обґрунтованої державної аграрної політики в Україні. Обов'язковою умовою має стати нерозривність вирішення економічних, екологічних і соціальних питань.

Список використаних джерел

1. Дегтярьова І.О. Наукові та практичні аспекти застосування кластерного підходу в управлінні конкурентоспроможністю регіонів. / І.О. Дегтярьова / Режим доступу : <http://www.academy.gov.ua/ej/ej13/txts/Degtyarova.pdf>
2. Павленчик Н.Ф. Ринок сільськогосподарської продукції : теорія та практика : монографія / Н.Ф. Павленчик. – 2-е вид. доп. і перероб. – Львів : Ліга-Прес, 2015. – 312 с.
3. Стратегія економічного і соціального розвитку Сумської області на період до 2015 року “Нова Сумщина – 2015” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.stategov.sumy.ua/docs/komitet_ekonom_pitan.
4. Шовкалюк В. С. Кластери та інноваційної розвиток України / В.С. Шовкалюк / Режим доступу : <http://old.dkni.gov.ua/?q=system/files/sites>
5. Яців І.Б. аграрні кластери як чинник трансформації конкурентних відносин / І.Б. Яців // Інноваційна економіка. – 2012. - № 12. – С. 96-99.
6. Електронний ресурс. – Режим доступу <http://minagro.gov.ua/uk/node/22885>.

Шевчук Л.Т.,
д.е.н., проф., проректор з наукової
роботи і міжнародних зв'язків Львівського
університету бізнесу і права

ДОМІНАНТИ ПЕРСПЕКТИВНОГО ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ПРОСТОРУ МІСТА ЛЬВОВА

Стаття присвячена висвітленню суті соціального простору міста Львова, важливості і актуальності його вивчення. Акцентується увага на соціальному просторі міста як на вимірі людської життєдіяльності, характері взаємодій на різних інституційних рівнях конкретного міста. На прикладі міста Львова окреслено основні характеристики соціального простору, виокремлені домінанти його перспективного розвитку. Сформульовані пропозиції щодо подальшого розвитку соціальних простору і часу міста Львова зі збереженням поточних позитивних тенденцій Наголошується, що ефективність формування і використання соціальних простору та часу міста Львова має проявлятися в якості життя населення.

The article is sanctified to illumination of essence of social space of city of Lviv, importance and actuality of his study. Attention is accented on social space of city as on measuring of human vital functions, character of co-operations on the different institutional levels of concrete city. On an example the cities of Lviv are outlined basic descriptions of social space, distinguished dominants him perspective development. Set forth suggestions in relation to further development of social with maintenance of current positive tendencies it is Marked space and time of city of

Lviv, that efficiency of forming and use of social to space and time of city of Lviv must show up as life of population.

Постановка проблеми. Актуальність дослідження соціального простору великих міст важко переоцінити. Саме в містах соціальний простір проявляється у найвищій якості суб'єктно-об'єктних соціальних взаємодій. Вивчення останніх дозволить не тільки глибше зрозуміти природу великих міст, сутність соціального простору, але й сприятиме формуванню соціальної інфраструктури та розвитку соціальних відносин. Сказане підкреслює актуальність вивчення формування простору у великих містах, зокрема у такому унікальному місті, як Львів. Все це актуалізує тему цієї статті, яка присвячена домінантам перспективного формування соціального простору міста Львова.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останнім часом активізувалися дослідження, присвячені проблемам формування і використання простору як ресурсу людської діяльності. Зокрема, Л.Завгородько розглядає концепт простору в культурно-антропологічних вимірах філософії географії, О.Когутков обґрунтував класифікацію просторових форм у державному управлінні, І.Кириченко тлумачить поняття «інформаційно-бойовий простір» в контексті ролі складових елементів такого простору для досягнення перемоги у воєнних конфліктах ХХІ століття, С.Шульц робить спробу обґрунтувати концепцію управління розвитком економічного простору регіонів України і т.д. Разом з тим, досліджень соціального простору, зокрема соціального простору міст, не так багато. А вони надзвичайно потрібні, оскільки саме розвинений соціальний простір робить міста унікальними, надає їм специфічного шарму. Одним з таких міст є Львів, соціальний простір якого специфічний, неординарний, унікальний. Безумовно, дослідження проблеми формування соціального простору міст вимагає використання глибоких різнобічних досліджень їх соціально-економічного розвитку. Звичайно, таких наукових розвідок є достатньо і їх необхідно використовувати в повній мірі.

Таким чином, проблема формування і використання соціального простору великих міст, зокрема міста Львова, є особливо актуальною, що і обумовлює вибір теми статті.

Мета статті – окреслити суть соціального простору міста, охарактеризувати домінанти і визначити завдання перспективного формування соціального простору Львова.

Виклад основного матеріалу. На території великого міста формується специфічний соціальний простір, у межах якого локалізується і розвивається неординарна форма суспільства, котра, з одного боку, визначається умовами локалізації, а з іншого — змінює ці умови, перманентно трансформуючи соціальний простір. Отож, соціальний простір — це надзвичайно складна і багатогранна категорія, тлумачення якої є полярно-мультиколінеарним, що суттєво ускладнює аналіз соціального простору великого міста.

«Простір» є універсально вживаним поняттям у всіх сферах людського життя. У працях українських дослідників часто можна зустріти твердження типу «простір і час — фундаментальні категорії сучасної науки; будь-які фізичні, біологічні, математичні, географічні та інші величини безпосередньо або опосередковано пов'язані з просторовочасовими характеристиками об'єктів» [7]. Простір — завжди реальний і потенційний ресурс життєдіяльності людей, який використовується для вирішення проблемних ситуацій, заповнення дефіциту, подолання криз, можливо загрозливих катастрофою відповідним спільнотам, групам, особистостям [2].

Із розвитком економічної теорії «простір» став популярною категорією, яка позначає вимір розвитку. Як пише А. Киридон, слово-концепт «простір» має абстрактне (це властивість матерії, необмежена протяжність) і конкретне (місце, територія) значення [4]. У цій статті простір розглядаємо у конкретному значенні та за діяльнісним підходом, а за основу до визначення його видів взято соціоекономічну ознаку. Серед географічного, економічного, політичного, наукового, освітнього, інформаційнокомунікаційного, культурного і ментального видів простору важливу нішу обіймає соціальний. Він вказує на вимір людської життєдіяльності, характер взаємодій на різних інституційних рівнях. Кожен з інших видів простору так чи інакше має тісний взаємозв'язок зі соціальним. З огляду на це такий просторовий аспект, як соціальний, вимагає особливої уваги.

Окреслимо кілька зрізів характеристики соціального простору великого міста і за цими зрізами проаналізуємо особливості розвитку соціального простору міста Львова. У наш час Львів

є, безсумнівно, метрополійним містом. Роль Львівської метрополії на загальнодержавному, національному і глобальному рівнях важко переоцінити, адже вона формується у Західному регіоні України, який безпосередньо межує із країнами ЄС. Ядром Львівської метрополії є місто Львів, яке одночасно є обласним центром Львівської області з населенням на середину 2016 року у 2,532 млн осіб (площа — 21,9 тис. км²), а також центром Західного регіону України, в межах якого це єдине місто, що наближається до мільйонного рубежу. У місті постійно проживає близько 757 тис. жителів, щодня до нього доїжджає з навколишніх сіл на роботу, відвідує Львів у зв'язку з відрядженнями, екскурсіями, іншими потребами понад 200 тис. осіб [8]. Якщо додати ще туристичні потоки, які до кінця 2015 року сягали 2 млн осіб на рік, то стає очевидною просторова концентрація людських, фінансових, врешті — часових ресурсів, ефективність використання яких позначається на якості життя міщан.

Львів надзвичайно потужно впливає на периферійну частину метрополії, адже в його межах проживає половина міського і 30 % від усього населення області [10]. Львів — одне з найбагатших міст України за кількістю і значущістю історичних, архітектурних та культурних пам'яток: їх налічується понад 2000. Другого грудня 1998 року на засіданні 22 сесії ЮНЕСКО в місті Кіото ансамбль історичного центру Львова було внесено до списку Світової культурної спадщини [9].

Урбанізація призвела до формування активної взаємодії Львівської метрополії та її периферії, яка проявилася у вигляді територіально-структурних процесів, тобто таких процесів, які постійно впливають на зміну щільності тих чи інших явищ на території регіону. Це викликало гостру потребу у вивченні таких явищ з метою передбачення можливих соціально-економічних наслідків та попередження негативних з-поміж них. Відомо, що у 80-х роках ХХ століття зростала концентрація промислових об'єктів на території міста Львова, деформувалася його територіально-планувальна структура в результаті оточення промислових підприємств житловими масивами та проходження значних потоків транспорту через місто, що суттєво погіршило екологічну, демографічну ситуацію та показники здоров'я міського населення. У 90-х роках ХХ століття ситуація змінилася. Почався відтік населення зі Львова на периферію та за межі області, закрилася низка підприємств. Водночас домінування Львова над периферією залишилося. Значною мірою воно забезпечується за рахунок постійної інноватизації, адже у Львові проявляються найбільш інтенсивні контакти в процесі діяльності населення, ширший доступ до інформації. Опіраючись на практичні спостереження і теоретичні закономірності, можемо стверджувати, що центр та периферія на будь-якому просторовому рівні й надалі будуть пов'язані між собою потоками інформації, капіталу, товарів, робочої сили. При цьому, зростатимуть контрасти «центр — периферія» та надаватимуть імпульс виникненню й відтворенню територіальної нерівності, що підсилюватиметься нерівномірністю економічного росту.

Звідси, перші висновки щодо формування соціального статусу міста Львова — його метрополійність й історикокультурна традиція, причому з погляду ефективності використання метрополійних функцій місто найбільш розвинулося за політичною (18 посольств та консульств), транспортною, культурною й туристичною складовими.

За Концепцією розвитку Львова, лик міста і надалі визначатиметься системною конфігурацією трьох взаємопов'язаних базових елементів-понять, а саме «метрополійність» — «ідентифікаційність» — «освітність» [6].

Місто Львів — унікальне. Історичне минуле, специфічне культурне середовище, економічний розвиток сприяють утвердженню міста не лише як одного з найбільш привабливих для проживання в Україні, а й у Європі. Львів періодично потрапляє у різні рейтинги привабливості міст з туристичної точки зору. Завдання нинішньої влади та й самих міщан — зробити так, щоб місто входило до переліку топових європейських міст із найкращими умовами життя. У разі досягнення цього виникнуть нові ризики — додаткового міграційного напливу. Однак грамотне муніципальне управління дасть змогу підтримувати достатнє конкурентне середовище, що в умовах демографічної кризи є важливим чинником подальшого розвитку.

З огляду на аналіз прикладних проблем і закономірностей формування соціальних простору та часу міста Львова виникає питання, яким повинно бути місто у майбутньому, яким має бути вектор його подальшого розвитку. Безумовно, туристична домінанта є зрозумілою. Саме туризм дав змогу нашому місту досягти тих позитивних ефектів у розвитку соціальної

інфраструктури, які ми спостерігаємо сьогодні. Однак, з іншого боку, це формує залежність від зазначеної сфери, яка в період кризи потерпає насамперед.

Ще одна домінанта — сфера ІТ. Водночас слід розуміти, що її розвиток не відбувся цілеспрямовано, завдяки підтримці місцевої влади. ІТ-бум у Львові — це певного роду феномен реакції суспільства, зокрема молоді, на світові тренди розвитку. У результаті ми нині маємо ситуацію, коли працівники ІТ-сфери можуть собі забезпечити зовсім інший рівень життя, аніж решта міщан. Сьогодні існує чимало модних і більш усталених концепцій розвитку міста. Популяризується концепція «розумного міста» (за сприяння компанії ІВМ уже навіть існують реальні розробки з втілення у життя концепції «розумнішого міста»), згідно з якою особливу роль відіграють людський і соціальний капітал [1]. Орієнтуючись на європейську модель «розумного міста», воно повинно відповідати таким критеріям, як розумна економіка, розумна мобільність, розумне довкілля, розумні люди (населення), розумне життя (проживання), розумне врядування [11]. Для міста Львова вагому роботу проведено у плані впровадження розумного врядування, особливо, якщо порівнювати з досвідом інших українських міст. Можна сказати, що наше місто в цьому плані йде серед перших.

Інше питання — решта складових, щодо чого треба проводити послідовну політику модернізації, трансформації, інноватизації. Багато концепцій міста майбутнього розроблено у галузі архітектури і будівництва. Так, серед новаторських робіт у галузі сучасної урбаністики можна виділити концепції «Місто майбутнього» Е. Енара, «Індустріальне місто» Т. Гарньє, «Місто хмарочосів» О. Перре, «Нове місто» А. Сант'Еліа, «Сучасне місто» Л. Корбюзьє та ін. [3]. Для розуміння подальшого вектора розвитку соціального простору міста Львова слід обрати не лише прогресивні методологічні напрацювання урбаністичного характеру, а й ті здобутки і стратегічні орієнтири, які вже були отримані й досягнуті. Львів має добру традицію стратегічного планування соціально-економічного розвитку через реалізацію Стратегії розвитку Львівської області до 2015 року, Стратегічної концепції для Львова та області до 2025 року, Стратегії міста Львова до 2027 року, Програми економічного розвитку і підвищення конкурентоспроможності Львова, Стратегії розвитку туризму у Львові до 2015 року, Стратегії розвитку культури у Львові та ін. Нині основним нормативом у цьому плані є Комплексна стратегія розвитку Львова 2012–2025. Вона визначає цільові пріоритети розвитку Львова як [5]: 1. міста, в якому комфортно жити, навчатися і працювати; 2. міста, в якому розвинута конкурентоспроможна інноваційна економіка; 3. міста-твердині національних цінностей, традицій, знань, культури, туризму та спорту. Такі всеохопні пріоритети напряму залежать від ефективності формування і використання соціальних простору та часу міста. З огляду на це вважаємо за необхідне сформулювати наші пропозиції щодо подальшого розвитку соціальних простору і часу міста Львова зі збереженням поточних позитивних тенденцій.

- розбудова соціальної інфраструктури у нових мікрорайонах та існуючих житлових районах з неприпустимістю надмірного навантаження на її об'єкти;
- розвиток соціальної інфраструктури спеціального призначення — для осіб похилого віку, осіб з обмеженими фізичними можливостями;
- розвиток мережі доріг із модернізацією розв'язок, використанням інших прогресивних способів розвантаження доріг з метою полегшення реалізації соціальних функцій у місті;
- розвиток просторових бізнес-ареалів (за прототипом індустріального парку «Рясне-2»);
- розвиток інноваційної культури міщан (в плані споживання і продукування інноваційної продукції);
- збереження українофільського характеру життя міста, його позиціонування як охоронця українських звичаїв і традицій;
- підтримка історично збережених національних меншин (поляків, вірмен, євреїв та ін.), традиції яких додають особливого «шарму» місту та утворюють його як лояльного до інших етносів з одночасним домінуванням культури титульної нації (українців);
- збереження авторитету, важелів впливу територіальної громади;
- розвиток нових форм взаємодії влади і громадськості, прозоре та якісне проведення громадських слухань;

- просторова збалансованість проведення подій, розташування об'єктів для проведення дозвілля;
- проведення заходів із відродженням давніх українських звичаїв і традицій, які підкреслюють право України на окрему державність;
- проведення заходів поліетнічного характеру зі запрошенням представників інших слов'янських держав, формуванням об'єктивної доктрини слов'янства, яке об'єднує народності з правом на власну державність та ін.

Висновки. У підсумку слід зазначити, що в наш час актуалізувалися значення і необхідність дослідження соціального простору. Важливо отримані результати використовувати при визначенні перспектив розвитку міста. Особливу увагу слід звернути на домінуючі перспективного формування соціального простору міста Львова – сферу туризму і ІТ-сферу.

Важливо враховувати, що ефективність формування і використання соціальних простору та часу міста Львова має проявлятися в якості життя населення. Керування соціальними простором і часом міста — надзвичайно складне завдання, яке вимагає цілісного підходу та взаємодії інституцій різних сфер діяльності. Тому важливо формувати наукові платформи співпраці представників влади, громадських організацій (типу Інституту міста), науки й освіти, які мають реальні знання та бачення подальшого розвитку Львова, а їхні серця переповнені любов'ю до рідного міста.

Список використаних джерел

1. Боброва В. В. Теоретико-методические основы развития территории города / В. В. Боброва, П. А. Аношкин // *Экономическое возрождение России*. — 2014. — № 2. — С. 107.
2. Завгородько Л. В. Концепт простору в культурно-антропологічних вимірах філософії географії / Л. В. Завгородько // *Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Філософія*. — 2015. — Вип. 44. — С. 121.
3. Іванов-Костецький С. О. Передумови майбутнього розвитку архітектурного середовища сучасних міст / С. О. Іванов-Костецький // *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Архітектура*. — 2014. — № 793. — С. 141–148.
4. Киридон А. М. Простір пам'яті: експлікація поняття / А. М. Киридон // *Національна та історична пам'ять*. — 2013. — Вип. 8. — С. 27.
5. Комплексна стратегія розвитку Львова 2012–2025 : Інститут міста [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.city-institute.org/index.php?option=com_content&view=article&id=227&Itemid=233
6. Концепція розвитку Львова [Електронний ресурс] / Орест Друль, Юрій Зима, Андрій Садовий, Олександр Фільц. — Режим доступу : http://postup.brama.com/001221/208_9_1.html.
7. Котуков О. Класифікація просторових форм у державному управлінні [Електронний ресурс] / О. Котуков // *Публічне адміністрування : теорія та практика*. — 2014. — Вип. 1. — Режим доступу : [http://www.dbiara.dp.ua/zbirnik/2014-01\(11\)/4.pdf](http://www.dbiara.dp.ua/zbirnik/2014-01(11)/4.pdf)]
8. Лемко І. Львів [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.civica.org/main/data?t=2&c=1&q=3514>.
9. Львів історико-архітектурний : туристичний каталог-довідник [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://map.lviv.ua/lviv05.html>
10. Просторовий розвиток регіону: соціально-економічні можливості, ризики і перспективи : монографія / НАН України, Інститут регіональних досліджень ; за ред. д.е.н., проф. Л. Т. Шевчук. — Львів, 2011. — С. 195.
11. *The smart city model* [Electronic resource]. — Made of access : <http://www.smart-cities.eu/model.html>

ФІНАНСОВІ І МАРКЕТИНГОВІ ПРОБЛЕМИ ДЕРЖАВНИХ І ПРИВАТНИХ СТРУКТУР ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ НЕЕФЕКТИВНОЇ ПРОМИСЛОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

Визначені джерела фінансових і маркетингових проблем у діяльності підприємств державного і корпоративного секторів. Виявлено слабкі сторони державної промислової політики в Україні, зокрема, відсутність довгострокової стратегії розвитку промисловості і механізми її ресурсного забезпечення. Дано характеристику причин збитковості державних підприємств, які в 2015р. попали в Топ-100. Побудовані регресійні моделі на емпіричних даних акціонерних товариств для оцінювання темпів зміни активів, власного капіталу, обсягів продаж і маркетингових витрат. Доведено, що багатократне перевищення позикового капіталу порівняно з власним і домінування внутрішнього ринку в діяльності підприємств стали вагомими причинами їх банкрутства.

Ключові слова: *державна промислова політика, державне підприємство, акціонерне товариство, збитковість, фінансовий результат, маркетинг, тренд*

Определены источники финансовых и маркетинговых проблем в деятельности предприятий государственного и корпоративного секторов. Выявлено слабые стороны государственной промышленной политики в Украине, в частности, отсутствие долгосрочной стратегии развития промышленности и механизмы их ресурсного обеспечения. Дана характеристика причин убыточности государственных предприятий, которые в 2015г. попали в Топ-100. Построенные регрессионные модели на эмпирических данных акционерных обществ для оценки темпов изменения активов, собственного капитала, объемов продаж и маркетинговых расходов. Доказано, что многократное превышение заемного капитала по сравнению с собственным и доминирование внутреннего рынка в деятельности предприятий стали весомыми причинами их банкротства.

Ключевые слова: *государственная промышленная политика, государственное предприятие, акционерное общество, убыточность, финансовый результат, маркетинг, тренд*

Identified sources of financial and marketing problems of enterprises in the public and corporate sectors. Revealed weaknesses state industrial policy of Ukraine, in particular, the lack of long-term strategy of industrial development and the mechanisms of its resources. The characteristic causes loss of state enterprises in 2015. got in the Top 100. Built regression models to empirical data for the evaluation of joint stock companies change rates of assets, equity, sales and marketing costs. It is proved that frequent the excess of debt compared to its own domination and internal market of enterprises have become significant causes of bankruptcy.

Key words: *state industrial policy, state enterprise, joint stock company, loss, financial results, marketing, trend*

Постановка проблеми. В період глобальних змін і зростання масштабів кризових явищ в національній економіці України pojawiaються нові механізми регулювання реального і фінансового секторів економіки, які вимагають проведення глибокого дослідження взаємозалежності зовнішніх і внутрішніх чинників розвитку підприємств різних організаційно-правових форм власності, функціонування яких розвиває межі макро-і мікроекономіки. Це пояснюється, зокрема, зростанням інтенсивності змін, які охоплюють техніко-економічні, організаційно-управлінські, корпоративні, виробничі, технологічні, функціональні, партнерські і соціальні відносини ринкових агентів. В умовах домінування монополістичних структур на споживчих і промислових ринках України потужні олігархічні структури використовують «витончені» методи маркетингового менеджменту для забезпечення своїх комерційних інтересів, звужуючи тим самим економічний простір дії малого і середнього бізнесу, погіршують якість

конкурентного середовища. Це й активізує наукові дослідження фінансово-економічних проблем підприємств різних форм власності, ідентифікації джерел їх появи, особливостей розвитку маркетингу в конкурентному середовищі, стимулює розробку різних підходів для розвитку суб'єктів господарювання.

Аналіз останніх наукових досліджень. Держава, бізнес і суспільство поєднані між собою формальними і неформальними зв'язками і кожен з тих суб'єктів може виступати рушійною силою економічного зростання чи ініціатором при виборі напрямків розвитку економіки і суспільства [1]. Спрощене розуміння промислової політики в державі і практичної цінності маркетингу в забезпеченні цілей розвитку галузей і суб'єктів господарювання звужують зміст стратегічних програм розвитку економіки, в тому числі й проекту "Стратегії розвитку високотехнологічних галузей до 2025 року [2], не чіткими і не зрозумілими для бізнесу є прямі та опосередковані важелі державного регулювання, що унеможлиблює оцінку соціально-економічних наслідків їх застосування. Більшість заходів в останні десятиріччя зводилися до державної підтримки промисловості без її узгодженості з ринковим механізмом.

Впродовж більше 25 років розбудови незалежної держави, як зазначає голова комітету ВР України з питань промислової політики та підприємництва В. Галасюк, в країні була відсутня потужна державна промислова політика, а «економіка, яка не має промисловості, – колос на глиняних ногах» [3]. В країнах із сильною промисловою політикою високотехнологічні сектори виступають драйверами поштовху інноваційної діяльності, а маркетинг стає органічною компонентою в системі багаторівневого управління. Для порівняння: у 2013р. в Україні, ще до військової агресії з боку Росії, був досягнутий рівень ВВП/душу 3800 дол./душу, а в Білорусії - 17 тис.дол./душу, тобто такий показник, який лише планується забезпечити в Україні у «Стратегії-2020». Секрет успіху Білорусії – в структурному реформуванні економіки, підвищенні ефективності менеджменту та в стимулюванні розвитку переробної промисловості (її частка у ВВП в 2 рази вища, ніж в Україні). Це забезпечило зростання темпів примноження доданої вартості, експортного потенціалу, капіталізації бізнес-процесів державних підприємств і приватних структур.

За даними АМК України, на початку 2015 р. на ринках з конкурентною структурою реалізовувалося 42,7 % загального обсягу продукції в Україні, на ринках з ознаками колективного домінування або олігопольних ринках (на яких частка трьох найбільших суб'єктів господарювання перевищувала 50%) -16,7 %. На ринки з ознаками одноосібного домінування (на яких частка найбільшого суб'єкта господарювання становила понад 35 %) припадало 30,8% загального обсягу реалізації продукції [4]. На фоні неконкурентоспроможності більшості вітчизняних споживчих і промислових товарів яскраво проявляється ситуація розвитку ринку дистрибутора, як проміжного стану ринку. Такий стан ринку багато в чому утворюється за рахунок поєднання наступних чинників: 1) покупець / продавець не має достатньої ринкової інформації для прийняття оптимальних для себе рішень; 2) ціноутворення здійснюється без помітного державного регулювання; 3) історично сформована мережа дистрибуції представляє собою олігополістичну систему [5]. Домінування ринку дистрибутора у формуванні ринку вітчизняних споживчих і промислових товарів унеможлиблює збагачення ключових компетенцій товаровиробників, стає загрозою для формування конкурентних позицій підприємств та вагомою причиною погіршення їх фінансового стану, особливо в ситуації посилення внутрішніх і зовнішніх загроз [6-10].

Невирішені раніше частини проблеми. Відірваність теорії підприємства від реальної практики управління бізнесом державних підприємств та приватних структур в умовах монополізації ринків, розмивання меж макро- і мікроекономіки та посилення дії політичного капіталу на процеси створення факторних умов функціонування суб'єктів ринку потребує більш глибокого дослідження причинно-наслідкових залежностей показників їх діяльності

Метою даної наукової роботи є комплексне дослідження взаємодії зовнішніх і внутрішніх факторів, що визначають динаміку показників розвитку державних і приватних структур, з використанням методів регресійного аналізу та ідентифікація причин погіршення їх ринкових позицій.

Виклад основного матеріалу. Фінансово-економічні проблеми мають багаторівневу систему причин і різні форми прояву на державних підприємствах і в приватних структурах. Внутрішні суперечності стратегічного мислення менеджменту на різних рівнях управління

економікою, які властиві трансформаційній економіці України, стають фактором зниження капіталізації, джерелом появи нових проблем, в тому числі і маркетингових.

Для 1/3 збиткових промислових підприємств України актуальним є пошук зовнішніх джерел фінансування, зокрема, через емісію або продаж цінних паперів на фондових ринках. За 2011-16рр. акції більшості українських агрохолдингових компаній, за оцінками рейтингового агентства «Експерт-Рейтинг», втратили на закордонних фондових біржах від 35 до 95% своєї вартості. Серед основних причин істотного зниження їхньої капіталізації, крім девальвації гривні, зниження країнового рейтингу та гібридної війни з Росією, виділено: низьку ефективність менеджменту і бізнесу, значні бар'єри для доступу до управління портфельних інвесторів, великі нагромаджені боргові зобов'язання за минулі роки, відмова співвласників виплачувати дивіденди за підсумковими фінансовими результатами. Для закордонних інвесторів привабливими залишаються лише «блакитні фішки» - цінні папери агрокомпаній [11]. Станом на 21.01.16р. ринкова капіталізація «Миронівського хлібопродукту» складала 797,785 млн.дол., «Кернел» - 784, 187 млн.дол., «Астарта»- 186, 936 млн.дол. Зацікавленість польських інвесторів українськими агрокомпаніями підтверджується, зокрема, наявністю окремого індексу WIG-Ukraine (агрохолдинг «Кернел» входить в індексний кошик цієї Варшавської фондової біржі).

Для того, щоб залучити зовнішні джерела фінансування для розвитку бізнесу через публічне розміщення акцій (IPO) на фондових біржах, в тому числі на Варшавській фондовій біржі, необхідно, щоб сумарна вартість акцій емітента була не меншою від 10 млн. євро і не менше 15% усіх акцій компанії повинні належати міноритарним акціонерам. Тому актуальною і надалі залишається проблема побудови сучасної системи корпоративного управління компаніями, яка б відповідала європейським стандартам та рекомендаціям Організації економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР), підвищення рівня концентрації їх активів, пов'язаних з формуванням ринкових переваг, трансформацією потенційних активів у реальні активи. Про низьку ефективність діяльності Топ-100 державних підприємств за 2014-15рр., що призвело до погіршення їх стартових умов господарювання, свідчать дані табл.1.

Таблиця 1

Основні фінансово-економічні показники діяльності ТОП-100 державних підприємств [12]

Показники	2014р.	2015р.	Відхилення у %
Балансова вартість акціонерного капіталу (млрд.грн.)	618	897	45,2
Величина боргу (млрд.грн.)	170	214	25,9
Чистий дохід, млрд. грн.	248	353	42,3
ЕВДТА, млрд. грн.	-15	40	
Чистий прибуток, млрд. грн.	-117	-53	54,7
Рентабельність авансованого капіталу,%	-4,9	2,2	
Співвідношення позикового і власного капіталу, рази	27,5	23,8	

У 2014р. 100 найбільших державних підприємств України отримали чистий збиток у 117 млрд. грн, з них 88,4 млрд. грн. припадало на природну монополію НАК "Нафтогаз України". Зважаючи на високу енергомісткість хімічного виробництва, підприємства даної галузі промисловості, які увійшли у згаданий рейтинг, потрапили в глибоку боргову яму. У 2015р. позиковий капітал Топ-100 держпідприємств в середньому в 23,4 рази перевищував власний капітал (у 2014р. аж у 27,5 рази). Це означає, що підприємства тих галузей нагромаджували борги без відповідної застави ліквідних активів, що розбалансувало системи «підприємство-банк», «постачання-виробництво-збут». Відповідно, щороку зростала премія за ризики позичальників і відсоткова ставка залучення банківських кредитів для продовження виробничо-господарської і маркетингової діяльності. Вірогідно, що подібні підприємства будуть об'єктами приватизації і поповнюватимуть список банкрутів при зростанні енерготарифів.

У харчовій промисловості спостерігалася аналогічна ситуація: в 2015р. перевищення

позикового порівняно з власним капіталом підприємств в даному списку Топ-100 склало 13,7 рази. Зростаюче навантаження на обслуговування минулих боргів унеможливило повноцінне використання маркетингових та логістичних активів, погіршує імідж підприємств державного сектору економіки, звужує альтернативи щодо вибору управлінських рішень.

Вивчення японського досвіду з розвитку структури промислових груп (keiretsu) у 90-х роках ХХ століття показало, що навіть при високому рівні коефіцієнта «заборгованість/власні засоби» витрати капіталу для позичальників не зростали, а велика акумуляція прибутків, нерозподілених в структурі власного капіталу японських підприємств, спричинили тенденцію до нормалізації витрат їхнього капіталу. Це стало реальною конкурентною перевагою в сфері витрат капіталу (так звані переваги у створенні факторних умов для розвитку за М. Портером). Власне завдяки ментально-культурним традиціям Японії і високій довірі суспільства та бізнесу до влади процеси зрощування державного адміністративного апарату з бізнесом не призвели до тотальної корумпованості. При високому рівні кредитного рейтингу країни ризики підприємницької та інвестиційної діяльності компаній мінімальні. Міністерство економіки, торгівлі і промисловості Японії стимулює прискорення кругообороту капіталу через доступність довгострокових позикових коштів. Ефективна співпраця держави і бізнесу в цій країні дозволила уникнути створення державних підприємств як таких у промисловості, адже дієвим є механізм узгодження інтересів державного і приватного капіталу.

Державний механізм регулювання економіки та системи антикризового управління в державному і корпоративному секторах економіки України органічно не були пов'язані з реальними перспективами розвитку країни. Збитки державних підприємств в 2015р., як пояснює Міністерство економічного розвитку і торгівлі [13], обумовлені несприятливими економічними умовами, військовими діями, девальвацією національної валюти, виконанням некомерційних, але важливих для держави функцій. Серед причин вказується також і на неефективність держпідприємств, слабкість державного управління та корупцію в секторі держкомпаній. В Україні немає систематизованого законодавства з питань регулювання, створення та діяльності суб'єктів державного сектора економіки, які існують в різноманітних організаційно-правових формах (державне унітарне підприємство, акціонерне підприємство, дочірнє підприємство, державне господарське об'єднання та ін.).

В умовах інфляції і дестабілізації інвестиційної політики в Україні спостерігається тенденція банкрутства машинобудівних підприємств. Показовими можуть бути результати діяльності ПАТ «Вінницький інструментальний завод» (ВІЗ), який спеціалізувався на випуску металорізального інструменту, а також виготовленні запасних деталей і вузлів для підприємств цукрової промисловості і агропромислового комплексу, на обслуговуванні сільськогосподарської техніки. Внаслідок високого ступеня спеціалізації інструментальних заводів України, що склалась за десятки років, конкуренція в галузі незначна, ринкова частка ПАТ «ВІЗ» по всьому асортименту продукції складала 25-30%. Найбільш вагомий конкурент в країні - це ВАТ "Запоріжський комбінат" (на конкурентів припадало близько 10% аналогічної продукції). Продукція даного заводу була орієнтована лише на задоволення потреб внутрішнього ринку, тобто серйозною маркетинговою проблемою було забезпечення виходу на закордонні ринки для отримання валютних коштів від продаж, адже динаміка його показників залежала від цін на гостродефіцитну і дорогу інструментальну швидкорізальну сталь, для виплавки якої в металургії деякі компоненти ввозилися з-за кордону. Своєчасно на загальнонаціональному рівні не була вирішена проблема зниження залежності українського виробника від імпорту якісної сталі, хоча Україна, за даними Всесвітньої асоціації виробників сталі, в 2016р. зберегла 10 місце в світовому рейтингу виробників сталі. Крім того, характерним для ПАТ «ВІЗ» є високий ступінь електромісткості термічної обробки інструменту, тому підвищення енерготарифів в Україні – зовнішній чинник, який погіршив фінансову стійкість цього підприємства (частка матеріальних витрат в сукупних операційних витратах цього підприємства в 2014-15рр. більша від 50%). За 2013 -14р. чистий збиток ПАТ «ВІЗ» зріс на 290 тис.грн. і склав 1033 тис.грн. На основі емпіричних даних про діяльність емітентів побудовано статистично надійну регресійну лінійну трендову модель такого типу:

$$Y = 18537 - 2980t; \quad t - \text{фактор часу}; \quad R^2 = 0,642.$$

Це означає, що за 2010-14рр. на підприємстві ПАТ «ВІЗ» в середньому за рік знижувалися продажі на суму 2980 тис.грн. За 2006-14рр. його дохід знизився від 15618 тис.грн. до 3364 тис.грн. або у 4,64 рази, що свідчить про втрату ним ринкових позицій. Навіть широка диверсифікація діяльності цього товариства не змогла покрити збитків минулих років, виробничий потенціал ПАТ «ВІЗ» не зміг бути реалізованим в умовах кризи транспортного машинобудування і 31.03.2015р. Господарським судом Вінницької області було розпочато справу про банкрутство.

Аналогічна ситуація характерна і для ПАТ Коломийський завод сільськогосподарських машин (ПАТ «Коломиясільмаш»), що спеціалізується на виробництві сільськогосподарського обладнання та техніки (навантажувальні машини, деталі та запчастини для сільськогосподарської техніки). На рис.2. показана динаміка зниження власного капіталу як результату діяльності ПАТ «Коломиясільмаш». За 2009-15рр. мало місце більше ніж 3-х кратне зменшення власного капіталу. Станом на 09.06.16р. було оголошено аукціон з продажу майна банкрута ПАТ «Коломиясільмаш».

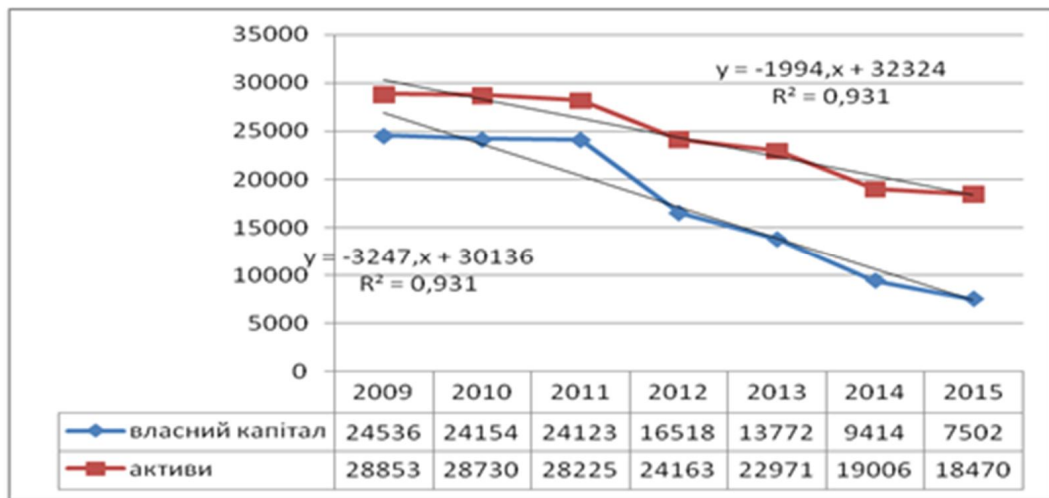

Рис.3. Динаміка зниження власного капіталу як результату діяльності ПАТ «Коломиясільмаш» (в тис.грн.)

Побудовано на основі даних: www.smida.gov.ua

Відсутність загальнонаціональної стратегії розвитку транспортного машинобудування та необхідного ресурсного забезпечення стала вагомою причиною активізації технологічно не пов'язаної диверсифікації більшості машинобудівних підприємств, що надають послуги обслуговуючого характеру, в основному - це функції складального типу, ремонтні роботи.

На фоні негативних світових економічних тенденцій, важко прогнозованих кон'юнктурних змін в Україні і високого податкового тиску на бізнес випадають з поля зору топ-менеджменту стратегії розвитку ділового партнерства, відносин з інвесторами та стратегічними клієнтами. Міграція капіталу в офшорні зони стала характерною для українського бізнесу через наявність податкових «гаваней», а для впливових олігархічних структур розширюються можливості секурутизації активів, коли фінансові активи списуються з балансу підприємства, відокремлюються від решти майна і передаються спеціально створеному фінансовому посереднику, а потім рефінансуються на грошовому ринку або ринку капіталу шляхом випуску цінних паперів, які забезпечені активами. Показовим може бути ПАТ «Луцьк Фудз» (спеціалізується на виробництві прянощів і приправ, випускає продукцію під торговими марками «Руна», «Імо вдома» та ін.). Згідно з даними НКЦПФР за 2015 р. аж 99,4927 % акцій «Луцьк Фудз» належало компанії Runa Foods Public Company Limited (Кіпр), хоча ще у 2 кв. 2013р. 10,06 % належало ТОВ «Укрторфпостач» (Луцьк). Про відсутність у ПАТ «Луцьк Фудз» реальної стратегії зміцнення ринкових позицій на основі використання інтелектуального капіталу свідчить той факт, що його нематеріальні активи (патенти, ліцензії, ноу-хау, торгові знаки та ін.) на кінець 2015р. склали лише 7 тис.грн.

При низькій ефективності операційної діяльності (інші операційні витрати займали 29,1%

в чистому доході і зросли за 2015р. у 3,86 рази!) нагромаджувався нерозподілений збиток цього підприємства і на початок 2015р. він склав 9636 тис.грн. Як видно з рис.4, витрати на збут практично не корелюють із зміною чистого доходу: в 2009р. і в 2013р. ці витрати склали, відповідно, 15,656 млн.грн. і 15,316 млн.грн., проте різниця в чистому доході складала 33,491 млн.грн. Лише за 2014-15р. його чистий прибуток зменшився у 8,4 рази, хоча чистий дохід зріс в 1,55 рази.

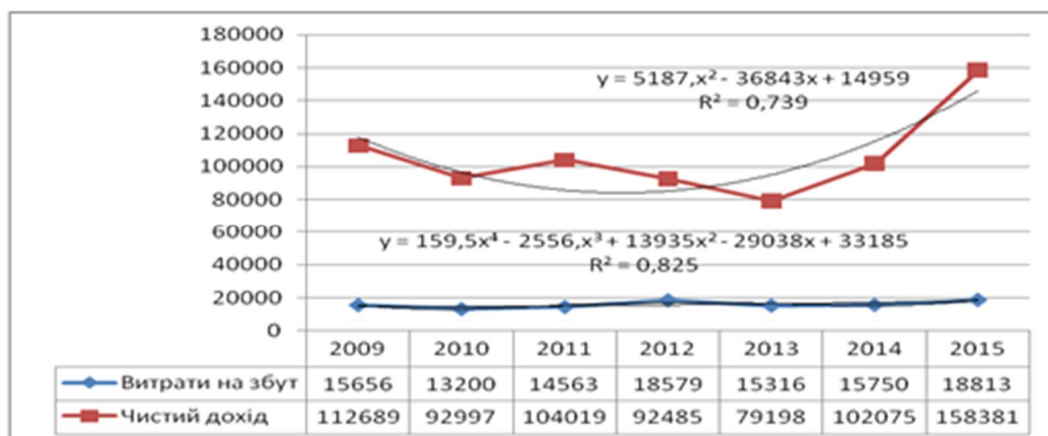

Рис.4. Трендові моделі, що відображають зміну чистого доходу і витрат на збут ПАТ «Луцьк Фудз» за 2009-15рр. (в тис.грн.)

Побудовано на основі даних: www.smida.gov.ua

З рис.5 видно, що має місце стрімке вимивання активів ПАТ «Луцьк Фудз»: частка власного капіталу в активах зменшилася від 30,3% в 2009р. до 14,5 % у 2015р.

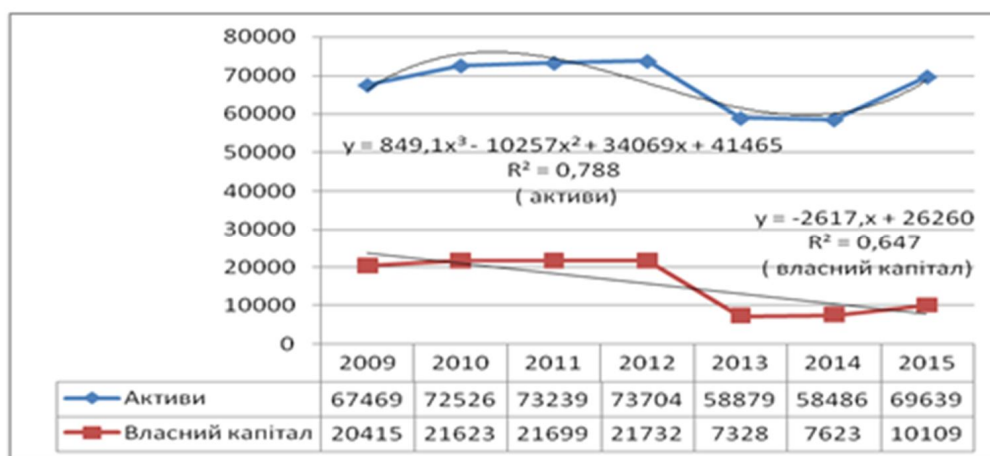

Рис.5. Динаміка зниження власного капіталу як результат вимивання активів ПАТ «Луцьк Фудз» (в тис.грн.)

Побудовано на основі даних: www.smida.gov.ua

В 2015р. ПАТ «Луцьк Фудз» лише планувало виходити із своєю продукцією на ринки СНД і Європи, хоча воно функціонує на ринку з 1991р. Існує невизначеність щодо можливості його доступу до джерел капіталу, зважаючи на низьку інвестиційну привабливість, а також щодо вартості капіталу для цього товариства та його контрагентів.

Ще 04.07.13 р. Верховною Радою України ухвалено проект Закону «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо трансфертного ціноутворення» (реєстр. № 2515) з метою розроблення ефективних механізмів щодо попередження неконтрольованого виведення капіталів з України до офшорних зон, проте і надалі поширена практика штучного створення фінансових потоків між підприємствами, які входять до складу однієї транснаціональної корпорації або ПФГ та розташовані в різних країнах. Це дозволяє їм виводити фінансові ресурси за межі України та

акумулювати їх в інших країнах. Після «офшорного» скандалу в травні 2016р., який стосувався представників як вищого ешелону політичної влади в Україні, так і впливових бізнесменів, до цього часу так і не було прийнято закону з деофшоризації. Відсутність жорсткого регулювання трансфертного ціноутворення ще в більшій мірі ускладнює забезпеченість вітчизняної економіки інвестиційними ресурсами.

Низькою якістю діяльності інституцій, які спеціалізуються на боротьбі з корупційними схемами, неефективністю промислової політики щодо захисту інтересів національного виробника і безсистемністю проміжних кроків Міністерства економічного розвитку і торгівлі щодо регулювання діяльності державних підприємств можна, зокрема, пояснити погіршення іміджу країни в міжнародних рейтингах. Так, у всесвітньому рейтингу Україна в 2015р. посіла 130 місце зі 168 позицій за результатами світового Індексу сприйняття корупції СРІ. Непрозорою є процедура призначення на керівні посади в галузевих міністерствах, що знижує суспільну довіру до інститутів влади.

В умовах військової агресії з боку Росії, поглиблення соціальної та фінансової кризи здійснюється перерозподіл сфер контролю бізнесу та активізуються торговельні операції (в тому числі й на непідконтрольних з боку держави територіях Донбасу і Криму в умовах військової агресії з боку Росії), що ускладнює об'єктивне оцінювання ефективності виробничо-господарської і маркетингової діяльності підприємницьких структур на локальних, регіональних і загальнонаціональних ринках. Поза сферою державного впливу залишились поставки військової техніки в Росію з листопада 2013р.- початку революції гідності. Лише через рік після тих подій, в листопаді 2014р. українська компанія "Мотор Січ" призупинила поставки в Росію малорозмірних газотурбінних двигунів для крилатих ракет.

Розширення зон вільної торгівлі України з Канадою вимагає ширшого використання інноваційних маркетингових інструментів в практиці бізнесу [15].

Висновки та напрямки подальших наукових досліджень. Тиск боргового навантаження на рівні макро-і мікроекономіки при розбалансуванні структури реальних і фінансових активів та імітації галузевих реформ в Україні унеможлиблює грамотне бізнес-планування і повноцінне використання сучасних інструментів для освоєння нових ринків збуту та покращення результатів виробничо-господарської і маркетингової діяльності. Без ефективної державної промислової політики, яка захищатиме інтереси національного товаровиробника, вирішення проблеми детінізації економіки, створення дієвого механізму державно-приватного партнерства, який розширюватиме горизонт практичного застосування маркетингових інструментів в управлінні бізнесом та процесами капіталізації прибутків, будь-які загальнонаціональні та галузеві стратегії розвитку будуть нереалістичними. Розриви в рівнях рентабельності продукції та інвестицій на рівні підприємств і галузей можуть бути зменшені завдяки покращенню якості інституційного середовища і підвищенню практичної цінності маркетингу відносин з інвесторами, діловими партнерами та споживачами.

Список використаних джерел

1. Кіндзерський Ю.В. *Промисловість України: стратегія і політика структурно-технологічної модернізації* [монографія]/ Ю.В. Кіндзерський // НАН України.- К.-2013.-536с.
2. *Проект "Стратегії розвитку високотехнологічних галузей до 2025 року..."* www.me.gov.ua/Documents/Download?id=07a5487 [Електронний ресурс].- Режим доступу:
3. *Промислова політика в Україні була втрачена і деінституціалізована, її треба відроджувати* [Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://interfax.com.ua/news/interview/253639.html>
4. *Звіт Антимонопольного комітету України за 2015р.* [Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://www.amc.gov.ua/amku/doccatalog/document?id=122547>
5. Черенков В.И . *Генерализация маркетинговой теории: эволюция маркетинга и парадигма выживания Карла-Эрика Линна*//журнал "Маркетинг в России и за рубежом", 2006.- №4
6. Жарлінська Р. *Роль маркетингу в економіці, підвищенні конкурентоспроможності підприємств/ Жарлінська Р.Г., Янчик О.П., Дубовенко І.С.* [Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://intkonf.org/zharlinska-rg-yanchik-op-dubovenko-is-rol-marketingu>
7. Мних О.Б. *Необхідність зміни парадигми управління розвитком і формування стратегічного мислення менеджменту для досягнення цілей модернізації національної*

економіки// [колективна монографія у 2-х томах]/Мних О.Б. // Система прийняття рішень в економіці, техніці та організаційних сферах: від теорії до практики /аг. ред. Савчук Л.М.-Павлоград: Артсинтез-Т.-2014.-436с., с.34-46.

8. Мних О.Б. Взаємодія факторів у формуванні економічної безпеки України в умовах зовнішніх і внутрішніх загроз/ Р.М.Брицький, О.Б. Мних // Актуальні проблеми економіки - 2014г.-№ 12 (162) .-с.161-168

9. Мних О.Б. Криза транспортного машинобудування в Україні і маркетинговий підхід до формування ринкової вартості машинобудівних підприємств/Актуальні проблеми економіки , 2016.- №9(183) .-с.77-86.

10. Мних О.Б. Фундаментальні зміни на європейському конкурентному ринку авіапослуг і необхідність впровадження якісних змін в діяльності українських авіакомпаній у контексті інтеграції України у спільний авіаційний простір / О.Б. Мних// Вісник «Логістика» НУ «Львівська політехніка» (англ.). – 2014. – № 811 . – С. 233-240.

11. Низкая оценка. Почему украинские агрохолдинги сильно подешевели

<http://landlord.ua/nizkaya-otsenka-pochemu-ukrainskiye-agroholdingi-silno-podesheveli/>

12. Фінансові результати ТОП-100 державних підприємств України за 2015 рік [Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk->

13. Мінекономрозвитку оприлюднило нові звіти про результати роботи 100 найбільших держпідприємств України [Електронний ресурс].- Режим доступу:

<http://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=f6738525-4eb4-4460-92b9-ab6ef8ac9481&title=MinekonomrozvitkuOpriliudniloNoviZvitiProRezultatiRoboti100>

14. Україна опинилася на 130 місці в рейтингу сприйняття корупції [Електронний ресурс].- Режим доступу: www.unian.ua/.../1247385-ukrajina-opinilasya-na-130-mists

15. Зона вільної торгівлі з Канадою: коротко і зрозуміло про те, що це дасть Україні [Електронний ресурс].- Режим доступу:

http://24tv.ua/zona_vilnoyi_torgivli_z_kanadoyu_korotko_i_zrozumilo_pro_te_shho_tse_dast

УДК 65.01

Ліпич Л.Г.

доктор економічних наук,
професор,

Східноєвропейський національний університет
імені Лесі Українки,
декан інституту економіки та менеджменту

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ ПІДПРИЄМСТВ

У статті сформовано підхід до побудови системи освітніх послуг на підприємствах, що базується на виокремленні основних форм освітніх послуг (на базі підприємства (внутрішніх) та на базі навчальних закладів (зовнішніх)), форм інвестування у них та суб'єктів їх надання. Запропоновано модель взаємодії «державна - підприємство (виробництво) – підприємство (роботодавець) – навчальний заклад» в аспекті надання освітніх послуг, в основі якої лежить створення та розвиток інноваційної продукції. Роблено підхід до визначення показника окупності інвестицій у розвиток та підвищення кваліфікації персоналу за допомогою комплексної системи даних щодо результативності надання освітніх послуг на підприємствах.

Ключові слова: підприємство, навчальні заклади, людський потенціал, професійне навчання, система освітніх послуг, окупність інвестицій в освітні послуги.

В статье сформирован подход к построению системы образовательных услуг на предприятиях, основанный на выделении основных форм образовательных услуг (на базе предприятия (внутренних) и на базе учебных заведений (внешних)), форм инвестирования в них и субъектов их предоставления. Предложена модель взаимодействия «государство - предприятие (производство) - предприятие (работодатель) - учебное заведение» в аспекте предоставления образовательных услуг, в основе которой лежит создание и развитие инновационной продукции. Разработан подход к определению показателя окупаемости инвестиций в развитие и повышение квалификации персонала с помощью комплексной системы данных по результативности предоставления образовательных услуг на предприятиях.

Ключевые слова: предприятие, образовательные учреждения, человеческий потенциал, профессиональное обучение, система образовательных услуг, окупаемость инвестиций в образовательные услуги.

In the article the approach to construction of educational services system at enterprises is formulated. This approach is based on selection of educational services forms (internal and external), its forms of investments and subjects of educational service delivery. The model of interaction «government-enterprise (production)-enterprise (employer)-educational establishment» in terms of educational services delivery is proposed. The approach to determination of indicator of return on investment into staff development and training via a comprehensive system of data on efficiency of educational services delivery at enterprises is developed.

Key words: enterprise, educational establishment, human potential, vocational training, system of educational services, return to investments in educational services.

Постановка проблеми. Людський потенціал є ключовим чинником у забезпеченні інноваційного розвитку економіки, високого рівня конкурентоспроможності та прибутковості підприємства. На сьогоднішній час надання освітніх послуг на підприємствах зазвичай здійснюється навчальними закладами у формі курсів підвищення кваліфікації або коучингу. Як наслідок, існує невелика кількість задокументованих результатів досліджень у сфері методичних рекомендацій та досвіду у реалізації освітніх послуг людськими, фінансовими, матеріальними та інформаційними ресурсами самого підприємства або у співпраці з державою та закладами освіти.

У зв'язку з цим актуальним постає питання щодо механізму функціонування системи освітніх послуг в аспекті «підприємство-держава-навчальний заклад», забезпечення їх інвестиційними ресурсами та оцінювання ефективності від інвестування в людський потенціал на підприємствах. Подані вище аспекти обумовили вибір теми, мету і задачі наукової роботи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у розвиток теоретико-прикладних аспектів функціонування системи освітніх послуг та інвестування у них зробили такі вітчизняні та закордонні науковці і практики, як: Л. А. Янковська [1], О. О. Другов [2], А. Шевчук [3], С. Захарін [4], А. Зідерман [5], М. Гізаіга [6], К. Гоекель [7], Р. Палмер [8], К. Рябов [12], Б. Мокін [13] та інші.

Метою наукової роботи є дослідити систему надання освітніх послуг, спрямованих на розвиток, професійну підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації персоналу та розробити підхід до оцінювання ефективності інвестування у розвиток людського потенціалу на підприємствах. Для досягнення окресленої мети передбачено вирішення таких наукових задач: розробити підхід до побудови системи освітніх послуг на підприємстві, розглянути механізму взаємодії основних суб'єктів їх надання (держави, підприємств як роботодавців та середовища виробництва і навчальних закладів), а також розробити підхід до визначення показника окупності інвестицій у розвиток та підвищення кваліфікації персоналу на підприємствах.

Виклад основного матеріалу дослідження. При розгляді системи надання освітніх послуг на підприємстві важливим питанням виступає співставлення форм освітніх послуг, які необхідні для професійного розвитку та підвищення кваліфікації працівників, форм забезпечення їх інвестиційними ресурсами, а також визначення економічної ефективності від інвестування у людський потенціал.

На сьогоднішній час в умовах євроінтеграційних процесів та процесів безперервного

розвитку для підвищення рівня конкурентоспроможності підприємства підходи до навчання та підвищення кваліфікації персоналу повинні охоплювати не лише отримання знань, але й широкий спектр інтелектуальних, емоційних, соціальних та практичних навиків. Серед сучасних форм освітніх послуг на підприємствах доцільно виокремити коучинг, закордонне стажування, дистанційне навчання, курси підвищення кваліфікації тощо. Дані форми освітніх послуг в основному забезпечуються коштами роботодавців, власними коштами працівників, коштами ендавмент-фондів, банківськими позиками, венчурним капіталом тощо (Рис.1) [1-6].

Рис. 1 Система освітніх послуг на підприємстві

Джерело: розроблено на основі [1-6].

Розвиваючи підхід до побудови системи освітніх послуг на підприємстві, доцільним є розгляд механізму взаємодії основних суб'єктів їх надання, а саме: держави, підприємств як роботодавців та середовища виробництва і навчальних закладів. У цьому аспекті серед стратегій розвитку бізнесу та нарощення конкурентних переваг на ринку актуальним є формування діалогу та перспективних напрямів діяльності з закладами освіти приватної чи державної форми

власності, спільна розробка та впровадження затребуваних освітніх програм та ініціатив, залучення студентів до практичної діяльності на виробництві, а працівників – до науково-дослідних робіт як форми професійного розвитку та підвищення кваліфікації (рис.2) [1-9].

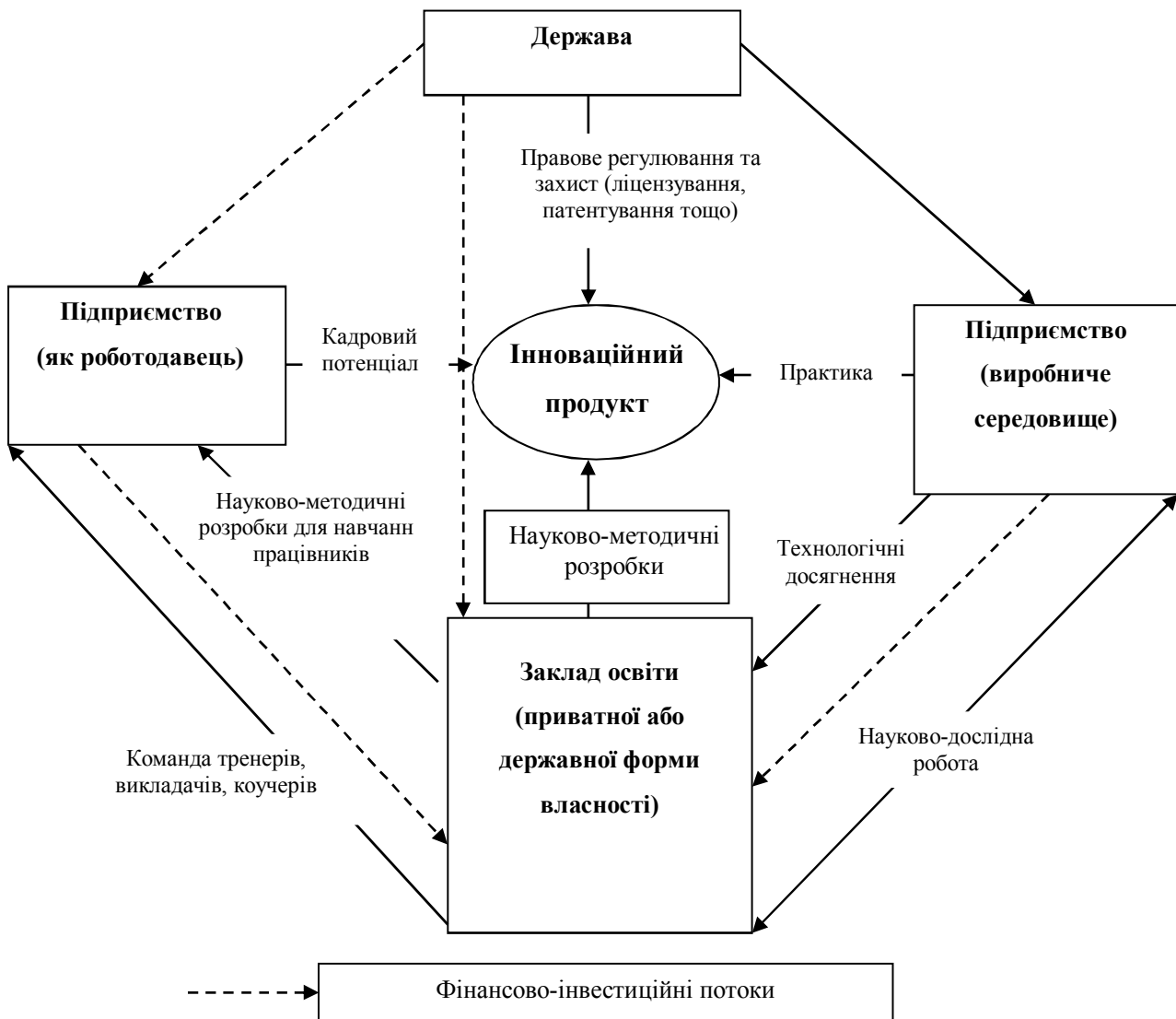

Рис. 2 Модель взаємодії «державна - підприємство (виробництво) - підприємство (роботодавець) – навчальний заклад» у системі освітніх послуг

Джерело: розроблено автором.

Модель взаємодії «державна – підприємство (виробництво) – підприємство (роботодавець) – навчальний заклад» у системі освітніх послуг починається зі встановлення між університетом, бізнесом та державою взаємних відносин, в яких кожен намагається підвищити ефективність інших. Кожен із суб'єктів системи освітніх послуг частково перебирає на себе роль іншої, стаючи, таким чином, важливим джерелом інновацій. Основою моделі є твердження, що заклад освіти, який співпрацює з виробництвом, виконуючи деякі функції його відділів із досліджень і розвитку, і концентрує державні зусилля, пов'язані з розвитком інновацій. У процесі такої співпраці заклади освіти отримують можливість створювати та розвивати бізнес-інкубатори, навчальні підприємства з венчурним капіталом, наукові парки, консультаційні компанії, навчальні центри тощо. Взаємодія на рівні закладів освіти, бізнесу та держави дозволяє збільшити ефективність освітньої діяльності, виробити шляхи трансферу технологій у виробництво, комерціалізувати знання загалом, а як, наслідок, підвищити рівень конкурентоспроможності підприємства за рахунок інвестування у розвиток та підвищення кваліфікації персоналу [14].

Для оцінювання ефективності інвестування в освітні послуги доцільним є застосування

показника окупності інвестицій (ROI_e). Даний показник передбачає ідентифікацію системи вхідних (первинних) та вихідних (результуючих) показників, які, у свою чергу, можуть бути якісними та кількісними.

Вихідні кількісні показники показника окупності інвестицій охоплюють прямі та непрямі (втрачені доходи внаслідок наявності низькокваліфікованих працівників, податкові відрахування тощо) витрати підприємства на професійну освіту та підвищення кваліфікації працівників. Прямі витрати включають: оплата за надання освітніх послуг (вартість освітніх послуг), вартість затрат на фонд оплати праці та відряджень, вартість навчальних матеріалів, обладнання, програмного забезпечення, вартість оренди приміщень.

До основних якісних короткострокових та довгострокових вихідних показників віднесемо підвищення якості праці персоналу, освоєння нових ніш на ринку, залучення нових клієнтів та підвищення іміджу підприємства, а, отже, і його конкурентоспроможності. Вихідні кількісні показники – рівень продуктивності праці, доходів та прибутків підприємства в цілому (табл.1) [7-11].

Таблиця 1

Комплексна система даних для розрахунку окупності інвестицій в освітні послуги на підприємствах

Сфера оцінювання ефективності інвестування в освітні послуги на підприємствах	Дані для розрахунку окупності інвестицій в освітні послуги на підприємствах
Продуктивність	1. вартість виробництва одиниці продукції; 2. час виробництва одиниці продукції; 3. вихід (за робочу годину, за зміну або в рік); 4. оборотність основних засобів; 5. витрати на технічне обслуговування основних засобів; 6. часові показники виконання стандартних і нестандартних завдань; 7. понаднормова робота (тривалість, оплата); 8. рівень інноваційності продукції та виробництва;
Обсяг продаж та рентабельність	1. Операційні, непередбачувані витрати; 2. Дохід / прибуток / продажі (щомісяця, щороку, на одного працівника, на групу працівників, які проходили навчання); 3. Частка ринку (кількість клієнтів у часовому розрізі).
Якість товарів, послуг, робіт	1. Забезпечення своєчасності виконання замовлень та безперебійності бізнес-процесів; 2. Дотримання стандартів якості, юридичних та етичних норм у процесі виробництва; 3. Репутація та імідж на ринку.
Задоволення споживачів	1. Рівні задоволеності клієнтів (своєчасність, доступність, якість та ціна тощо); 2. Втримання клієнтської бази; 3. Кількість скарг від клієнтів.
Безпека праці	1. Нещасні випадки або травми (кількість, вартість часових простоїв, компенсаційні витрати тощо); 2. Рівень готовності до кризових ситуацій.
Рівень кваліфікації персоналу	1. Кількість висококваліфікованих працівників; 2. Кількість отриманих нагород, сертифікатів тощо; 3. Кількість закордонних стажувань, отриманих науково-навчальних грантів тощо.

Джерело: розроблено на основі [7-11].

Показник окупності інвестицій (ROI_e) в освітні послуги показує, скільки або що отримає підприємство у результаті витрати певної суми грошей на розвиток та підвищення кваліфікації працівників. З допомогою даного показника зіставляють вигоди від інвестицій P та затрачені кошти на професійне навчання E .

$$ROI_e = f(P, E), \quad (1)$$

де f – символ функціональної залежності.

Використовуючи співвідношення (1), визначимо ROI_e :

$$ROI_e = \frac{-\sum N + \sum P - \sum E}{\sum E} \quad (2)$$

де $\sum E$ – сума прямих та непрямих витрат на професійне навчання одного працівника (вартість освітніх послуг, вартість затрат на фонд оплати праці та відряджень, вартість навчальних матеріалів, обладнання, програмного забезпечення, вартість оренди приміщень тощо); $\sum N$ – сума прямих та непрямих негативних ефектів (втрачені доходи внаслідок наявності низькокваліфікованих працівників та періоду навчання, податкові відрахування тощо); $\sum P$ – сума прямих та непрямих позитивних ефектів (підвищення продуктивності праці, дохід підприємства після завершення професійного навчання тощо) (див. табл.1).

Висновки. Виходячи із аналізу літературних джерел за проблемою [1 – 14], основними результатами теоретико-методологічного характеру, отриманих у науковій роботі, є: 1) розвинуто підхід до побудови системи освітніх послуг на підприємстві, який базується на виокремленні форм освітніх послуг, форм інвестування у них та суб'єктів їх надання; 2) для підвищення рівня ефективності функціонування системи освітніх послуг та конкурентоспроможності підприємства запропоновано модель взаємодії «держава – підприємство (виробництво) – підприємство (роботодавець) – навчальний заклад», в основі якої лежить створення та розвиток інноваційної продукції; 3) розроблено підхід до визначення показника окупності інвестицій у розвиток та підвищення кваліфікації персоналу на основі комплексної системи даних щодо результативності надання освітніх послуг на підприємствах.

Перспективою подальших розвідок у даному напрямі є розробка підходів до фінансово-економічного аналізу обґрунтованості проектів інвестування в освітні послуги у контексті взаємодії «держава-підприємство-заклади освіти».

Література

1. Янковська Л. А. *Розвиток освітньо-фахового потенціалу регіону: теорія, методологія, практика. Монографія / Л. А. Янковська.* – Львів: Інститут регіональних досліджень НАН України, 2007. – 260 с.
2. Другов О. О. *Сучасний стан і перспективи інвестиційного забезпечення сфер науки та вищої освіти в Україні: наукове видання/ О. О. Другов; НАН України, Ін-т регіональних досліджень; [відп.ред. П.Ю. Беленький].* – Львів, 2009. – 60 с.
3. Шевчук А. В. *Аналіз факторів інноваційного розвитку регіональних освітніх систем в умовах побудови інформаційного суспільства / А. В. Шевчук // Економічний форум.* – 2013. – №1. – С.1-8.
4. Захарін С. В. *Фінансово-економічні моделі інвестиційної діяльності у сфері вищої освіти / С. В. Захарін, Н. І. Левчук, Н. В. Чаленко // Економічний вісник університету.* – 2013. – Випуск № 20/1. – С. 38-47.
5. Ziderman A. *Funding Mechanisms for Financing Vocational Training: An Analytical Framework [Electronic resource] / Adrian Ziderman // IZA Policy Paper.* – 2016. - №110. Mode of access: <http://ftp.iza.org/pp110.pdf>;
6. Githaiga M. *Introduction to financing Education - financial flows Workshop on Educational Expenditure [Electronic resource] / Monica Githaiga // UNESCO Institute for Statistics.* – 2016. Mode of access: http://uis.unesco.org/sites/default/files/documents/eng_conceptualizing_financial_flows.pdf
7. Hoeckel K. *Costs and Benefits in Vocational Education and Training [Electronic resource] / Kathrin Hoeckel // EDU/EDPC/CERI.* – 2008. – №3. Mode of access: <http://www.oecd.org/education/innovation-education/41538706.pdf>
8. Palmer R. *Sustainable Financing of TVET in the Pacific [Electronic resource] / Robert Palmer // Research into the Financing of Technical and Vocational Education and Training (TVET) in the Pacific.* – 2015. Mode of access: <https://dfat.gov.au/about-us/publications/Documents/tvet-financing-overview-paper-sustainable-financing.pdf>
9. Yaqing T. *A Mode of Government - Enterprise - University - Institute - Employer*

Cooperation for Innovative Postgraduate Cultivation [Electronic resource] / Yaqing Tu , Huiyue Yang, Li Shu, Wangshu Tu, Baoxin Chen // Horizon Research Publishing. – 2015. Mode of access: <http://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1056096.pdf>

10. *Marin-Diaz M. L. The Effects of Training on the Competitive Economic Advantage of Companies in Spain [Electronic resource] / Maria Luz Marin-Diaz, Xavier Llinas-Audet, Luis Chiaramonte-Cipolla, and Josep-Oriol Escardibul // Education Research International. – 2014. – Article ID 749606. Mode of access: <https://www.hindawi.com/journals/edri/2014/749606/>; <http://dx.doi.org/10.1155/2014/749606>]*

11. *McDonald J. M. R. Analysing enterprise returns on training [Electronic resource] / Janelle Moy Rod McDonald. Mode of access: <http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/APCITY/UNPAN016660.pdf>*

12. *Рябков К. Ендавмент у вищій освіті: світова практика і українське сьогодні / К. Рябков, В. Подікіна // Проект «Популярна економіка: ціна держави». – К.: CASE Україна, 2015. – Вип. № 3. – 18 с.*

13. *Мокін Б. І. Ендавмент-фонд як альтернативне джерело для підвищення фінансової стійкості вищого навчального закладу / Б. І. Мокін, Н. С. Гончарук // Вісник Хмельницького національного університету. – 2012. – Т. 1, № 2, – С. 131-135.*

14. *Романовський О.О. Феномен підприємництва в університетах світу: монографія / О. О. Романовський. – Вінниця: Нова книга, 2012. – 504 с.*

УДК 658: 338.2.

Анатолій Мокій

*доктор економічних наук, професор, проректор
Запорізький інститут економіки та інформаційних технологій*

Марія Флейчук

*доктор економічних наук, професор
Львівський торговельно-економічний університет*

Олеся Дацко

*кандидат економічних наук, доцент
Львівська національна академія мистецтв*

РЕСУРСИ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ: ІНСТИТУЦІЙНІ РИЗИКИ

У статті здійснено типологізацію ресурсів розвитку підприємств, охарактеризовано інституційні загрози їх залучення до підприємницької діяльності в Україні. Конкретизовано, що найвагомішою проблемою формування ресурсного потенціалу розвитку підприємств в Україні є інституційні ризики, передусім недосконалість інституту права власності. Запропоновано механізми вдосконалення інституційного середовища, зокрема шляхом покращання обліку, реєстрації та захисту прав власності на ресурси, розширення доступу суб'єктів підприємницької діяльності до публічних ресурсів, протидію рейдерству та монополізації.

Ключові слова: підприємництво, ресурси, безпека, інституційне середовище, право власності.

В статье типологизировано ресурсы развития предприятий, характеризировано институциональные угрозы их использования в предпринимательской деятельности в Украине. Конкретизировано, что самой сажной проблемой формирования ресурсного потенциала предприятий в Украине являются институциональные риски, прежде всего несовершенство института права собственности. Предложено механизмы усовершенствования институциональной среды, в том числе за счет улучшения процесса учета, регистрации и защиты прав собственности на ресурсы, расширение доступа

субъектов предпринимательства к публичным ресурсам, противодействие рейдерству и монополизации прав собственности на ресурсы.

Ключевые слова: *предпринимательство, ресурсы, безопасность, институциональная среда, право собственности.*

The typology of recourses and institutional threats of its using in entrepreneurship in Ukraine are characterized in the article. The most important problem of resource potential formation are institutional risks, especially institute of property right imperfection.

The mechanisms of improving the institutional environment by improving accounting, registration and protection of ownership, increasing the access of businesses to public resources, leveling raiding and monopolization.

Keywords: *entrepreneurship, resources, security, institutional environment, the property right.*

Розвиток підприємництва є одним із найважливіших завдань економіки держави, оскільки саме цей сегмент забезпечує створення економічної доданої вартості, яка формує базис соціально-економічного розвитку. Втім недостатність ресурсного потенціалу, а також інституційні ризики вилучення ресурсів розвитку підприємств, незахищеність власників бізнесу сформували критичну ситуацію у вітчизняній економіці, яка призвела до істотних макроекономічних проблем: різкого скорочення обсягу ВВП за останні роки, зниження рівня привабливості. Постановою Верховної Ради України «Про Рекомендації парламентських слухань на тему: «Розвиток підприємництва в Україні та підтримка малого і середнього бізнесу», у рекомендаціях зазначають: «Єдиною альтернативою економічному знищенню країни є чітка та сфокусована на пріоритетах державна політика розвитку малого та середнього бізнесу, визнання підприємництва однією з основних рушійних сил інновацій, зайнятості і ефективної, у тому числі соціальної, інтеграції до Європи. Це можливо за однієї умови - коли всі рішення приймаються виходячи з паритету інтересів держави, бізнесу та споживачів, що досягається в результаті постійного діалогу влади з бізнесом, експертним середовищем та громадянським суспільством» [1].

Для розвитку бізнесу у державі обов'язковою умовою є наявність ресурсного потенціалу для його започаткування та ведення. І якщо більшість дослідників в Україні зосередили свою увагу на дослідженні ресурсного забезпечення уже функціонуючих підприємств, то дослідження, пов'язані з механізмами отримання стартового капіталу засновниками, захист цих ресурсів у процесі господарської діяльності часто залишають поза увагою науковців. Втім часто саме вони є найвизначальнішими для забезпечення належного функціонування підприємств у державі.

Серед наукових розвідок у царині дослідження питань інституційного базису ресурсного забезпечення діяльності підприємств відзначимо наукові праці Т. Васильціва, який серед основних проблеми розвитку підприємництва в Україні окреслює недостатню керованість державою процесів формування та розвитку малого бізнесу; недосконалість конкурентного середовища; забюрократизованість процедур державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності; концентрацію (монополізацію) товарних ринків та механізму доступу до обмежених господарських ресурсів і прав діяльності; існування штучних бар'єрів у започаткуванні/здійсненні роботи підприємств, корупції у відносинах «бізнес - влада»; надмірний рівень криміналізації та тінізації економіки та ін. [2, с. 37]. Обґрунтованими вважаємо висновки Н. Мікули, яка засвідчує істотний потенціал культурних ресурсів для формування конкурентних переваг як підприємств, так і територіальних громад [3]. Втім основні дослідження потенціалу підприємництва сфокусовані на вивченні фінансових ресурсів, що зокрема висвітлено у працях таких дослідників як А. Поддєрьогін, О. Ніпіаліді, Н. Карпишин [4, с.41; 5, с. 22].

Хоча в сучасних умовах обмеження та вичерпання ресурсів, слід змінювати концептуальні підходи до розуміння сутності ресурсного потенціалу підприємств. Дж. Ріфкін вказує, що дотепер матеріальною базою більшості економічних процесів були природні ресурси, сформовані ще з часів Юрського періоду. На сучасному етапі матеріальна база розвитку людства у тому числі підприємницької діяльності, змінюється через вичерпання природних ресурсів, зростання кількості населення Землі, надмірний техногенний вплив людини на довкілля [6, с. 154]. Через зростання конкуренції за ресурси розвитку в глобальних масштабах, посилюються інституційні ризики їх отримання та використання у підприємницькій діяльності. Особливо в

Україні у зв'язку із нестабільністю та несформованістю інституційного середовища, зокрема інституту права власності, дедалі поглиблюються ризики рейдерства, вилучення ресурсів з обігу, незаконна їх приватизація тощо., що обумовлює потребу дослідження цих процесів та розробку ефективних шляхів протидії цим ризикам.

Метою статті є визначити інституційні ризики формування ресурсного потенціалу підприємств в Україні та запропонувати нівелювання цих ризиків.

Завданнями статті є: типологізувати ресурси розвитку підприємств; визначити інституційні загрози їх отримання, використання та вилучення в Україні; запропонувати напрями вдосконалення інституційного середовища для підвищення рівня захисту права власності, а також створення передумов капіталізації ресурсного потенціалу підприємств.

Вважаємо, що в умовах сучасного світу ресурси слід розглядати з позиції фізики - як певний енергетичний заряд, який відрізняється за типом енергії та величиною заряду. В економіці відбувається лише трансформація одного виду енергії в інші, більш корисні її види, або накопичення задля формування базису розвитку на майбутні періоди. Перетворення цієї енергії відбувається під впливом роботи, яка здійснюється як людьми, так і машинами, суб'єктами природних процесів (іншими живими істотами, а також неживими предметами та явищами). Ціллю перетворення енергії з одного у інший вид є отримання корисності, тобто благ. Фактично одержання блага і є капіталізацією ресурсу.

Енергетичний запас в економіці описується ресурсними запасами. За типом енергії та виду роботи, яку слід прикласти, щоб перетворити ці ресурси на благо класифікацію та характеристику доцільно здійснювати з огляду на необхідність виду і кількості роботи, яка прикладається до них задля перетворення енергії з метою створення додаткової вартості. Найбільш загально класифікацію ресурсів підприємств можна зобразити таким чином рис. 1:

Рис. 1. Типологізація ресурсів розвитку підприємств за видами.

Складено авторами

Чіткої межі між типами ресурсів провести неможливо. Багато ресурсів можуть відноситися одночасно до кількох груп. Капіталізацію ресурсів в процесі господарської діяльності можна зобразити наступним чином (формула 1):

$$R^1 \xrightarrow{\text{робота}} R^2 \quad (1)$$

де, R^1 - базовий ресурс; R^2 - капіталізований ресурс (благо).

Для започаткування підприємницької діяльності необхідні стартові ресурси, які інвестуються у бізнес власниками (приватним власником, територіальними громадами, державою).

Е. де Сото вказує, що необхідною умовою економічного розвитку є формалізація права власності громадян на землю та майно. Дослідник наводить приклад Японії, де у 1945 – 1951 рр. була повністю трансформована законодавча система, ліквідований феодалний апарат, залучені бідні люди до системи власності, завдяки чому за шість років збудували ефективну систему капіталістичних відносин. Що і стало «загадкою капіталу», чому зарубіжні країни досягли економічного успіху, а ті, які не забезпечили захист власності – ні. Оскільки на Заході належне оформлення прав власності перетворює активи на джерело капіталу» [7; 8, с. 286].

Для отримання стартового капіталу громадяни повинні отримати доступ до ресурсів: стартового капіталу, який залучатимуть до розвитку підприємництва. В Україні дуже гостро стоїть питання набуття громадянами права власності на ресурси, які вони можуть інвестувати у розвиток заснованих ними підприємств. Адже за часів СРСР приватної власності не існувало, а тому у 1991 р., коли Україна стала незалежною, приватизація державного майна мала забезпечити отримання громадянами частини активів держави для забезпечення базису їх розвитку, у тому числі для започаткування ними підприємницької діяльності. Але, де-факто, приватизація у 1991-1995 рр. стала механізмом рейдерського перерозподілу державних активів і їх приватизації олігархами, які отримали ресурс розвитку свої компаній. Ґрунтовно дослідила цей механізм приватизації О.Яремків у своїй книзі «Обкрадена Україна», і встановила, що реально відбулася приватизація істотної частки ресурсів лише невеликою групою осіб, які мали н той час владні повноваження [9]. І у 2013 р. розмір активів 18 найбагатших українців становить 49 млрд дол. США [10], більшість їх стартових капіталів, за оцінками експертів, було сформовано через рейдерську приватизацію державного, комунального майна і землі, з надмірним експлуатуванням потенціалу економіки України у власних інтересах.

До інституційного базису економіки, які повинна забезпечити держава, для створення передумов економічного розвитку, МВФ та Світовий банк віднесли 10 рекомендацій так званого Вашингтонського консенсусу [11, с. 6-7], однією з яких є захист права власності.

Причиною обмеження доступу громадян до ресурсів, які вони могли б отримати у приватну власність стала і неналежність обліку навіть найціннішого ресурсу – землі. Навіть станом на сьогодні належних реєстрів лісових, водних ресурсів держави, які були б у публічному доступі – немає. Аналогічно відсутні публічні реєстри об'єктів державної та комунальної власності, що обмежує доступ громадян до інформації про них, а відтак – унеможливорює залучення цих ресурсів навіть на праві користування для розвитку підприємництва.

Аналіз інституційних чинників інституту права власності доводить, що це право закріплене в Україні неналежно, що підтверджено низькими позиціями у відповідних глобальних рейтингах. У 2004 р. Е. де Сото заснував Міжнародний альянс права власності, до завдань якого віднесена щорічна оцінка Міжнародного індексу права власності (IPRI), яким вимірюють досягнення країни щодо стану та ефективності захисту таких основних складників системи захисту права власності: правове і політичне середовище (LP) – незалежність судової системи і неупередженість судів; верховенство закону; політична стабільність; рівень корупції; речове право (PPR) – захист речового права; реєстрація власності; доступність позик; право інтелектуальної власності (IPR) – захист прав інтелектуальної власності; захист патентного права; рівень «піратства».

За рейтингами індексу останніх років Україна входить до переліку держав, де інститут права власності функціонує найгірше. Аналізуючи компонентну структуру цих індексів, засвідчимо, що Україна має низькі рейтинги за усіма субіндексами цього індикатора (табл. 1).

Таблиця 1

Оцінка індексу і субіндексів Міжнародного індексу права власності, балів

Роки	IPRI*	LP*	PPR*	IPR*
2010	4,1	3,7	4,8	3,9
2011	4,0	3,5	4,4	4,2
2012	4,0	3,6	4,3	4,2
2013	4,2	3,6	4,8	4,3
2014	4,3	3,6	4,9	4,3
2015	3,9	2,8	4,9	4,1
2016	3,9	2,4	5,1	4,3

*Оцінка за 10-бальною шкалою, де 0 – найменш захищене право власності, 10 – найкраще захищене право власності.

Складено за [12].

Найнижчі рейтингові позиції Україна посідає за рівнем захисту речового права, низькими є субіндекси розвитку правового і політичного середовища, а також захищеності інтелектуальної власності, що в сукупності дає підстави дійти висновку, що право власності в Україні закріплене і захищається неналежним чином. Причому за останні роки рівень розвитку правового і політичного

середовища істотно погіршився, знизившись з 3,6 балів у 2014 році до 2,4 бали – у 2016 р. Причому таке зниження пов'язане не лише з воєнними діями на Сході України, але і через неефективність виконання державою функції обліку і захисту права власності через усю систему державних інститутів.

Такі самі тенденції підтверджуються і в динаміці зміни Глобального індексу конкурентоспроможності, за яким в Україні показник розвитку інституцій та права власності за останні роки найнижчий (рис. 2).

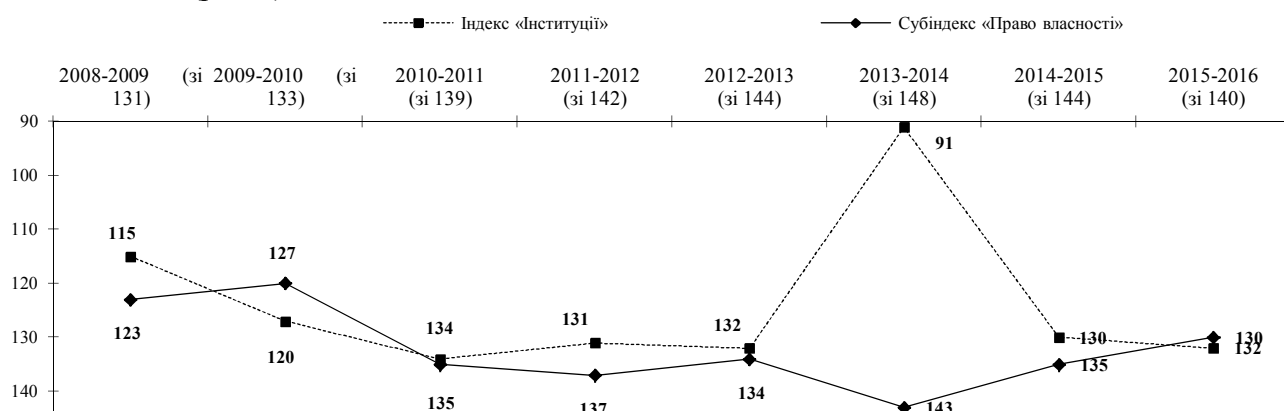

Рис. 2. Динаміка рейтингової позиції України за показниками розвитку інституцій та захисту прав власності Глобального індексу конкурентоспроможності, 2008-2015 рр.

Складено за [13].

Переміщення до 91 місця у рейтингу 2013 - 2014 рр. за індексом «Інституції» пов'язане не стільки з реальними наслідками реформування, скільки з очікуваннями і впровадженням нового Податкового кодексу, нормативно-розпорядчих актів із забезпечення легкості ведення бізнесу і боротьби з корупцією, підвищення ефективності функціонування базових інститутів економіки. Утім, щодо реформування системи гарантування права власності досі не вжито дієвих заходів, що проявляється у збереженні критично низьких рейтингових позицій України за субіндексом «право власності» поряд із Чадом, Бурунді, Зімбабве. Можна стверджувати, що в Україні жодна з форм власності (державна, комунальна та приватна) загалом не закріплена належним чином, причому відсутні наукові системні дослідження причини дисфункції інституту права власності України, які б комплексно характеризували кількісні та якісні параметри цих загроз економічній безпеці. Дисфункція інституту права власності полягає саме у некоректному або неналежному закріпленні цього права. Інституційні «пастки» посилюють загрози для безпеки економічної системи, а отже і для розвитку підприємництва в Україні загалом.

У 2015-2016 рр. нами проведено експрес-опитування науковців, представників влади, профільних громадських організацій Львівської, Івано-Франківської, Волинської, Київської, Сумської, Харківської, Херсонської, Чернівецької областей (усього 76 експертів у 2015 р. та 71 експерт у 2016 р. у галузі економіки, права, державного та муніципального управління) щодо причин неефективності обліку та захисту права власності і поширення рейдерства в Україні. Нами було встановлено такі причини дисфункції інституту права власності (табл. 2).

Таблиця 2

Основні причини неефективного закріплення права власності в Україні у 2015 -2016 рр.

Відповідь	Відсоток респондентів, %	
	2015 р.	2016 р.
Корупція державних і комунальних органів обліку та управління земельними ресурсами	88,2	90,2
Недостатня політична воля керівництва країни запровадити ефективні механізми закріплення та обліку права власності	80,3	85,3
Недосконале законодавство, яке зумовлює «діри» у закріпленні права власності та рейдерство	71,1	87,4
Непрозорість механізмів закріплення права власності	89,5	62,4

Неефективне управління об'єктами права власності, що призводить до їх незаконного відчуження або використання в інтересах сторонніх осіб	59,2	53,3
Надмірно високі трансакційні витрати на оформлення права власності	55,3	43,1
Відсутність покарання за неналежне оформлення права власності	50,0	56,4
Незнання суб'єктами земельних відносин законодавства	42,1	43,4
Монополізованість окремими державними службовцями інформації про земельні ресурси	31,6	45,4

Складено за даними власного соціологічного опитування.

За результатами опитування у 2015 р. встановлено, що основною причиною рейдерства є: непрозорість механізмів закріплення права власності (89,5 % опитаних); корупція у державних і комунальних органах обліку та управління земельними ресурсами (88,2%); недостатність політичної волі вищих державних службовців запровадити ефективні механізми визначення і закріплення права власності (80,3%). Експерти визнали істотними причинами також недосконалість законодавства у цій сфері (71,1 %) та неефективне управління об'єктами права власності, що призводить до їх незаконного відчуження або використання в інтересах третіх осіб (59,2 %). Показово, що опитані експерти зазначали 5-6 причин неефективності інституту власності в Україні, що підтверджує системний характер досліджуваної проблеми.

У 2016 році більшість експертів найістотнішим чинником дисфункції інституту права власності в Україні визнали корупцію державних і комунальних органів обліку та управління земельними ресурсами (90,2%), недостатня політична воля керівництва країни запровадити ефективні механізми закріплення та обліку права власності (85,3 %), недосконале законодавство, яке зумовлює «діри» у закріпленні права власності та рейдерство (87,4 %), непрозорість механізмів закріплення права власності (62,4 %).

Причому, запроваджений принцип екстериторіальності реєстрації права власності, який був запроваджений у 2015-2016 рр. в Україні, спрощення реєстрації, яке не вимагає нотаріального посвідчення цілої низки нотаріальних документів, а також розширення перелік суб'єктів, які здійснюють реєстрацію права власності на нерухоме майно став не стільки чинником спрощення процесу реєстрації, скільки зумовив спалах рейдерських захоплень на рівні держави. Так тенденції зокрема відображені у низці досліджень та публікацій [14].

Загалом можемо констатувати, що основними ознаками недосконалого інституційного середовища розвитку бізнесу є :

- неефективність захисту права власності як базового права економіки;
- монополія доступу до публічних ресурсів представників органів влади та афілійованих до них бізнес-структур;
- домінування органів публічної влади у відносинах зі суб'єктами підприємництва;
- високий рівень та поширеність корупції в органах публічної влади;
- надмірна зарегульованість господарської діяльності, недосконалість реформ дерегуляції;
- неефективність системи захисту прав та інтересів суб'єктів бізнес-процесів;
- поширеність рейдерства, поглиблення олігархізації економіки.

Висновки і пропозиції: За результатами проведених досліджень можемо підсумувати:

1. Сьогодні ресурси розвитку підприємств доцільно типологізувати за можливістю доступу до них та видом роботи, яку необхідно затратити для перетворення ресурсу на благо. Зокрема, природні, людські, технологічні, інфраструктурні, інформаційні, фінансові, соціальні, матеріальні (штучно створені), культурні.

2. Встановлено, що найбільші інституційні ризики розвитку підприємництва пов'язані із недосконалістю функціонування інституту права власності, що зумовлює обмеженість доступу до ресурсів підприємців, рейдерство, невизначеність економічного середовища

3. Основними механізмами вдосконалення інституційного середовища повинні стати покращання обліку, реєстрації та захисту прав власності на ресурси, розширення доступу суб'єктів підприємницької діяльності до публічних ресурсів, протидію рейдерству та монополізації.

Література:

1. Про Рекомендації парламентських слухань на тему: «Розвиток підприємництва в Україні та підтримка малого і середнього бізнесу»: Постанова Верховної Ради України // Відомості Верховної Ради (ВВР). - 2016, № 22, ст.454) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1090-19>.
2. Васильців Т.Г. Економічна безпека підприємництва України: стратегія та механізми зміцнення: Монографія. – Львів: Арал, 2008. – 384 с.
3. Мікула Н. А. Культурні ресурси як джерело унікальних конкурентних переваг регіону / Н. А. Мікула, О. І. Дацко // Зб. наук. праць ПВНЗ „Буковинський університет”. – 2010. – № 6. – С. 111-119. – (Серія „Економічні науки”).
4. Фінанси підприємств: підручник/ за ред. А.М. Поддєрьогіна. – К.: КНЕУ, 2009. – 571 с.
5. Фінанси підприємств: навч. посіб. / О. Ю. Ніпаліді, Н. І. Карпишин. – Тернопіль: Економічна думка, 2009. – 232 с.
6. Рифкин Дж. Третья промышленная революция: Как горизонтальные взаимодействия меняют энергетику, экономику и мир в целом / Дж. Рифкин ; пер. с англ. – М. : Альпина нон-фикшн, 2014. – 410 с.
7. Soto H. de. Property Rights, Not Just Capitalism / Hernando de Soto // Acton Institute blog. – 2015. – 5 March.
8. Сото Е. де. Загадка капіталу: чому капіталізм перемагає лише на Заході і ніде більше / Е. де Сото ; пер. М. Климчук. – К. : Ніка-Центр, 2009. – 232 с.
9. Яремків О. Обкрадена Україна: Економічно-правовий аналіз перехідного періоду в Україні (1991-2001 рр.). Причини кризи [Текст] / О. Яремків; 2-е вид., доп. – Львів ; Полтава : Духовна вісь, 2002. – 115 с.
10. До світового клубу мільярдєрів входять 18 українців, розмір активів яких становить 49 мільярдів доларів/ Дзеркало тижня. – 2013, 11 листопада [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dt.ua/ECONOMICS/ukrayina-posila-27-misce-u-sviti-za-kilkistyu-milyarderiv-131654_.html.
11. Schiffman R. Hunger, Food Security, and the African Land Grab [Internet resource] / Richard Schiffman. – Mode of access : <http://voiceseducation.org/node/7873>.
12. International property right index / Ukraine [Internet resource]. – Mode of access : <http://internationalpropertyrightsindex.org/country?c=UKRAINE>.
13. GCR [Internet resource]. – Mode of access : <http://www.weforum.org/issues/global-competitiveness>.
14. Україну накрыло цунами рейдерства. Мнения экспертов // ЛІГА.net. 2016, 22 червня.
15. Рейдерство в Украине: из 3 тыс попыток захватов 2,7 тыс были удачными – Доротич [Електронний ресурс]. – Режим доступу: РІА Новості Україна: <http://rian.com.ua/economy/20161008/1017497642.html>

УДК 338.43

Козоріз М.А.,
д.е.н., проф.,

ПВНЗ «Львівський університет бізнесу та права»

СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЯК ЕЛЕМЕНТ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ

У статті розглянуто проблематику стратегії розвитку підприємств. Досліджено поняття, зміст та алгоритм формування стратегії розвитку підприємств. Обґрунтовано зміст соціальної відповідальності підприємства у сучасних умовах. Наведено рекомендації щодо включення соціальної відповідальності як елементу стратегії розвитку підприємств.

Ключові слова: соціальна відповідальність, стратегія підприємства, стратегічний

В статье рассмотрена проблематика стратегии развития предприятий. Исследовано понятие, содержание и алгоритм формирования стратегии развития предприятий. Обосновано содержание социальной ответственности предприятия в современных условиях. Приведены рекомендации по включению социальной ответственности как элемента стратегии развития предприятий.

Ключевые слова: *социальная ответственность, стратегия предприятия, стратегический менеджмент, развитие предприятия.*

The article deals with the problems of enterprise development strategy. The concept, content and development algorithm of enterprises strategy was studied. Author grounded meaning of social responsibility of the enterprise in modern conditions. Recommendations to include social responsibility as part of an enterprise development strategy were proposed.

Keywords: *social responsibility, enterprise strategy, strategic management, development of the enterprise.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Розвиток підприємств є неперервним процесом, обумовлений потребою виживання у конкурентному середовищі та адаптації до мінливих умов середовища господарювання, котрі нерідко останнім часом можна характеризувати, як кризові. З цього приводу О. В. Люльов зазначає: «Нестабільність економічного середовища і високий рівень ринкових ризиків спонукають господарюючих суб'єктів до активного пошуку ефективних, таких, що відповідають сьогодишнім викликам, стратегій розвитку. В умовах, коли підприємства щодня повинні розробляти, обґрунтовувати і приймати економічно вивірені господарські і управлінські рішення, питання тактики і стратегії є пріоритетними. У кризових умовах зростає потреба у формуванні адекватних стратегій розвитку, що враховують невизначеність зовнішнього середовища функціонування підприємства і дозволяють максимально зменшити вплив несприятливих соціально-економічних чинників, мінімізував тим самим вірогідність несприятливого результату або навіть банкрутства підприємства. Таким чином, вдосконалення процедур моделювання поведінки економічних суб'єктів (зокрема, виробничих підприємств як складних економічних систем) під впливом як внутрішнього, так і зовнішнього середовища є важливим і актуальним науково-практичним завданням» [1, С. 4].

Разом з тим, при побудові стратегії розвитку підприємства часто випускають з поля зору соціальний орієнтир – важливу методологічну основу побудови бізнесу у сучасному світі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематиці формування стратегії підприємства, та, зокрема стратегії розвитку, присвячено праці Левицький Ю. А., Люльов О. В., П'ятницька Г. Т., Саєнко М. Г., Хоменко О. І. та ін.; питання соціальної відповідальності досліджували Галушка З.І., Головінов О. М., Комарницький І.Ф., Стойка В. О. та ін. У цих та інших працях обґрунтовано визначення базових понять та основні елементи як процесів формування стратегії розвитку підприємств, так і соціальної відповідальності. Однак, питання соціальної відповідальності досить обмежено відображується у наукових працях у якості змістового елементу процесу формування стратегії розвитку підприємства, що підкреслює актуальність даного дослідження.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є обґрунтування ролі соціальної відповідальності у формуванні стратегії розвитку підприємств.

Об'єктом дослідження є процес розвитку підприємств. *Предметом* – соціальна відповідальність як елемент стратегії розвитку підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів.

Серед основних підходів до визначення поняття «стратегія підприємства» виділяються наступні [2, С. 8]:

- це система організаційно-економічних заходів для досягнення довгострокових цілей підприємства;
- це обґрунтування перспективних орієнтирів діяльності підприємства на основі оцінювання його потенційних можливостей і прогнозування розвитку зовнішнього середовища;
- це генеральний напрямок розвитку підприємства, який забезпечує узгодження його цілей і можливостей та інтересів усіх суб'єктів;
- це ефективна ділова концепція досягнення конкурентних переваг підприємством;
- це сукупність перспективних орієнтирів для роботи підприємства;
- це план дій, що визначає пріоритети розв'язання проблем і ресурси для досягнення основної мети.

О. В. Люльов пропонує досить актуальне трактування поняття «стратегія розвитку», яке, на думку ученого, «слід розглядати в якості метастратегії суб'єкта господарювання, суть якої полягає в описі його поведінки на рівні динамічного процесу зміни стратегій і яка дозволяє забезпечити ефективність діяльності підприємства, в умовах обмеженості ресурсів і динамічно змінного зовнішнього і внутрішнього середовища функціонування підприємства» [1, С. 150].

Г. Т. П'ятницька під розвитком будь-якої економічної організації як системи пропонує розуміти процес незворотної, спрямованої, закономірної зміни її стану в цілому чи окремих її підсистем і елементів [3]/

Формування стратегії функціонування та розвитку підприємства є складним процесом, що передбачає поетапне виконання обов'язкових завдань, серед яких виділяються [4, С. 134]:

1. Аналіз зовнішнього і внутрішнього середовища підприємства.
2. Визначення мети, цілі та місії підприємства.
3. Формування стратегічних альтернатив.
4. Вибір стратегії.
5. Реалізація стратегії підприємства.

О. В. Люльов серед основних традиційних елементів процесу формування стратегії розвитку пропонує виокремлювати наступні [1, С. 150]:

- 1) формування стратегічного бачення і місії організації;
- 2) комплексний аналіз зовнішньої і внутрішньої середовища підприємства;
- 3) постановка цілей розвитку підприємства;
- 4) розробка альтернативних стратегій з урахуванням обмежень;
- 5) вибір стратегії розвитку;
- 6) впровадження і реалізація стратегії;
- 7) оцінка роботи, вивчення нових тенденцій і здійснення коригуючих дій.

Згідно дослідження Г. Т. П'ятницької, встановлено, що ключовими елементами формування стратегії розвитку цих підприємств є: аналіз сильних і слабких сторін внутрішнього середовища (65% керівників рентабельних підприємств РГ проводять його перманентно); прогнозування майбутніх змін на основі аналізу конкурентного середовища (понад 52%); чітке визначення цілей (37%) та місії (26%) підприємства на ринку. Виявлено, що керівництво нерентабельних підприємств РГ практично не займається розробкою довгострокових планів і стратегій, а 25% керівників цих підприємств навіть не визначають свої стратегічні цілі та місію [3].

Ю. А. Левицький стратегії розвитку підприємств пропонує класифікувати на ті, що мають властивості стратегії розвитку і ті, що не мають властивостей стратегії розвитку, орієнтовані лише на виживання, а також за ієрархічними рівнями: «На вищому ієрархічному рівні піраміди стратегій до першої групи віднесені стратегія зростання і стратегія обмеженого зростання (якщо вона передбачає якісні зміни), до другої - стратегія скорочення та стратегія обмеженого зростання (якщо вона не передбачає якісних змін). На другому ієрархічному рівні до стратегій, що мають властивості стратегії розвитку, віднесені віолентна, патієнтна та експлерентна, до другої – комутантна та віолентна. За результатами дослідження було визначено, що має сенс класифікувати за ознакою „відношення до розвитку” лише стратегії перших вищих рівнів піраміди стратегій» [5, С. 15].

Слід зауважити, що у дослідженнях, присвячених формуванню стратегії розвитку підприємства досить рідко приділяється увага питанням соціальної відповідальності підприємства, що є украй важливим в сучасних умовах глобалізації та євроінтеграції, слідуванню вектору розвитку соціально-орієнтованої ринкової економіки.

В. О. Стойка зауважує, що у сучасних умовах господарювання соціальна відповідальність бізнесу є складовою його корпоративної стратегії. Реалізація принципу соціальної відповідальності пов'язана з публічно-правовим регулюванням фондів грошових коштів комерційних організацій, тобто правове регулювання відносин щодо розподілу прибутку повинно забезпечувати використання частини прибутку комерційних організацій з метою здійснення соціальної функції і часткового фінансування програм із вирішення соціальних проблем суспільства [6, С. 79].

Комарницький І.Ф. та Галушка З.І. наголошують, що соціалізація бізнесу виступає об'єктивною закономірністю трансформаційного суспільства, є безпосередньо пов'язана із сучасними тенденціями розвитку НТП і зростанням вимог до процесу та результатів виробництва, а також із системними перетвореннями відносин власності, з лібералізацією економічних відносин, процесами формування системи соціального захисту, з соціальними функціями органів державного управління [7, С. 1].

Головінов О. М. підкреслює: «Проблеми сталого розвитку національної економіки, набули особливо гострий характер в останні роки, незмінно підштовхували до вирішення питань пов'язаних з дилемою підвищення економічної ефективності підприємств та одночасного вирішення соціальних питань, реального покращення якості життя населення. Великий український капітал поступово почав усвідомлювати помилковість неоліберального підходу до провідної ролі ринку в економіці, негативного впливу на соціальну стабільність, стан суспільних відносин, а також економічні результати діяльності компаній. У підсумку, саме економічні причини стали провідним фактором висунення соціальної відповідальності бізнесу в ряд найбільш важливих факторів стабільного економічного розвитку України» [8, С. 187].

Серед найчастіше згадуваних переваг впровадження програм соціальної відповідальності бізнесу (СВБ) для іміджу підприємства Комарницький І.Ф. та Галушка З.І. називають [7, С. 2]: 1) Поліпшення ефективності процесів виробництва, зумовлене необхідністю знаходити, наприклад, приховані важелі винайдення способів зменшення викидів в атмосферу або пристосування виробництва до технологічних, санітарних, екологічних стандартів; 2) Підвищення мотивації та продуктивності працівників, оскільки всі працівники компанії водночас є громадянами, споживачами, батьками та мешканцями певного міста, турбота про громаду, про суспільство транслюватиметься в турботу про працівників. 3) Психологічні фактори мотивації, турбота про працівників обертаються формуванням стабільного соціально-психологічного клімату в організації, що сприяє ефективності праці; 4) Підвищення ділової та загальносуспільної репутації компанії зменшує ризики від можливої втрати ринків, покращує доступ до нових ринків завдяки кращій репутації компаній

В. О. Стойка доходить висновку, що бізнес займає все більше місця в житті суспільства, виходить за рамки його професійної орієнтації. Він повинен вибудовувати відносини з безліччю взаємозалежних осіб, так як на його діяльність, крім внутрішнього середовища, впливає зовнішнє – влада, некомерційні організації, споживачі, ЗМІ, міжнародні організації та партнери, жителі території, на якій безпосередньо розташоване підприємство і т.д. Отже, в умовах інтеграції України до європейського економічного простору необхідно більше уваги приділяти дослідженню розвитку соціально-економічних процесів, важливою складовою яких виступає соціальна відповідальність бізнесу [6, С. 82].

Комарницький І.Ф. та Галушка З.І. наголошують на низці тез, що підтверджують актуальність включення соціальної відповідальності у якості елементу стратегії розвитку підприємства [7, С. 9 - 10] 1. Соціальна відповідальність бізнесу виникає як об'єктивна потреба не лише суспільства, а й самих підприємств, які прагнуть знайти своє місце в конкурентному середовищі, свого споживача, зацікавити до співпраці національних і зарубіжних партнерів, висококваліфікованих спеціалістів. 2. Практики соціальної відповідальності бізнесу не приживаються, якщо вони нав'язані міжнародними стандартами, законодавством чи будь-якими суспільними структурами. Їх ефективність тим вища, чим конкретніша спрямованість і більш

наглядний соціальний результат. 3. Потреба суспільства у тих чи інших формах соціальної відповідальності бізнесу складається під впливом національного менталітету, сучасного етапу розвитку процесів соціалізації та тих конкретних проблем, які неможливо розв'язати без вкладу бізнесових структур.

Погоджуємось з твердженням Головінова О. М., що «для українських компаній соціальна відповідальність переважно носить разовий характер, спрямований на покращення репутації, без бажання (часто і можливості) розглядати даний процес як тривалий і безперервний, нарешті, відсутня конструктивна, взаємовигідна взаємодія роботодавців і найманих працівників. Розвиток цього процесу в Україні має численні бар'єри, часом як штучні, так і природні. У національному господарстві України певною мірою представлені всі рівні реалізації концепції соціальної відповідальності. У той же час існуючу систему соціальної відповідальності неможливо назвати гармонійною, оскільки багато її елементів не виникли в ході еволюційного розвитку ринкових відносин, а залишилися у спадок від радянської системи соціального забезпечення [8, С. 190].

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Таким чином, на основі проведеного дослідження встановлено наступне:

1. Стратегія розвитку підприємства є однією з концептуальних засад управління підприємством у мінливих зовнішніх умовах за наявності як зовнішніх, так і внутрішніх загроз його функціонуванню, що на основі інтуїтивних або науково обґрунтованих підходів визначає основні стратегічні цілі підприємства у довгостроковій перспективі та шляхи їх досягнення.

2. В умовах соціальної ринкової економіки при формуванні стратегії управління підприємством слід враховувати необхідну участь підприємства у соціальних процесах як елемент якщо не внутрішньої системи цінностей, то, принаймні, іміджу в очах контрагентів.

3. Одним з найважливіших інструментів та перспективних шляхів включення підприємства у соціальну сферу та залучення до вирішення актуальних соціальних проблем є активізація роботи у напрямку реалізації заходів, що у сукупності можуть охоплюватись терміном «соціальна відповідальність». Концептуальною основою системних перетворень у структурі управління підприємством, що зосереджуються на досягненні високого рівня соціальної відповідальності, може стати включення соціальної відповідальності у стратегію розвитку підприємства.

Література:

1. Люльов, О.В. *Формування стратегій розвитку підприємства в умовах незбалансованої економіки: Дис... канд. наук: 08.00.04 / О.В. Люльов ; Наук. керівн. В.В. Сабадаш. - Суми: СумДУ, 2011. - 209 с.*

2. Саєнко М. Г. *Стратегія підприємства / Саєнко М. Г. – Тернопіль: «Економічна думка». – 2006. – 390 с.*

3. П'ятницька Г.Т. *Формування стратегії розвитку підприємств ресторанного господарства: автореф. дис... д-ра екон. наук: 08.00.04 / Г.Т. П'ятницька ; Київ. нац. торг.-екон. ун-т. – К., 2008. – 43 с.*

4. Хоменко О. І. *Види стратегій та інструментарій формування стратегії розвитку підприємства / О. І. Хоменко // Управління розвитком. - 2015. - № 3. - С. 131-137.*

5. Левицький Ю. А. *Формування стратегії розвитку підприємств електроенергетики : автореф. дис... канд. наук: 08.00.04 / Левицький Ю. А. – 2010. – 24 с.*

6. Стойка В. О. *Соціальна відповідальність бізнесу – важлива складова агропродовольчого ринку / В. О. Стойка // Економіка харчової промисловості. - 2014. - № 4. - С. 79-84. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/echp_2014_4_14*

7. Комарницький І.Ф. *Соціальна відповідальність бізнесу як інструмент управління сучасним підприємством / Комарницький І.Ф. Галушка З.І. // Збірник наукових праць Буковинського університету. Економічні науки. – http://zbirnik.bukuniver.edu.ua/issue_articles/7_1.pdf*

8. Головінов О. М. *Соціальна відповідальність бізнесу: українські реалії і проблеми / О. М. Головінов // Економічний вісник Донбасу. - 2014. - № 2. - С. 187-192.*

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ АВТОТРАНСПОРТНИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ УКРАЇНИ

Досліджено, що в економічній літературі відсутні єдині науково-методичні підходи щодо забезпечення ефективності функціонування автотранспортних підприємств. Визначено, що автотранспортні підприємства розглядають як динамічні підприємства. Здійснено характеристику стратегічної ролі діяльності автотранспортних підприємств на різних ієрархічних рівнях національної економіки. Структуровано чинники ефективності діяльності автотранспортних підприємств у внутрішньому та зовнішньому середовищах. Науково обґрунтовано суспільно-економічне значення діяльності автотранспортного підприємства. Окресленні чинники від яких залежить ефективність управлінської діяльності та управлінських рішень автотранспортного підприємства.

Ключові слова: автотранспортне підприємство, транспортно-логістичні потоки, транспортні перевезення, управлінська діяльність, управлінські рішення.

Постановка проблеми. Наростаючі інтеграційні процеси суспільно-економічних відносин стимулюють розвиток міжгосподарських логістичних взаємозв'язків, що потребують свого адекватного комунікаційного забезпечення та підтримки. Полегшення доступності населення та суб'єктів господарювання до цільових просторово-територіальних пунктів задоволення їх інтересів і потреб є однією з ключових передумов стимулювання процесів розширеного відтворення національної економіки та поступального розвитку суспільства. Відтак, автотранспортні підприємства (АТП) посідають стратегічно важливе місце в забезпеченні оптимізації матеріально-суспільних потоків, покращенні продуктивності інформаційно-комунікаційних зв'язків і налагодженні бізнесової горизонтально-вертикальної співпраці. В цьому контексті, постає об'єктивна доцільність дослідження наявних науково-методичних підходів до забезпечення ефективності функціонування автотранспортних підприємств з метою розробки пріоритетних інструментів і засобів раціоналізації управління ними.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Діяльність автотранспортних підприємств досліджували як вітчизняні, так і зарубіжні науковці. Зокрема, тенденції розвитку та особливості функціонування автотранспортних підприємств, а також теоретико-методологічні питання аналізу їх діяльності досліджували у своїх працях такі науковці, як: Балабанова Л.В. та Кривенко А.В. [1], Нагорного Є.В. [2], Поліщук Н. В. [3], Хамініч [4], Ястремська [5] та інші. Вирішенню окремих проблем транспортно-економічних взаємозв'язків в контексті підвищення ефективності управління автотранспортними підприємствами присвячені праці Біліченко В.В. [6], Друкер П.Ф. [7], Муромець Н.Є. [8], Фатюха Н. Г. [9], Черноус О.І. [10], Шатун В.Т. [11] та інші. Водночас, необхідно зазначити, що недостатньо висвітленими є теоретико-методологічні засади управління автотранспортними підприємствами з урахуванням специфіки їх діяльності.

Постановка завдання. Метою є виокремлення та характеристика стратегічної ролі та значення діяльності автотранспортних підприємств на різних ієрархічних рівнях національної економіки з урахуванням особливостей їх діяльності, а також структуризація чинників їх ефективності діяльності в розрізі його внутрішнього та зовнішнього середовища.

Виклад основного матеріалу дослідження. Доцільність дослідження теоретико-методичних засад управління автотранспортними підприємствами посилюється також в умовах стагнації економічних процесів, адже діяльність цих підприємств є дотичними до всіх секторів національної економіки, спад ефективності виробничо-господарських параметрів функціонування яких неодмінно екстраполюється на показники в сфері транспортних перевезень.

Якісні параметри ефективного функціонування автотранспортних підприємств впливають

на покращення продуктивності суспільної праці; пришвидшення темпів розвитку науково-технічного прогресу; формування раціональної структури національного господарства та функціонального розподілу його ресурсних потужностей; оптимальне використання основних фондів; економію сировини, матеріалів, палива та енергії, зростання ефективності освоєння інвестицій; повніше задоволення наявного ринкового попиту; полегшення виходу суб'єктів господарювання на внутрішній та зовнішні ринки; формування іміджу економічних контрагентів, як надійних партнерів оперативного та своєчасного виконання взятих на себе зобов'язань у межах підписаних торговельно-економічних угод [1, с.106]. Поряд з цим, зменшення вартості і покращення оперативності доставки вантажів стимулюють розширення транспортно-економічних взаємозв'язків, тоді як здешевлення, прискорення і підвищення якості пасажирських перевезень зумовлюють до зростання мобільності населення та покращення рівня його життя [10, с.162]. Автотранспортні підприємства є однією з важливих складових виробництва та обслуговування в будь-якій галузі національного господарства. Вони беруть участь в усіх етапах виробничо-господарського процесу: від доставки сировини і комплектуючих до транспортування готової продукції до місць призначення [6]. Таким чином, змістовно-функціональна роль автотранспортних підприємств виходить далеко за межі суто виробничо-господарських відносин і проектується на всі сфери суспільного життя.

Учений Н. Фатюха з-поміж факторів, що стимулювали розвиток автомобільних підприємств виділяє високу прохідність і маневреність автомобільного транспорту, оперативність надання послуг з перевезень, можливість доставки вантажів без перевантаження, відносно бюджетну вартість перевезень, можливість спеціалізації автомобілів для перевезення однотипних вантажів, простоту керування та обслуговування автомобільного парку. Якісною особливістю ефективності господарювання автотранспортних підприємств є обов'язкова необхідність наявності розгалуженої мережі доріг та магістралей, від експлуатаційного стану яких залежать темпи розвитку суспільно-економічних відносин, частка в структурі загальної собівартості продукції та товарів транспортних витрат, швидкість та якість перевезень, зайнятість і рівень доходів населення, транспортна доступність населених пунктів та соціальних об'єктів тощо. Парадоксальним є те, що власне в період глибокого економічного занепаду та стагнації будівництво транспортних магістралей набувало свого пріоритетного значення, оскільки забезпечувало можливість створення значної кількості додаткових робочих місць і високу ефективність здійснення інвестиційних капіталовкладень [9, с. 55]. Надмірна залежність економіки та результатів господарювання автотранспортних підприємств від рівня розгалуженості та якості наявної мережі доріг впливає, як на формалізацію структурної будови транспортно-логістичних потоків, так і перспективи реалізації масштабних інвестиційно-інноваційних проектів в АТП.

Наукове осмислення важливості суспільно-економічного значення діяльності автотранспортного підприємства забезпечило можливість ідентифікації таких його ключових функцій: 1) інтеграційна (полягає в стимулюванні процесів становлення горизонтально-вертикальних кооперативних господарських комплексів, консолідації ресурсних потужностей суб'єктів господарювання, наближення вітчизняних норм і стандартів господарювання до міжнародних правил і вимог); 2) комунікаційна (забезпечує формування інформаційно-діалогових взаємозв'язків суб'єктів у процесі суспільно-економічного обміну, що дозволяє покращити їх функціональну взаємодію, підвищує взаємоузгодженість їх дій та знижує рівень невизначеності параметрів прийняття управлінських рішень); 3) регулююча (структурує суспільно-економічні процеси, покращує міжгалузеву взаємодію секторів національної економіки та оптимізує параметри внутрігосподарських процесів); 4) соціальна (полягає в задоволенні потреб та інтересів населення, шляхом полегшення його доступу до цільових пунктів призначення, серед яких безпосередні місця праці, проживання, відпочинку тощо); 5) збутово-логістична (забезпечує транспортування матеріально-товарних цінностей на всіх етапах виробничо-господарського циклу – від закупівлі сировини до реалізації готових товарів і продукції кінцевому споживачу на засадах оптимізації транспортних потоків та мінімізації витрат на перевезення); 6) оперативна (забезпечує можливість ефективної організації матеріальних потоків і своєчасність надання транспортних послуг, адже функціональні параметри автомобільного транспорту дозволяють відносно швидко здійснювати виконання замовлень із перевезення. Опрацювання визначених функцій автотранспортних підприємств

дозволяє здійснити характеристику їх стратегічної ролі на макро-, мезо- та мікрорівнях національної економіки (рис. 1.1)

Рис. 1.1. Характеристика стратегічної ролі та значення діяльності автотранспортних підприємств на різних ієрархічних рівнях національної економіки*.

*Джерело: власна розробка.

Науковці Н. Муромець та О. Черноус вважають, що ефективність господарювання автотранспортних підприємств залежить від двох взаємозалежних аспектів: перший, полягає в раціональності побудови організаційно-виробничої структури підприємства, що вимагає забезпечення оптимальних співвідношень між розміром виробничих фондів і кількістю робочих місць, потенціалом парку рухомого складу і потужністю ремонтно-обслуговуючих підрозділів підприємства, транспортними засобами різної вантажопідйомності та їх спеціалізацією, основними й оборотними фондами підприємства; своєю чергою, другий аспект, характеризує раціональність використання наявного виробничо-ресурсного потенціалу автотранспортного підприємства, збалансування технологічних, організаційних та управлінських процесів, що залежить від ефективності прийняття управлінських рішень стосовно розподілу наявного рухомого складу у відповідності до прийнятих замовлень, вибору оптимальних транспортно-логістичних маршрутів, організації сервісного обслуговування автомобільного парку, управління запасами паливо-мастильних матеріалів і запчастин, налагодження роботи з клієнтами, організації звітності та документообігу [8, с. 64-65; 10].

На нашу думку, така позиція вчених є дещо обмеженою, адже зазначені аспекти ефективності головним чином сконцентровані на внутрішньому середовищі автотранспортних підприємств, тоді як зовнішнє середовище залишене поза увагою, що в умовах функціонування ринкової економіки є помилковим. Логічно, що внутрішнє середовище є більш керованим з боку менеджменту підприємства, тому його структуризація та збалансування забезпечує формування

адекватної ресурсної бази ефективності господарювання. Поряд з цим, у зовнішньому середовищі автотранспортних підприємств зосереджені чинники, що меншою мірою залежать від ефективності системи їх управління, однак, не врахування характеру, особливостей та специфіки прояву яких формує зайві ризики дестабілізації процесу їх функціонування (див. рис. 1.2).

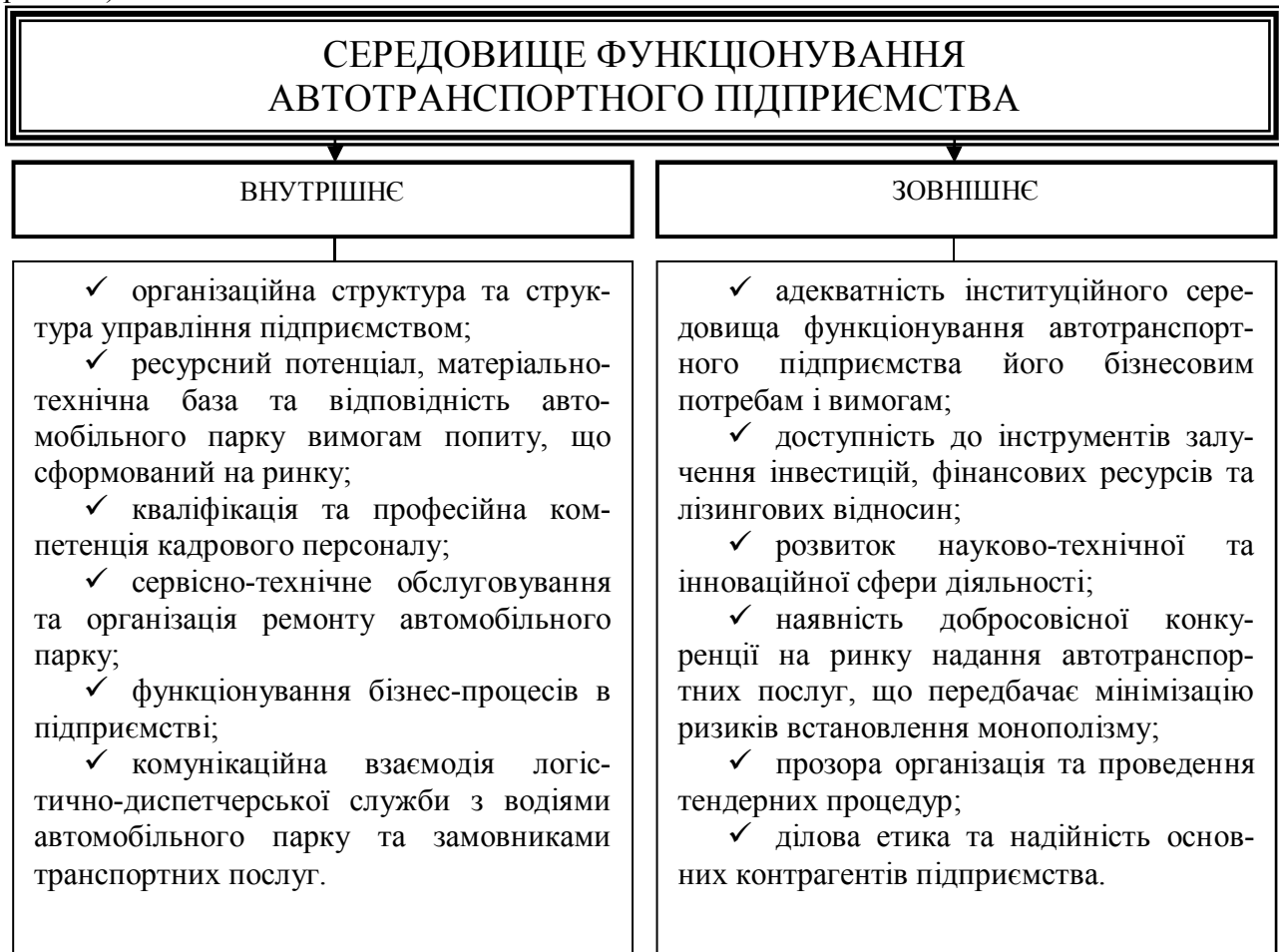

Рис. 1.2. Структуризація чинників ефективності діяльності автотранспортного підприємства в розрізі його внутрішнього та зовнішнього середовища*.

*Джерело: власна розробка.

Учений О. Щербань виділяє дві групи суспільно-особистісних потреб, які є рушійною силою стимулювання транспортних перевезень. До першої групи відносяться потреби в одержанні доходу автотранспортних підприємств та формування соціально-економічного ефекту в результаті надання транспортних послуг, тоді як до другої – безпосередні об’єктивні потреби у використанні цих послуг з боку суб’єктів господарювання та населення. Важливими також є й зворотні зв’язки, що впливають на динаміку та структуру формування суспільно-особистісних потреб [12, с. 240]. Виявлення синергічного характеру такої взаємодії дозволяє структурувати цілі діяльності автотранспортних підприємств, серед яких: 1) стратегічні (покращення комунікаційної взаємодії суб’єктів галузево-секторального, регіонального та суспільного розвитку, завоювання нових сегментів транспортного ринку та нарощення обсягів отриманого прибутку, інвестиційно-інноваційна модернізація, зменшення рівня забруднюючих викидів в навколишнє середовище); 2) тактичні (покращення якості надання транспортних послуг замовникам, оновлення автомобільного парку, підвищення професійних і кваліфікаційних компетенцій кадрового персоналу, покращення системи ремонтно-сервісного обслуговування, розвиток адаптивних властивостей підприємства, раціоналізація організаційно-управлінської структури, забезпечення диверсифікації надання транспортних послуг); 3) операційні (зменшення рівня собівартості одного тонно-кілометра, підвищення оперативності надання транспортних послуг, оптимізація внутрішніх бізнес-процесів, раціоналізація амортизаційної політики підприємства, оптимізація транспортно-логістичних маршрутів, мінімізація ризиків

пошкодження вантажів, забезпечення високого рівня комфорту при здійсненні пасажирських перевезень).

Своєчасне досягнення визначених цілей потребує необхідність формалізації адекватної системи управління автотранспортним підприємством. Під поняттям “управління” розуміють цілеспрямований вплив на об’єкт, що передбачає зміну його стану, відповідно до сформованих умов середовища функціонування та розвитку. Теоретичний зміст цілеспрямованого управління полягає не лише в необхідності досягнення визначених цілей, але й в забезпеченні цілісного збалансованого характеру розвитку об’єкта в просторі та часі. Структуризація феномену управління дозволяє позиціонувати його через призму: 1) управлінського впливу на діяльність персоналу з метою його організації та покращення системної взаємодії в процесі реалізації, покладених на нього функцій; 2) структуризації відносин між керівником і підлеглим у ході функціонування підприємства; 3) особливого виду діяльності, що трансформує неорганізовані процеси в задалегідь чітко визначеному руслі [11]. Незалежно від типу та галузевої специфіки, процес управління передбачає необхідність обов’язкової наявності керуючої та керованої підсистем. Перша, є безпосереднім виконавцем управлінського впливу, тоді як друга – кінцевим об’єктом, на який спрямовані управлінські дії. Науковець Р. Дяків тлумачить управління, як основоположну складову виробничих, підприємницьких та інших відносин, що ставлять своїм завданням координувати, погоджувати діяльність людей і трудових колективів у процесі організації виробництва матеріальних благ, їх розвитку, реалізації, продажу та споживання [13]. Своєю чергою, класик теорії управління П. Друкер, розуміє під ним відповідальність за спроби сформувати відповідне економічне середовище, планування, ініціативу та проведення необхідних змін в цьому середовищі, намагання позбутися сформованих обмежень, що мають вплив на вибір параметрів функціонування в умовах постійних змін і невизначеності. Адекватне управління полягає в тому, що менеджмент контролює економічні обставини і цілеспрямовано впливає на процеси їх розвитку [7, с. 26-27].

З погляду різниці наукових підходів під управлінням розуміють, як циклічний процес, так і функцію упорядкування діяльності соціально-економічних систем. Причина таких відмінностей полягає в різноманітності сфер використання цього поняття. В широкому розумінні економічного аспекту феномен “управління” передбачає наявність єдиної системи дій з планування, організації, мотивації, контролю і регулювання процесів господарювання шляхом взаємозв’язку цих функцій та їх цілеспрямованого безперервного впливу на керований об’єкт. У контексті цього, С. Кравченко та Т. Парвіна трактують поняття “управління”, як циклічний процес, що спрямований на забезпечення підтримки і покращення функціонування об’єкта у відповідності до прийнятого його стратегічного плану розвитку [14]. Своєю чергою, С. Хамініч визначає управління, як сукупність взаємопов’язаних дій, обраних на підставі певної інформації та спрямованих на підтримку чи покращення функціонування об’єкта управління відповідно до поставлених цілей. Управління визначається також науковцем, як процес вжиття заходів і дій для наближення фактичних результатів діяльності підприємства до бажаного результату [4, с. 3]. Управління є конкретним інструментом реалізації мети на засадах забезпечення необхідних умов виконання стратегічних завдань, шляхом координації та узгодження спільної діяльності об’єктів управлінського впливу в процесі досягнення запланованих результатів [11, с. 8].

Процес управління апіорі формалізує управлінську діяльність – специфічний вид діяльності, що має суб’єктивно-об’єктивний характер, в процесі якої її суб’єкт (управлінець) здійснює усвідомлений цілеспрямований вплив на об’єкт за певною технологією й за допомогою системи методів і технічних засобів для забезпечення відповідності результату поставленій меті з урахуванням інформації про внутрішнє середовище (об’єкт, управлінську ситуацію, умови діяльності) та зовнішнє оточення підприємства [5, с. 15]. Ефективність управлінської діяльності та системи управління в цілому залежить від ряду чинників, серед яких: наявний ресурсний потенціал; рівень параметрів визначеності середовища функціонування об’єкта; організаційна структура управління об’єкта та взаємоузгодженість її структурно-складових ланок; рівень керованості розвитку соціально-економічних процесів; здатність до оперативного опрацювання вхідної інформації, її структуризації та прийняття на її основі своєчасних управлінських рішень; спроможність моделювати ситуацію та прогнозувати стратегічні параметри її розвитку на перспективу; захисна здатність системи управління протидіяти та запобігати дестабілізуючому впливу загроз соціально-економічного характеру; професійний рівень і кваліфікація кадрового

персоналу автотранспортного підприємства; концептуальні засади формалізації мотиваційного механізму, принципи його застосування, раціональне поєднання матеріальних і нематеріальних інструментів стимулювання праці; прозорість внутрішніх бізнес-процесів та ефективність підсистеми контролю за їх розвитком; взаємоузгодженість дій організаційних підструктур системи управління підприємством, їх гнучкість і здатність до адаптації; стан морально-психологічного клімату в колективі, характеристика його конфліктного середовища та рівень узгодженості інтересів його працівників; збалансованість інструментів і важелів впливу в процесі прийняття та реалізації управлінських рішень.

Слушною є думка Н. Поліщук, що вдало реалізовані раніше управлінські рішення щодо підвищення ефективності процесів господарювання підприємства не завжди можна успішно використати за методом аналогії в майбутніх періодах, адже безперервними змінами характеризується ринкова кон'юнктура, невіддільним є розвиток науково-технічного прогресу та інноваційних технологій, постійно змінними є функціональні параметри внутрішнього та зовнішнього середовища підприємства [3, с. 166]. З огляду на це, для системи управління автотранспортним підприємством характерними є динамічний характер, що полягає в здатності до впровадження постійних змін, оновлення та модернізації, продукування інноваційних управлінських рішень, використання нетрадиційних підходів до вирішення нагальних проблем функціонування, забезпечення безперервного процесу нарощення потужностей та збільшення частки на ринку автотранспортних послуг.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямі. На основі структуризації результатів опрацьованих науково-теоретичних підходів вважаємо, що під системою управління автотранспортними підприємствами слід розуміти сукупність організованих інструментів і засобів цілеспрямованого впливу, що формалізуються в межах діагностично-проектувального блоку, організаційної підсистеми та контрольного механізму, взаємоузгоджене функціонування яких спрямоване на забезпечення динамічної конкурентоспроможної підприємства, збільшення ефективності використання його ресурсного потенціалу, покращення бізнес-процесів і підвищення якості надання транспортних послуг для задоволення інтересів їх замовників.

У подальших дослідженнях наші роботи будуть розширені у напрямі структурної будови системи управління автотранспортним підприємством з врахуванням динамічного характеру автотранспортної галузі з орієнтацією на стратегічний розвиток.

ЛІТЕРАТУРА

1. Балабанова Л. В. *Управление конкурентоспособностью предприятий на основе маркетинга: монография [Текст] / Л. В. Балабанова, А. В. Кривенко.* – Донецк : ДонГУЭТ, 2004. – 141 с.
2. Нагорний Є. В. *Аналіз рівня конкурентоздатності транспортного підприємства за допомогою комплексної оцінки якості обслуговування / Є. В. Нагорний, Н. Ю. Шраменко, О. В. Шраменко // Вісник КДПУ. Випуск 2 (37). Частина 1, 2006.* – С. 105-108.
3. Поліщук Н. В. *Результативність діяльності суб'єктів господарювання: сутність, оцінка, основи регулювання : Монографія.* – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2005. – 252 с.
4. Хамініч С. Ю. *Управління підприємством на засадах освітнього потенціалу: Монографія / С. Ю. Хамініч.* – Д. : Вид-во ДНУ, 2006. – 288 с.
5. Ястремька О. М. *Оцінювання результатів діяльності управлінського персоналу: теоретичні та практичні аспекти: монографія / Ястремська О. М.* – Х. : Вид. ХНЕУ, 2012. – 196 с.
6. Біліченко В. В. *Методичні основи розробки проекту стратегічного розвитку підприємств автомобільного транспорту / В. В. Біліченко // Наукові праці ВНТУ, 2008, № 3.* – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://praci.vntu.edu.ua/index.php/praci/article/view/83>.
7. Друкер Питер Ф. *Практика менеджмента / Питер Ф. Друкер.* – Пер. с англ. : Уч. пос. – М. : Издательский дом "Вильямс", 2009. – 400 с.
8. Муромець Н. Є. *Основи менеджменту підприємств автомобільного транспорту: Навчальний посібник / Н. Є. Муромець, О. І. Чорноус.* – Донецьк : ВІК, 2006. – 314 с.

9. Фатюха Н. Г. Автомобільний транспорт як об'єкт статистичного дослідження / Н. Г. Фатюха // *Статистика України : наук.-інформ. журнал.*, 2010. – № 1 (48). – С. 53-58.
10. Чорноус О. І. Аналіз стійкості функціонування регіональних автотранспортних систем України / О. І. Чорноус // *Економіка промисловості*, 2010. – № 3. – С. 162-167.
11. Шатун В. Т. Основи менеджменту: Навчальний посібник / В. Т. Шатун. – Миколаїв : Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2006. – 376 с.
12. Щербань О. Д. Організаційно-економічний механізм інвестиційного бізнес-планування автотранспортних підприємств / О. Д. Щербань // *Вісник економіки транспорту і промисловості*, 2011. – № 33. С. 240-242.
13. *Енциклопедія: бізнесмена, економіста, менеджера / За ред. Р. Дяківа. – К. : Міжнародна економічна фундація, 2000. – 654 с.*
Кравченко С. І. Теоретичні основи формування механізму управління інноваційною діяльністю / С. І. Кравченко, Т. Г. Парвіна // *Економіка промисловості.* – 2008. – № 4. – С. 146-160.

УДК 332.1-048.35

Пітюлич М.М.

*д.е.н., доцент, професор кафедри фінансів і банківської справи,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

МЕХАНІЗМ РЕГУЛЮВАННЯ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ ТА ОХОРОНИ ПРИРОДИ НА ГІРСЬКИХ ТЕРИТОРІЯХ КАРПАТСЬКОГО РЕГІОНУ

В статті розроблено і запропоновано організаційно-економічний інструментарій механізму, спрямованого на регулювання природокористування на гірських територіях України, заходи, пов'язані з охороною природи на цих територіях, а також зниження антропогенного впливу на наявний природно-ресурсний потенціал зазначених територій.

Ключові слова: *механізм, заходи, природокористування, антропогенний вплив, охорона природи, гірські території*

В статье разработаны и предложены организационно-экономический инструментальный механизм, направленного на регулирование природопользования на горных территориях Украины, мероприятия, связанные с охраной природы на этих территориях, а также снижение антропогенного воздействия на имеющийся природно-ресурсный потенциал указанных территорий.

Ключевые слова: *механизм, меры, природопользования, антропогенное воздействие, охрана природы, горные территории*

The paper developed and proposed organizational and economic tools mechanism aimed at regulating environmental management in mountain areas of Ukraine, activities related to nature conservation in these areas, as well as the reduction of anthropogenic impacts on the existing natural-resource potential of these territories.

Keywords: *mechanism, measures of natural resources, anthropogenic impact, the protection of nature, mountain areas*

Постановка проблеми. Сьогодні активні екологічно необґрунтовані дії людини, нерациональне природокористування, прагнення якомога більше взяти від навколишнього середовища задля задоволення суспільних потреб призводять до невпинного наближення глобальної екологічної катастрофи. Тому виникає гостра необхідність у переосмисленні сутності екологічних проблем, подоланні наслідків екологічно недоцільних дій людини та їх недопущення у планетарному масштабі. У зв'язку з цим, невід'ємним напрямом економічного та соціального розвитку кожної держави повинна стати охорона навколишнього природного

середовища задля забезпечення екологічної безпеки життєдіяльності людства. Важливим у даному контексті є здійснення заходів, спрямованих на збереження природи, захист життя і здоров'я людини від негативного впливу, зумовленого забрудненням навколишнього середовища, досягнення гармонійної взаємодії суспільства і природи, охорону, раціональне використання й відтворення природних ресурсів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам природоохоронної діяльності присвячені праці багатьох науковців, зокрема О.Альмова, Б.Буркинського, М.Долішнього, В.Краціва, О.Фурдичка, П.Жука, М.Хвесика, В.Шевчука та інші. Проте проблема розробка ефективного механізму природокористування на гірських територіях України приділено недостатньо уваги з боку науки, що зумовлює актуальність даного дослідження.

Постановка завдання. Основним завданням, яке ставиться в даному дослідженні, є розробка ефективного організаційно-економічного інструментарію стимулювання природоохоронної діяльності та збереження наявного природного ресурсного потенціалу.

Основний зміст дослідження. Сучасний розвиток гірських територій супроводжується високим ступенем розробленості і використання наявних природно-рекреаційних ресурсів та надр. Наслідком такої ситуації є наявність суттєвої антропогенної трансформованості ландшафтів і значна забрудненість середовища. Насамперед це стосується незбалансованого використання лісових і рекреаційних ресурсів та їх відтворення, високий ступінь забрудненості водних ресурсів, що потребує вжиття ефективних заходів з боку держави, органів місцевого самоврядування і територіальних громад. Гострі та актуальні проблеми стосуються приведення у відповідність до засад сталого розвитку масштабів, форм, засобів та механізмів використання усіх основних видів природних ресурсів регіону.

Низка завдань у сфері сталого природокористування зумовлюється євроінтеграційним курсом України, необхідністю імплементації європейських підходів та вимог до організації і способів використання ресурсів природи.

Для вирішення існуючих проблем необхідно вжити низку заходів з метою покращення ситуації в сфері природокористування та охорони природи гірських районів Карпат.

У сфері лісокористування в гірських районах накопичились чи не найбільші проблеми, пов'язані з наявністю незаконних рубок і нелегальним обігом деревини, підвищенням рівня раціонального та комплексного використання лісових ресурсів, а також наявністю конфліктних ситуацій при експлуатації лісових ресурсів регіону. Вирішення проблем лісокористування слід пов'язувати з наступними заходами.

Що стосується незаконних рубок та нелегального обігу деревини, то ця проблема залишається однією з головних в екоситуації Карпатського регіону. На сьогоднішній день, на думку багатьох науковців і громадськості, існує велике розходження реальних обсягів рубок та обсягів лісовідновлення з даними, представленими в офіційній статистиці. Проблему нелегальних рубок можна вирішити насамперед за рахунок вдосконалення існуючої нормативно-правової бази щодо використання лісових ресурсів [12, с. 8], зокрема встановленням штрафних санкцій, які б були набагато більшими за рівень рентабельності галузі, введення адміністративної, а в деяких випадках і кримінальної відповідальності за незаконні рубки лісу, особливо рідкісних порід і в природоохоронних зонах. Так, наприклад, необхідно диференціювати штрафи за незаконні рубки залежно від породи дерев, які вирубуються. Іншим важелем впливу на нелегальні рубки лісів може бути посилення контролю щодо управління лісами та лісовим господарством [9, с. 8], згідно з яким слід запровадити моніторинг рубок лісу на території регіону; уточнити існуючий стан і якість лісів, провести їх інвентаризацію і кадастрову оцінку; провести повну лісову сертифікацію як обов'язковий інструмент незалежного об'єктивного контролю та оцінки діяльності лісових підприємств, підвищення рівня довіри населення й виходу на міжнародні ринки сертифікованої лісопродукції; запровадити для усіх постійних лісокористувачів регіону систему обов'язкового електронного обліку деревини від її заготівлі до реалізації; створити громадські ради при обласних управліннях лісового та мисливського господарства з метою забезпечення прозорості й належного громадського контролю за їх діяльністю; забезпечити виконання органами Держлісагентства України вимог законодавства щодо доступу до публічної та екологічної інформації, в тому числі відмови від практики незаконного обмеження доступу до інформації, до документів, ігнорування положень про активне поширення інформації про свою діяльність через офіційні веб-сайти.

Відносно вирішення проблеми раціонального лісокористування та комплексного використання ресурсів лісу, то тут політика повинна бути направлена на стимулювання заходів щодо розширеного відтворення лісів, що передбачено Законом України «Про охорону навколишнього природного середовища» та Лісовим кодексом України. В цих нормативно-правових документах мова йде про те, що слід впроваджувати штрафи за лісопорушення, збільшувати нормативи плати за понадлімітне використання лісових ресурсів, відшкодування завданої екологічної шкоди, що призводить до погіршення стану лісів, відшкодування втрат лісового господарства у зв'язку зі зміною цільового призначення лісових земель тощо [3, с. 150].

Для стимулювання раціональної лісогосподарської діяльності слід здійснити заходи, пов'язані із збереженням захисної функції лісів щодо запобігання паводків, стимулювати проведення робіт зі створення захисних насаджень з метою запобігання ерозії ґрунтів, заліснення непродуктивних сільськогосподарських земель та земель, які простоюють і не мають цільового використання, що можна досягти за рахунок передачі цих ділянок у власність тим суб'єктам господарювання, які здатні виконати зазначені види робіт за рахунок власних коштів і які будуть зацікавлені в їх здійсненні. Велику увагу також слід звернути на економічне стимулювання впровадження власниками лісів і лісокористувачами заходів, пов'язаних з відтворенням і охороною лісів, зокрема у разі фінансування ними створення захисних насаджень, утримання територій та об'єктів природно-заповідного фонду, охорони і захисту лісів від пожеж, хвороб та шкідників, коли це здійснюється винятково за рахунок власних коштів цих господарюючих суб'єктів [3, с. 150]. З метою стимулювання лісоохоронної діяльності фінансовими інструментами слід здійснювати ефективну інвестиційну політику, спрямовану на розробку, освоєння чи використання в галузі лісового господарства ресурсозберігаючих, маловідходних та безвідходних технологій, а також придбання устаткування, що сприятиме підвищенню конкурентоспроможності й прибутковості, збільшенню експортного потенціалу меблевої та деревообробної промисловості. Цього можна досягти за рахунок використання податкових стимулів, наприклад, зменшення ставки мита на окремі види продукції й устаткування для потреб лісогосподарського комплексу, що ввозяться.

Іншою проблемою, яку слід вирішувати при розгляді питання ефективності лісокористування, – це створення умов, коли інтереси лісокористувачів та територіальних громад, яким, так би мовити, належать ці ресурси, не будуть суперечити одне одному [13, с. 85]. Необхідно створити умови, за яких забезпечувалися б регіональні інтереси щодо використання лісових ресурсів. Використання лісових земель, наданих у користування суб'єктам господарювання, які не мають стосунку до місцевих громад, на території яких ведеться лісогосподарська діяльність, дотепер не пов'язувалося зі створенням матеріальної і фінансової основи місцевого самоврядування, оскільки питання самостійного розвитку цих громад донедавна не стояло. Вирішення питань розмежування права власності на лісові ресурси між державною і комунальною її формами з чітким виокремленням власності органів місцевого самоврядування стало б важливим чинником ресурсного забезпечення життєдіяльності місцевих громад і підвищило б рівень їх відповідальності за використання цих ресурсів, особливо для гірських територій регіону. Сплату платежів за використання лісових ресурсів суб'єктами лісокористування слід здійснювати до місцевих бюджетів територіальних громад, на території яких воно здійснюється. Це сприяло б економічній зацікавленості органів місцевого самоврядування в ефективності ведення лісового господарства на їх територіях. Для цього слід насамперед розширити повноваження органів місцевого самоврядування в частині використання, відтворення й охорони лісів територіальних громад, розробити механізм виділення і передачі у володіння останніх земельних площ, що не мають цільового використання, для їх заліснення з метою збільшення площі екологічних лісових територій та перспективного лісокористування, а також встановити частку податкових відрахувань до місцевих бюджетів від суб'єктів господарювання, що використовують лісові ресурси конкретних територіальних громад, незалежно від місця їх реєстрації.

Для місцевих територіальних громад слід запровадити систему пільгового забезпечення потреб місцевого населення у доступній деревині [10, с. 167], що за своєю суттю не може бути комерційним, тобто використання лісових ресурсів має винятково особистісний характер. Що стосується забезпечення місцевого населення дровами, то їх слід включити до законодавчих і нормативних актів як вид палива, на який надаються пільги, оскільки для більшої частини горян це чи не єдина можливість обігріти оселі взимку.

При розгляді питання ефективного лісокористування важливим видається питання управління та контролю за здійсненням такої діяльності, де особлива роль повинна відводитися саме територіальним громадам, оскільки їх території зазнають впливу цього виду діяльності. В цьому контексті територіальні громади слід наділити повноваженнями здійснювати контроль щодо відповідності планів, стратегій, програм тощо інтересам держави і громади, контролювати діяльність держлісгоспів, інших суб'єктів лісгосподарської сфери тощо. Також необхідно створювати умови, коли члени територіальних громад брали б участь в управлінні державними справами з питань ведення лісового та мисливського господарства, використання, охорони, захисту і відтворення лісових ресурсів.

Що стосується землекористування у гірських районах Карпат, то воно вимагає поліпшення за низкою напрямів, що зумовлено нераціональною територіальною структурою земель, виснажливим та неефективним використанням земельних ресурсів, низьким рівнем екологічної безпеки землекористування, екодеструктивним характером залучення і використання цих ресурсів у сільському господарстві. Вирішення названих проблем слід здійснювати насамперед за допомогою вдосконалення територіальної організації та структури земельних угідь. Упорядкування територіальної організації земель гірських районів Карпатського регіону має включати: 1) оптимізацію структури земельних угідь; 2) здійснення заходів щодо вдосконалення розміщення сільськогосподарського виробництва; 3) проведення робіт із встановлення меж земель природно-заповідного, оздоровчого та рекреаційного призначення; 4) здійснення заходів щодо впорядкування деградованих ландшафтів з подальшим використанням їх для нового будівництва; 5) впровадження системи моніторингу земель Українських Карпат, що забезпечить запобігання надзвичайних ситуацій.

Потрібно більш ефективно використовувати наявні земельні ресурси, проводити політику раціоналізації землекористування. В цьому контексті визначальною залишається необхідність підвищення ефективності використання земельних ресурсів, що слід пов'язувати з формуванням умов для ефективної в екологічному й економічному аспектах організації землекористування, а також забезпеченням дійового державного контролю за раціональним використанням та охороною земель. Розвиток сільського господарства гірських районів, що орієнтуватиметься на виробництво якісної і безпечної екологічно чистої (органічної) продукції на основі вдосконалення структури виробництва, форм господарювання, підвищення ефективності, потребує активної державної допомоги, спрямованої на:

- підтримку особистих селянських господарств, зокрема залучення ОСГ гірських районів до програм державної підтримки аграрного сектору й розвитку сільських територій;

- підвищення продуктивності пасовищ і сінокосів, оскільки усі без винятку пасовища потребують докорінного поліпшення на основі диференційованого підходу до їх облаштування, а зважаючи на високу щільність наявного поголів'я великої рогатої худоби, без проведення необхідних робіт у цьому напрямі неможливо забезпечити раціональну годівлю тварин зеленими кормами;

- поверхневе покращення пасовищ високого рівня, що прилягають до лісових масивів на схилах з крутизною понад 70° і належать до земель запасу, з метою відродження вівчарства, яке в свою чергу сприятиме відродженню пов'язаних виробництв – бринзи, ліжників з овечої вовни тощо;

- підвищення конкурентоспроможності гірського сільського господарства;

- розвиток ринкової інфраструктури, а саме формування виробничих кооперативів та консультаційних служб [6, с. 51].

Вирішення проблеми раціонального землекористування та охорони земельних ресурсів можливе шляхом розроблення механізму пільгового кредитування екологічних проектів у сфері землекористування та їх часткового фінансування з коштів природоохоронних фондів, надання податкових пільг громадянам і юридичним особам, які за власні кошти підвищують показники агроекологічного стану ґрунтів, проводять їх рекультивуацію.

Важливим напрямом вирішення земельних проблем є підвищення рівня соціально-економічного розвитку сільських територій. Малоземелля, територіальні диспропорції у розвитку і забезпеченості ресурсами, складні умови проживання та господарської діяльності у гірській місцевості, високий ризик виникнення небезпечних природних стихійних явищ спричиняють суттєвий обмежуючий вплив на соціально-економічний стан передусім гірських

територій Карпатського регіону.

Необхідною умовою вирішення питань оптимізації використання земельних ресурсів на гірських територіях є досягнення екологічної безпеки сільськогосподарського землекористування. Сьогодні сільське господарство в гірських районах Карпат характеризується загрозливими тенденціями у дотриманні екологічних вимог землекористування, оскільки обсяги робіт з охорони земель і захисту ґрунтів щороку зменшуються. Усуненню наявних проблем сприятиме реалізація системи заходів, пов'язаних з: 1) орієнтацією сільського господарства на реалізацію суспільно-екологічних інтересів; 2) підвищенням родючості ґрунтів за рахунок здійснення агрохімічної паспортизації земель сільськогосподарського призначення [11], проведення комплексу протиерозійних заходів, запровадження екологічнобезпечних та науково обґрунтованих систем землеробства, утилізації органічних відходів тваринництва; 3) удосконаленням системи землеробства; 4) налагодженням виробництва органічної продукції. Враховуючи практику європейських країн, де найефективніше у виробництві органічної продукції працюють малі і середні фермерські господарства з розміром угідь до 30 га [2], це виглядає дуже перспективно, оскільки прийнятно саме для селянських господарств. Ведучи мову про забезпечення фінансової та інституційної підтримки запровадження органічного землеробства, маємо на увазі пільги й дотації, агрономічне обстеження земель, підготовку кадрів, формування відповідної матеріально-технічної бази, заходи з будівництва переробних підприємств, формування ринків збуту, захист від недобросовісної конкуренції, сертифікацію та маркування продукції аграрного сектору тощо. При створенні всіх необхідних умов можливе збільшення частки екологічно чистої сільськогосподарської продукції в гірських районах регіону до 30–40% від її загального обсягу [14].

Іншою сферою, яка вимагає ефективної екологічної політики на гірських територіях, є надрокористування, оскільки на цих територіях розміщено багато підприємств, діяльність яких пов'язана з видобутком з наявних надр; зазвичай при цьому нехтується вплив їх діяльності на навколишнє середовище. Передусім це стосується підприємств нафто- та газодобувної сфери. Для поліпшення екологічної ситуації у сфері надрокористування необхідно проводити ефективну політику, яка включає:

1) підвищення рівня господарського використання потенціалу мінерально-сировинних ресурсів. Цього можна досягти за рахунок активізації роботи регіональних і місцевих органів влади з потенційними інвесторами, що в свою чергу можна реалізувати через формування загальнодоступних баз даних про родовища та перспективні площі з проявами корисних копалин, розроблення регіональних програм розвитку добувної промисловості, підготовку пропозицій щодо розробки корисних копалин, націлених на залучення державних інвестицій та інвестицій приватного сектору, створення структур і формування механізмів сприяння потенційним інвесторам у вирішенні дозвільно-організаційних питань.

2) реалізація потенційних можливостей нарощування експлуатаційних запасів мінерально-сировинних ресурсів, що потребує активізації геологорозвідувальних робіт та створення сприятливих умов для залучення інвестицій недержавного сектору у пошук, розвідування та видобування корисних копалин. У рамках активізації геологорозвідувальних робіт необхідно забезпечити формування стабільного державного замовлення на такі роботи в регіоні та розширити залучення до них недержавних інвестицій. Так, протягом останніх 20 років у Карпатському регіоні обсяги геологорозвідувальних робіт знижувалися, а приріст запасів корисних копалин, насамперед стратегічно важливої вуглеводневої сировини, не компенсував видобуток. Таке становище не відповідає принципу відтворювального ресурсокористування. Основним цільовим напрямом геологорозвідування у Карпатському регіоні слід розглядати забезпечення приросту запасів газу, нафти та газового конденсату, нерозвідана частина запасів яких перевищує 800 млн. т умовного палива, а прогнозні та перспективні ресурси нафти становлять за різними оцінками 1,3-2,6 млрд т, газу – 125-150 мільярдів метрів кубічних [5, с. 16]. Однак без залучення недержавних джерел фінансування геологорозвідувальних робіт малоімовірно виглядає досягнення світового стандарту відтворення розвіданих запасів мінеральної сировини – дворазового перевищення обсягів затверджених розвіданих запасів над обсягом їх видобування.

3) зростання ефективності надрокористування можна досягти за рахунок підвищення рівня комплексного використання мінеральної сировини та перероблення відходів, що потребує

посилення вимог до повного та комплексного використання вилучених з надр основних корисних копалин і супутніх компонентів, а також розкривних порід, чого можна досягти через внесення змін до нормативних документів, які регламентують надання спеціальних дозволів на користування надрами та експлуатацію гірничодобувних об'єктів.

4) максимальне уникнення та ліквідація наслідків гірничих розробок, які загрожують незворотними змінами у природних системах. Цього можна досягти за рахунок вжиття таких заходів: по-перше, внесення змін до затверджених програм і проектів щодо оздоровлення навколишнього природного середовища та ліквідації екологічних загроз у зонах впливу діючих і припинених гірничих розробок; по-друге, слід підготувати програму фінансування проектів з оздоровлення навколишнього природного середовища й ліквідації екологічних загроз у зонах впливу гірничих розробок за рахунок коштів діючих підприємств та коштів Державного фонду охорони навколишнього природного середовища; по-третє, розробити регіональну програму прогнозування та упередження зсувних та карстопровальних процесів.

5) здійснення діяльності щодо уникнення конфліктності інтересів територіальних громад, у межах яких експлуатуються ресурси надр, та надрокористувачів [1, с. 109].

Що стосується проблем водокористування, то тут ситуація для гірських територій порівняно з іншими природними ресурсами не є надто критичною, оскільки саме на цих територіях знаходиться найбільш екологічно чисті як поверхневі, так і підземні води. Проблема полягає в тому, що водні ресурси більшої шкоди завдають не гірським територіям, а там, куди ці води стікають, «змиваючи» з гір всі небезпечні відходи в низинні і передгірні райони. Тому для гірських районів при виробленні політики водокористування насамперед слід аналізувати проблеми, пов'язані з відсутністю економічного ефекту від використання водних ресурсів, недостатньою зарегульованістю поверхневого стоку й низькою протипаводковою безпекою, забрудненістю поверхневих вод від зовнішніх джерел тощо.

Для вирішення окреслених проблем, пов'язаних з водокористуванням, насамперед слід спрямовувати діяльність у площину збільшення економічного ефекту від використання потенціалу водних ресурсів. Такого ефекту можна досягти завдяки: по-перше, розробленню регіональних програм господарського використання водних ресурсів; по-друге, переходу на нові організаційно-економічні основи водовикористання тощо.

Для врегулювання ситуації з поверхневими стоками, а також запобігання паводковим загрозам слід розробити та реалізувати відповідні програми комплексного протипаводкового захисту, де основну увагу приділити фінансуванню державних програм протипаводкового захисту у басейнах гірських рік регіону, фінансуванню розроблення регіональної програми регулювання стоку, протипаводкового захисту й комплексного використання водних ресурсів.

Комплекс зазначених заходів потрібно здійснювати паралельно з недопущенням забруднення поверхневих вод, що можна досягти за рахунок припинення скидання забруднених стічних вод, очищення всіх промислових стоків до встановлених стандартів якості для стічних вод, які скидаються у відкриті водойми, розроблення та реалізації територіальних програм будівництва, ремонту й реконструкції очисних споруд та каналізаційних септиків.

Реалізуючи екологічну політику у сфері водокористування, варто уникати можливих суспільних конфліктних ситуацій через використання водних ресурсів регіону або окремої територіальної громади суб'єктами, що не належать до цих адміністративно-територіальних одиниць, а відповідно не здійснюють відрахувань за місцем ведення діяльності, за рахунок чого можна було б здійснювати екологічні заходи щодо відтворення водних ресурсів. Таких конфліктних ситуацій можна уникнути через внесення змін до природоохоронного законодавства у частині порядку проведення спеціального екологічного аудиту рішень, проектів, діяльності об'єктів, які спричиняють виникнення конфліктів, а також внесенням змін до законодавства у частині відповідальності за реалізацію рішень, проектів, продовження діяльності об'єктів, котрі спричинили виникнення конфліктів.

На сьогоднішній день існує коло проблем, пов'язаних з рівнем господарського використання потенціалу зазначених ресурсів, ефективності та «екологічності» рекреаційного природокористування, участю місцевих громад і місцевого бізнесу у розвитку туристично-рекреаційної сфери регіону. Поліпшення становища можливо досягти через активізацію діяльності за низкою напрямів шляхом комплексного й конструктивного застосування відповідних заходів, механізмів та інструментів.

Насамперед слід зосередити увагу на підвищенні рівня господарського використання природних рекреаційних ресурсів за рахунок створення сприятливого інвестиційного клімату для розвитку туристично-рекреаційної сфери в регіоні, а також за рахунок підтримки інноваційних проектів і нових організаційно-правових форм ведення бізнесу. Що стосується створення нових бізнесових структур, то тут мова може йти про формування туристично-рекреаційних кластерів, які повинні орієнтуватися на розвиток гірських видів туризму, рекреації і спорту, екологічного туризму, лікувально-оздоровчого та сільського зеленого туризму [8].

У процесі здійснення політики регулювання використання природних рекреаційних ресурсів велику увагу слід приділити підвищенню ефективності їх використання, що можна досягти шляхом удосконалення нормативно-правової бази цієї сфери та створення економічних стимулів раціонального рекреаційного ресурсокористування [4, с. 41]. Велику увагу потрібно приділити проблемі зростання «екологічності» рекреаційного природокористування, що можна досягти за рахунок посилення ролі економічних регуляторів забезпечення ефективності природоохоронних заходів, зокрема запровадження пільгового кредитування останніх; надання інвестиційних субвенцій на природоохоронні заходи регіонам, котрі розвиток рекреації визначають як пріоритет соціально-економічного розвитку [7, с. 8].

Не можна оминати участі місцевих громад і місцевого бізнесу у розвитку туристично-рекреаційної сфери гірських регіонів, насамперед у «культурі» рекреаційного природокористування. Тут мова про те, що в зазначеній сфері гірських районів Карпат зосереджено основну частку малого та мікробізнесу регіону, які, як відомо, знаходяться на спрощеній системі оподаткування. Загальновідомо, що «спрощенці» сплачують свої відрахування за місцем реєстрації, а не за місцем ведення бізнесу, а враховуючи, що основна частка таких підприємців – не місцеві жителі, то вони, використовуючи наявні природні рекреаційні ресурси за місцем ведення бізнесу, не несуть ніяких витрат, пов'язаних з відтворенням цих ресурсів. Тому, з метою більш ефективного використання природних рекреаційних ресурсів, слід надавати перевагу саме місцевим мешканцям у веденні туристично-рекреаційного бізнесу, чого можна досягти за рахунок використання кредитних пільг підприємцям, котрі проживають і здійснюють підприємницьку діяльність у гірських районах, введення пільг на земельний податок для місцевих інвесторів, встановлення податкових канікул для бізнесменів-початківців на період становлення бізнесу.

Висновки. Зважаючи на унікальність природних рекреаційних ресурсів, їх господарське використання повинно відбуватися у повній узгодженості з дотриманням природоохоронного законодавства, норм екологічно допустимого використання в межах рекреаційної місткості території, окремого родовища чи рекреаційно-туристичного об'єкта, що складно реалізувати поза рамками комплексних програм соціально-економічного та екологічного розвитку рекреаційно-туристичних регіонів і окремих центрів. Саме тому для гірських районів, які володіють значними природними рекреаційними ресурсами, розроблення і виконання таких комплексних програм вкрай необхідно.

Список використаної літератури

1. Бобко У.П. Колективні договори як механізм адміністративно-правового захисту інтересів територіальних громад у сфері користування надрами / У.П. Бобко // *Адміністративне право і процес.* – 2014. – № 1 (7). – С.104-120.
2. В Івано-Франківській області проводять обстеження ґрунтів щодо придатності для ведення органічного землеробства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.iogu.gov.ua/ivano-frankivska/2014/10/08/problemi-zemel'nogo-prava/>
3. Данько Т.І. Фінансово-інвестиційне забезпечення збалансованого лісокористування в Україні / Т.І. Данько // *Науковий вісник НЛТУ України.* – 2010. - № 20.12. – С. 149-152.
4. Драган І.О. Напрями реалізації державної політики у сфері природокористування в Україні / І.О. Драган // *Вісник Академії митної служби України. Серія: Державне управління.* – 2011. - № 1. – С. 37-42.
5. Євдошук М. І. Стан та перспективи формування ресурсної бази нафтогазовидобутку в Україні / М.І. Євдошук // *Колега.* – 2011. – № 1. – С. 14–18.

6. Колодійчук І.А. Напрями та інструменти удосконалення державної підтримки гірського сільського господарства / І.А. Колодійчук, Т.В. Морська // *Регіональна економіка*. – 2013. - № 3. – С. 48-56.
7. Кучкова Н.В. *Розвиток економічного механізму екологічного менеджменту регіону: / автореф. дис. на зд. наук. ст. к.е.н. / Н.В. Кучкова. – Полтава, 2007. – 22 с.*
8. Михайліченко Г.І. *Формування інноваційних туристичних кластерів як конкурентної переваги розвитку регіону [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://tourlib.net/statti_ukr/myhajlichenko4.htm*
9. *Незаконні рубки в Україні. Збір даних. – Київ., 2010. – 42 с.*
10. Полюга В.О. *Проблеми регулювання економічної безпеки у сфері лісокористування Карпатського регіону та напрями їх вирішення / В.О. Полюга, Д.М. Полюга // Суспільні трансформації і безпека: глобальний, національний та особистісний виміри: матеріали доповідей Всеукр. наук.-практ. конф. (12 червня 2014 р.). – Львів: Львівський інститут МАУП, 2014. – С. 164-168.*
11. *Про охорону земель [Електронний ресурс]: Закон України № 962-IV від 19.06.2003. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/962-15>*
12. *Рубацкие байки // Бізнес – новини України. – 2014. - № 82203. – С. 8.*
13. *Хвесик М.А. Інституціональне забезпечення інноваційного розвитку лісового комплексу / М.А. Хвесик, О.М. Шубалій // Научные труды ДонНТУ. Серия: экономическая. – 2011. – Вып. 40-1. – С. 85-92.*
14. *Щурик М.В. Фінансове забезпечення запровадження органічного землеробства в Карпатському макрорегіоні / М.В. Щурик [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://library.if.ua/articles/article-16>*

І.Л. Решетнікова,

д.е.н., проф. кафедри маркетингу ДВНЗ «Київський національний економічний університет ім. В. Гетьмана»

О.О. Романенко,

к.е.н., доц., декан факультету економік і права Київського національного лінгвістичного університету

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАКУПІВЕЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ.

В статті обґрунтовані методичні підходи до підвищення ефективності закупівельної діяльності підприємств харчової промисловості на основі використання інформаційно-комунікаційних технологій та електронної торгівлі в інформаційному суспільстві.

Ключові слова: *методичні підходи, закупівельна діяльність, інформаційно-комунікаційні технології, підприємства харчової промисловості, інформаційне суспільство, електронна торгівля.*

В статье обоснованы методические подходы повышения эффективности закупочной деятельности предприятий пищевой промышленности на основе использования информационно-коммуникационных технологий и электронной торговли в информационном обществе.

Ключевые слова: *методические подходы, закупочная деятельность, информационно-коммуникационные технологии, предприятия пищевой промышленности, информационное общество, электронная торговля.*

The article justified methodological approaches improve the efficiency of procurement

activities of the food industry using informatsinno and communication technologies and e-commerce in the information society.

Keywords: *Methodological approaches, procurement, ICT, food processing, information society, e-commerce.*

В сучасних умовах, активізація процесу інформатизації суспільства призвела до інтенсивної інтеграції інформаційно-комунікаційних технологій у бізнес-процеси підприємств харчової промисловості. Це стосується і закупівельної діяльності підприємств, де проблемам ефективної реалізації стратегічних рішень у сфері постачання із застосуванням сучасних інформаційних та маркетингових технологій приділяється особлива увага. Успішне вирішення цього питання дозволить суттєво зменшити фінансові витрати підприємств харчової промисловості, посилити свої конкурентні позиції та збільшити збут продукції на існуючих ринках та вийти на нові. Дослідження підтверджують, що на майже 50 % зменшуються витрати підприємства завдяки оптимізації процесів постачання і збуту, інші 50 % - це оптимізація управління, логістика та організація виробництва. [1]

Теоретичним засадам формування та використання інформаційно-комунікаційних та маркетингових технологій у віртуальному середовищі присвятили свої праці такі науковці як: Д. Белл, Г. Васильєв, Ф. Гуров, М. Зуєв, Е. Кінг, Т. Козлова, Е. Крикавський, М. Окландер, В. Пилипчук, А. Прокоф'єв, Р. Редзик, А. Шеремет.

В той же час теоретичне та методичне обґрунтування ефективності закупівельної діяльності підприємств харчової промисловості з використанням інформаційно-комунікаційних технологій та електронної торгівлі потребують подальшої наукової дискусії.

Метою статті є обґрунтування напрямків, методики та показників ефективного здійснення закупівель підприємствами харчової промисловості з використанням інформаційно-комунікаційних технологій та електронної торгівлі. Для досягнення цієї мети використані наступні методи наукового дослідження: теоретичного узагальнення – для визначення вихідних категорій закупівельної діяльності підприємств харчової промисловості; аналізу і синтезу – для окреслення методики ефективності закупівельної діяльності; системного аналізу – для визначення показника комплексної оцінки ефективності закупівель з використанням інформаційно-комунікаційних технологій та електронної торгівлі.

Результат. Ефективність закупівель, які здійснюються з використанням інформаційно-комунікаційних технологій та електронної торгівлі можна розрахувати за такою методикою:

1. Визначення відсотка економії фінансових ресурсів, які були заощаджені на конкретних процедурах на електронних торгах. Відсоток економії фінансових ресурсів визначається відносно початкової ціни контракту щодо закупівель.

2. Розраховується показник комплексної оцінки ефективності з урахуванням цілої групи факторів, які визначаються методом експертних оцінок.

У практичній діяльності для визначення ефективності закупівель, важливо використовувати обидва методи, оскільки вони повніше визначають ефективність закупівельної діяльності. У першому випадку ефективність закупівельної діяльності розраховується за формулою:

$$E_{\phi} = \frac{C_{\text{поч}} - C_{\text{кінц}}}{C_{\text{поч}}} \times 100\%, \quad (1)$$

де $C_{\text{поч}}$ – початкова ціна контракту, грн.;

$C_{\text{кінц}}$ – розрахункова ціна контракту, грн.

За цією формулою можна якісно оцінити заходи щодо підвищення ефективності закупівель (табл. 1.)

**ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАКУПІВЕЛЬСІЛЬ СЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ СИРОВИНИ
ПІДПРИЄМСТВАМИ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ ТА ЗАХОДИ ПО ЇЇ
ПІДВИЩЕННЮ**

Показник ефективності закупівель с / г сировини	Оцінка ефективності закупівель с / г сировини	Заходи щодо підвищення ефективності закупівель с / г сировини
$E_{\phi} = 0$ один постачальник, відсутність конкуренції	Неефективні закупівлі	Маркетингове дослідження ринку, аналіз постачальників с/г сировини, їх залучення
$E_{\phi} < 6\%$	Низька ефективність закупівель	Маркетингове дослідження ринку, залучення та заохочення постачальників с / г сировини. Визначення початкової ціни контракту на електронних торгах
$6\% < E_{\phi} < 12\%$	Середнє значення ефективності закупівель	Проведення SWOT-аналізу фірм-постачальників (с / г підприємств, фермерських та особистих селянських господарств)
$6\% < E_{\phi} < 20\%$	Високий рівень ефективності закупівель	Аналіз відношення постачальника до його зобов'язань за контрактом по електронних торгах з використанням маркетингового інструментарію
$E_{\phi} > 20\%$	Занадто висока ефективність закупівель	Детальна перевірка обґрунтованості початкової ціни закупівель с / г сировини за контрактом по електронних торгах

В той же час даний підхід оцінки ефективності закупівель не враховує низку параметрів, зокрема: рівень конкуренції, виконання термінів поставок, відповідність якості, безпечності, умовам зберігання та транспортування, надійності та відповідності вимогам контракту. Тому при такому підході закупівлі сільськогосподарської сировини разові чи в одного постачальника визначаються як неефективні.

Ця методика неповною мірою визначає ефективність закупівельної діяльності і може використовуватись для попереднього аналізу. Тому дана методика повинна проводитись разом з комплексною оцінкою ефективності закупівель, яка враховуватиме цілу низку різних чинників. Комплексна оцінка ефективності закупівель може проводитись як по кожній конкретній закупівлі, так і по загальному обсягу всіх закупівель по конкретних групах сільськогосподарської сировини за певний період з використанням інформаційно-комунікаційних технологій на електронних торгах.[2,3,4,5] При цьому необхідно враховувати конкретні показники, за допомогою яких формалізується підхід до оцінки ефективності закупівельної діяльності, а саме:

Π_1 – економія при здійсненні закупівельної діяльності, визначає ефективність процесу з урахуванням економії фінансових ресурсів. Для цього порівнюється не початкова ціна контракту, а середня ціна у галузі на відповідний вид продукції запропонованої постачальником сільськогосподарської сировини.

$$\Pi_1 = \frac{E_3}{\Gamma_k} \times 100 \%, \quad (2)$$

де E_3 – економія при здійсненні закупівель за звітний період, %;

Γ_k – середня економія по конкретній галузі, де здійснюються закупівлі.

$$E_3 = \frac{\Pi_{cp} - \Pi_k}{\Pi_k} \times 100\%, \quad (3)$$

де Π_{cp} – середня ціна пропозицій постачальників конкретної сільськогосподарської сировини (або всіх за весь період), грн.;

Γ_k - ціна контракту або сума цін пропозицій, по яких укладені контракти на електронних торгах.

$$\Gamma_k = \frac{\Gamma_{\text{ср г}} - \Gamma_{\text{к г}}}{\Gamma_{\text{к г}}} \times 100\%, \quad (4)$$

де $\Gamma_{\text{ср г}}$ – сума середніх цін пропозицій постачальників по всіх закупівлях сільськогосподарської сировини конкретного виду, грн.;

$\Gamma_{\text{к г}}$ – сума цін контрактів при закупівлі конкретного виду сировини, укладених через розміщення на електронних торгах галузі, грн.

З метою визначення середньої економії закупівель сільськогосподарської сировини конкретного виду на електронних торгах з використанням Інтернет-технологій можна запропонувати такі показники:

P_2 – виконання регламентних процедур та дотримання стандартів закупівель щодо якості, безпечності, надійності, термінів та умов зберігання і транспортування сільськогосподарської сировини конкретного виду. Цей показник повинен враховувати наявність порушення процедур, норм чи стандартів. Якщо за звітний період відсутні порушення, то цей показник дорівнюватиме 10 балам. Якщо порушення мали місце, то показник P_2 розраховується за формулою:

$$P_2 = 10 \times \left(1 - \frac{K_n}{K_3}\right), \quad (5)$$

де K_n – кількість порушень у звітному періоді;

K_3 – кількість здійснених закупівель за звітний період.

Якщо показник P_2 має відмінне значення, то він матиме 0 балів.

P_3 – виконання планів закупівель сільськогосподарської сировини на електронних торгах. Цей показник порівнює відповідність проведення закупівель до затвердженого плану. Базовий рівень цього показника – 10 балів. Якщо є відхилення від плану (а саме: незаплановані закупки чи порушення, при проведенні закупівель за обсягом і терміном поставки, порушення умов зберігання, якості і безпечності), то цей показник дорівнює 0.

P_4 – обґрунтованість визначення початкової ціни контракту. Цей показник є важливим, оскільки показує, як чітко постачальники формують початкову ціну контракту, враховуючи ринкову кон'юнктуру. Цей показник визначає, чи має місце відхилення початкової ціни контракту від тієї (середньої) ціни контракту, яку запропонували учасники торгів на електронній біржі. Коли відхилення не перевищує середньої економії по даному виду сільськогосподарської сировини, то показник P_4 матиме 10 балів.

В іншому випадку використовуються інші коефіцієнти:

1. при відхиленні до 10% $P_4 = 10 \times 0,8$;
2. при відхиленні до 15% $P_4 = 10 \times 0,6$;
3. при відхиленні до 20% $P_4 = 10 \times 0,4$;
4. при відхиленні до 30% $P_4 = 10 \times 0,2$;
5. при відхиленні більше 30% $P_4 = 0$.

P_5 - оцінка дисципліни виконання контракту.

Для комплексної оцінки ефективності закупівель використовується показник оцінки дисципліни виконання контракту. Цей показник також повинен дорівнювати 10 балам. Якщо мали місце порушення дисципліни при укладанні контракту на електронних торгах, його передачі на підпис, виконання контракту та порушення термінів повідомлень в Інтернеті про його виконання чи розторгнення, тоді це показник дорівнює 0.

Але можуть бути використані й інші показники, які визначають економічну та комунікаційну ефективність при проведенні закупівель сільськогосподарської сировини на електронних торгах та свідчать про ефективні або неефективні результати проведення закупівель з використанням інформаційно-комунікаційних технологій. З врахуванням всіх вищезазначених показників можна запропонувати показник комплексної оцінки ефективності закупівель сільськогосподарської сировини, який необхідно розраховувати додаванням значень кожного показника з урахуванням їх вагових коефіцієнтів за формулою:

$$\Pi = \sum_{i=1}^n \Pi_i B_i,$$

(6)

де Π_i – конкретні показники оцінки ефективності закупівель сільськогосподарської сировини для підприємств харчової промисловості;

B_i – вагові коефіцієнти конкретних показників оцінки ефективності закупівель.

Вагові показники ($B_1, B_2 \dots B_n$) конкретних показників визначаються експертами шляхом порівняння важливості кожного показника комплексної оцінки ефективності закупівель сільськогосподарської сировини.

Розрахунок комплексного показника оцінки ефективності закупівель сільськогосподарської сировини для підприємств харчової промисловості слід проводити на основі бальної шкали, представленої в табл. 2.

Таблиця 2.

ШКАЛА КОМПЛЕКСНОЇ ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАКУПІВЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ СИРОВИНИ *

Показник комплексної оцінки ефективності с / г сировини (Π), в балах	Комплексна оцінка ефективності закупівель с / г сировини
$\Pi \geq 10$	Високий ступінь ефективності
$8 < \Pi < 10$	Середній ступінь ефективності
$6 < \Pi < 8$	Низький ступінь ефективності
$\Pi < 6$	Не ефективно

Вищезазначена методика оцінки ефективності закупівель сільськогосподарської сировини може бути використана вітчизняними підприємствами харчової промисловості, коли остаточно ввійде в практику здійснення закупівель сільськогосподарської сировини на електронних торгах для виробництва продуктів харчування з використанням інформаційних та комунікаційних технологій.

Висновки. Обґрунтовані в статті напрямки підвищення ефективності закупівельної діяльності підприємств харчової промисловості та методичні підходи допоможуть провести оцінку закупівель, які може здійснювати підприємство харчової промисловості на електронних торгах із застосуванням маркетингових Інтернет-стратегій та інформаційно-комунікаційних технологій. Підприємства зможуть у межах інформаційної системи автоматизувати розрахунок комплексного показника ефективності закупівельної діяльності, використовуючи формалізований алгоритм вищезазначеної методики.

Інтенсивний розвиток інтеграційних процесів підприємств харчової промисловості з постачальниками сільськогосподарської сировини вимагає активного використання різноманітних інструментів інформаційно-комунікаційних технологій і потребує подальших наукових досліджень.

Література.

1. Аналитические обзоры [Електронний ресурс] // Зерно Он-Лайн. – Режим доступу : <http://www.zol.ru>.
2. Балабанов И. Т. Электронная коммерция / И. Т. Балабанов. – СПб. : Питер, 2001. – 346 с.
3. Озоль С. Выбор стратегии работы с поставщиком. / С. Озоль // Управление компанией. – 2008. - №3. – С. 20-24.
4. Торговля сільськогосподарською продукцією [Електронний ресурс] // АГРОИНТЕР. – Режим доступу : [http://www.agrointer.net](http://www.agrointer.net;);

Шарапа О. М. Розвиток біржової торгівлі в аграрній сфері економіки України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/chem_biol/Agroin/2010_4-6/SHARAPA.pdf;

РОЗВИТОК ОСВІТНІХ ПОСЛУГ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ В СВІТЛІ ДОКТРИНИ ЕКОНОМІКИ ЗНАНЬ

Постановка проблеми. Актуальність розвитку освітніх послуг промислових підприємств важко переоцінити у зв'язку з формуванням економіки знань. Без належного розвитку таких послуг неможливо побудувати міцну національну економіку, з одного боку, і забезпечити стійкість і стабільність функціонування промислових підприємств, - з іншого боку. В той же час в нинішніх умовах більшість промислових підприємств України ігнорують розвиток їх освітньої функції. Саме тому ця функція перебуває, фактично, в стадії занепаду і виконується переважно в умовах, коли виникає нагальна необхідність у підготовці кадрів для роботи на підприємстві. Така ситуація в найближчій перспективі загрожує занепадом не тільки окремих промислових підприємств, але й національної економіки загалом. Все це є яскравим свідченням того, що питання розвитку освітніх послуг промислових підприємств має бути на порядку денному конференцій, форумів, семінарів та у роботі владних структур, а також це питання повинно стати в центрі наукових інтересів вчених України.

Враховуючи сказане нами й обрана тема цієї статті, яка присвячена освітнім послугам промислових підприємств в світлі доктрини економіки знань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Економіці знань і ролі освіти в її формуванні останнім часом присвячено ряд досліджень. Активний розвиток цих питань отримав при окресленні Л.Белом, Ж.Фураст'є та іншими зарубіжними вченими особливостей формування та прояву специфічних ознак постіндустріального суспільства [2]. В Україні ідеї, пов'язані з роллю освіти в формуванні економіки знань, були розвинені С.Вовканичем, Т.Корнеєвою, Л.Семів, Л.Федуловою, А.Чухном, А.Шевчуком та ін. При цьому дослідники прагнули показати важливість активізації включення України у світовий розвиток завдяки зростанню ролі вітчизняної освіти в формуванні економіки знань. А Л.Семів зуміла продемонструвати і обґрунтувати здатність нації підвищувати якість людського капіталу, створювати нові знання і втілювати їх у виробничих системах [6; 7]. Ці ідеї знайшли розвиток в працях А.Шевчука [11; 12].

Водночас у наявних наукових працях спостерігається недостатність теоретичних обґрунтувань завдань, особливостей і умов розвитку освітньої функції промислових підприємств для забезпечення належного поступу економіки знань.

Мета статті – окреслити завдання і можливі напрями розвитку освітніх послуг промислових підприємств в світлі доктрини економіки знань.

Виклад основного матеріалу. Більшість дослідників тлумачать економіку знань або економіку, що створена на засадах знань (англ. Knowledge economy), як такий спосіб господарювання, при якому переважна частина валового внутрішнього продукту (ВВП) забезпечується діяльністю з виробництва, обробки, зберігання і розповсюдження інформації і знань.

Економіка знань окреслюється як суспільно-економічне явище, яке виникло в розвинутих країнах в останні десятиліття ХХ ст., коли здатність до навчання стає ключовим фактором конкурентоспроможності індивіда, зростає попит на людський капітал, який формується через інвестиції в освіту. При цьому наголошується, що економіка знань включає: освіту, інформаційно-комунікаційні ринки, виробництво інновацій, інтелектуальні послуги (бізнес-консультації, інформаційне посередництво, аналітика, маркетингові послуги) [8, с.16-17].

Як зазначають Л.Федулова і Т.Корнеєва, загалом економіку знань зводять у найширшому сенсі до трьох основних сфер: наукових досліджень й інновацій, освіти й навчання та інформаційно-комунікаційних технологій [9, с.4].

При цьому, базовим положенням доктрини економіки знань у розвинених країнах є створення умов і надання можливостей населенню для здійснення безперервної освіти впродовж усього життя. Це означає, що кожна людина повинна мати можливість отримувати нові знання в процесі своєї життєдіяльності, зокрема і в процесі праці на промислових підприємствах.

Сказане підводить до висновку наскільки важливо, виходячи з актуальності і нагальної необхідності реалізувати доктрину економіки знань, розвивати освітню функцію на промислових підприємствах.

Зазначимо, що здійснення промисловими підприємствами освітньої функції – це, по суті, реалізація освіти дорослих, тобто їх навчання і виховання, набуття ними нових навичок, умінь та знань пов'язаних, насамперед, з їх діяльністю на виробництві.

Ця функція реалізується багатьма способами:

1.Надання освітніх послуг безпосередньо на підприємстві шляхом наставництва, учнівства на робочому місці, організацією спеціальних тренінгів, курсів тощо. Таке навчання можна назвати «вступом у професію». Якщо раніше цей спосіб був дуже почесним і таким, що підтримувався як державою, так і самим підприємством, то в останні роки він з явного перетворився на латентний і звівся до навчання людей, які прагнуть працювати на підприємстві, безпосередньо на робочому місці в дуже стислі строки. Саме цей спосіб дозволив нечесним роботодавцям заробляти на довірливих потенційних працівниках, яких використовували на виробництві під виглядом учнів чи стажерів протягом місяця, а потім відмовляли у прийомі на роботу через нібито непридатність, ніяким чином не компенсуючи відпрацьований час.

2.Навчання працівників на провідному підприємстві галузі. Таке навчання можна назвати «професійним зростанням», оскільки працівник, навчившись на іншому підприємстві, повертається на своє підприємство у іншій якості, маючи можливість виконувати або іншу роботу, або ширше коло обов'язків тощо.

У цьому контексті доцільно згадати, як приклад, Учбовий центр КИЇВЕНЕРГО, який є одним із провідних центрів професійної освіти в Україні. Мета його діяльності – це здійснення підготовки високопрофесійних управлінців, фахівців та робітників, для якісної роботи у сфері енергетики, відповідно до сучасних норм та стандартів.

3.Делегування промисловим підприємством освітньої функції навчальним закладам різного типу. Іде мова про навчальні заклади загальної середньої, професійно-технічної, вищої та післядипломної освіти. Таке навчання, на нашу думку можна назвати «фрагментарно вибірково узагальненим».

Наприклад, в березні-червні 2015 року в ЗНТУ успішно відбулося пілотне навчання представників промислових підприємств та компаній Запоріжжя за програмою міжнародного освітнього проекту TEMPUS iso-op. Інформація про проект була розгорнута на сторінці Бізнес-школи ЗНТУ та в системі Дистанційного навчання ЗНТУ [4].

В рамках проекту викладачами ЗНТУ у відповідності з європейськими методиками було розроблено та запропоновано на вибір слухачам чотири сучасних курси:

- HR-менеджмент на інноваційних підприємствах;
- Системи керування електричними машинами та апаратами;
- Якість інформаційних систем;
- Технології та системи віртуальної та віддаленої інженерії [4].

Ще один приклад. Центр підвищення кваліфікації керівників і спеціалістів Міненерговугілля КПІ ім. Ігоря Сікорського як навчальний підрозділ НМК «Інститут післядипломної освіти» організовує та проводить навчання за програмами підвищення кваліфікації керівників і спеціалістів енергетичних підприємств і організацій та спеціалістів-енергетиків промислових підприємств. Навчальний процес здійснюють штатні професори, доценти, викладачі КПІ ім. Ігоря Сікорського та інших внз м. Києва, керівники підрозділів і висококваліфіковані спеціалісти Міненерговугілля України та енергетичних підприємств м. Києва. Центр підвищення кваліфікації керівників і спеціалістів Міненерговугілля КПІ ім. Ігоря Сікорського проводить у 2017 році заняття з підвищення кваліфікації спеціалістів відповідно до затверджених навчальних планів у обсязі 78 навчальних годин [4].

4.Навчання працівників промислового підприємства в технопарках, бізнес-центрах, бізнес-інкубаторах та інших інноваційних структурах. Вважаємо, що це навчання є «фрагментарно вибірково спеціалізованим».

У наукових публікаціях відзначається, що принципи функціонування бізнес-інкубаторів розроблені ще на межі XIX-XX століть у США, де у 1959 р. був створений перший сучасний бізнес-інкубатор – Batavia Industrial Center [14; 16]. Зокрема, наголошується, що в наш час успішними є американська, європейська та азійська моделі бізнес-інкубаторів [14; 16]. При

цьому, окреслюються підходи до навчання працівників в бізнес-інкубаторах.

Хоча в Україні й було створено близько 70 бізнес-інкубаторів, значна частка яких функціонує як структурні ланки університетів, лише приблизно одна четверта з них успішно функціонує (наприклад, бізнес-інкубатор при національному університеті “Львівська політехніка”). Проте, перепідготовка виробничих кадрів для промислових підприємств у цих структурах є обмеженою [14].

Наголосимо, що в теперішніх надзвичайно складних соціально-економічних і суспільно-політичних умовах освітня функція промислових підприємств перебуває в стадії згорання. Вона здійснюється неповноцінно і з перервами у часі. Частково це пояснюється тим, що багатьом підприємствам складно її підтримувати через брак коштів.

Разом з тим в Україні, як в усіх розвинених країнах світу, повинна розбудовуватися економіка знань згідно з продуманою і схваленою доктриною.

Проект Доктрини Економіки знань був запропонований як програмний документ, який розкриває положення стратегії „Європейський вибір”, відповідає завданням „Стратегії сталого розвитку та структурно-інноваційної перебудови української економіки (2004 – 2015 роки)” та окреслює практичні шляхи реалізації Концепції інноваційного розвитку економіки України [3].

Оскільки головним завданням Доктрини економіки знань є, по-перше, вдосконалення державної інноваційної політики в аспектах розвитку освітньої, наукової, науково-технічної, інноваційної та суміжних галузей, наданні практичних рекомендацій щодо постіндустріальної розбудови національної економіки України як такої, що базується на сучасних джерелах та ресурсах зростання, а по-друге, - визначення напрямів практичної реформаційної діяльності, яка має забезпечити прискорені темпи якісного зростання виробництва та модернізацію системи суспільних відносин, то очевидно, що головним складовим елементом сучасної економіки знань має стати доступна, якісна і безперервна освіта населення на основі нових наукових знань [3].

Беручи до уваги надзвичайну мінливість сучасного світу і стрімкий розвиток технологій, очевидно, що населення, зокрема працівники промислових підприємств повинні мати можливість безперервно поновлювати свої знання. Для того, щоб така безперервна освіта стала системною і могла бути реалізована на практиці, потрібні нові форми її реалізації.

Вважаємо, що доцільно скористатися ідеєю створення університетів третього тисячоліття, яка зараз активно обговорюється в наукових колах [11-14].

Нам імпонує погляд на університет третього тисячоліття Шевчук Л.Т., яка вважає, що основною метою його функціонування буде продукування придатних для розвитку науки, освіти й економіки інновацій, креативних рішень й інструментів та новітніх технологій. Тому, університет третього тисячоліття, в її розумінні, - це багатофункціональний центр - джерело найрізноманітніших галузей знань, інновацій, креативних рішень, культурних і духовних надбань з розвинутою системою їх поширення до цільових аудиторій споживачів [12-14].

Університет третього тисячоліття має стати установою, де постійно повинні продукуватися й використовуватися інноваційні технології навчання [1].

Саме в університетах третього тисячоліття повинні проходити перепідготовку виробничі кадри промислових підприємств з метою почерпнути найновіші знання у їх професії, або при зміні професії, які продукуються в світі. Університети третього тисячоліття можуть створюватися на базі існуючих університетів. Наприклад Львівський університет бізнесу і права в перспективі може стати одним з таких університетів, де люди різних вікових категорій зможуть поновлювати свої знання з різних дисциплін. Для цього вже сьогодні треба продумати стратегію розвитку Львівського університету бізнесу і права та можливості його трансформації. Звичайно така трансформація вимагатиме фінансової підтримки держави, але від реалізації цього завдання залежить майбутнє країни.

Висновки. Підсумовуючи викладене вище, зробимо наступні висновки:

1. Розвиток освітніх послуг промислових підприємств є надзвичайно важливим як у зв'язку з розвитком виробництва, так і з формуванням економіки знань.
2. Важливо розробити низку заходів, спрямованих на те, щоб розвиток освітніх послуг промислових підприємств відбувався явно, а не латентно, що дасть можливість уникнути зловживань у цій сфері і попередити ряд злочинів.
3. В перспективі розвиток освітніх послуг промислових підприємств можна інтенсифікувати шляхом передачі освітньої функції університетам третього тисячоліття.

4. Ряд сучасних університетів, у тому числі й Львівський університет бізнесу і права, можна трансформувати в університети третього тисячоліття.
5. Важливо, щоб держава брала належну участь у розвитку освітньої функції промислових підприємств.

Список використаних джерел

1. Балацька Л. Інноваційні технології навчання у вищому навчальному закладі/ Л.Балацька, В.Козубай// Вісник Технологічного університету Поділля. Соціально-гуманітарні науки.- 2002.- №2, Ч.2.- С. 165-168.
2. Гибсон Дж. Л. Организации: поведение, структура, процессы : пер. с англ. / 170 Дж. Л. Гибсон, Д.М. Иванцевич, Д. Х.-м Доннелли. – 8-е изд. – М. : ИНФРА-М, 2000. – 662 с.
3. Доктрина економіки знань (проект) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.semynozhenko.net/ufv/files/ec_znan.doc
4. Пілотне навчання представників підприємств та компаній Запоріжжя [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zntu.edu.ua/pilotne-navchannya-predstavnykiv-pidpryemstva-kompaniy-zaporizhzhya>
5. Регіональна статистика. – Режим доступу : http://database.ukrcensus.gov.ua/PXWEB2006p/dialog/statfile1_r.asp.
6. Семів Л. К. Теоретичні та прикладні аспекти впливу знань та інновацій на продуктивність праці // Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2317>
7. Семів Л.К., Семів Р.А, Вплив вищої освіти на формування людського капіталу в умовах переходу до економіки знань / Л.К. Семів, Р.А. Семів // Регіональна економіка.- 2009.- №1.- С.15-27
8. Сфера услуг: Экономика: учебное пособие / кол. авт. под ред. Т.Д. Бурменко. — М.: КНОРУС, 2006. - 320 с.
9. Федулова Л.І., Корнеєва Т.М. Державна політика розбудови економіки знань: особливості реалізації антикризової стратегії / Л.І. Федулова, Т.М. Корнеєва // Фінанси України. – 2009. - №10. – С. 3-17
10. Фіртсов С., Левіна Д., Чернишов Л., Коміренко Р. Глобальна спрямованість науки третього тисячоліття [Електронний ресурс]. – Режим доступу:http://librar.org.ua/sections_load.php?s=general_scientific_knowledge&id=8
11. Шевчук А.В. Регіональні освітні системи: теорія, методологія, практика інноваційного розвитку: монографія. – Львів: Інститут регіональних досліджень НАН України, 2013. - 463 с.
12. Шевчук А.В., Шевчук Л.Т. Університети третього тисячоліття як опорні центри глобального науково-освітнього простору // Інноваційна економіка: науково-виробничий журнал. – 2014. - №4 (53). - С.16-21.
13. Шевчук Л.Т. Створення університетів третього тисячоліття як детермінант перспективного розвитку освіти, науки, практики господарювання // Кафедра у системі управління навчальним процесом вищого навчального закладу // Збірник матеріалів міжкафедрального науково-практичного семінару, Київ, 18 квітня 2013 року. – К.: АМУ, 2013. – С.121-122.
14. Шевчук Л.Т. Університети третього тисячоліття: моделі, проблеми створення, роль у подальшому розвитку географічної науки // Географічна наука і практика: виклики епохи: Матеріали міжнародної конференції, присвяченої 130-річчю географії у Львівському університеті (м.Львів, 16-18 травня 2013 року) / [Відповідальні редактори: доц. В.І.Біланюк, доц. Є.А.Іванов]. У 3-ох томах. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2013. – Том 1. – С.170-174.
15. Щёкин Г.В. Основы кадрового менеджмента: 5-е изд., стереотип. — К. : МАУП, 2004. — 280 с.
16. Vellas P. La recherche et les Universites du Troisième age, «Gerontologie et Societe» / P. Vellas. - 1990. - №55. - s.104-106.

ЕКОНОМІКО-СОЦІАЛЬНІ НАСЛІДКИ МОДЕРНІЗАЦІЇ ЯК ОСНОВИ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ В ЄС

В статті визначено актуальність проведення модернізації основного капіталу в економіці України. Автором окреслено дві групи показників для визначення економічного та соціального ефекту відповідно. Також визначено позитивні та негативні соціальні та економічні ефекти від проведення модернізації основного капіталу в залежності від її форми.

Ключові слова: *основний капітал, модернізація, ефект, показники, економічний, соціальний.*

В статье определена актуальность проведения Модернизации основного капитала в экономике Украины. Автором обозначены две группы показателей для определения экономического и социального эффекта соответственно. Также определены положительные и отрицательные социальные и экономические эффекты от проведения модернизации основного капитала в зависимости от ее формы.

Ключевые слова: *основной капитал, модернизация, эффект, показатели, экономический, социальный.*

This article deals with the urgency of modernization of capital in the economy of Ukraine. Two groups of indicators to determine economic and social effects respectively are outlined by author. Also the positive and negative social and economic effects of the modernization of capital depending on its form are submitted.

Keywords: *capital, modernization, effect, parameters, economic and social consequences.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. В сучасних умовах інтеграції України до Європейського Союзу та для виведення українських підприємств на новий якісний рівень виробництва продукції, що своєю чергою забезпечить можливість конкурування української продукції на європейському ринку, вкрай гостро постає питання модернізації основного капіталу виробничої сфери України. Модернізація економіки передбачає створення новітньої основи для розвитку традиційних галузей економіки та швидкий розвиток принципово нових напрямків з метою отримання інноваційної продукції та послуг. Проте її впровадження часто супроводжується загостренням протиріч в соціальному, економічному та екологічному напрямках.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сьогодні над питаннями модернізації економіки, а саме над вивченням наслідків її проведення в умовах євроінтеграції працює ряд українських та зарубіжних вчених, зокрема: Асмолова Г., Бондар О. В., Ванькович Д. В., Геєць В. І., Демчишак Н. Б., Захарін С. В., Іщук С. О., Кленін О. В., Литвиненко Є. О., Онишко С. В., Петрович Й. М., Серебрянський Д. М., Парнюк В.О., Пророк Р. В., Ткаченко Л., Федаш Г. В. та ін.

Разом з тим, існує ряд питань, які потребують ґрунтовних досліджень, зокрема питання впливу модернізаційних процесів не лише на економічні аспекти розвитку регіонів, але й на соціальну політику держави.

Постановка завдання. Метою статті є виявлення основних соціально-економічних проблемних аспектів проведення модернізації для економіки регіону в цілому.

Виклад основного матеріалу. Модернізація економіки в цілому призведе до більш тісних партнерських зв'язків на постсоціалістичному просторі, що пов'язано з загальними

цілями й задачами, налагодженням функціонування інфраструктури, становленням взаємовигідних пропозицій. До того ж, модернізація неможлива без імпорту сучасних закордонних технологій, техніки, обладнання. Взаємодія і партнерство між одногалузевими підприємствами має становити вагомий роль в розвитку економіки сусідніх країн [1].

Основними складовими модернізації виступають: висока продуктивність праці та ефективність виробництв, активні інвестиції у впровадження техніко-технологічних новацій, сприятливий діловий клімат для підприємницької діяльності [5]. Техніко-технологічна модернізація в Україні – питання актуальне, адже переважна більшість галузей має високий рівень зношеності основних засобів, випускає та експортує продукцію третього і четвертого технологічних укладів. За офіційною статистикою, ступінь зношеності основних засобів в Україні складає в середньому 83,5%, а в окремих галузях – набагато більше. Так, в сфері транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність ця цифра складає 97,9%, у сфері виготовлення виробів з деревини, виробництво паперу та поліграфічна діяльність 90,5% [3].

Процес впровадження модернізаційних процесів на виробничих підприємствах України не обмежується лише питанням зниження зносу основних засобів чи скорочення виробничого циклу завдяки новому обладнанню. Тут на перший план виходить питання ефективності проведення модернізації на основі інновацій. Відтак ще до початку проведення модернізації необхідно чітко розуміти якого ефекту можна буде досягти під час впровадження цього процесу.

Детально дослідивши види ефектів, які виникають внаслідок проведення модернізації основного капіталу, ми дійшли до висновку, що головними є економічний, техніко-технологічний, інвестиційно-інноваційний, соціальний та екологічний, решта є другорядними або такими, що більш широко розкривають основні види (ресурсний, податковий, фінансовий, етнічно-культурний).

Проте здебільшого ефекти від проведення модернізації діяльності поділяють на економічний та неекономічний. До економічного необхідно віднести отримання прибутку від проведення модернізації основного капіталу суб'єктом господарювання, який дає можливість проводити і далі активну інвестиційно-інноваційну діяльність з підвищення якості та зниження ціни на продукцію, нарощувати обороти виробництва, але й бути конкурентоспроможним на певному ринку. До того ж наслідком збільшення прибутків підприємства внаслідок проведення модернізації його основного капіталу є отримання:

- бюджетної ефективності, яка виражається в підвищених обсягах податкових і неподаткових відрахувань до бюджетів усіх рівнів;
- збільшення доходів працівників, що є свідченням соціального ефекту;
- збільшення прибутків сторонніх суб'єктів господарювання, що дозволяє їм також впливати на економічний та неекономічний ефект.

Неекономічний ефект необхідно розглядати у розрізі ефекту для суспільства, тобто як соціальний, сутність якого полягає в підвищенні рівня життя населення.

Отриманню соціального ефекту сприяють:

- бюджетна ефективність, яка виражається, передусім, у підвищених соціальних виплатах малозабезпеченим сім'ям, пенсіонерам, ветеранам, інвалідам, окремим громадянам, субсидіях на житлово-комунальні послуги для незахищених верств населення, зростанні заробітної плати працівникам бюджетних установ, створенні соціальної інфраструктури, наданні соціального житла тощо;

- науково-технічна ефективність, сутність якої розкривається через створення автоматизованих систем праці та роботизацію, активне застосування інформаційних технологій і прогресивної техніки, людина на виробництві виконує науково-дослідну, управлінську та контролюючу функції. Тобто соціальний ефект від модернізації основного капіталу, насамперед, полягає у створенні більш сприятливих умов праці, зменшенні травматизму на виробництві, збільшенні тривалості вільного від роботи часу, можливості підвищувати кваліфікацію, задоволенні своїх особистих потреб за умови забезпечення стабільної кількості робочих місць або навіть зростанні зайнятості населення;

Аналіз економіко-соціальних ефектів модернізації основного капіталу (ОК) необхідно здійснювати за двома напрямками:

а) ефективності використання ОК за такими показниками:

- фондовіддача;
- рентабельність ОК;
- матеріаломісткість;
- витрати на гривню реалізованої продукції;
- рентабельність виробництва;

б) ефективності використання трудових ресурсів:

- продуктивність праці
- зарплатомісткість продукції
- зарплатовіддача (характеризує вартість виконаних робіт, що припадає на 1 грн. фонду оплати праці)
- фондоозброєність праці.

Таким чином, для проведення аналізу економіко-соціальних ефектів модернізації основного капіталу згідно вищевказаного переліку первинні показники для визначення ефектів модернізації є відмінними для підприємства та регіону в цілому (табл.1).

Таблиця 1. Первинні показники для обчислення ефективності проведення модернізації*

	Розрахункові показники	Чисельник / Знаменник	Статистичні показники для регіону за ВЕД	Показники для підприємства
1.	Фондовіддача	Обсяг реалізованої продукції	Випуск продукції за ВЕД	Обсяг реалізованої продукції у грошовій формі (інформація про обсяги реал.прод.) або дохід від реалізації продукції (звіт про фін.рез. рядок 010)
		Середньорічна вартість ОЗ	Первісна вартість ОЗ на кінець року за ВЕД	Первісна вартість ОЗ на кін. року (баланс рядок 031)
2.	Рентабельність ОК	Прибуток	Фінансовий результат від звичайної діяльності до оподаткування (Прибуток прибуткових п-в)	Валовий прибуток (звіт про фін.рез. рядок 050)
		Середньорічна вартість ОЗ	Первісна вартість ОЗ на кінець року за ВЕД	Первісна вартість ОЗ на кін. року (баланс рядок 031)
3.	Матеріаломісткість	Обсяг матеріальних витрат	Матеріальні витрати (як складова операційних витрат)	Матеріальні витрати (звіт про фін.рез. рядок 230)
		Обсяг реалізованої продукції	Випуск продукції за ВЕД	Обсяг реалізованої продукції у грошовій формі (інформація про обсяги реал.прод.) або дохід від реалізації продукції (звіт про фін.рез. рядок 010)

4.	Витрати на гривню реалізованої продукції	Операційні витрати	Операційні витрати	Операційні витрати (звіт про фін.рез. рядок 280)
		Обсяг реалізованої продукції	Випуск продукції за ВЕД	Обсяг реалізованої продукції у грошовій формі (інформація про обсяги реал.прод.) або дохід від реалізації продукції (звіт про фін.рез. рядок 010)
	Розрахункові показники	Чисельник / Знаменник	Статистичні показники для регіону за ВЕД	Показники для підприємства
5.	Рентабельність виробництва	Валовий прибуток	Фінансовий результат від звичайної діяльності до оподаткування	Валовий прибуток (звіт про фін.рез. рядок 050)
		Сума основних засобів і оборотних активів	Сума оборотних і необоротних активів	Первісна вартість ОЗ на кінець року (баланс рядок 031) + Оборотні активи (баланс рядок 260)
6.	Продуктивність праці	Обсяг реалізованої продукції	Випуск продукції за ВЕД	Обсяг реалізованої продукції у грошовій формі (інформація про обсяги реал.прод.) або дохід від реалізації продукції (звіт про фін.рез. рядок 010)
		Середньорічна чисельність працівників	Середньорічна кількість найманих працівників	Середньооблікова кількість штатних працівників (інформація про чисельність працівників та оплату праці)
7.	Зарплатомісткість продукції	Витрати на оплату праці	Витрати на оплату праці (у структурі операційних витрат)	Витрати на оплату праці (звіт про фін.рез. рядок 240)
		Обсяг реалізованої продукції	Випуск продукції за ВЕД	Обсяг реалізованої продукції у грошовій формі (інформація про обсяги реал.прод.) або дохід від реалізації продукції (звіт про фін.рез. рядок 010)
8.	Зарплатовіддача	Обсяг реалізованої продукції	Випуск продукції за ВЕД	Обсяг реалізованої продукції у грошовій формі (інформація про обсяги реал.прод.) або дохід від реалізації продукції (звіт про фін.рез. рядок 010)
		Витрати на оплату праці	Витрати на оплату праці (у структурі операційних витрат)	Витрати на оплату праці (звіт про фін.рез. рядок 240)
9.	Фондоозboro-еність праці	Середньорічна вартість ОЗ	Первісна вартість ОЗ на кінець року за ВЕД	Первісна вартість ОЗ на кін. року (баланс рядок 031)
		Середньорічна чисельність працівників	Середньорічна кількість найманих працівників	Середньооблікова кількість штатних працівників (інформація про чисельність працівників та оплату праці)

*Побудовано автором

Як зазначено вище, розрахунок поданих показників дасть змогу визначити ефективність проведення модернізації на підприємстві чи в регіоні в цілому. Відтак позитивними **економічними критеріями** модернізації основного капіталу повинні бути:

- збільшення доходу підприємства;
- зменшення собівартості продукції;
- зменшення операційних витрат;
- підвищення якісних параметрів продукції;
- розширення асортименту продукції;
- збільшення продуктивності праці;

соціальними критеріями модернізації є:

- підвищення кваліфікації кадрів;
- збереження рівня безробіття;
- підвищення заробітної плати;
- покращення умов праці.

Згідно чинного законодавства до модернізації відносяться заходи з реконструкції, технічного переозброєння, капітального ремонту і капітального будівництва, спрямовані на приведення основного капіталу до сучасних техніко-економічних вимог. Разом з тим, у ст. 146.11 і 146.12 Податкового кодексу України, витрати на здійснення капітального ремонту і реконструкції вважаються модернізацією у тому разі, коли їх обсяг перевищує 10% від первісної вартості усіх груп основних засобів. Ці витрати збільшують первісну вартість основних засобів і підлягають амортизації [4].

Технічне переозброєння – це комплекс заходів із підвищення техніко-технологічного та організаційного рівня виробництва шляхом заміни застарілого та фізично зношеного обладнання новим, більш продуктивним. При здійсненні технічного переозброєння виробничі площі залишаються незмінними або збільшуються, а кількість працівників, задіяних в управлінні та використанні основного капіталу, зменшується.

Реконструкція – це повне або часткове переобладнання і реорганізація виробництва при побудові нових і розширенні діючих основних цехів, що не виключає (за необхідності) побудови нових і розширення діючих допоміжних та обслуговуючих підрозділів.

Капітальний ремонт – це комплекс ремонтно-будівельних робіт, який передбачає заміну, оновлення та модернізацію конструкцій, обладнання і будівель, спричинений їх фізичним зношуванням та руйнуванням, задля поліпшення їх експлуатаційних показників, а також удосконалення планування без зміни будівельних габаритів об'єктів основних засобів.

Капітальне будівництво – це процес створення нових, а також розширення діючих підприємств, об'єктів виробничого і невиробничого призначення, а також пускових комплексів із урахуванням проектних робіт, проведення торгів (тендерів) у будівництві, консервації (розконсервації) об'єктів, утримання дирекцій підприємств, що будуються, а також придбання технологічного обладнання, що не входить до кошторису об'єктів [2].

Окрім вже зазначеного поділу на критерії ефективної модернізації в цілому на нашу думку варто виокремити основні позитивні та негативні економіко-соціальні ефекти модернізації в залежності від форми її проведення (рис.1).

Як видно з рис.1. в залежності від форми проведення модернізації можна визначити чи позитивним чи негативним буде ефект від її реалізації. Більшою мірою це стосується соціального ефекту для регіону, оскільки правильно розраховані заходи проведення модернізації однозначно даватимуть позитивний економічний ефект. У більшості форм модернізації позитивний соціальний ефект зводиться до підвищення рівня кваліфікації робітників, покращення їх умов праці та більшого наповнення бюджету. Проте, є і негативна сторона модернізації - це збільшення безробіття, оскільки при заміні та оновленні обладнання зменшується потреба у великій кількості працівників.

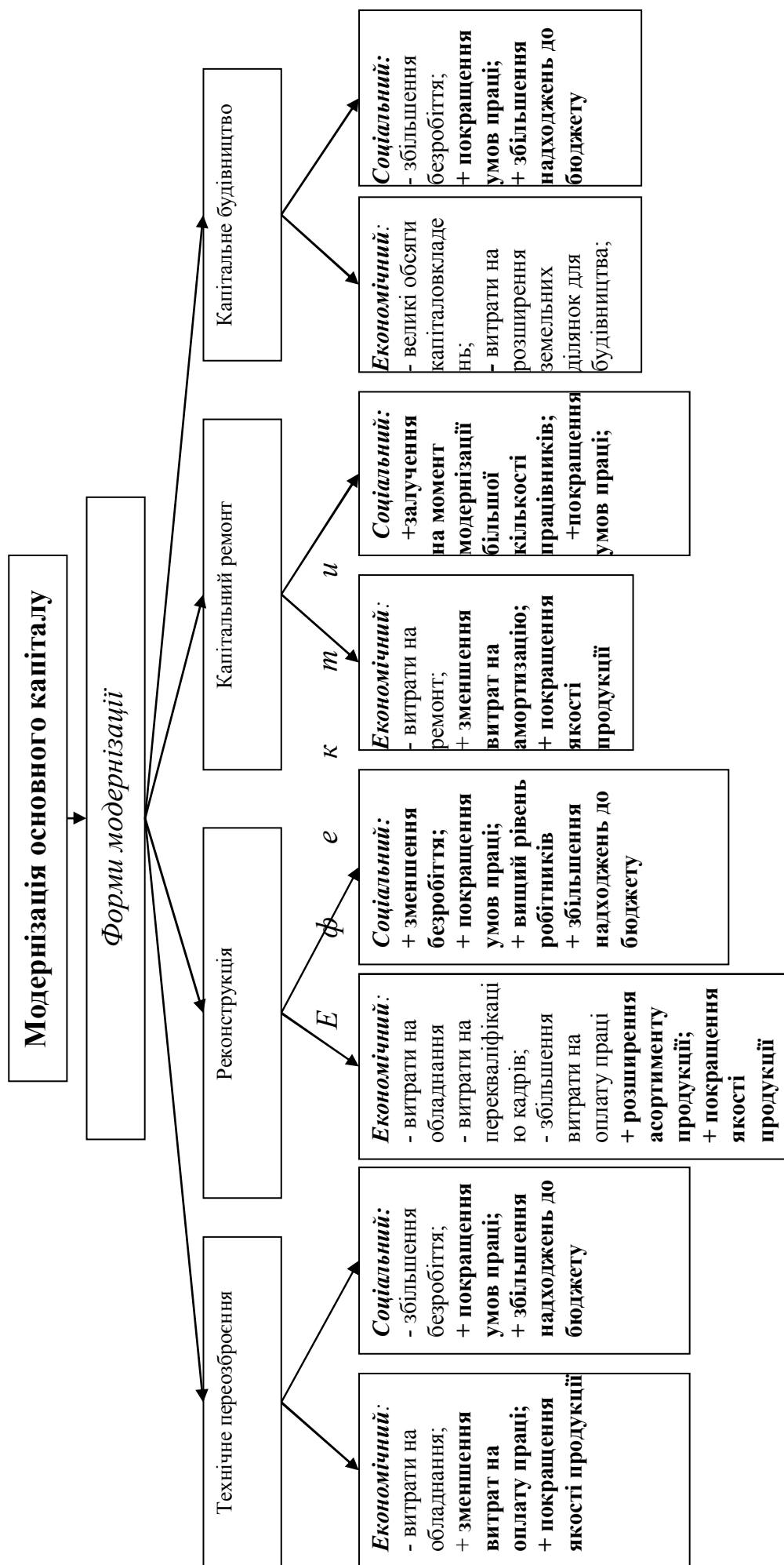

Рис.1. Економіко-соціальні ефекти модернізації основного капіталу в залежності від форми її проведення
(розроблено автором)

Висновок. Відтак, для згладжування негативних соціальних ефектів модернізації органам державного управління необхідно розробляти програми перекваліфікації працівників, міським та обласним центрам зайнятості організувати курси з підвищення кваліфікації безробітних та їх перекваліфікації на потрібні на ринку праці дотичні спеціальності. Окрім того, в умовах інтеграції України в ЄС необхідним є проведення для спеціалістів різних галузей спеціалізованих курсів англійської мови в залежності від професії, що дасть можливість працівникам легше адаптуватись та бути конкурентоспроможними для можливої роботи в країнах ЄС.

В подальшому актуальними будуть дослідження в напрямку розробки конкретних рекомендацій та виокремлення економіко-соціальних ефектів модернізації в залежності від стану галузі та особливостей її діяльності.

Список використаних джерел:

1. Балджи М. Д. *Модернізація ринкової економіки на постсоціалістичному просторі* / М. Д. Балджи. - *Електронний ресурс*. - Режим доступу: <http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789pdf>
2. *Інтегральна оцінка основного капіталу регіону (методичні рекомендації)* / Іщук С.О., Кушнірчук-Ставнича О.М., Ситар Л.Й. / НАН України, Інститут регіональних досліджень. – Львів, 2013. – 28 с.
3. "Основні засоби України". // *Статистичний бюлетень*. – 2015. – С. 1–19.
4. *Податковий кодекс України Стаття 146. Визначення вартості об'єктів амортизації* [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://kodeksy.com.ua/podatkovij_kodeks_ukraini/statja-146.htm
5. *Про внутрішнє та зовнішнє становище України у 2012 році: Посилання Президента до Верховної Ради* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: president.gov.ua/docs/posl.pdf.

УДК 331.556

Степанюк Н.А.

*к.е.н., доцент, Рівненський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти, м. Рівне, Україна*

Крукевич Н. М.,

*викладач кафедри обліку і оподаткування,
ПВНЗ «Львівський університет бізнесу та права», м. Львів, Україна*

ТРУДОВА МІГРАЦІЯ В УКРАЇНІ: ПРИЧИНИ, НАСЛІДКИ ТА МЕТОДИ УПРАВЛІННЯ

В статті розглянуто показники зовнішньої трудової міграції в Україні. Зроблено аналіз причин трудової еміграції та наслідків її впливу на соціально-економічне становище України. Визначено основні причини трудової еміграції українців на ринки праці зарубіжних країн. Зокрема, встановлено, що серед факторів, які зумовлюють активізацію української трудової еміграції, провідне місце займають чинники економічного характеру, а саме, розрахунки трудових мігрантів на вищий рівень оплати праці в зарубіжних країнах. Проаналізовані негативні та позитивні наслідки трудової еміграції для громадян України та суспільства в цілому. Доведено, що при трудовій міграції в зарубіжні країни до негативних наслідків можна віднести втрату Україною можливості переходу на інноваційну модель економічного розвитку та відтік робочої сили з числа висококваліфікованих спеціалістів. До позитивних наслідків слід зарахувати можливість відчутного покращення матеріального становища заробітчаних і їхніх рідних. В роботі запропоновано заходи щодо управління українською економікою ефективного використання вітчизняного трудового потенціалу.

Ключові слова: міграція, еміграція, трудова міграція, управління економікою, стратегічні підходи, економічна криза, економіка, позитивні і негативні наслідки міграції, демографічна ситуація.

В статті розглянуті показники зовнішньої трудової міграції в Україні. Проведено аналіз причин трудової еміграції та наслідків її впливу на соціально-економічне положення України. Визначено основні причини трудової еміграції українців на ринки праці зарубіжних країн. Зокрема, встановлено, що серед факторів, які впливають на активізацію української трудової еміграції, перше місце займають фактори економічного характеру, а саме, розрахунки трудових мігрантів на більш високий рівень оплати праці в зарубіжних країнах. Проаналізовано негативні та позитивні наслідки трудової еміграції для громадян України та суспільства в цілому. Доведено, що при трудовій міграції в зарубіжні країни до негативних наслідків можна віднести втрату Україною можливості переходу на інноваційну модель економічного розвитку та відтік робочої сили з числа висококваліфікованих спеціалістів. До позитивних наслідків слід віднести можливість ощудливого покращення матеріального положення працівників та їхніх родин. У роботі запропоновано заходи щодо управління українською економікою з ефективного використання національного трудового потенціалу.

Ключевые слова: миграция, эмиграция, трудовая миграция, управление экономики, стратегические подходы, экономический кризис, экономика, положительные и отрицательные последствия миграции, демографическая ситуация.

This article examines indicators of labor migration in Ukraine. The author has developed analysis of the causes of labor emigration and consequences of its impact on the socio-economic situation in Ukraine. It was identified the main causes of Ukrainian labor migration on the labor markets of foreign countries. In particular, it was found that among the factors that cause the activation of Ukrainian labor migration, conducting place is borrowed by economic factors, namely calculation of migrant labor in the higher wages in foreign countries. The author has analyzed the negative and positive effects of labor migration for citizens of Ukraine and society as a whole. There was proved that labor migration to foreign countries the loss of Ukraine the possibility of transition to an innovative model of economic development and the outflow of labor from among highly qualified specialists can be attributed to negative effects. Significant opportunity to improve the material conditions of workers and their families should be attributed to positive results. The paper suggests measures to manage Ukrainian economy through effective use of domestic labor potential.

Key words: migration, immigration, labor migration, the economy managing, strategic approaches, the economic crisis, the economy, the positive and negative effects of migration, the demographic situation.

Постановка проблеми. Чисельність населення України постійно змінюється внаслідок демографічних та еміграційних процесів, а останнім часом і через військовий конфлікт на Сході країни. Якщо зменшення населення внаслідок демографічних процесів (зокрема зменшення народжуваності) і поширення процесів його старіння вважається цілком природним, і таким що притаманне розвиненим країнам світу, то зменшення населення внаслідок еміграції вказує на сукупність несприятливих умов всередині країни, які підштовхують населення до участі в міжнародних міграційних процесах.

Питання трудової міграції населення є досить актуальними на сучасному етапі розвитку України. Адже трудова міграція як економічне явище є одним із факторів формування суспільства, що безпосередньо впливає на його становлення та функціонування. Сьогодні трудова міграція стала одним з головних чинників соціально-економічних трансформацій і розвитку всіх регіонів України.

За сучасних умов існує велика загроза ще більшої активізації міграційних процесів, що потребує оцінки можливих наслідків істотного вибуття робочої сили за межі країни і, відповідно, розробки ряду превентивних заходів у управлінні міграційними процесами. Очевидно, що ця проблема носить комплексний, системний характер, тому її вирішення має базуватися на вдосконаленні соціально-економічної політики держави.

Важливість дослідження міграційних тенденцій у нашій країні обумовлена підвищенням інтенсивності міграційних потоків, поширенням його на всі регіони держави, що, у свою чергу, призводить до загострення проблем, пов'язаних з явищем трудової міграції.

Аналіз останніх досліджень. Актуальність проблеми зумовила увагу до неї науковців і практиків, органів виконавчої влади та законодавців. Дану проблему досліджували українські вчені: Басик О. П., Москаль Г., Піскун О. І.; закордонні автори: Еренберг Р. Дж., Смит Р.С., Тодаро М. П., Аметов Р., Єрух М., Мосьондз С., Кестлер С., Міллер М., Мюнц Р., Геддес А., Вейнер М., Абу Салех Мухамед, Лоїзіло А., Гарсон Жан-П'єр та інші.

Вагомі теоретичні напрацювання у сфері аналізу зовнішніх міграційних процесів здійснили такі вітчизняні вчені, як Лібанова Е., Малиновська О., Гуменюк Ю. та ін. У працях Гайдуцького А., Кукурудзи І., Кравчука К. значну увагу приділено впливу міграційного капіталу на економіку країни. Західні науковці зробили значні внески в пояснення причин і напрямів міграцій, такі як Адамс Р., Массей Д., Тейлор Е., Шульц Т. та ін.

Незважаючи на значні розробки вітчизняних і зарубіжних учених, на сьогодні недостатньо досліджень присвячено вивченню активізації міграційних процесів за умови розвитку економічної кризи. Саме тому, міграційні переміщення потребують постійного моніторингу й аналізу наслідків їх впливу на темпи соціально-економічного розвитку країни.

Надмірний, безконтрольний виїзд українців за кордон вже стає національною проблемою та впливає на більшість інтеграційних процесів, до яких прагне Україна, тому в межах сучасного напрямку зовнішньої політики України та її внутрішнього положення дана тема стає все більш актуальною.

Мета та завдання роботи. Метою статті є вивчення кризового стану економіки України та його впливу на активізацію процесів зовнішньої трудової міграції населення, їх причин та наслідків для соціально-економічного розвитку України.

Основним завданням статті є аналіз сучасного стану трудової міграції, визначення причин, що спонукають українців до трудової міграції та надання пропозицій для управління цими процесами.

Виклад основного матеріалу. Еміграційні процеси – найпоширеніше явище для сучасної економіки України. В пошуках нових робочих місць, вищого заробітку, кращого життя, люди мігрують із сіл в міста, з України за кордон.

Кризові явища, що виникають у фінансовій сфері, закономірно трансформуються в загальноекономічні та характеризуються скороченням виробництва, банкрутством промислових, торговельних підприємств, а також зростанням безробіття та різким зниженням життєвого рівня населення.

Міграція робочої сили – це переміщення працездатного населення з одних держав до інших з метою працевлаштування строком більше ніж на рік, що викликається причинами економічного характеру [1, С. 350-355]. Трудова міграція відбиває процес перерозподілу трудових ресурсів між національними економіками. На сьогоднішній день проблеми міграції стають все більш актуальними в усьому світі.

На сучасному етапі економічного розвитку України глобальною проблемою, яка безпосередньо впливає на тенденцію міграції трудових ресурсів в Україні, є демографічна ситуація (негативна динаміка народжуваності, смертності, від'ємне сальдо міграції). За даними Держкомстату загальна чисельність населення по Україні станом на 1 січня 2016 року становила 42929,3 тис. осіб (без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим і м. Севастополя.), станом на 1 січня 2010 року – 45962,9 тис. осіб, станом на 1 січня 2005 року – 47280,8 тис. осіб, тоді як 1.01.2000 р. – 49429,8 тис. осіб. Більше того, в 2016 році прогнозувалося найбільше скорочення населення України. Тобто, дана динаміка

показує, що населення України з кожним роком скорочується. А трудова міграція у свою чергу відіграє провідну роль у даній проблемі. Для більшої наочності динаміки чисельності населення України можна представити за допомогою рис. 1 [2].

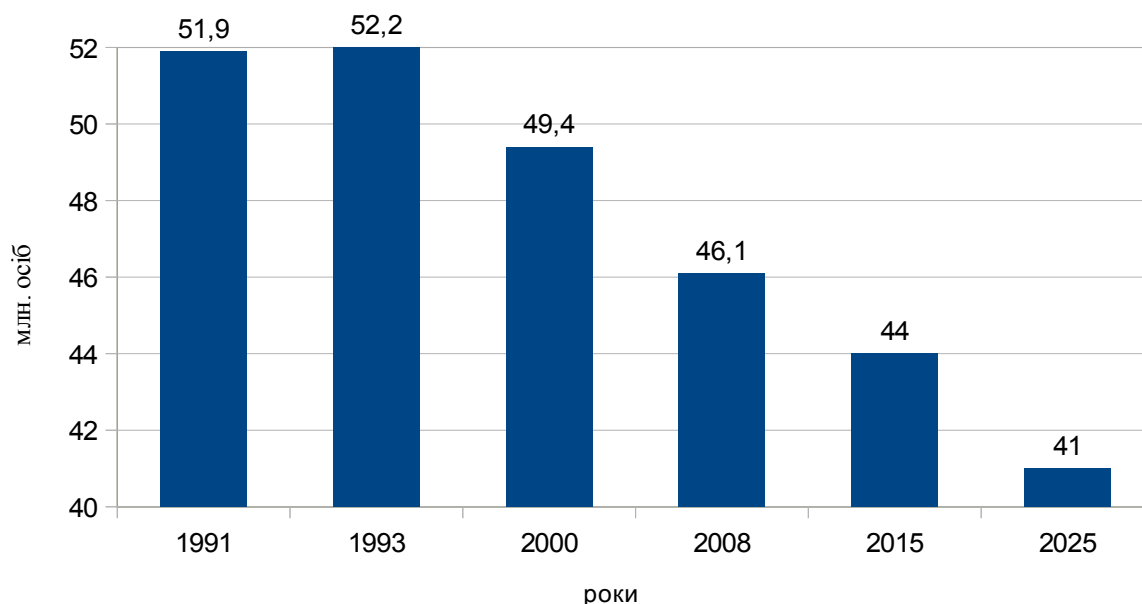

Рис. 1. Динаміка чисельності населення України з 1990 по 2015 рр., млн. осіб (прогноз)

Трудова еміграція стала в нашій державі об’єктивною реальністю. Деякі експерти й дослідники називають Україну одним з найбільших донорів робочої сили в Європі. За різними оцінками Україну покинули до 5 млн. людей, щоб жити й працювати в інших країнах, однак у реальності ці цифри набагато вищі через нелегальну міграцію. У 1996 р. офіційна кількість трудових мігрантів становила 11800, у 2002 р. вона досягла 40683, а за даними Міністерства праці й соціальної політики України у 2009 р. 274000 українців офіційно працювали за кордоном. Загалом, за 2014-2015 роки з України лише офіційно виїхали на заробітки трохи більше мільйона українців. І тенденція йде лише до зростання. Нині, за різними даними, за кордоном у різних країнах світу працюють від 4 до 8 мільйонів українців. Україна продовжує залишатися країною походження трудових мігрантів як для країн СНД, так і для ЄС.

Закордонний дослідник Ф. Дювел, посилаючись на дані Світового банку, називає Україну другою країною в світі, після Мексики, за величиною міграційного коридору, третьою в списку країн походження емігрантів, після Індії та Китаю, та четвертою в списку приймаючих країн, після Німеччини. Кількісно еміграція оцінена ним у межах 4 – 15 % усього населення або 20 % працездатного населення [3].

У вітчизняних спостереженнях наводяться набагато менші цифри. Так, в обстеженні “Зовнішня трудова міграція населення України” за підтримки Світового банку, Українського центру соціальних реформ і Державного комітету статистики констатує, що існуючі в Україні джерела адміністративних даних і регулярні обстеження не надають достовірних відомостей про міграційні процеси. Так, форма статистичного обліку № 1-ТМ “Звіт про чисельність громадян України, які тимчасово працюють за кордоном” фіксує лише тих українських трудових мігрантів, які були працевлаштовані за допомогою офіційних посередницьких структур, як наголошують окремі експерти, подібними каналами за кордоном не більше 2% від їх загальної кількості. Сумнівними видаються також дані, які демонструють загальну кількість перетинів кордону, оскільки одна і та ж сама особа протягом облікового періоду може

здійснити декілька перетинів. Не можна покладатися і на дані Всеукраїнського перепису населення, які на сьогоднішній день відчутно застаріли. Щоправда, слід зауважити, подібні розбіжності в оцінці обсягів трудової міграції зустрічаються й в інших країнах.

Відсутність адекватної статистичної бази стала головним фактором поширення необґрунтованих даних щодо чисельності українців на зарубіжних ринках праці. Діапазон припущень стосовно загальної кількості українських громадян, задіяних в міжнародній міграції з метою працевлаштування, по-справжньому вражає: від 250 тис. до 12 млн. осіб. Найпоширенішими ж показниками, як уже зазначалося, є цифри від 5 до 8 млн. осіб. Схожої точки зору дотримуються і спеціалісти Світового банку, які оцінили чисельність вітчизняних емігрантів у 2010 році на рівні 6,6 млн. осіб [4, С. 249.].

Популярна серед українців зовнішня міграція за останні три роки змінила свої вектори. Зараз українські роботодавці конкурують в першу чергу з роботодавцями з Європейського Союзу, а не з російськими, як це було раніше. За дослідженням GFK тільки за 2015 рік офіційно мігрувало 500000 людей, проте не всі виїжджають офіційно за трудовими візами, відповідно, реальна цифра може бути вищою на 40% [5].

Зовнішня міграція відбувається найбільше до сусідніх країн – Польщі, Чехії, Словаччини, Угорщини, Росії, Білорусії, а також до Італії, Португалії, Іспанії, Німеччини. Найактивніше виїжджають за кордон на роботу жителі прикордонних регіонів (Західна Україна аж до Хмельницької області та Схід). Потік потенційних працівників до Росії зменшився практично втричі, частина працівників з Росії переорієнтувалась на Казахстан та Білорусію, де зараз є вакансії у будівельній сфері.

Протилежний вектор — Європейський союз. На відміну від Росії, за останній рік він став більш популярним серед українців і зараз туди ідуть більше 60% трудових мігрантів. Традиційно тут багато роботи у сфері будівництва, сільського господарства, домашнього господарства, виробництва, ІТ, інженерній та медичній сферах.

Менше 20 % від усіх охочих працювати за межами України розглядають інші країни, такі як Китай, де готові запропонувати українцям вакансії продавців, лікарів, викладачів зі знанням іноземної мови. США та Канада приваблюють переважно науковців, програмістів, біологів та лікарів.

Сусідні країни, оцінивши переваги української робочої сили, розповсюджують інформацію про вакансії та можливості роботи, то ж українцям не важко знайти роботу за кордоном.

Отже, трудова міграція громадян України за кордон продовжує залишатися масовим соціально значущим міграційним потоком. При цьому аналіз та оцінка трудових міграцій щодо їх впливу як на самих трудових мігрантів, на українське суспільство в цілому є доволі неоднозначними.

Загальновідомо, що трудова міграція справляє багатоаспектний вплив на суспільство, вона своєрідно позначається на демографічній ситуації, ринку праці, розвитку економіки та соціальної сфери тощо.

Серед негативних наслідків для суспільства слід акцентувати на тому, що, з одного боку, Україна як одна з найбільших країн-донорів робочої сили в Європі втрачає найбільш активну в репродуктивному та трудовому віці частину населення.

З другого боку, в умовах соціально-економічної кризи трудова міграція сприяє зниженню тиску на ринок праці та зменшенню напруги в суспільстві. До позитивних рис трудової міграції для самих мігрантів варто віднести можливості підвищення добробуту окремих категорій працівників та членів їх родин.

Водночас робота за кордоном пов'язана з низкою ризиків та багатьох негативних наслідків для трудових мігрантів. Більш детально негативні і позитивні наслідки зовнішньої трудової міграції представлено в табл. 1.

Наслідки трудової міграції

№п.п.	Негативні наслідки	Позитивні наслідки
Для трудо-вих мігрантів	<ol style="list-style-type: none"> 1. розлучення членів родини та руйнація сімей; 2. проблеми в вихованні дітей в неповних сім'ях; 3. працевлаштування на низько-кваліфікованих роботах; 4. нелегальна та напівлегальна зайнятість; 5. виконання важкої, часто ненормованої, шкідливої для здоров'я роботи; 6. важкі побутові умови; 7. нижчий рівень оплати праці порівняно з місцевими працівниками; 8. недоступність кваліфікованої медичної допомоги; 9. загроза приниження та насильства з боку роботодавців; 10. загальна зневіра, втрата національної самосвідомості; 11. набуття чужих звичаїв та невластивого менталітету та ін. 	<ul style="list-style-type: none"> • отримання більшої заробітної плати; • покращення рівня життя працівника і членів його родини; • здобуття нового професійного досвіду; підвищення рівня кваліфікації; • вивчення іноземної мови; • розширення світогляду, набуття розуміння реальних умов ринкової економіки; • набуття навичок жити в умовах культури демократичного суспільства та ін.

Продовження Таблиці 1

№п.п.	Негативні наслідки	Позитивні наслідки
Для суспільства (держави)	<ol style="list-style-type: none"> 1. нерентабельність та втрати від вкладень в освіту і підготовку фахівців; 2. втрата висококваліфікованого, молодого та найбільш економічно-активного населення; 3. уповільнення темпів розвитку науково-технічного прогресу в зв'язку з чисельною інтелектуальною еміграцією українських вчених за кордон втрата сімейних цінностей у суспільстві; 4. зниження народжуваності; 5. старіння нації, зростання демографічного навантаження на працюючих на внутрішньому ринку; 6. втрата Україною іноземної валюти, що вивозиться емігрантами в якості власних заощаджень; 7. поширення випадків зловживань та ошукувань громадян приватними агентствами з працевлаштування; 8. виникнення політичних та економічних претензій до нашої країни в зв'язку із збільшенням нелегальної трудової еміграції українців; 9. використання наших громадян за кордоном на низько кваліфікованих, важких роботах зі шкідливими умовами праці, наявність випадків їх дискримінації та експлуатації з боку місцевих роботодавців; 10. зменшення податкових надходжень та відрахувань у соціальні фонди; зростання цін на товари і послуги на внутрішньому ринку при існуючій низькій купівельній спроможності основної маси населення та ін. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. послаблення тиску безробіття на національному ринку праці, зниження соціальної напруги у суспільстві; 2. стимулювання до більш продуктивної діяльності українських працівників через створення конкуренції з закордонними фахівцями; 3. надходження в Україну додаткової іноземної валюти шляхом грошових переказів трудових емігрантів та інвестування коштів в економіку через створення спільних підприємств з іноземними засновниками; 4. зменшення соціальної напруги в умовах економічної кризи; 5. зниження навантаження на соціальні фонди; 6. підвищення кваліфікації мігрантів, які повернулись додому; 7. поширення в суспільстві цінностей жити в умовах культури демократичного суспільства та ін.

Отже, на даний момент в Україні в міграційних процесах спостерігаємо більше негативних тенденцій ніж позитивних, оскільки першочерговою постає проблема втрати досвідчених кадрів, які, не знайшовши належної роботи та заробітної плати вдома, починають шукати краще місце за кордоном.

Доволі актуальним є питання встановлення причин сучасної трудової еміграції з України. На нашу думку, сукупність чинників, що спонукають українців до пошуку роботи на зарубіжних ринках праці, включає в себе наступні:

- 1) невідповідність між рівнем оплати праці та фактичною вартістю життя в державі;
- 2) значний розрив у рівнях оплати праці в Україні та за кордоном, особливо в перерахунку на іноземну валюту. Скажімо, український мігрант в Іспанії заробляє в середньому 1131 дол. США на місяць, в той час, як в Україні – 200 дол. США [6, С. 95-99.];
- 3) виникнення безробіття та вимушеної неповної зайнятості населення, перманентне падіння попиту на представників окремих професій;
- 4) масштабне зубожіння населення в окремих депресивних регіонах України, у сільській місцевості та всередині окремих соціальних груп;
- 5) постійно зростаючий рівень суспільного розшарування, тоді як переважна частина населення існує на межі бідності;
- 6) становище роботодавців, які, з одного боку, не мають можливості піднімати заробітну плату, а, з іншого, змушені частково тінзувати національний ринок праці;
- 7) неефективна політика держави на шляху формування конкурентних переваг зайнятості в Україні, створення умов для легалізації праці;
- 8) відсутність умов для розвитку та самореалізації творчих особистостей тощо.

З-поміж усіх названих вище причин, що зумовлюють розгортання потоків української трудової міграції, провідне місце передбачувано займають чинники економічного характеру.

У системі економічних передумов чільне місце займають сподівання трудових мігрантів на вищий рівень оплати праці в країнах прибуття. І він таки вищий. Наприклад, на сільськогосподарських і підсобних роботах, на яких зайняті мігранти, він вищий, як мінімум, у 3 рази; у будівництві, на автотранспорті та у сфері послуг – у 10-12 разів; на морському транспорті, у програмуванні, освіті, охороні здоров'я – у 15-50 разів. Причому це стосується не лише розвинутих країн Заходу, але й деяких країн СНД. Достатньо лише сказати, що середньомісячна номінальна заробітна плата в Росії, Казахстані і Білорусі є значно вищою (в понад 2, 2 і 1,5 рази відповідно), ніж аналогічний показник в Україні [7, 8, С. 6].

Враховуючи існуючі тенденції, державна політика регулювання трудовіміграційними процесами в Україні повинна бути спрямована на уповільнення динаміки міграції населення, утримання чисельності та структури населення на рівні, що забезпечує підтримку господарської освоєності територій, як невід'ємної умови їх сталого соціально-економічного зростання. Відповідно ресурсами державної трудовіміграційної політики має стати розроблення інструментів для зворотної міграції; удосконалення інституціонального базису зміцнення економічної безпеки країни та її регіонів, особливо тих, де масштаби трудової міграції набули загрозливого характеру; оцінку ефективності та втрат від трудової міграції; дослідження мотиваційних її складових; аналіз внутрішньої мобільності економічно активного населення в умовах реструктуризації економіки, вивчення причин, які створюють нерівні умови при працевлаштуванні сільського і міського населення.

Ще однією проблемою міжнародної трудової міграції населення є міграція висококваліфікованих працівників або так звана інтелектуальна трудова міграція. За даними Світового банку, Україна втрачає не тільки різноробочих, але й дипломованих фахівців, оскільки сьогодні за кордоном працює 3,5% трудових мігрантів від загальної кількості українців, які мають вищу освіту.

Безумовно, що основним чинником формування інтелектуальних трудовіміграційних потоків є процеси глобалізації, дія яких збережеться і у віддаленій перспективі. Підставою для такого висновку є курс індустріально розвинених країн світу на інноваційний шлях розвитку, який формує попит на інтелектуальну працю в різних сферах економічної діяльності. Важливу

роль в інтенсифікації інтелектуальної міграції відіграють багатосторонні угоди, такі як ЄС і НАФТА (Північноамериканська угода про вільну торгівлю), міжнародні угоди та організації, такі як ГАТС (Генеральна угода про торгівлю послугами) і ВТО (Всесвітня торгова угода організація), а також міжнародні професійні асоціації тощо.

Нажаль, для України на сучасному етапі характерною формою міграції висококваліфікованих фахівців є їх втрата для держави. Хоча, в цілому, може розцінюватися як позитивне явище, оскільки особи інтелектуальної праці мають можливість реалізувати свої здібності. [9]. Це спричиняє значну шкоду економічному, соціальному та культурному розвитку країни, руйнується національна еліта, стримується розвиток середнього класу – фундаменту стабільності і процвітання суспільства.

Таким чином, сформована модель економіки в країні деформує систему цінностей висококваліфікованих фахівців, знижує і нівелює цінність інтелектуальної праці, підриває соціальну базу ринкових перетворень в країні. За таких умов можна прогнозувати, що інтелектуальний міграційний потенціал накопичуватиметься, генеруючи умови для посилення міграційних ризиків.

В цих умовах вкрай важливим є внесення серйозних коректив в державну міграційну політику, особливо ту її складову, яка регулює інтелектуальну міграцію. Йдеться про те, що ця політика поряд із заходами короткострокового характеру повинна бути зорієнтована на довготривалу перспективу, метою якої є формування інноваційної моделі розвитку економіки України, яка створює умови для розширення сфери докладання інтелектуальної праці.

Трудова міграція, як і безробіття, є природним процесом ринкових відносин. Однак Україна сьогодні стала одним з основних трудових донорів для країн Західної Європи, тоді як ринок праці рідної держави відчуває гостру потребу в фахівцях практично у всіх галузях економіки.

Також гостро постає проблема повільних темпів зростання економіки, яка на даний час знаходиться у занепаді та потребує значної фінансової та матеріальної підтримки, складовою якої є робоча сила, зацікавлена в розвитку власного промисловця та рості ВВП.

Явище внутрішньої міграції із сільської місцевості в міста скорочує кількість робочої сили на селі та призводить до зменшення обсягів виробництва агропромислового комплексу в цілому, що також негативно відображається на національній економіці.

Серед проблем мігрантів України можна також виділити недостатнє забезпечення законодавчою базою та гарантіями мігрантів, що на законних засадах виїхали за кордон для додаткового заробітку [10].

Серед шляхів вирішення проблем міграції можна запропонувати наступні:

1) привести законодавство у відповідність з Конституцією України, міжнародними зобов'язаннями, пов'язаними із вступом України до Ради Європи, приєднанням України до Конвенції про захист прав і основних свобод людини;

2) поетапно створити умови для приєднання до Конвенції ООН про статус біженців 1951 року та Протоколу до неї 1967 року;

3) вивчити питання про приведення Закону України “Про громадянство України” у відповідність до Європейської Конвенції про громадянство 1997 року;

4) провести експертизу законодавства України у сфері забезпечення громадянських прав з метою виявлення розбіжностей у внутрішньому законодавстві та застарілих норм.

Ключовою проблемою, що сьогодні активно пов'язується з міграційною політикою, є інтенсивний відтік українських громадян за кордон, який протягом тривалого часу створює велике позитивне сальдо на користь еміграції. Однак, слід усвідомлювати той факт, що перевищення кількості осіб, які виїжджають, над іммігрантами викликано передусім несприятливим станом вітчизняної економіки та, відповідно, соціальної сфери [11, 12]. Про це яскраво свідчить переважна частка саме трудової еміграції з території України.

Таким чином, значна еміграція кваліфікованих кадрів та незначна імміграція некваліфікованих погано впливає на й без того розхитаний механізм економіки України. В майбутньому значний виїзд населення України може призвести до кризи в промисловому, аграрному та інших секторах економіки, що є стратегічно важливими для держави.

Аналіз функціонування державних органів управління міграційними процесами в Україні свідчить про їхню певну невідповідність розвитку міграційної ситуації упродовж багатьох років. Останнім часом унаслідок тимчасової окупації Криму та ескалації конфлікту на Донбасі міграційні процеси розвиваються значно швидше, ніж реакція органів влади з контролю, регулювання, а тим більше – прогнозування. За цих обставин існує загроза подальшого посилення неконтрольованих міграційних процесів.

Сьогодні державна міграційна політика України потребує модернізації щодо правового забезпечення і соціального захисту громадян, які є трудовими мігрантами внаслідок внутрішнього переселення, а також здійснюють трудову діяльність за кордоном. Нові обставини вимагають створення більш гнучкої й оперативної структури, яка базується на аналізі й прогнозуванні міграційної ситуації, а також міжнародному досвіді регулювання міграційних процесів, насамперед, пов'язаних з вимушеним переселенням населення. Згідно проведеного дослідження виявлено, що в Україні немає стратегічних підходів до управління міграційними потоками [13].

Дану тему необхідно розвивати й надалі, щоб уникнути небажаних результатів розвитку кризових процесів, які можуть виникнути вже в найближчому майбутньому.

Висновки. Міграційні рухи – це індикатор реакції населення на зміни в соціально-економічному, політичному, культурному житті будь-якого суспільства. Останні події – анексія Криму та бойові дії на Сході країни – стали потужними міграційними стимулами, що витісняють тисячі українців за кордон у пошуках притулку, з метою тимчасового або постійного проживання в інших країнах. Головними умовами для запобігання зростанню незворотної міграції українців і повернення їх на батьківщину є встановлення миру, забезпечення соціальної справедливості, зміни у політиці доходів, передусім в оплаті праці, створення робочих місць, а також викоринення корупції та розвиток громадянського суспільства.

Світовий досвід свідчить про важливість міграційних процесів для економіки країни. Саме тому необхідно створювати належні умови функціонування даного сектору, і можливо в майбутньому отримаємо позитивний результат – держбюджет почне отримувати додаткові кошти, які в майбутньому можуть бути використані на задоволення соціальних потреб, що безумовно надасть, з одного боку, стабільності економіці, а з іншого – впевненість в майбутньому громадянам України.

Література:

1. Білоцерківець В. В., Завгородня О. О., Лебедева В. К. та ін. *Міжнародна економіка. Підручник.* / За ред. А. О. Задої, В. М. Тарасевича – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 416 с.
2. *Державна служба статистики України [Електронний ресурс].* – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/> – 2015 р.
3. Dvell F. *Ukraine – Europe's Mexico / Frank Dvell // Central and East European migration. Research Resources Report 13: Country Profile* // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.compas.ox.ac.uk>.
4. *Migration and Remittances Factbook 2011: 2nd Edition.* – Washington: The World Bank, 2010. – 256 p.
5. *Дослідження [Електронний ресурс].* – Режим доступу: <http://www.gfk.com/uk-ua/>
6. Бубликов В. *Украинские иммигранты в Испании: основные черты сообщества* / В. Бубликов // *Мировая экономика и международные отношения.* – 2011. – №9. – С. 95-99.
7. Силина Т. *На реках вавилонских [Електронний ресурс]* / Т. Силина // *Зеркало недели.* – 2008. – №48. – Режим доступу: <http://www.zn.ua/articles/55766#article>
8. Омельченко С. *Перелетные трудяги* / С. Омельченко // *Экономика и жизнь.* – 4 июля 2008 года. – №27. – С. 6.
9. *Мир в зеркале международной миграции: сб. статей* / Гл. ред. В.А.Ионцев. – М.: МАКС Пресс, 2002. – 408 с.

10. Мигас В. Закономерности современной международной миграции и особенности ее регулирования [Электронный ресурс] / Валентина Мигас, Александра Нечай – Режим доступа: http://evolutio.info/index.php?option=com_content&task=view&id=282
11. Степанюк Н.А. Аналіз причин кризової динаміки економіки України. Глобальні та національні проблеми економіки / Н.А. Степанюк, Д. Палашчакова. – №10, С. 227-231, 2016 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://global-national.in.ua/>
12. Степанюк Н.А. Особливості економіки України: кризова динаміка / Н.А. Степанюк // *Perspektywy gospodarcze-przedsiębiorczość, innowacje, konsument: [Redakcja naukowa: dr inż. Marlena Piekut]. - Płock: Copyright by Kolegium Nauk Ekonomicznych i Społecznych Politechniki Warszawskiej, 2016. – С. 90 – 97.*
13. Крукевич Н.М. Поняття та принципи управління часом сучасного працівника / Н. М. Крукевич // *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. – 2015. – Вип. 14. – С. 103 – 107.*

УДК 339.18

Бочко Олена Юріївна

*к.е.н., доцент, доцент кафедри маркетингу і логістики
Національний університет «Львівська політехніка»*

Карпій Олена Петрівна

*к.е.н., ст. викладач кафедри маркетингу і логістики
Національний університет «Львівська політехніка»*

СУЧАСНИЙ СТАН ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІДПОВІДНОСТІ ТОВАРІВ ПЕРШОЇ НЕОБХІДНОСТІ МІЖНАРОДНИМ ВИМОГАМ ISO

В статті обґрунтовано сучасний стан забезпечення відповідності товарів першої необхідності міжнародним вимогам ISO. Належне та добросовісне дотримання яких може убезпечити виробництво продуктів на різних стадіях харчового ланцюга. Проаналізовано основні міжнародні стандарти ISO та стадії їх виконання. Доведено, що сільськогосподарські товари виключено із переліку продукції, що підлягає обов'язковій сертифікації.

Ключові слова: *товари першої необхідності, міжнародні стандарти, Міжнародна організація з стандартизації ISO, харчова продукція.*

В статье обосновано современное состояние обеспечения соответствия товаров первой необходимости международным требованиям ISO. Должное и добросовестное соблюдение которых может оградить производство продуктов на разных стадиях пищевой цепи. Проанализированы основные международные стандарты ISO и стадии их выполнения. Доказано, что сельскохозяйственные товары исключены из перечня продукции, которая подлежит обязательной сертификации.

Ключевые слова: *товары первой необходимости, международные стандарты, Международная организация из стандартизации ISO, пищевая продукция.*

The article argues current conditions as to supply of essential commodities conformance to international requirements of ISO. Appropriate and diligent fulfillment of the requirements can safeguard production of goods at different stages of food chain. The author analyses principal international standards of ISO and stages of their fulfillment. It is confirmed that agricultural commodities are excluded from the list of products, subjected to obligatory certification.

Key words: *essential commodities, international standards, International Organization for Standardization, food products.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Безпечність харчових продуктів, у сучасних умовах пов'язана із наявністю у них шкідливих речовин у момент споживання. Оскільки ці шкідливі речовини можуть з'явитися у будь-якій ланці харчового ланцюга, виникає необхідність адекватного керування цим ланцюгом. Чи можна забезпечити харчові продукти на різних стадіях харчового ланцюга? Вважаємо, що можна зменшити ризики виявлення впливу шкідливих чинників, принаймні через розробку та дотримання вимог стандартів ISO. Звичайно, на практиці хоча і дотримання цих вимог контролюється державними органами, проте не завжди є добросовісним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В сучасній літературі багато наукових праць вітчизняних та зарубіжних учених розкривають питання управління якістю продукції, серед яких праці: Ю. Каліти, Г. Саранчі, М. Шаповала, Л. Школьника та ін. Не зважаючи на великий арсенал здобутків у даній сфері і досі залишаються невирішеним питання забезпечення відповідності товарів першої міжнародним стандартам ISO 22000.

Метою даної статті є обґрунтування сучасного стану забезпечення відповідності товарів першої необхідності міжнародним вимогам ISO.

Виклад основного матеріалу. Ринок товарів першої необхідності — продуктів харчування та одягу — найважливіший для споживачів, оскільки ці товари потрібні щодня і завжди. Сьогодні в Україні зазначений ринок лихоманить від економічних та соціальних потрясінь, викликаючи цікаві процеси, з якими ми раніше справи не мали. У міжнародному рейтингу The Global Food Security Index-2013 продовольча безпека України, за параметрами фінансової й фізичної доступності продуктів харчування для населення, перебуває на 47-му місці (серед 107 досліджуваних країн) [1].

За даними рейтингу The Global Food Security Index-2013 [11], українські сім'ї витрачають на продукти харчування понад 55% свого бюджету. На одяг, предмети гігієни та інші товари першої необхідності залишається незначна частина бюджету. Бажання купувати в потенційних покупців нині поменшало: індекс споживчих настроїв в Україні у квітні погіршився на 5,5 пункту — до 61,0 — повідомляють в GfK Ukraine. Індекс доцільності робити великі покупки до початку літа не змінився, зберігшись на рівні 55,5 пункту. Очікування ж українців щодо розвитку економіки країни погіршилися на 6,2 пункту — до 65,0 — підрахували в GfK Ukraine... [1].

Враховуючи, що сучасний харчовий ланцюг охоплює різноманітні організації: від виробників, операторів з транспортування та зберігання, субпідрядників, підприємств гуртової та роздрібною торгівлі, виробниками устаткування, пакувальних матеріалів, мийних засобів... і до закінчення підприємств, які надають послуги, все більшими темпами розвиваються сільськогосподарські підприємства. Тваринництво — один з головних напрямків розвитку. При цьому забезпечення належних умов утримання курей, кролів, худоби та інших тварин на фермах тепер асоціюється з високим рівнем якості та безпеки харчових продуктів тваринного походження. Крім того, збільшується попит на продукцію, яка виготовляється відповідно до вимог стандартів. Фермери, які застосовують міжнародні стандарти мають додаткову конкурентну перевагу.

Для допомоги таким фермерам Міжнародна організація з стандартизації (ISO) розробила нову специфікацію ISO/TS 34700:2016 "Менеджмент в сфері забезпечення належних умов утримання тварин. Загальні вимоги та керівні вказівки для організацій в цепі поставок продуктів харчування".

Крім того розроблено сертифікацію ISO/TS 34700, в якій особлива увага приділялася потребам малих компаній, наприклад, сімейних ферм, невеликих транспортних компаній і так далі. Але документ також може використовуватися компаніями міжнародного рівня, які беруть участь в торгівлі продуктами тваринного походження.

В Україні є досить застарілою державних стандартів відповідності продуктів вимогам. Хоча і зрозумілим залишається той факт, що рецептура на виготовлення окремих базових видів продукції залишається без змін. Проте, у зв'язку із розширенням асортименту в останні десятиліття, відсутні стандарти щодо їх виробництва, зберігання і т. д.

Хоча певні кроки в цьому напрямку вже здійснені. Зокрема опрацьовується проект національного стандарту ДСТУ - Н «Система розроблення та поставлення продукції на виробництво. Продукція харчова. Настанови щодо розроблення та поставлення на виробництво» (розробник ТК 88 «Розроблення і поставлення продукції на виробництво»), який планується прийняти 2017-07-01 та вже узгоджена попередня дата початку чинності стандарту: 2018-01-01.

Мета і обґрунтування вищевказаного стандарту полягає в уніфікації процедур розроблення та поставлення продукції на виробництво нових видів харчової продукції впровадження стандарту сприятиме скороченню часу на освоєння нових видів продукції, зменшенню затрат (фінансових і трудових), забезпеченню високого рівня безпечності і конкурентоспроможності продукції

Основні положення стандарту ДСТУ - Н «Система розроблення та поставлення продукції на виробництво. Продукція харчова. Настанови щодо розроблення та поставлення на виробництво» (проект) полягають у розробленні і поставленні на виробництво нових видів харчової продукції; основні етапи розроблення нових видів харчової продукції; уніфіковані процедури розроблення та поставлення на виробництво нових видів харчової продукції.

Проте в цьому документі мова ідеться лише про нові види харчової продукції, а також новітніх харчових продуктів.

В сучасних умовах зростає кількість неякісної продукції. Зокрема, з цього приводу Центром споживчих експертиз "Тест" проведено дослідження, за результатами якого виявлено, що частка неякісного товару в молокопродукції становить 20—25%, у соняшниковій олії — до 33, у ковбасах — 10—15% (тільки чітко встановлюваних заміників або неякісних добавок). Схожа ситуація й по інших групах. Найчастіше в Україні підробляють молочну та м'ясну продукцію, соки й мінеральні води, алкогольні напої. При вирощуванні ранніх овочів і фруктів використовуються наднормативні кількості добрив та регуляторів росту [1].

В результаті виникає необхідність дотримання як вітчизняних так і міжнародних стандартів, що зумовлює вихід на зовнішні ринки.

Певна робота в цьому напрямку ведеться, проте ще не отримала завершеного характеру, тобто розробка та функціонування міжнародних стандартів знаходиться на різних етапах (табл. 1).

Неабияку роль у забезпеченні реалізації харчової продукції відграє і серія міжнародних стандартів ISO 22000. Стандарт ISO 22000 призначений для проведення сертифікації систем менеджменту безпеки харчових продуктів організацій, що беруть участь в харчовому ланцюзі, переробляють або виробляють.

Таблиця 1.

Основні міжнародні стандарти ISO та стадії їх виконання

№ п/п	Назва та кодування стандарту	Сфера застосування	Стадія, на якій знаходиться нормативний документ
1	ISO 3889:2006 (IDF 219:2006) «Milk and milk products -- Specification of Mojonniertype fat extraction flasks» * [16].	Молоко та молочні продукти	На стадії перегляду
2	ISO 20541:2008 (IDF 197:2008) Milk and milk products -- Determination of nitrate content -- Method by enzymatic reduction and molecular-absorption spectrometry after Griess reaction* [15].	Молоко та молочні продукти	На стадії систематичного перегляду
3	ISO 14673-1:2004 (IDF 189-1:2004) Milk and milk products -- Determination of nitrate and nitrite contents -- Part 1: Method using cadmium reduction and spectrometry* [14].	Молоко та молочні продукти	На стадії підтвердження дії

4	ISO 14156:2001/Amd 1:2007 (IDF 172:2001/Amd 1:2007) Milk and milk products — Extraction methods for lipids and liposoluble compounds AMENDMENT 1* [13].	Молоко та молочні продукти	Введений в дію
5	ISO 13720 : 2010 Meat and meat products - Enumeration of presumptive Pseudomonas spp* [19].	М'ясо та м'ясні продукти	Введений в дію
6	1. ISO 12824:2016 Royal jelly – Specifications* [12].	Цукор	Опублікований (2016р.)
7	2. ISO 751:1998 Fruit and vegetable products -- Determination of water-insoluble solids* [18].	Флодоовочеві	Опублікований (2016р.)
8	ISO 712:2009 Cereals and cereal products -- Determination of moisture content -- Reference method* [17].	Зернові та зернобобові	Опублікований (2014р.)

*Всі перелічені стандарти знаходяться в електронному доступі на сайті <http://www.iso.org>

Необхідними вимогами до підприємств харчової промисловості, які прописані в стандарті ISO 22000 є наступні:

- застосування тільки спеціалізованої техніки, машин і устаткування для виробництва продукції;
- безпека експлуатації будівель і приміщень;
- своєчасна перевірка устаткування і його технічне обслуговування;
- своєчасне і достатнє постачання водою, паром і повітрям;
- правильне використання сировини і матеріалів, вживаних при виробництві;
- правильне поводження з напівфабрикатами і готовими продуктами харчування;
- проведення заходів по відвертанню забруднень поверхонь і устаткування [4].

Загалом, цей стандарт установлює вимоги до системи управління безпечністю харчових продуктів на всіх стадіях харчового ланцюга та включає такі загальноновизнані ключові елементи:

- взаємодійове (інтерактивне інформування);
- системне керування;
- програми передумови;
- принципи НАССР (Hazard Analysis and Critical Control Point (Аналіз Небезпечних

Чинників та критичних Точок Керування)) [2].

В результаті проведених досліджень виникає необхідність запровадження та дотримання міжнародних норм системи управління безпечністю харчових продуктів на підприємстві. Загалом, це тривалий процес, який стосується всіх служб і всього персоналу. Він не обмежується лише розробкою документації та наведенням елементарного порядку на виробництві. Для запровадження дієвої системи управління безпечністю харчових продуктів необхідне, передусім, навчання найвищого керівництва, групи НАССР, персоналу, що виконує роботи, які впливають на безпечність продуктів та осіб, відповідальних за здійснення оперативного контролю. Може виникнути потреба в змінні технологічних процесів або методів пакування, перегляді вимог до постачальників сировини та матеріалів, або навіть і в заміні виробничого устаткування чи переплануванні приміщень. Але найважливішим, мабуть, є те, що в процесі запровадження системи змінюється психологія працівників усіх рівнів, приходить усвідомлення важливості питань, пов'язаних з безпечністю продукції, формується розуміння того, яким має бути сучасне управління організацією, щоб досягти найбільшої результативності щодо забезпечення харчових продуктів.

Проте спостерігаємо парадоксальну ситуацію. В Україні застосування систем НАССР є

обов'язковим для всіх підприємств, які займаються виробництвом або введенням в обіг харчових продуктів. Цього вимагають Закони України «Про безпечність та якість харчових продуктів» та «Про дитяче харчування» і т.д. Проте у відповідності з чинним в органі сертифікації ДП «Укрметртестстандарт» «Порядком сертифікації систем управління» сертифікацію системи управління безпечністю харчових продуктів підприємства здійснюють на добровільній основі, з метою демонстрації її відповідності нормативним вимогам, гарантування безпечності продукції та підвищення довіри з боку замовників, споживачів та органів контролю.

З набранням чинності Закону України «Про підтвердження відповідності» та розробкою Технічних регламентів на продукцію проходить поетапне скорочення переліку продукції, що підлягає обов'язковій сертифікації, та запроваджується сертифікація в законодавчо нерегульованій сфері (добровільна сертифікація). Сертифікація в законодавчо нерегульованій сфері проводиться на добровільних засадах у порядку, визначеному договором між заявником (виробником, постачальником) та органом із сертифікації. При цьому підтверджується відповідність продукції будь-яким заявленим вимогам [3].

Виходячи з норм наказу Міністерства юстиції України від 4 травня 2005 р. за № 466/10746 (Із змінами, внесеними згідно з Наказами Міністерства економічного розвитку і торгівлі від 29.08.2016 № 1411 Про затвердження Переліку продукції, що підлягає обов'язковій сертифікації в Україні) сільськогосподарська продукція виключена із переліку продукції, що підлягає обов'язковій сертифікації та підлягає добровільній сертифікації.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку.

Законодавство України про безпечність та окремі показники якості харчових продуктів складається з Конституції України [7], Закону України «Про безпечність та якість харчових продуктів» [5], Закону України «Про захист прав споживачів» [6], Переліку продукції, що підлягає обов'язковій сертифікації в Україні [8]. Згідно норм наказу Міністерстві юстиції України від 4 травня 2005 р. за № 466/10746 (Із змінами, внесеними згідно з Наказами Міністерства економічного розвитку і торгівлі від 29.08.2016 № 1411 Про затвердження Переліку продукції, що підлягає обов'язковій сертифікації в Україні) сільськогосподарська продукція виключена із переліку продукції, що підлягає обов'язковій сертифікації. В сучасних умовах це може призвести не лише до виходу на ринок неякісної продукції, а й до погіршення здоров'я, суспільства загалом. Які можливі наслідки від цих дій? Це питання спробуємо розкрити в наших подальших наукових дослідженнях.

Список літератури

1. Вареник Н. Товари першої необхідності: переходимо на "економклас" і... підробки «Дзеркало тижня. Україна» №30, 29 серпня 2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gazeta.dt.ua/business/tovari-pershoyi-neobhidnosti-perehodimo-na-ekonomklas-i-pidrobki-.html>
2. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://metrology.com.ua/download/iso-iec-ohsas-i-dr/61-iso/338-dstu-iso-22000-2007>.
3. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrprodttest.kiev.ua/sertifikatsiya-produktsiji/342-sertyfikatsiia-produktsii/569-obov-iazkova-ta-dobrovilna-sertyfikatsiia>
4. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ru.wikipedia.org/wiki/ISO_22000
5. Закон України «Про безпечність та якість харчових продуктів» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/771/97-%D0%B2%D1%80>
6. Закон України «Про захист прав споживачів» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1023-12>
7. Конституція України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр
8. Перелік продукції, що підлягає обов'язковій сертифікації в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0466-05>.

9. Про підтвердження відповідності: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrprodtest.kiev.ua/sertifikatsiya-produktsiji/342-sertyfikatsiia-produktsii/569-obov-iazkova-ta-dobrovilna-sertyfikatsiia>
10. Сильные и слабые стороны стандартов ИСО серии 9000 новой версии: стратегия введения в действие : Журнал "Стандарты и качество" Госстандарта России [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.management.com.ua/qm/qm024.html>
11. Global food security index 2013 An annual measure of the state of global food security [Electronic resources]. – Access mode: <file:///D:/Downloads/EIU%20Global%20Food%20Security%20Index%20-%202013%20Findings%20&%20Methodology.pdf>
12. ISO 12824:2016 Royal jelly – Specifications : [Electronic resources]. – Access mode: <http://www.iso.org>
13. ISO 14156:2001/Amd 1:2007 (IDF 172:2001/Amd 1:2007) Milk and milk products — Extraction methods for lipids and liposoluble compounds AMENDMENT 1 [Electronic resources]. – Access mode: <http://www.iso.org>
14. ISO 14673-1:2004 (IDF 189-1:2004) Milk and milk products -- Determination of nitrate and nitrite contents -- Part 1: Method using cadmium reduction and spectrometry [Electronic resources]. – Access mode: <http://www.iso.org>
15. ISO 20541:2008 (IDF 197:2008) Milk and milk products -- Determination of nitrate content -- Method by enzymatic reduction and molecular-absorption spectrometry after Griess reaction [Electronic resources]. – Access mode: <http://www.iso.org>
16. ISO 3889:2006 (IDF 219:2006) «Milk and milk products -- Specification of Mojonnier-type fat extraction flasks» [Electronic resources]. – Access mode: <http://www.iso.org>
17. ISO 712:2009 Cereals and cereal products -- Determination of moisture content -- Reference method [Electronic resources]. – Access mode: <http://www.iso.org>
18. ISO 751:1998 Fruit and vegetable products -- Determination of water-insoluble solids [Electronic resources]. – Access mode: <http://www.iso.org>
19. ISO 13720 : 2010 Meat and meat products - Enumeration of presumptive *Pseudomonas spp* [Electronic resources]. – Access mode: <http://www.iso.org>

УДК 34(477)

Б.С.Бренько

к.і.н., доцент

Львівського університету бізнесу та права

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГАРМОНІЗАЦІЇ МІЖРЕГІОНАЛЬНИХ ВЗАЄМВІДНОСИН В УКРАЇНІ ЯК ЧИННИК СУСПІЛЬНОЇ СТАБІЛЬНОСТІ.

У статті розглянуто поняття та зміст механізму гармонізації міжрегіональних взаємовідносин як чинника суспільної стабільності на основі європейського та українського досвіду.

Ключові слова: гармонізація, регіон, міжрегіональні взаємовідносини, механізм гармонізації, конфлікт, регіональна політика, територіальна цілісність.

В статье рассмотрено понятие и содержание механизма гармонизации межрегиональных взаимоотношений как фактора общественной стабильности на основе европейского и украинского опыта.

Ключевые слова: гармонизация, регион, между региональные взаимоотношения, механизм гармонизации, конфликт, региональная политика, территориальная целостность.

The article deals with the concept and content harmonizatsyi mechanism of inter-regional

relations as a factor of social stability on the basis of European and Ukrainian Hôpitaux.

Key words: *harmonization, the region between the regional relations, harmonizing mechanism, conflict, regional policy, territorial integrity.*

Постановка проблеми. Регіональний чинник стає одним із визначальних у процесі українського державотворення і збереження територіальної цілісності. Демократична система передбачає широке делегування функцій управління на місця, надання матеріально-технічних, фінансових важелів і повноважень для здійснення реального регіонального самоврядування, а також оптимізацію структури й механізмів центрального управління в цілому. Не випадково в системі стійкого розвитку суспільства проблема регіоналізму є її важливою складовою частиною, що зумовлює необхідність у конструюванні моделі регіонального розвитку, яка має стратегічне значення для українського політико-правового простору.

Гармонійний розвиток України може бути забезпечений на основі оптимального поєднання двох пріоритетних тенденцій:

- підвищення рівня самозабезпечення регіонів;
- сумісної діяльності центра й регіонів у формуванні української держави. Розробка спільної стратегії регіональної політики при поєднанні цих двох тенденцій органічно узгоджується з курсом на радикальні реформи і подолання корупції.

Гармонізація міжрегіональних взаємовідносин стала ключовим завданням усіх гілок влади в сьогodнішній Україні. Вивчення досвіду історико-правового становлення й розвитку європейських країн засвідчує той факт, що гармонійному розвитку регіонів держави та її економіки загалом в значній мірі сприяє боротьба з корупцією, тіншовою економікою, а це з новою силою актуалізує роль усіх правоохоронних органів і громадських організацій у забезпеченні гармонізації міжрегіональних взаємовідносин в Україні.

Суспільно-політичну ситуацію, що склалася в Україні в зв'язку з проведенням АТО, можна визначити як типову конфронтацію політико-правової суб'єктності політичних сил регіонів Сходу і Заходу. Відкритий діалог, взаємодія та дружня співпраця політичних сил регіонів ускладнені тому, що їх політична суб'єктивність підпорядкована тотальній волі до влади. Тому сьогodнішня ситуація в Україні потребує вироблення інших консолідаційних моделей, методологічних підходів та аналітичних засобів досягнення гармонії міжрегіональних відносин.

В сучасному українському суспільстві зростає його політико-правова дезінтеграція, одночасно зменшується готовність населення різних регіонів до політичної співпраці й взаємодії у вивченні діяльності історичних особливостей і святкування історичних свят і важливих подій.

Стан дослідження. Теоретичні дослідження проблематики розвитку регіонів, міжрегіональних взаємовідносин привернули в останні роки увагу багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених. Це обумовлено низкою таких причин як процеси глобалізації, які породжують явище регіоналізації; децентралізація у розподілі повноважень і фінансів між центром та регіонами; децентралізація управління; трансформаційні процеси в економіці регіонів, які вимагають особливої уваги і правового аналізу з боку держави, її правоохоронних органів і громадських організацій.

В Україні нагромаджено значну кількість наукових та практичних досліджень у галузі регіональної політики. Це праці, зокрема А.В. Береза [1], І.Т. Зварич [2], О.В. Кукарцев [3], І.М. Куліш [4], І.Є. Алфьорова [5], В.А. Занфіров [6], В.М. Семенов [7], Н.О.Халда [8], О.В. Черевко [9] та ін., що висвітлюють проблеми політичного, правового, соціально-економічного розвитку регіонів, державного регулювання розвитку їхньої культури, інфраструктурного забезпечення тощо.

Постановка завдання. Актуальність зазначеної проблематики, її практична значущість і недостатня наукова розробленість зумовили вибір теми статті. Перед країною постала серйозна небезпека втрати суспільної стабільності. Територіальний поділ за політичними симпатіями на західні і центральні регіони з одного боку, а з другого – на південно-східні де

ведуться бойові дії, загострення міжнаціональних, міжетнічних, соціальних, релігійних та міжконфесійних конфліктів складають пряму загрозу територіальній цілісності, національній безпеці, державному суверенітету й економічній незалежності України. В цей же час не приборкана тінзація економіки, яка разом з корупцією подвоює небезпеку.

Виходячи з національних інтересів України, автор статті ставить перед собою завдання дослідити і активізувати вплив правоохоронних органів і громадських організацій на забезпечення гармонізації міжрегіональних взаємовідносин.

Необхідно добитися того щоб політики, юристи та економісти невідкладно приділили значно більшу увагу проблемам регіональної політики, правовому вихованню населення, організації, мотивації, стимулювання та управління економічним потенціалом регіонів.

Виклад основного матеріалу. Аналіз стану справ в сфері міжрегіональних взаємовідносин свідчить, що на сьогоднішній день уже склалася структура механізму гармонізації міжрегіональних взаємовідносин, але працює він з великими недоліками, з низькою професійністю і неефективно з високою конфліктністю.

Термін «гармонізація» синонімічний до виразів «перебування у згоді», «відповідності» або «злагожденості» із чимось. Гармонізація в широкому розумінні – це процес приведення у відповідність, побудований на наукових методологічних засадах єдності, завершеності, цілісності, пропорційності, узгодження та досконалості. [10, с.80].

Механізм гармонізації міжрегіональних взаємовідносин уявляється динамічною системою елементів, які взаємодіють і детермінують процес становлення та розвитку регіонів країни та відносин між ними. Основним компонентом цього механізму виступають інститути державної влади та самі регіони.

На думку автора, **механізм гармонізації міжрегіональних взаємовідносин** – це система комплексно взаємопов'язаних і взаємодіючих передумов, засобів та чинників, за допомогою яких в умовах додержання законності створюються належні юридичні і фактичні можливості для гармонійного розвитку регіонів України, знешкоджуються ті негативні умови, що можуть задати шкоди практичному втіленню (реалізації) ідей консолідації української нації й формування громадянського суспільства.

Однією з негативних умов є економічна злочинність в регіонах України яка має широкий спектр від звичайних крадіжок, розбійних нападів, шахрайства на транспорті, фальшування документації, приховування виручки, привласнення майна, розтрати державного майна до тотальної корупції, хабарництва, зловживання владою з корисливими мотивами, замовних убивств, бандитизму, тероризування, незаконної приватизації, рейдерства, фіктивних дій у підприємстві, антиконкурентних дій в економічній конкуренції, порушення правового режиму оподаткування суб'єктів спеціальних економічних зон в Україні тощо.

В таких умовах правоохоронні органи спільно з громадськими організаціями мають активізувати свою діяльність по гармонізації міжрегіональних взаємовідносин за такими наступними напрямками:

В теорії:

- Вивчення історико-правового досвіду досягнення єдності, соборності українських земель в історії України.
- Розробка оновленої нормативно-правової бази міжрегіональних взаємовідносин.
- Розробка програм сприяння гармонійним відносинам між гілками влади, правоохоронними органами і органами місцевого самоврядування.
- Теоретичне обґрунтування недоцільності і шкідливості поділу населення на «східняків» і «західняків».
- Популяризація консолідуючих ідей не тільки регіональних, але і загальнонаціональних лідерів українського суспільства.
- Своєчасне розкриття проявів сепаратизму з аналізом їх негативного впливу.

- Спільно з діячами культури і мистецтва розробка популярних програм про переваги згоди, злагоди (консенсусу), єдності, соборності і соціального партнерства в українському суспільстві.
- Постійний науковий пошук нових можливостей реалізації прав людини, громадянина і національних меншин.
- Систематичний аналіз чинників, які не сприяють конструктивній співпраці між регіонами: бідність, гетьманство, хабарництво, зрадництво та інше.
- Формування ідеологічних концепцій, які дадуть змогу об'єднати українське суспільство і мобілізувати його на вирішення актуальних завдань.
- Укріплення в суспільній свідомості пріоритетів традиційних моральних цінностей і відносин громадської солідарності.
- Розробка стратегії консолідації українського суспільства як суспільства інновацій і високих технологій.

На практиці:

- Активна детінізація, декриміналізація економіки регіонів.
- Удосконалення інформаційного обміну між регіонами.
- Розробка програм формування єдиного інформаційного та мовного простору.
- Вивчення і впровадження міжнародного досвіду реалізації регіональної політики.
- Протидія організованій нелегальній імміграції.
- Забезпечення збереження пам'ятників культури і соборності розвитку населення.
- Моніторинг реалізації прав людини, громадянина і національних меншин.
- Забезпечення техногенної, екологічної безпеки, збереження вантажів на всіх видах транспорту.
- Профілактика міжнаціональних, міжпартійних, міжконфесійних і міжрегіональних конфліктів.
- Сприяння розвитку міжрегіонального туризму школярів та студентів.
- Прискорення переорієнтації діяльності правоохоронців – з карально-репресивного утиску громадян на обслуговування інтересів громадян.

Висновки.

Аналіз сучасного стану діяльності правоохоронних органів і громадських організацій по забезпеченню гармонізації міжрегіональних взаємовідносин як чинника суспільної стабільності дає підстави стверджувати, що вона є суттєвою складовою діяльності державних органів у справі правового регулювання всіх взаємовідносин в суспільстві.

Історичний досвід розвитку європейських країн говорить про те, що всі як внутрішньополітичні так і зовнішньополітичні конфлікти, військові зіткнення і різні політичні непорозуміння рано чи пізно припиняються, закінчуються перемир'ям, після якого настає атмосфера суспільної стабільності. Такого стану в Україні можна досягнути тільки при активній діяльності правоохоронних органів і громадських організацій.

Література.

1. Береза А.В. *Регіональна політика як чинник суспільної стабільності: європейський досвід і Україна: Автореф. дис. на здоб. наук. ступеня кандидата політичних наук України.*- Київ. 2007 – 19 с.
2. Зварич І.Т. *Регіональні особливості розвитку етнополітичних процесів в Україні: Автореф. дис. на здоб. наук. ступеня доктора політичних наук: 23.00.05. Національна академія наук України.* – Київ. 2009. – 34 с.
3. Кукарцев О.В. *Регіональна політика України: відносини «центр-регіони» як фактор забезпечення територіальної цілісності держави: Автореф. дис. на здоб. наук. ступеня кандидата політичних наук: 23.00.02/.* – Львівський національний університет імені Івана Франка.- Львів.2008.-20 с.
4. Куліш І.М. *Державне управління регіональним розвитком України в контексті європейської інтеграції: Автореф. дис. на здоб. наук. ступеня кандидата наук з*

- державного управління: 25.00.01/- Львівський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентіві України. – Львів -2009.- 24 с.
5. Алфьорова І.С. *Механізми державного управління розвитком соціально-економічної інфраструктури регіону: Автореф. дис. на здоб. наук. ступеня кандидата наук з державного управління: 25.00.02/. Донецький державний університет управління.- Донецьк -2008.-20 с.*
 6. Занфіров В.А. *Державне регулювання соціально-економічного розвитку регіону: Автореф. дис. на здоб. наук. ступеня кандидата з державного управління: 25.00.02/. Національна академія державного управління при Президентіві України.- Київ.-2006.- 20 с.*
 7. Семенов В.М. *Регіональні особливості державотворення в Україні: Автореф. дис.на здоб. наук. ступеня кандидата наук з державного управління: 25.00.01/. Національна академія державного управління при Президентіві України. – Харків.-2009.-20 с.*
 8. Халда Н.О. *Соціальний розвиток регіонів України та напрями підвищення його ефективності: Автореф. дис. на здоб. наук. ступеня наук України. – Київ - 2009.- 19 с.*
 9. Черевко О.В. *Стратегія соціально-економічного розвитку регіонів України: Автореф. дис. на здоб. наук. ступеня доктора економічних наук:08.00.05 /. Національна академія наук України .- Київ – 2007.- 40 с.*
 10. О.Бекетов. с.80. *Гармонізація як наукова категорія // Міжнародна поліцейська енциклопедія: У 10 т./ Відп.ред. Римаренко, Я.Ю.Кондратьєв, В.Я. Тацій, Ю.С.Шемшученко.- К: Концерн «Видавничий Дім» «Ін Юре», 2005. – Т.П. Права людини у контексті поліцейської діяльності.- 1224 с.*

Войцеховський В.Б.,
д.е.н.,професор ПВНЗ «Буковинський університет»
Войцеховська Ю.В.
к.е.н., доцент НУ «Львівська політехніка»

ОПТИМІЗАЦІЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ВИРОБНИЧИХ СИСТЕМ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

В статті розглядаються три напрямки застосування кількісних методів до аналізу та вибору варіантів інноваційного розвитку виробничих систем підприємств. Перший напрямок дослідження стосується розподілу інвестицій між виробничими ланками в процесі інноваційного відтворення основних засобів. Сформульована та розв'язана відповідна нелінійна модель оптимізації з проведенням конкретних чисельних розрахунків.

Другий напрямок присвячений дослідженню виробничого процесу як багатостадійної системи трансформації матеріальних потоків. Розроблений відповідний кількісний взаємозв'язок між загальним та локальними показниками трансформації з врахуванням при цьому затратних параметрів. Отримані залежності інтерпретуються на даних діяльності конкретного підприємства.

За третім напрямком пропонується підхід до кількісної оцінки негативного впливу забруднення середовища. Цей підхід використаний для визначення пріоритетів зменшення забруднення. Приведені розрахунки з використанням реальних статичних даних.

Ключові слова: *виробнича система,інноваційний розвиток, оптимізація, модель, варіанти*

В статье рассматриваются три направления применения количественных методов к анализу и выбору вариантов инновационного развития производственных систем предприятий. Первое направление исследования касается распределения инвестиций между производственными звеньями в процессе инновационного воспроизводства

основных средств. Сформулирована и решена соответствующая нелинейная модель оптимизации с проведением конкретных численных расчетов.

Второе направление посвящено исследованию производственного процесса как многостадийной системы трансформации материальных потоков. Определена соответствующая количественная взаимосвязь между общим и локальными показателями трансформации с учетом при этом затратных параметров. Полученные зависимости интерпретируются на данных деятельности конкретного предприятия.

По третьему направлению предлагается подход к количественной оценке негативного влияния загрязнения среды. Этот подход использован для определения приоритетов уменьшения загрязнения. Приведены расчеты с использованием реальных статистических данных.

Ключевые слова: *производственная система, инновационное развитие, оптимизация, модель, варианты*

In the article the three directions of quantitative methods application to the analysis and choice of variants of enterprise's industrial systems innovative development are considered. The first direction of research concerns the allocation of investments between production units in the process of innovative reproduction of fixed assets. A corresponding nonlinear optimization model is formulated and solved with the carrying out of specific numerical calculations.

The second direction is dedicated to the study of the production process as a multi-stage system for the transformation of material flows. A corresponding quantitative relation between the general and local transformation indices is determined taking into account the cost parameters. The obtained dependencies are interpreted on the data of the activity of a particular enterprise.

In the third direction, an approach is proposed to quantify the negative impact of environmental pollution. This approach is used to determine priorities for reducing pollution. Calculations are performed using real statistical data.

Key words: *production system, innovative development, optimization, model, options*

Постановка проблеми. Забезпечення інноваційного розвитку підприємств є необхідною умовою їх виживання в конкурентному середовищі. Інноваційна діяльність може здійснюватись за багатьма напрямками, зокрема, стосовно продукції, технологічних процесів, організації виробництва, управління тощо. Варіантність інноваційного розвитку потребує проведення певних оцінок і через це завдання розробки відповідних кількісних методів набуває все більшого значення. Специфіка виробничих процесів потребує поряд із застосуванням загальних методів аналізу ще й орієнтації на деталізовані підходи, що стосуються аналізу на макро-рівні. Також перспективним слід вважати використання потенціальних можливостей сучасних інформаційних систем управління.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Із досліджуваної проблематики опубліковано низку праць вітчизняних та зарубіжних авторів. Інноваційна діяльність підприємств і виробничих систем розглядалась у роботах О.Адаменка, Г.Амоса, С.Бандаду, Н. Заглумші, С.Ілляшенко, М.Францена ті ін. Незважаючи на всесторонній аналіз інноваційних процесів потребують подальшого дослідження оптимізаційні аспекти цієї проблеми.

Постановка завдання. Ставиться завдання дослідити низку напрямків застосування кількісних методів для розв'язання задач, що стосуються розподілу інвестицій між ланками виробництва в процесі інноваційного розвитку, моделювання трансформації матеріальних потоків з врахуванням багато стадійності виробничого процесу, визначення пріоритетів зменшення забруднення навколишнього середовища.

Виклад основного матеріалу. Розвиток підприємств передбачає здійснення інноваційної діяльності, яка сприяє його успішному функціонуванню та конкурентоспроможності на ринку. Реалізація інновацій в значній мірі забезпечує адаптацію підприємств до змін зовнішнього середовища та умов господарювання шляхом раціонального використання наявних та потенційних можливостей. Інноваційна діяльність підприємств здійснюється за багатьма напрямками і в різних обсягах. Статистика ЄС свідчить, наприклад,

що інноваційною діяльністю займається значна частина підприємств, Табл.1. [12].

Таблиця 1.

Статистичні дані щодо інноваційної діяльності підприємств Євросоюзу

Країна	частка інноваційних підприємств, (%)	частка підприємств із продуктивними інноваціями, (%)	частка підприємств із технологічними інноваціями, (%)	частка підприємств із організаційними інноваціями, (%)	частка підприємств із маркетинговими інноваціями, (%)
ЕС	48,9	23,7	21,4	27,5	24,3
Австрія	54,4	26,6	28,7	36,4	29,5
Бельгія	55,6	31,5	31,1	29,3	21,9
Болгарія	27,4	10,8	9,3	12,4	14,2
Великобританія	50,3	24,0	14,1	34,2	16,8
Греція	52,3	19,5	25,6	30,2	36,8
Данія	51,1	24,8	22,9	32,2	29,4
Іспанія	33,6	10,5	15,1	19,4	13,2
Італія	56,1	29,1	30,4	33,5	31,0
Нідерланди	51,4	31,9	25,9	27,3	23,2
Німеччина	66,9	35,8	25,5	32,2	34,4
Польща	23,0	9,4	11,0	10,4	10,6
Португалія	54,6	26,0	33,5	32,8	32,8
Румунія	20,7	3,4	4,6	14,1	13,8
Угорщина	32,5	10,6	8,3	16,5	19,7
Фінляндія	52,6	31,0	29,3	29,7	26,5
Франція	53,4	24,2	24,1	34,2	25,4
Швеція	55,9	31,5	23,9	25,3	30,4

Як видно із табличних даних, в зоні ЄС майже половина підприємств впроваджує інновації за 4-ма напрямками – продуктивними, процесними, організаційними, маркетинговими. Найбільша частка таких підприємств, біля 67% від їх загальної кількості, реалізують інновації у Німеччині. Тільки 20% підприємств в Болгарії, Польщі Румунії займаються інноваційною діяльністю. Загальний пріоритет по ЄС має напрямок впровадження інновацій організаційного характеру. Можливо цей напрямок є найбільш доступним, ефективним і не потребує значних інвестиційних витрат.

В даній роботі розглядаються кількісні підходи до аналізу та вибору варіантів інноваційного розвитку виробничих систем за трьома напрямками: оптимізація розподілу інвестиційних ресурсів між ланками системи, моделювання трансформації матеріальних потоків на підприємстві, визначення пріоритетів зменшення забруднення навколишнього середовища.

Нами розглядається задача розподілу загальних обмежених інвестиційних коштів між виробничими ланками підприємства, які спрямовуються на вдосконалення та розвиток основних засобів (оновлення, модернізація і т.п.). Критерієм оптимізації цього розподілу можуть служити економічні показники типу обсягів виробництва продукції, доходу, прибутку тощо. У формалізованому вигляді оптимізаційна модель є такою:

$$P = b_1 K_1 + b_2 K_2 + \dots + b_n K_n \rightarrow \max, \quad (1)$$

$$K_1 + K_2 + \dots + K_n = K,$$

$$\left(\frac{K_1}{F_1} - \lambda\right)^2 + \left(\frac{K_2}{F_2} - \lambda\right)^2 + \dots + \left(\frac{K_n}{F_n} - \lambda\right)^2 = \sigma^2,$$

$$K_1, K_2, \dots, K_n \geq 0.$$

В моделі застосовані такі позначення:

P - показник сумарного економічного ефекту,

K_i - інвестиційні кошти, надані i -й ланці підприємства,

b_i - показник ефективності для коштів,

F_i - вартість основних засобів i -тої ланки підприємства,

λ - відношення загальних інвестицій K до загальної вартості основних засобів.

Ідея використання квадратичного обмеження спрямована на досягнення компромісу між пропорційним розподілом (кожній ланці надаються кошти пропорційно розміру основних засобів) та розподілом, в якому враховується також ефективність інвестицій (наприклад, прибутковість).

Сформульована модель має наступний аналітичний розв'язок, який отриманий методами знаходження умовного екстремуму:

$$K_i = \lambda F_i (1 + \sigma F_i \Delta b_i), \quad (2)$$

де $\Delta b_i = b_i - b$,

$$b = \frac{\sum_{i=1}^n b_i F_i^2}{\sum_{i=1}^n F_i^2}.$$

Введений новий параметр σ має високу ступінь свободи і, наприклад, при $\sigma = 0$ отримаємо балансовий пропорційний розподіл коштів за вартістю локальних основних засобів.

Приведемо приклад використання моделі для чотирьох ланок за наступними первинними даними:

$$F_1 = 1, F_2 = 2, F_3 = 3, F_4 = 4.$$

$$b_1 = 0,4, b_2 = 0,3, b_3 = 0,2, b_4 = 0,1.$$

Також вважаємо, що розподіляються одиничні інвестиції, тобто в сумі $K=1$.

У варіанті пропорційного розподілу інвестиції по окремих виробничих ланках становлять:

$$K_1 = 0,1, K_2 = 0,2, K_3 = 0,3, K_4 = 0,4.$$

Відповідно сумарний ефект становить величину, що дорівнює:

$$P_1 = 0,4*0,1 + 0,3*0,2 + 0,2*0,3 + 0,1*0,4 = 0,2000.$$

За порівняльним другим варіантом розподілу інвестицій розглядаємо той, у якому $K_4 = 0$.

З точки зору проведення розрахунків вибирається і відповідне значення параметра σ . В цьому варіанті розподіл інвестицій наступний:

$$K_1 = 0,1872, K_2 = 0,3994, K_3 = 0,4121, K_4 = 0,0000.$$

Визначаємо значення цільового критерію:

$$P_2 = 0,4*0,1872 + 0,3*0,3994 + 0,2*0,4121 = 0,2755.$$

У цьому варіанті розподілу інвестицій сумарний ефект зростає майже на 40%.

Звичайно ненадання коштів четвертій ланці можна вважати дещо дискримінаційним, оскільки вона приймає участь у формуванні фонду амортизаційного відтворення основних засобів. Але розроблена модель дозволяє вибрати варіант більш зрівноваженого розвитку, хоча акценти ставляться на максимізації ефекту від використання наявних ресурсів.

Другим напрямком дослідження є моделювання трансформації матеріальних потоків на підприємстві. Розглядається схема виробничої діяльності на прикладі агропромислового комплексу «Галичина-Захід» (Рис. 1).

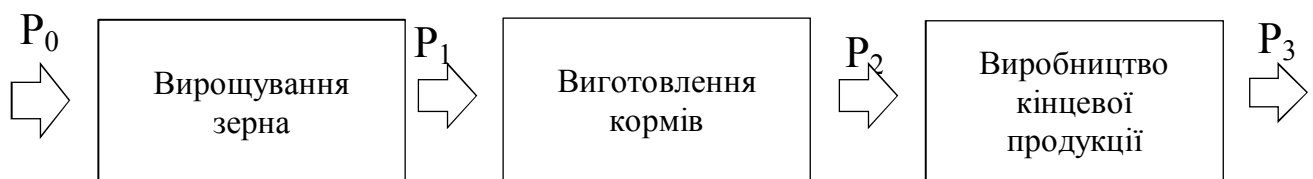

Рис. 1. Система матеріальних потоків «зерно-корм-продукція» [7].

На кожній стадії цього процесу відбувається певна трансформація вхідного матеріального потоку у вихідний. Це потребує певних затрат, які є специфічними на кожній стадії переробки матеріального потоку. Так, на стадії вирощування зерна потрібно закупити посівне зерно та забезпечити його зберігання. Вирощування зернових культур також потребує відповідних затрат на посівну, добрива, збір і т.д. При виготовленні комбікормів виникають витрати на подрібнення зерна, закупівлю добавок, енергетичне забезпечення роботи устаткування, заробітну плату і т.д. На заключній стадії виробництво продукції потребує різного виду ручної та механізованої праці.

Ідея моделювання трансформації матеріальних потоків полягає в тому, щоб на кожній стадії врахувати обсяги матеріальних потоків на вході виробничої ланки та на її виході. Потім шляхом застосування балансових співвідношень описати сукупний матеріальний потік.

Також на кожній з цих ланок враховуються локальні затрати на локальну трансформацію матеріальних потоків.

Введемо наступні позначення:

P_0 – тонни зерна на посів; P_1 – тонни зерна після урожаю; P_2 – тонни комбікорму; P_3 – тонни готової продукції; d_0 – ціна 1т зерна на посів; d_1 – витрати на вирощування 1т зерна; d_2 – собівартість 1т комбікорму; d_3 – витрати на 1т готової продукції.

Розрахуємо коефіцієнти трансформації матеріальних потоків (k_i) за трьома стадіями технологічного циклу: наприклад, співвідношення посівного зерна до зібраного з нього врожаю складає величину, рівну 0,083, тоді значення k_1 (обернена величина) становитиме 12.

$$\frac{P_1}{P_0} = k_1; \quad \frac{P_2}{P_1} = k_2; \quad \frac{P_3}{P_2} = k_3;$$

Тоді мають місце наступні балансові співвідношення для матеріальних потоків:

$$P_1 = k_1 * P_0; \quad P_2 = k_2 * P_1 = k_1 * k_2 * P_0; \quad P_3 = P_2 * k_3 = k_1 * k_2 * k_3 * P_0 \quad (3)$$

Використовуючи дані щодо питомих витрат на одиницю обсягу матеріального потоку, визначаємо сумарні змінні витрати на весь виробничий цикл:

$$C = d_0 * P_0 + d_1 * P_1 + d_2 * P_2 + d_3 * P_3 = d_0 * P_0 + d_1 * P_0 * k_1 + d_2 * P_0 * k_1 * k_2 + d_3 * P_0 * k_1 * k_2 * k_3 = P_0 * (d_0 + d_1 * k_1 + d_2 * k_1 * k_2 + d_3 * k_1 * k_2 * k_3) \quad (4)$$

Приймаючи до уваги ціну готової продукції, визначаємо прибуток з використанням співвідношення:

$$\Pi = \text{Ц} * P_3 - C = \text{Ц} * k_1 * k_2 * k_3 * P_0 - C = P_0 * [(\text{Ц} - d_3) * k_1 * k_2 * k_3 - (d_0 + d_1 * k_1 + d_2 * k_1 * k_2)] \quad (5)$$

Тоді рентабельність продукції становитиме:

$$R = \frac{\Pi}{C} = \frac{\text{Ц} * k_1 * k_2 * k_3 * P_0 - C}{C} = \frac{\text{Ц} * k_1 * k_2 * k_3 * P_0}{P_0 * (d_0 + d_1 * k_1 + d_2 * k_1 * k_2 + d_3 * k_1 * k_2 * k_3)} - 1, \quad (6)$$

Таким чином, після елементарних арифметичних дій отримуємо наступну формулу для рентабельності:

$$R = \frac{\text{Ц}}{\frac{d_0}{k_1 * k_2 * k_3} + \frac{d_1}{k_2 * k_3} + \frac{d_2}{k_3} + d_3} - 1. \quad (7)$$

У формулі в чисельнику міститься ціна 1т продукції, а в знаменнику – питомі витрати на матеріальний потік як сума локальних зважених витрат з певними комбінаціями коефіцієнтів трансформації матеріальних потоків.

Згідно з даними підприємства вартість 1т зерна на посів становить 3500грн., тобто $d_0=3500$ грн. На другій стадії трансформації матеріального потоку, коли зерно переробляється на корм для тварин, значення k_2 становитиме 1,1, оскільки основу корму становить зерно. Окрім закупівлі зерна, додаткові витрати на його вирощування становлять 650грн. в розрахунку на тонну ($d_1=650$).

Витрати на виробництво 1т комбікорму становлять близько 1500грн, тому $d_2=1500$.

Оскільки на 1кг приросту живої маси тварини витрачається в середньому 4кг кормів, то $k_3=0,25$.

Додаткові витрати на вирощування 1т продукції – 1850грн ($d_3=1850$).

Ціна (Ц) 1т продукції оптом становить 29000грн.

Розрахуємо рентабельність продукції за вище приведеною формулою:

$$R = \frac{29000}{\frac{3500}{12*1,1*0,25} + \frac{650}{1,1*0,25} + \frac{1500}{0,25} + 1850} - 1 = \frac{29000}{1060,6+2363,6+6000+1850} - 1 = \frac{29000}{11274,2} - 1 = 1,5722.$$

Таким чином, рентабельність продукції складає 157,22%.

Виходячи з отриманої кількісної моделі, яка характеризує трансформацію матеріальних потоків, можна проаналізувати та окреслити основні напрями підвищення рентабельності продукції.

Проаналізуємо, як зміниться рентабельність продукції при зниженні всіх питомих витрат на кожній із стадій трансформації матеріальних потоків, наприклад, на 1%. Проведемо відповідні розрахунки.

Розрахуємо рентабельність продукції за фактичними даними підприємства:

$$R_1 = \frac{29000}{\frac{3500*(1-0,01)}{12*1,1*0,25} + \frac{650*(1-0,01)}{1,1*0,25} + \frac{1500*(1-0,01)}{0,25} + 1850*(1-0,01)} - 1 = \frac{29000}{1050+2340+5940+1831,5} - 1 = \frac{29000}{11161,5} - 1 = 1,5982 \text{ (159,82\%)}$$

Як бачимо, в порівнянні з базовою рентабельністю остання зросла на 1,65%.

Досить перспективною слід вважати ідею виготовлення власного комбікорму в необхідних обсягах. В цьому варіанті ($d_2=700$) визначимо рентабельність продукції:

$$R_3 = \frac{29000}{\frac{3500}{12*1,1*0,25} + \frac{650}{1,1*0,25} + \frac{700}{0,25} + 1850} - 1 = \frac{29000}{1060,6+2363,6+2800+1850} - 1 = \frac{29000}{8074,24} - 1 = 2,5917.$$

Тобто рентабельність продукції зростає відносно початкової в 1,6 рази.

Цей варіант трансформації матеріальних потоків можна вважати інноваційним для даного підприємства з дуже високою ефективністю. Це пояснюється тим, що основу комбікорму складає зерно власного виробництва, а виготовлення потрібних додатків не потребує значних капіталовкладень.

Користуючись даною методикою, можна спрогнозувати зміну рентабельності в залежності від зменшення чи збільшення витрат на кожній стадії трансформації матеріальних потоків, виявити резерви збільшення прибутковості виробництва, окреслити напрямки вкладення інвестицій тощо.

Далі нами розглядається проблема оцінки негативного впливу забруднення атмосферного повітря. При цьому важливим фактором виступає концентрація шкідливих елементів в повітрі. Еквівалентною в певній мірі характеристикою цієї концентрації слід вважати відношення:

$$d = \frac{Z}{S}, \quad (8)$$

де Z – обсяги викидів у навколишнє середовище, S - площа території, на яку діють викиди.

Зі збільшенням негативної складової у повітрі, яке споживається у процесі життєдіяльності людини, слід очікувати і більш значної шкоди для людського організму при одних і тих же інших умовах. При аналізі впливу забруднення на людину виникає проблема виявлення кількісних взаємозв'язків між причинами та наслідками. Загалом визначення відповідних закономірностей потребує проведення комплексу спеціальних та довготривалих наукових досліджень з залученням фахівців різних галузей. В той же час для розв'язання низки практичних задач достатньо обмежитися наближеними підходами, які дозволяють приймати реальні ефективні рішення, зокрема, на основі логічних міркувань[3,4].

З позиції вибору аналітичних взаємозв'язків між факторами нами пропонується орієнтуватися на степеневі функції наступного виду:

$$e = cd^2, \quad (9)$$

де e – негативний ефект від наслідків забруднення середовища в розрахунку на одну людину, c – постійний коефіцієнт.

Ця залежність характеризується тим, що, по-перше, при відсутності забруднення немає негативних наслідків, тобто узгоджується з логічними міркуваннями. А по-друге, має місце нелінійність впливу забруднення. Остання означає, що одне і те саме абсолютне зменшення забруднення для різних його рівнів веде до неоднакових результатів щодо його впливу. Для вищих меж загального забруднення ефект від реалізації заходів щодо його зменшення зростатиме. Загалом ідею пріоритетності зменшення забруднення на територіях з високими концентраціями газових викидів слід вважати досить раціональною і такий підхід часто використовується в практиці господарювання.

Якщо на території проживає N осіб, то залежність (9) коригується наступним чином:

$$E = Ncd^2, \quad (10)$$

За допомогою використання апарату знаходження похідних для елементарних функцій визначаємо кількісний взаємозв'язок між змінами забруднення та ефекту:

$$\Delta E = 2cdv\Delta Z, \quad (11)$$

де v – густина населення на території дії забруднення.

Як видно із залежності (11), при взятих припущеннях загальний ефект від зміни забруднення обумовлюється добутком двох факторів – показниками концентрації забруднення та густоти населення, що проживає на даній території[6].

Пріоритет щодо зниження забруднення мають території з більшим ступенем забруднення та з вищою густиною населення. Визначальним є добуток цих двох показників.

Зменшення рівня забруднення загалом може досягатися різними шляхами – зміною галузевої структури економіки, впровадженням інноваційних технологій, використанням відходів виробництва, будівництвом очисних споруд, проведенням лісонасаджень ітд.

Як правило, реалізація таких напрямків потребує певних інвестиційних витрат. В кількісному аспекті оцінка ефекту від еко-інвестицій вимагає визначення відповідних залежностей, що пов'язують розмір інвестицій з величиною отриманого результату.

Одним із варіантів такої залежності є лінійний вид функцій типу:

$$\Delta Z = bK, \quad (12)$$

де K – розмір еко-інвестицій, b – постійний коефіцієнт.

Для типових проектів капіталомісткість зниження забруднення є відомою і може бути використана для цілей економічного аналізу варіантів інвестування.

В ряді випадків також можуть залучатись та аналізуватись комбінації стандартних та нестандартних проектних розробок.

До важливих напрямків зменшення забруднення слід віднести оновлення основних засобів, яке поряд з економією поточних виробничих ресурсів забезпечує покращення стану навколишнього середовища.

Звичайно, екологічна ефективність нової техніки залежить від її технологічного призначення, темпів технічного прогресу, галузевих умов експлуатації ітд.

Різноманіття техніки та основних засобів ставить проблему визначення оптимальних напрямків реалізації еко-інвестицій, так і тих інвестицій, що дотично впливають на стан забруднення навколишнього середовища. У зв'язку з наявністю відповідних статистичних даних нами аналізувалось забруднення повітря на прикладі Польщі. Відповідні дані, а також розраховані показники концентрації забруднення та густоти населення приведені нижче в Табл.2[3].

Таблиця 2.

Визначення рейтингу Воєводств щодо пріоритетності зменшення пилових забруднень

№ з/п	Воєводства	Густина населення, млн., чол./ тис. км ² , v	Концентрація забруднення, тис. тон/ тис.км ² , v	100dv, Показник для визначення пріоритетів	Пріоритетність зниження забруднення
1	Нижньосілезьке	0,15	0,20	3,0	3
2	Куявсько-Поморське	0,12	0,22	2,6	5
3	Люблінське	0,09	0,08	0,7	13
4	Любуське	0,07	0,09	0,6	14
5	Лодзинське	0,14	0,19	2,7	4
6	Малопольське	0,22	0,26	5,7	2
7	Мазовецьке	0,15	0,13	2,0	7
8	Опольське	0,11	0,13	1,4	10
9	Підкарпатське	0,12	0,10	1,2	11
10	Підляське	0,06	0,04	0,2	16
11	Поморське	0,13	0,15	1,9	8
12	Сілезьке	0,37	0,86	11,8	1
13	Свентокшиське	0,11	0,23	2,5	6
14	Вармінсько-Мазурське	0,06	0,05	0,3	15
15	Великопольське	0,12	0,13	1,6	9
16	Західнопоморське	0,07	0,11	0,8	12

Порівняння рейтингових оцінок показує, що у пріоритетну трійку стосовно зниження забруднення входять наступні Воєводства: Сілезьке, Малопольське, Нижньосілезьке.

Отримані результати обумовлюються тим, що в цих Воєводствах є найбільша концентрація забруднення та густина населення, що проживає на цих територіях.

Причиною такої ситуації слід вважати наявність значних масштабів промислового виробництва, яке потребує залучення суттєвої кількості працюючих і діяльність якого в залежності від галузевої специфіки пов'язана з забрудненням навколишнього середовища.

Пріоритетність означає, що у першу чергу потрібно реалізовувати екологічні заходи на цих територіях, зокрема, на промислових підприємствах як домінуючих забруднювачів територій.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Різноманітність інноваційної діяльності потребує низки кількісних методів щодо оцінки та вибору варіантів розвитку підприємств. Розглянута задача розподілу інвестицій містить нестандартні елементи, оскільки зорієнтована на зрівноважений розвиток системи виробничих ланок підприємства. До важливих об'єктів економічного аналізу слід віднести систему трансформації матеріальних потоків. Розгляд підприємства загалом не дає можливості визначити конкретні шляхи його інноваційного розвитку. Розробка інновацій екологічного спрямування потребує методологічного обґрунтування оцінок негативного впливу забруднення на довкілля і ефективність еко-інвестицій.

Література

1. Адаменко Я.О. Оцінка впливів на навколишнє середовище. Навчальний посібник. Івано-Франківськ, Супрун В.П, 2014.
2. Ильяшенко С.Н. Проблемы и подходы к вебметрической оценке интеллектуального капитала ВУЗ / С.Н. Ильяшенко, В.А. Любчак, Д.В. Фильченко // *Materiály VIII mezinárodní vědecko – praktická konference “Věda a technologie: krok do budoucnosti – 2012”*. – Díl 6. *Economické vědy: Praha. Publishing House “Education and science” s.r.o. – stran. 49-52.*

3. *Air Quality in Europe – 2016 report/European Environment Agency, 2013/European Commission Edition; Luxemburg, 2016. – 88 p.*
4. *Environment – 2016 report/Central Statistical Office, 2016, Warsaw, 2016. – 580 p. Concise Statistical yearbook of Poland – 2016/Central statistical Office, 2016/ Warsaw, year LVI. – 745 p.*
5. В. В. Войцеховська/ Економічно-статистичний аналіз і оптимізація регіонального економічного розвитку. *International Journal of Arts and Sciences//Business and economics. Vol 4, Nr.20. – Harvard, Ma 2011 – С. 43-49.*
6. В.В.Войцеховська. Економічно-статистичний аналіз регіонального розвитку та розподіл інвестицій спрямованих на захист довкілля. Інформаційні технології, економіка та право, сучасні тенденції та перспективи розвитку (ІТЕР- 2012)/Буковинський університет, Чернівці, Частина I – 2012, С. 142-143.
7. ТзОВ “Галичина - Захід”, електронний ресурс, код доступу: [<http://www.halwest.com.ua/ua/index.aspx>].
8. Шатова В.М. Дослідження щодо використання екологічності як фактору конкурентоспроможності бізнесу / В.М. Шатова, С.М. Ілляшенко // Економічні проблеми сталого розвитку : матеріали доповідей Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 20-річчю наукової діяльності факультету економіки та менеджменту СумДУ (м. Суми, 3-5 квітня 2012 року) : У 8 т. / за заг. ред. О.В. Прокопенко. – Суми : Сумський державний університет, 2012. – Т. 2. – С. 177-178.
9. H.C.Amos, S.Bamdaru, M. Frantzén. *Innovative Design and Analysis of Production Systems by Multi-objective Optimization and Data Mining. 26th CIRP Design Conference, 2016.*
10. Dudas C, Ng АНС, Boström Н. (2015) *Post-optimality analysis of multiobjective optimization data using decision trees. Journal of Intelligent Data Analysis 2015; 19(2); 259-278.*
11. Feyzioğlu O, Pierreval H, Deflandre D. *A simulation-based optimization approach to size manufacturing systems. International Journal of Production Research 2005, 43(2); 247–266.*
12. *Science, technology and innovations in Europe, Report 2016/European commission, Luxemburg, 2016.*

УДК 330.322:336

Воробйов В. В.

Викладач, Львівський університет бізнесу і права

ДИНАМІКА ЗМІНИ МАЛИХ ПІДПРИЄМСТВА ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ ЗА 2011-2015 Р. ТА ВИЯВЛЕННЯ ОСНОВНИХ ПРОБЛЕМ В РОЗРІЗІ ІСНУЮЧИХ ТА НОВОСТВОРЕНИХ

Проведено динаміку змін малих підприємства Львівської області за 2011-2015 р та доведено необхідність їх функціонування в сучасних умовах. Обґрунтовано, що більшість районів та міст Львівської області нарощує кількість малих підприємств, що сприяє покращенню розвитку малого бізнесу регіону. Виявлено основні проблеми та перешкоди в розрізі існуючих та новостворених.

Ключові слова: *малий бізнес, підприємства, розвиток підприємництва, фінансовий стан.*

Проведено динаміку изменений малых предприятия Львовской области за 2011-2015 гг. и доказана необходимость их функционирования в современных условиях. Обосновано, что большинство районов и городов Львовской области наращивает

количество малых предприятий, способствует улучшению развития малого бизнеса региона. Выявлены основные проблемы и препятствия в разрезе существующих и вновь.

Ключевые слова: *малый бизнес, предприятия, развитие предпринимательства, финансовое состояние.*

The work demonstrates dynamics of changes of small enterprises in Lviv region in 2011-2015 and proves necessity of their performance under current conditions. It is argued that in Lviv region most of districts and towns increases number of small enterprises, supporting improvement of small business development in the region. The article describes main problems and obstacles in terms of the existing enterprises and starters.

Key words: *small business, enterprises, development of entrepreneurship, financial conditions.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. На даний час досить мала увага приділена малим підприємствам, оскільки інвестори вбачають в них ризики вкладення коштів через недовготривалий життєвий цикл, високий рівень неплатників податків і соціальних внесків тощо.

Хоча багато вітчизняних вчених доводять протилежне. Зокрема, Банера Н.П. стверджує, що малий бізнес є однією з рушійних сил економіки, характеризується гнучкістю, швидкістю реакції на зміни ринкової кон'юнктури та економіки, рівня споживання [1].

Необхідність існування малого бізнесу доводить Асоціація сприяння розвитку приватного підприємництва в Україні «Єднання», члени якої вважають, що малий бізнес: є основою дрібнотоварного виробництва; визначає темпи економічного розвитку, структуру та якісну характеристику внутрішнього валового продукту; ступінь демократизації суспільства; здійснює структурну перебудову економіки, швидку окупність затрат, свободу ринкового вибору; забезпечує насичення ринку товарами та послугами, реалізацією інновацій, додаткові робочі місця; характеризується високою мобільністю, раціональними формами управління; формує соціальний прошарок підприємців-власників – основу середнього класу; сприяє послабленню монополізму [4, С.46].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В сучасній літературі багато наукових праць вітчизняних та зарубіжних учених проблеми функціонування малих підприємств, серед яких на особливу увагу заслуговують роботи Ревенка В., Славова Н., Крейніна М.Н., Петришин Н.Я., Беня Т.Г., Довбня С.Б. та ін. []. Не зважаючи на великий арсенал здобутків у даній сфері залишається невирішеною проблеми, які постають перед існуючими та новоствореними малими суб'єктами господарювання.

Метою даної статті є обґрунтування динаміки зміни малих підприємств за 2011-2015 р. та виявлення основних проблем в розрізі існуючих та новостворених.

Виклад основного матеріалу. У 2015 році в Україні функціонувало 119,6 тис. суб'єктів малого підприємництва, з яких 14,9% - малі підприємства, а 85,1% - фізичні особи-підприємці. На 10 тис. населення в області припадало 472 суб'єкти малого підприємництва (загалом в Україні – 458). У сфері малого підприємництва було зайнято 242,7 тис. працівників, у тому числі 134,1 тис. найманих працівників. З них 39,8% задіяні на малих підприємствах і 60,2% – у фізичних осіб-підприємців. Відносно попереднього року кількість зайнятих працівників зменшилась на 3,3%, найманих – на 7,7%. У 2015 році суб'єктами малого підприємництва реалізовано продукції (товарів, послуг) на 70,7 млрд.грн, що на 50,5% більше порівняно з попереднім роком. Суттєвіший внесок в обсяг реалізації здійснили малі підприємства, які реалізували 66,8% від загального обсягу. Фізичними особами-підприємцями було реалізовано продукції (товарів, послуг) на 23,4 млрд.грн, або третину від загального обсягу реалізації.

За підсумками 2015 року, в області функціонувало 17,8 тис. малих підприємств (95,4% від загальної кількості підприємств), що на 0,7% менше у порівнянні з 2014 роком (табл. 1)

Кількість малих підприємств України та Львівської області*

Роки	Кількість малих підприємств України, од.	Відхилення до попереднього періоду, %	Кількість малих підприємств Львівської обл., од.	Відхилення до попереднього періоду, %
2011	354283	-	15695	-
2012	344048	97,1	16368	104,3
2013	373809	108,6	17849	109,0
2014	324598	86,8	17718	99,3
2015	327814	95,5	17806	100,5

* Дані наведено без банків та бюджетних установ

Щодо кількості малих підприємств Львівської області, то за 2011-2015 рр. спостерігаємо в окремих районах зменшення кількості малих підприємств, зокрема, це стосується м. Новий Розділ, м. Самбір, проте більшість районів та міст нарощує їх кількість, що сприяє покращенню розвитку малого бізнесу.

Графічно динаміку зміни кількості малих підприємств України та Львівської області подано на рис. 1

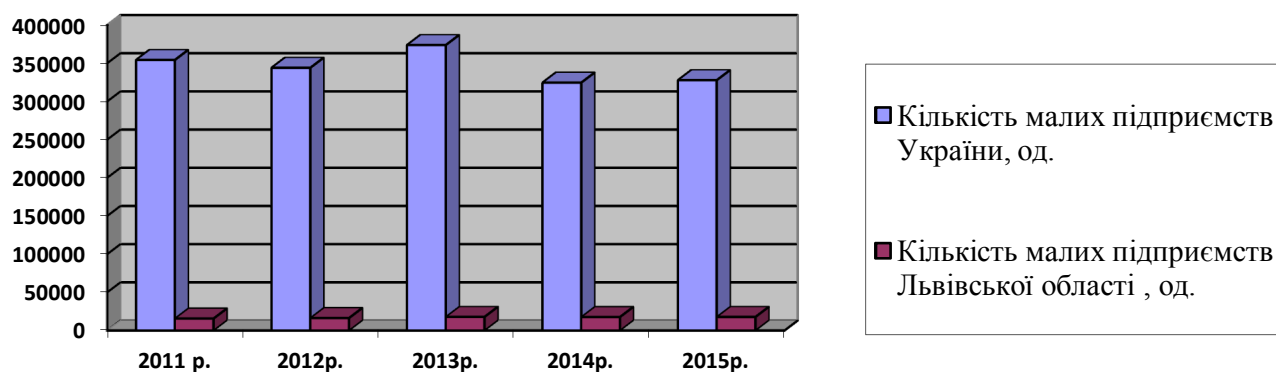

Рис. 1. Динаміка змін кількості малих підприємств України та Львівської обл.

Відсутність позитивної динаміки розвитку малих підприємств в Україні свідчить про наявність проблем, що стримують його розвиток та необхідність формування та реалізації адекватної, ефективної державної політики.

Впродовж досліджуваного періоду змінюється і динаміка кількості малих підприємств на 10 тис. ос. За 2011-2015 рр. цей показник має найбільшу питому вагу зростання в м. Моршин (на 57,8%) та у м. Стрий (на 47,8%). Зменшення рівня цього показника спостерігаємо у м. Самбір та у м. Новий Розділ. Загалом динаміку змін кількості малих підприємств на 10 тисяч осіб наявного населення у Львівській області за досліджуваний період подано в таблиці 2.

В 2014 році спостерігаємо збитковість окремих галузей малих підприємств, зокрема, до них належить: сільське, лісове та рибне г-во; промисловість; будівництво; оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів; транспорт, складське г-во, поштова та кур'єрська діяльність; тимчасове розміщування й організація харчування; фінансова та страхова діяльність; операції з нерухомим майном; професійна, наукова та технічна діяльність; діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування; охорона здоров'я та надання соціальної допомоги; мистецтво, спорт, розваги та відпочинок. Як виняток, позитивну динаміку зростання прибутковості показали малі підприємства сфери освіти та інформації і телекомунікацій.

В процесі функціонування малі підприємства вирішують ряд проблем. Однією із найважливіших причин погіршення фінансової діяльності малих підприємств Львівської

області є відсутність належної державної підтримки малого бізнесу. Практичне застосування спрощеної системи оподаткування і звітності малими суб'єктами господарювання не гарантує їм захист від адміністративного тиску та зловживань з боку фіскальних і контролюючих органів.

Таблиця 2.

Кількість малих підприємств на 10 тисяч осіб наявного населення, одиниць

	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2015 р. у % до 2011р.
Львівська область	59	64	70	70	70	118,6
Львів (міськрада)	109	120	130	128	129	118,3
Борислав (міськрада)	54	55	69	67	67	124,1
Дрогобич (міськрада)	53	57	63	58	58	109,4
м. Моршин	64	60	85	93	101	157,8
м. Новий Розділ	34	37	38	36	33	97,1
м. Самбір	62	56	58	57	57	91,9
м. Стрий	46	48	54	56	56	121,7
м. Трускавець	95	112	129	122	125	131,6
Червоноград (міськрада)	35	40	42	42	43	122,9
Бродівський район	26	28	30	29	30	115,4
Буський район	36	41	42	41	39	108,3
Городоцький район	40	44	49	51	51	127,5
Дрогобицький район	21	25	27	26	25	119,0
Жидачівський район	34	36	41	43	42	123,5
Золочівський район	40	41	45	46	46	115,0
Кам'янка-Бузький район	41	43	47	48	49	119,5
Мостиський район	29	32	34	35	37	127,6
Жовківський район	45	49	51	51	50	111,1
Миколаївський район	34	42	44	42	42	123,5
Перемишлянський район	37	40	42	45	48	129,7

Продовження таблиці 2

Пустомитівський район	62	75	86	86	85	137,1
Радехівський район	28	27	31	31	32	114,3
Самбірський район	23	23	25	26	26	113,0
Сколівський район	25	28	29	30	31	124,0
Сокальський район	29	29	30	30	30	103,4
Старосамбірський район	19	21	22	22	21	110,5
Стрийський район	23	23	33	35	34	147,8
Турківський район	11	11	11	11	11	100,0
Яворівський район	41	43	45	46	48	117,1

Примітки:

Дані наведено без урахування результатів діяльності банків та бюджетних установ. З 2006 року дані сформовано відповідно до Закону України ``Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з питань регулювання підприємницької діяльності`` від 18.09.2008 №523-VI (підприємства з середньорічною кількістю працюючих до 50 осіб і обсягом валового доходу від реалізації продукції (робіт, послуг) за рік не більше 70 млн.грн.).

Поширеними є прояви неправомірного адміністративного втручання у формі вимог про сплату податків раніше обумовлених законодавством термінів, доведення “планових завдань” щодо платежів до бюджету, необґрунтованих перевірок, інших контрольних заходів, запитів про надання інформації тощо. Отже, суттєвими перепонами для підприємницької діяльності є складність податкової звітності, поширеність штучних перепон при її поданні, упередженість контролюючих органів та судів при розгляді відповідних скарг та позовів.

Серед основних проблем економічного характеру, що перешкоджають динамічному розвитку МСП: слід вказати недостатній попит на його товари та послуги (1); надмірні ціни на енергоносії, сировину та матеріали (2); брак власних обігових коштів (3); обмежені виробничі потужності для нарощування обсягів виробництва (4).

За даними державної служби України з питань регуляторної політики та розвитку підприємництва у своїй щорічній інформаційній довідці про розвиток підприємництва визначила основні проблеми та перешкоди, що існують на шляху розвитку підприємництва:

1. Обмеженість доступу суб’єктів господарювання до фінансових ресурсів. Необхідним є належне державне кредитування, державна гарантія комерційного кредитування, створення умов для раціонального банківського кредитування, розвиток кредитування за рахунок кредитних спілок тощо.

2. Відсутність законодавчо встановленого механізму звільнення від сплати податків та загальнообов’язкових платежів на визначений короткотерміновий період для новостворених суб’єктів малого підприємництва.

3. Недостатня державна інформаційна підтримка щодо започаткування і ведення власної справи. Необхідним є організація та проведення тренінгів, круглих столів, семінарів, навчальних програм тощо стосовно започаткування і ведення власної справи, впровадження нових методів управління господарською діяльністю, спілкування з контролюючими органами тощо [].

Впродовж дослідження даної проблеми науковцями Інституту регіональних досліджень НАН України визначено наступні проблеми розвитку бізнесу у м. Львові:

- надмірна кількість перевірок суб’єктів господарської діяльності з боку контролюючих органів;

- недостатній розвиток інфраструктури (транспортної, логістичної, комунікаційної тощо);

- неієдздатність значної кількості нормативно-правових актів, особливо тих, що мають забезпечити надання підприємствам пільг. Найбільш проблемними є правові акти, що стосуються інноваційних, екологічних питань, повернення ПДВ, захисту прав інтелектуальної власності;

- слабкий захист господарських товариств від «рейдерських атак»;

- вкрай слабка підтримка держави щодо виходу вітчизняних підприємств на зовнішні ринки;

- недостатня гнучкість та адаптованість підприємств щодо зміни факторів впливу зовнішнього та внутрішнього середовища;

- слабе забезпечення рівноправної та справедливої участі суб’єктів господарювання у державних та регіональних тендерах;

- неефективність антимонопольної політики та судового захисту прав суб’єктів господарської діяльності;

- високий рівень корумпованості адміністративних органів влади, що впливають на господарську діяльність підприємств та лобіювання чиновниками інтересів окремих підприємств, що порушує принципи справедливого ведення бізнесу;

- недоступність кредитних ресурсів через високі ставки, що унеможлиблює забезпечити процеси розширеного відтворення на інноваційній основі.

Таким чином, можна сформулювати основні проблеми та перешкоди для розвитку підприємництва на території Львівської області, сприяння у вирішенні яких лежить у площині повноважень органу місцевого самоврядування (рис. 2.):

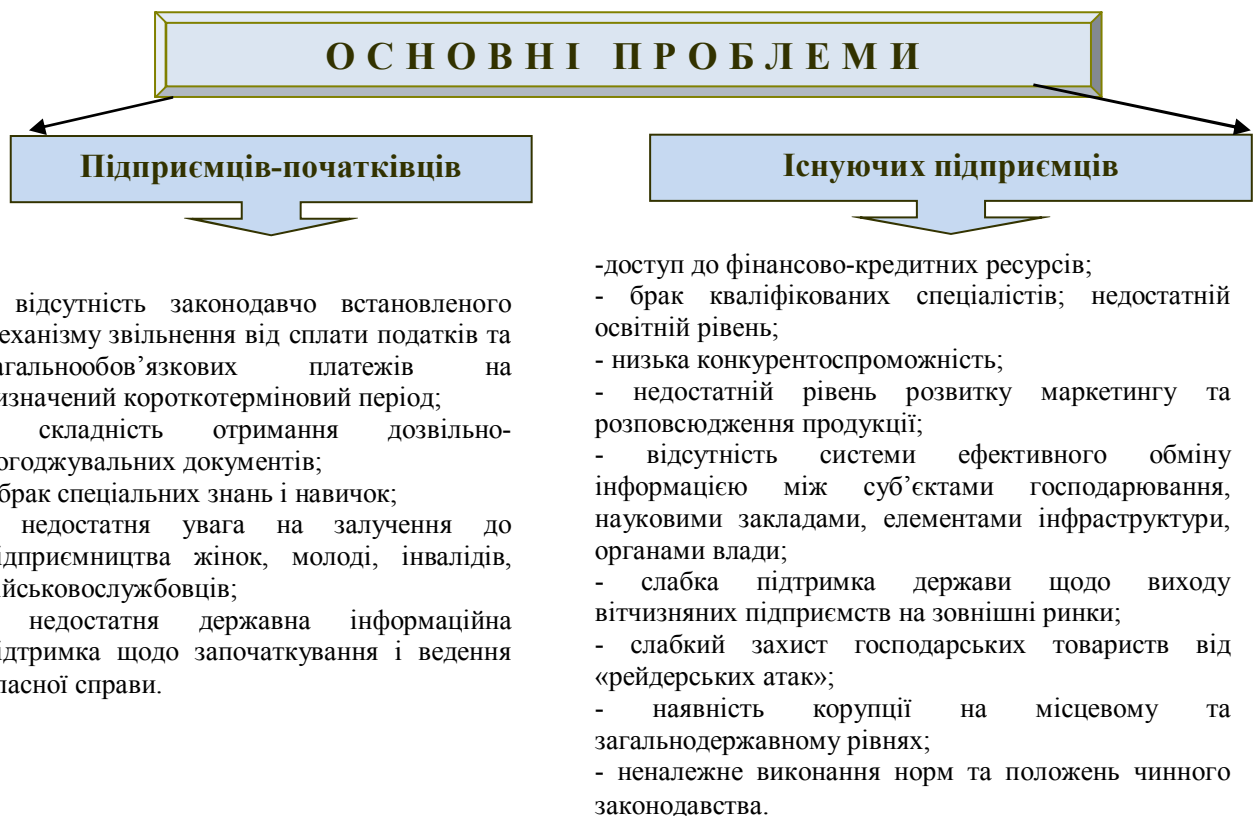

Рис. 2. Основні проблеми для розвитку підприємництва на території Львівської області *
*За результатами опитування експертів

Висновки та перспективи подальших досліджень. Зважаючи на вище перелічені проблеми малого бізнесу прогнозується розширення його частки в структурі підприємницького сектору Львівської області, остання потребує відповідного покращання організаційного забезпечення, створення нових та удосконалення вже існуючих інституційних форм підтримки та сприяння розвитку підприємництва на муніципальному рівні.

За результатами проведених досліджень (табл. 1, табл. 2) можемо стверджувати, що навіть за наявних проблем, кількість малих підприємств Львівської області зростає. Необхідним є підтримка з боку державних органів влади, пошук нових інвесторів для розвитку галузей області, зменшення корупційної складової тощо.

В результаті потребує більш ґрунтовного вивчення питання управління малими підприємствами Львівської області., обґрунтування проблем чіткого та ефективного планування, системи організації на досліджуваних підприємствах.

Список літератури

1. Банера Н. П. Економіко-організаційний моніторинг фінансової діяльності суб'єктів малого підприємництва : Автореферат дисертації на здобуття наук. ступ. канд. ек. н. : Спеціальність 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності) / Банера Н. П. // Львів, 2016. - 22с.
2. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>
3. Єдиний державний реєстр підприємств і організацій України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.gorstat.kiev.ua/p.php3?c=953&lang=1>

4. Малий бізнес України. Підприємці здатні відродити країну. Асоціація Малий бізнес України. Підприємці здатні відродити країну. Асоціація сприяння розвитку приватного підприємництва в Україні «Єднання». – К.: Наука, 1997. – С. 46. – К.: Наука, 1997. – С. 46,

5. Миленський Д. В. Вибір конкурентної стратегії підприємства за допомогою дерева рішень / Д. В. Миленський // Вісник Донецького національного університету економіки і торгівлі ім. Михайла Туган-Барановського. – 2008. – № 4. – С. 9-17.

6. Притула Х. М. Моделювання і прогнозування економічних процесів в регіоні (на прикладі Львівської області) / Х.М. Притула; наук. редактор д.е.н., професор Бойко Є.І; Ін-т регіональних досліджень. – Львів, 2005. – 57 с.

7. Турило А. М. Оцінка результативності ефективності продуктивності і збитковості підприємства [Текст] : монографія / А. М. Турило, А. А. Турило. – Кривий Ріг : Етюд-Сервіс, 2010. – 196 с.

О.О.Горячка,

к.е.н., Львівський університет бізнесу та права

ІНВЕСТУВАННЯ В БУДІВНИЦТВО ЖИТЛА З МЕТОЮ ОТРИМАННЯ ПРИБУТКУ

Розроблено алгоритм оцінки привабливості та ризиків вкладення коштів у будівництво житлових комплексів, методику фінансової оцінки доцільності даного виду інвестування, використовуючи показники економічного ефекту, економічної ефективності та річної прибутковості у відсотках для забезпечення можливості відносного порівняння даного виду інвестування із банківським депозитом та іншими сферами інвестування. Розглянуто основні форми фінансування будівництва, можливі інвестиційні ризики при здійсненні даної операції та шляхи їх зменшення.

Ключові слова: *будівництво житлових комплексів, новобудови, інвестиційна привабливість, форми фінансування будівництва, економічний ефект, економічна ефективність, річна прибутковість.*

Разработано алгоритм оценки привлекательности и рисков вложения средств в строительство жилых комплексов, методику финансовой оценки целесообразности данного вида инвестирования, используя показатели экономического эффекта, экономической эффективности и годовой прибыльности в процентах для обеспечения возможности относительного сравнения данного вида инвестирования с банковским депозитом и другими отраслями инвестирования. Рассмотрены основные формы финансирования строительства, возможные инвестиционные риски при совершении данной операции и пути их минимизации.

Ключевые слова: *строительство жилых комплексов, новостройки, инвестиционная привлекательность, формы финансирования строительства, экономический эффект, экономическая эффективность, годовая прибыльность.*

The algorithm attractive valuations and risks of investing in the construction of residential complexes and methods of financial evaluation of the feasibility of this type of investments, using indicators of economic impact, cost-effectiveness and profitability of the annual percentage to allow a relative comparison of this type of investment with bank deposits and other investment sectors, are developed. Consider the basic forms of financing the construction, the possible investment risks in the commission of the operation and ways to minimize them.

Keywords: *construction of residential complexes, buildings, investment attraction, form of construction financing, economic impact, cost-effectiveness, the annual profitability.*

Вступ. На даному етапі фінансової нестабільності в країні, що характеризується різким коливанням курсів валют, кризою банківської системи, спадом виробництва, політичними катаклізмами тощо, за наявності вільних фінансових ресурсів як ніколи постає питання про їх інвестування з мінімальним ризиком втрат та максимальним прибутком. Однією з галузей, яка активно розвивається, незважаючи на вищезазначені негативні економічні та політичні чинники в Україні, є будівництво житлових комплексів. У зв'язку з військовими діями на сході України в даний час особливим попитом користується житло та комерційна нерухомість в західній та центральній частині країни. Взагалі, ринок нерухомості є одним з найприбутковішим в економіці, тому інвестування в новозбудоване житло або нежитлове (комерційне) приміщення доцільно розглядати як вигідне розміщення капіталу. В економічно розвинених країнах світу інвестування в житлові та нежитлові будівельні проекти на етапі будівництва є доволі розповсюдженою практикою, адже, по-перше, ціна на завершений об'єкт в півтора-два рази вища за ціну, за якою продаються квадратні метри ще незбудованої будівлі, по-друге, отриманий в результаті операції інвестування об'єкт нерухомості може бути не лише перепроданим, а також використовуватись в комерційних цілях, наприклад, для здачі в оренду.

Аналіз останніх наукових досліджень.

Серед фундаментальних наукових робіт, що розкривають тему інвестиційної привабливості підприємств, потрібно виділити праці таких авторів, як: А.А.Дискаїна, О.В.Носова, А.М.Ткаченко, і багато інших. Теорію управління інвестиційно-будівельним комплексом розглядає у своїх працях І.В.Лисов, проблематику фінансування житлового будівництва вивчає Д.О.Фаріон. Тема інвестиційної привабливості житлових комплексів як об'єктів інвестування з позиції інвестора потребує розкриття.

Постановка завдання. Розробити алгоритм оцінки привабливості того чи іншого житлового комплексу як об'єкту інвестування на етапі будівництва, методику фінансової оцінки доцільності інвестування в той чи інший житловий комплекс за допомогою фінансово-економічних показників.

Результати. Розглянемо етапи та механізми залучення коштів у житлове будівництво та проведемо розрахунки майбутніх прибутків та ризиків.

Звичайно, самим першим етапом буде вибір об'єкту інвестування. На даному етапі слід проаналізувати проекти новобудов, планування квартир або комерційних приміщень, у які власне планується вкладення коштів, наявну на даний момент та перспективну інфраструктуру, що передбачається на етапі завершення будівництва, - усі ці фактори впливатимуть на ціну об'єкта інвестування після завершення будівництва та набуття права власності, і, як наслідок, на очікуваний економічний ефект від даної операції.

На другому етапі здійснюється оцінка забудовника та інвестора, а також перевірка повного пакету дозвільної документації. Адже без необхідного, затвердженого на законодавчому рівні, переліку документів – ваша будівля буде вважатись незаконною і підлягатиме зносу. Перше питання – це питання із земельною ділянкою, на якій буде провадитись будівництво, згідно з вимогами містобудівної документації. Далі для власника земельної ділянки буде такий порядок дій [1]:

- отримання містобудівних умови та обмежень (МУО), техумови, завдання на проектування;
- розробка проектної документації;
- затвердження проектної документації;
- виконання підготовчих та будівельних робіт;
- проведення техогляду будівництва;
- введення в експлуатацію закінченого об'єкту;
- реєстрація прав власності.

МУО видаються місцевими відділами архітектури. Проектна документація розробляється виключно професійними інженерами-проектувальниками (архітекторами), діяльність яких підлягає обов'язковій сертифікації.

Щоб визначити які саме дозвільні документи потрібні в кожному окремому випадку, береться до уваги категорія складності об'єкту, що будується, а також клас наслідків. Ці

чинники визначаються в процесі розробки проекту будівництва. Існують три категорії будівель: малі споруди, будівлі 1-3 категорії складності та будівлі 4-5 категорії складності.

Будівництво малих об'єктів (індивідуальне житло садибного типу, дачні будинки не вище 2 поверхів, площа яких не перевищує 300 м², господарські приміщення) потребують оформлення документів в такому порядку:

- проект будівлі;
- будівельний паспорт;
- повідомлення про початок будівельних робіт;
- право власності.

Для зведення будівель 1-3 категорії складності (житлові та адміністративні споруди, площа яких перевищує 400 м²) знадобиться отримання в такому порядку:

- МУО;
- технічних умов;
- затвердженої проектною документації та її обов'язкова експертиза;
- декларацій про початок будівництва та готовність об'єкту до експлуатації;
- реєстрація права власності.

Для будівництва споруд 4-5 категорії складності, крім вище перелічених документів, обов'язковим є отримання: ліцензії на будівництво, дозволу на будівництво та сертифікату про готовність об'єкту для експлуатації.

Виконання будівельних робіт можливе лише після отримання відповідних дозвільних документів від Державної архітектурно-будівельної інспекції (ДАБІ).

Пакет дозвільної документації повинен відповідати тому етапу будівництва, на якому здійснюється інвестування коштів.

На третьому етапі оцінки інвестиційної привабливості об'єкта будівництва слід звернути увагу на схему фінансування будівництва у цьому проекті.

У 2005 році Закон України «Про інвестиційну діяльність» був доповнений нормою, згідно з якою об'єкти житлового будівництва не могли бути об'єктами інвестиційної діяльності, а інвестування та фінансування будівництва таких об'єктів могло здійснюватися лише через фонди фінансування будівництва, фонди операцій з нерухомістю, інститути спільного інвестування, недержавні пенсійні фонди, а також за допомоги випуску безвідсоткових (цільових) облігацій. Інші способи залучення коштів у житлове будівництво були заборонені законом [2].

Законом № 2367-VI від 29.06.2010 р. ч. 3 ст. 4 Закону України «Про інвестиційну діяльність» була викладена в новій редакції і тепер вона виглядає так: «Інвестування та фінансування будівництва об'єктів житлового будівництва з використанням недержавних коштів, залучених від фізичних і юридичних осіб, у тому числі в управління, може здійснюватися лише через фонди фінансування будівництва (ФФБ), фонди операцій з нерухомістю (ФОН), інститути спільного інвестування (ІСІ), а також шляхом емісії цільових облігацій підприємств, виконання зобов'язань за якими здійснюється шляхом передання об'єкта (частини об'єкта) житлового будівництва. Інші способи фінансування будівництва таких об'єктів визначаються лише законами». Тобто, на даний момент інші способи фінансування будівництва прямо не заборонені законом, але і спеціальних законів, що регулюють такі правовідносини не ухвалили. Водночас потенційний інвестор має знати, що нині на будівельному ринку існують і інші схеми залучення коштів у будівництво житла, які перебувають не поза законом: заставні, попередні договори, договори купівлі-продажу майнових прав тощо.

Незалежно від форми залучення коштів у будівництво обов'язково слід ознайомитись зі всіма умовами договору та підрахувати можливі втрати у разі невиконання зобов'язань другою чи третьою стороною. На цьому етапі також підраховується сума сукупних витрат, що виникає за договором, включаючи податки та інші збори, сплату комісійних, оплату за супутніми договорами (наприклад, про надання інформаційно-консультаційних або посередницьких послуг). Також важливо приділити увагу можливості сумісного інвестування одного об'єкту двома або декількома особами (в подальшому спільного володіння), відмови від інвестування

до набуття права власності на об'єкт інвестування шляхом передачі прав на цей об'єкт іншим особам та витратам, пов'язаним із цією операцією за умовами договору.

Заключним етапом є власне оцінка доцільності інвестування у даний об'єкт. Для цього застосовуємо низку показників. Першим показником, що обраховується буде економічний ефект. Поняття "економічний ефект" — це загальне поняття, що в нього вкладається все: від чистого прибутку до національного доходу, від доходу окремого підприємства до доходу держави [3]. В даному випадку економічний ефект обраховуємо за формулою

$$E = (P_2 * S - AP_2) - (P_1 * S + AP_1) \quad (1)$$

де E — економічний ефект;

P_1 — ціна продажу за 1 м^2 нерухомого майна на етапі будівництва в момент інвестування, в грошових одиницях;

P_2 — ціна продажу за 1 м^2 нерухомого майна на етапі введення об'єкту в експлуатацію в момент набуття права власності, в грошових одиницях;

S — площа об'єкту інвестування в м^2 ;

AP_1 — додаткові платежі, що виникають в момент інвестування, в грошових одиницях (податки, збори, консультаційні послуги тощо);

AP_2 — додаткові платежі, що виникають в момент набуття та передачі права власності, в грошових одиницях (податки або комісійні на користь забудовника в разі передачі майнових прав).

Наприклад, планується інвестиційне вкладення в квартиру площею 80 м^2 , ціна на етапі будівництва становить 500 грошових одиниць за 1 м^2 , додаткові платежі становлять 2% від суми угоди, прогнозована ціна на завершений об'єкт будівництва становить 800 грошових одиниць за 1 м^2 , додаткові платежі, пов'язані з передачею майнових прав становлять 5% від суми угоди, термін будівництва 2 роки. Тоді,

$$AP_1 = 500 * 80 * 2\% = 800 \text{ (грошових одиниць);}$$

$$AP_2 = 800 * 80 * 5\% = 3200 \text{ (грошових одиниць);}$$

$$E = (800 * 80 - 3200) - (500 * 80 + 800) = 60800 - 40800 = 20000 \text{ (грошових одиниць).}$$

Отже, в даному випадку економічний ефект становить 20000 грошових одиниць. Сама по собі ця цифра доволі вражаюча, але не дає можливості зробити жодного висновку, оскільки являється абсолютним значенням, тому слід використати відносний показник економічної ефективності. Економічна ефективність — відносний параметр, що порівнює отриманий ефект із витратами або ресурсами [4]. В даному випадку економічна ефективність обраховуватиметься за формулою:

$$e = \frac{E}{P_1 * S + AP_1} * 100\% \quad (2)$$

Значення отримуватиметься у відсотках. Повертаючись до прикладу,

$$e = \frac{20000}{500 * 80 + 800} * 100\% = 49.02\%$$

За цим показником вже зрозуміло, що прибутковість даного інвестиційного проекту достатньо висока – майже 50%. Проте, не враховано ще один момент – фактор часу, протягом якого відбудеться повернення інвестиційних вкладень з прибутком. Отже, розрахуємо річну прибутковість активу у відсотках:

$$PA = \frac{e}{T}, \quad (3)$$

де T – період від моменту інвестування коштів в будівництво до введення об'єкту в експлуатацію у роках. В нашому прикладі,

$PA = \frac{49.02}{2} = 24.51\%$. У випадку ж затримки введення об'єкту в експлуатацію річна прибутковість буде зменшуватись. Припустимо, забудовник протермінував здачу об'єкту на півроку, тоді,

$$PA = \frac{49.02}{2.5} = 19.608\%.$$

Для порівняння розглянемо депозитні ставки провідних комерційних банків України за

даними фінансового порталу Мінфін [5], таблиця 1.

Таблиця 1. Найвищі відсоткові ставки за депозитами провідних комерційних банків України

<u>Коммерческий Индустриальный Банк</u>	18.50%
<u>Максимальный доход</u>	от 12 месяцев
<u>Глобус</u>	20.00%
<u>Классический</u>	от 12 месяцев
<u>Вернум Банк</u>	19.50%
<u>Срочный (Акционное предложение)</u>	от 12 месяцев
<u>Идея Банк</u>	19.50%
<u>«Безопасный онлайн»</u>	от 12 месяцев
<u>Альфа-Банк</u>	19.00%
<u>Срочный без возможности досрочного расторжения</u>	от 12 месяцев
<u>Конкорд</u>	19.00%
<u>Для пенсионеров</u>	от 12 месяцев
<u>ПриватБанк</u>	19.00%
<u>Депозит Плюс срочный</u>	от 12 месяцев
<u>Таскомбанк</u>	19.00%
<u>Стабильный</u>	от 12 месяцев
<u>Укргазбанк</u>	19.00%
<u>Драйвовый год</u>	от 12 месяцев
<u>Ощадбанк</u>	17.50%
<u>Мой пенсионный депозит</u>	от 6 месяцев
<u>ВТБ Банк</u>	18.50%
<u>VTB Конструктор +</u>	от 6 месяцев
<u>Кредит Днепр</u>	18.50%
<u>Надежный</u>	от 6 месяцев
<u>Радабанк</u>	18.50%
<u>«Ого!» на срок</u>	от 12 месяцев
<u>Банк Пивденный</u>	18.25%
<u>С нами теплее</u>	от 9 месяцев
<u>Диамантбанк</u>	18.25%
<u>Классика прибыли (on-line)</u>	от 200 дней
<u>БМ Банк</u>	18.00%
<u>Депозит Online Срочный</u>	от 12 месяцев
<u>БТА Банк</u>	18.00%
<u>Рекордный срочный</u>	от 12 месяцев
<u>Мегабанк</u>	18.00%
<u>Срочный с правом пополнения</u>	от 9 месяцев
<u>Укросоцбанк</u>	18.00%
<u>Срочный</u>	от 12 месяцев
<u>Банк Форвард</u>	17.00%

<u>Максимум</u>	от 12 месяцев
<u>Укрэксимбанк</u>	15.80%
<u>Накопительный срочный</u>	от 12 месяцев
<u>ПУМБ</u>	16.60%
<u>Доходный в интернет-банкинге «ПУМБ online»</u>	от 12 месяцев
<u>ОТП Банк</u>	16.50%
<u>Депозит с выплатой процентов по окончанию действия договора</u>	от 6 месяцев
<u>Банк Восток</u>	15.00%
<u>Максимальный</u>	от 12 месяцев
<u>Экспресс-Банк</u>	15.00%
<u>Экспресс срочный</u>	от 6 месяцев
<u>Пиреус Банк</u>	14.25%
<u>Пенсионный +</u>	от 6 месяцев
<u>Кредобанк</u>	14.00%
<u>Подарок на совершеннолетие</u>	от 12 месяцев
<u>Новый</u>	13.00%
<u>Стандартный срочный</u>	от 9 месяцев
<u>УкрСиббанк</u>	13.00%
<u>Гарантированный капитал в Star24</u>	от 12 месяцев
<u>Креди Агриколь Банк</u>	10.50%
<u>Накопительный</u>	от 6 месяцев
<u>Райффайзен Банк Аваль</u>	10.65%
<u>Классический</u>	от 12 месяцев

Як бачимо, відсоткові ставки за депозитами є меншими, ніж очікуваний дохід від інвестування в будівництво житлових комплексів, а ще й, враховуючи кризу банківської системи України, менш ризиковим вкладенням.

Узагальнимо усі етапи процесу інвестування коштів у будівництво житла на схемі (рис.1).

Висновки.

Розроблені алгоритм оцінки привабливості того чи іншого житлового комплексу як об'єкту інвестування на етапі будівництва та методика фінансової оцінки доцільності даного виду інвестування показали, що на даному етапі вкладення коштів у будівництво житлових комплексів є вигіднішим та менш ризиковим, ніж депозит комерційного банку. Використовуючи даний алгоритм та методику оцінки можна з найменшим ризиком обрати той чи інший житловий комплекс як об'єкт інвестування, порівнявши очікувані показники прибутковості. В даній статті не розглянуто варіант з розтермінуванням інвестиційних внесків, який пропонується багатьма забудовниками на етапі будівництва і може бути оптимальним для інвестора, - це є предметом для подальших досліджень на дану тему.

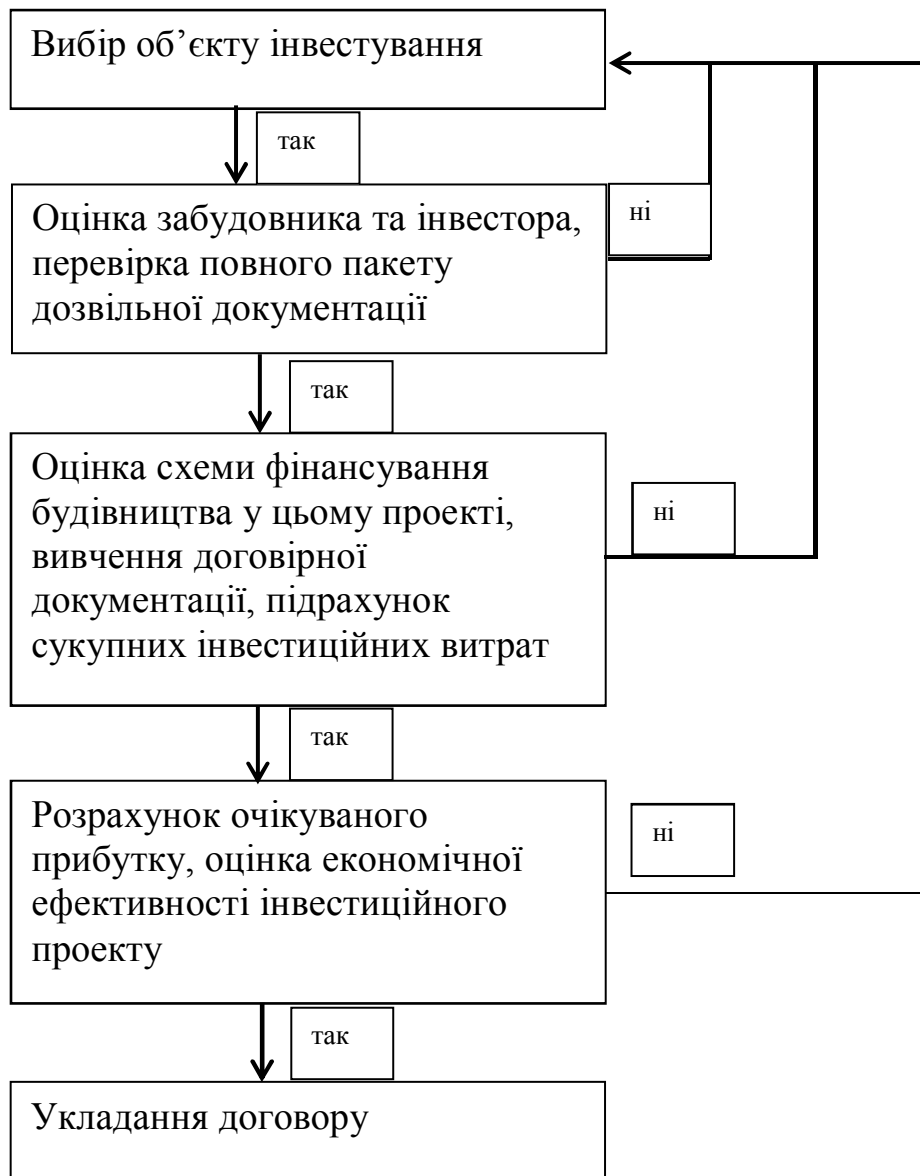

Рис.1. Алгоритм оцінки привабливості того чи іншого житлового комплексу як об'єкту інвестування на етапі будівництва

Література

1. Роз'яснення щодо процедур отримання документів, необхідних відповідно до законодавства для здійснення будівництва об'єктів (залежно від категорії складності) Державної архітектурно-будівельної інспекції України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dabi.gov.ua/napryamky-diyalnosti/dozvilni-protsedury/roz-yasnennya-shhodo-protsedur-otrymannya-dokumentiv-neobhidnyh-vidpovidno-do-zakonodavstva-dlya-zdiysnennya-budivnytstva-ob-yektiv-zalezhno-vid-kategoriyi-skladnosti/>
2. Закон України про інвестиційну діяльність: за станом на 15/04/2014р. / Верховна Рада України. – Офіційне видавництво. – К.: Відомості Верховної Ради. – 2014. - №24. - С.885.
3. Мозговий О.М. Фондовий ринок / Мозговий О.М. Навч. посібник. — К.: КНЕУ, 1999.— 316 с.
4. Чеботарев Н. Ф. Оценка стоимости предприятия (бизнеса): Учебник / Н. Ф. Чеботарев. — М.: Издательско-торговая корпорация «Дашков и Ко», 2009. — 256 с.
5. Депозиты Украина - выбрать лучшие вклады в банках [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://minfin.com.ua/deposits/>

ЛОГІСТИЧНО ЗОРІЄНТОВАНЕ УПРАВЛІННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-ФІНАНСОВИМИ ПОТОКАМИ ПІДПРИЄМСТВА

У статті досліджено дві основні групи логістично зорієнтованих стратегій управління інформаційно-фінансовими потоками підприємства: стратегії, котрі відповідають загальним стратегіям розвитку підприємства; стратегії, пов'язані із сферою фінансової та інформаційної видами логістики. На основі запропонованих груп стратегій виокремлено основні аспекти оптимізаційних процесів та засади для побудови логістичної моделі управління інформаційно-фінансовими потоками підприємства. Розроблено сутнісну частину економетричної моделі оптимізації інформаційно-фінансових потоків підприємства із урахуванням факторів якості, ефективності, ризику і корисності.

Ключові слова: підприємство, інформаційно-фінансові потоки, логістично зорієнтоване управління, автоматизована інформаційна система (АІС), оптимізація.

В статье исследованы две группы логистически ориентированных стратегий управления информационно-финансовыми потоками предприятия: стратегии, которые соответствуют общим стратегиям развития предприятия; стратегии, связанные со сферой финансовой и информационной видами логистики. На основе предложенных групп стратегий выделены основные аспекты оптимизационных процессов и основы для построения логистической модели управления информационно-финансовыми потоками предприятия. Разработано существенную часть эконометрической модели оптимизации информационно-финансовых потоков предприятия с учетом факторов качества, эффективности, риска и полезности.

Ключевые слова: предприятие, информационно-финансовые потоки, логистически ориентированное управление, автоматизированная информационная система (АИС), оптимизация.

In the article the main the two groups of logistics-oriented strategies of information and financial flows management of enterprise (general strategies of enterprise development and strategies, which are connected with the spheres of informational and financial types of logistics) are researched. The main aspects of optimization processes and foundations of the logistic model of information and financial flows management of enterprise are selected. The essential part of the econometric model of informative financial flows optimization of the enterprise in the light of quality, efficiency, risk and utility factors is developed.

Key words: enterprise, information and financial flows, logistics-oriented management, automated information system (AIS), optimization.

Постановка проблеми. Одним із найважливіших факторів конкурентоспроможності, інвестиційної привабливості і стабільності підприємства є рівень його платоспроможності, який у більшій мірі залежить від ступеня збалансованості та синхронності фінансових потоків. Тому завдання менеджерів, фінансистів та спеціалістів у сфері фінансової логістики полягає у розробці сучасних заходів з оптимізації управління фінансовими потоками, як найбільш ліквідних активів, для забезпечення синхронності, збалансованості та надійності руху коштів.

У зв'язку з цим актуальним постає питання щодо вибору логістично зорієнтованої стратегії управління інформаційно-фінансовими потоками підприємства, зокрема методів їх оптимізації. Подані вище аспекти обумовили вибір теми, мету і задачі наукової роботи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у розвиток теоретико-прикладних аспектів управління фінансовими потоками підприємства зробили такі вітчизняні та закордонні науковці і практики, як: Є. В. Крикавський [1], В. М. Юзевич [2], О. М. Гнезділова [3], І. М. Пальчик [4], Л. Я. Якимшин [5], Г. М. Азаренкова [6], М. Н. Захаров [9], Ф. Ф. Соханіч [10], Ж. В. Семчук [12] та інші.

Метою наукової роботи є виокремлення логістично орієнтованих стратегій управління фінансовими потоками та розробка підходу до оптимізації інформаційно-фінансових потоків підприємства.

Для досягнення окресленої мети передбачено вирішення таких наукових задач: виокремити та проаналізувати групи логістично зорієнтованих стратегій управління інформаційно-фінансовими потоками, розробити підхід до оптимізації інформаційно-фінансових потоків підприємства із урахуванням факторів якості, ефективності, ризику і корисності.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Відсутність відповідних заходів з оптимізації, синхронізації, інформаційної безпеки при надходженні та переказі коштів спричиняє фінансові проблеми підприємства, викликані впливом дефіцитного або надлишкового фінансового потоку. Дефіцитний фінансовий потік призводить до потрапляння підприємства у «кредитну пастку» або до «технічного розриву ліквідності». У результаті, відбувається вимивання власних оборотних коштів, що призводить до збитковості, а нерідко і банкрутства. Наслідком фінансово-економічних криз для українських підприємств найчастіше являється дефіцит оборотних засобів, як власних, так і залучених. Поряд з цим, позитивна величина чистого грошового потоку свідчить про нераціональне використання коштів і не завжди є гарантом фінансової стійкості підприємства.

Негативні наслідки надлишкового фінансового потоку проявляються у втраті реальної вартості тимчасово вільних грошових засобів, втраті потенційного доходу від невикористаної частини грошових активів шляхом короткострокового інвестування, що у результаті негативно впливає на рівень рентабельності активів та власного капіталу підприємства[1-4].

Більшість підприємств України на сучасному етапі розвитку економіки використовує логістично орієнтоване стратегічне управління, яке передбачає мінімізацію логістичних витрат, забезпечення високого рівня конкурентоспроможності, залучення більшої кількості клієнтів. Проте, в умовах мінливості ринку та недостатньо вивчених науковцями моделей побудови оптимальних логістично орієнтованих стратегій, формування та функціонування фінансово-логістичної системи часто відбувається спонтанно та неефективно.

Серед ключових і найбільш популярних логістично орієнтованих стратегій управління фінансовими потоками, зокрема безготівковими платежами, можна виокремити дві групи: перша група стратегій відповідає загальними стратегіями розвитку підприємства, друга група стратегій, пов'язана із сферою фінансової та інформаційної видами логістики.

Перша група стратегій охоплює: стратегію мінімізації логістичних витрат, зокрема на зберігання товарно-матеріальних запасів, та інвестування у логістичну мережу, максимізації доходу та прибутку, отримання додаткових конкурентних переваг підприємства, забезпечення відповідного рівня безпеки, оптимального вибору технологій автоматизації сфери управління фінансами, виробництва тощо.

Друга група стратегій передбачає мінімізацію витрат та поліпшення якості банківського обслуговування фінансових потоків, зменшення транзакційних витрат, зменшення періоду фінансового циклу, поліпшення якості фінансово-логістичного сервісу, підвищення рівня надійності безготівкових платежів, логістичний аутсорсинг, розширення можливостей проведення платежів за допомогою використання систем електронної комерції (табл. 1).

Вибір логістично орієнтованої стратегії управління або поєднання декількох є основою формування логістичної моделі управління та залежить від чинників зовнішнього середовища, якісних та кількісних характеристик, показників, пріоритетів, ринкового сегменту, який займає певне підприємство (табл. 1) [5-10].

Таблиця 1.

Характеристика логістично зорієнтованих стратегій управління інформаційно-фінансовими потоками підприємства

Назва логістично зорієнтованої стратегії управління інформаційно-фінансовими потоками підприємства	Характеристика логістично зорієнтованої стратегії управління інформаційно-фінансовими потоками підприємства
<i>Стратегії, котрі відповідають загальним стратегіям розвитку підприємства</i>	
1. Мінімізації логістичних витрат, зокрема на зберігання товарно-матеріальних запасів, та інвестування у логістичну мережу.	<ul style="list-style-type: none"> – скорочення загальних операційних витрат, витрат на складське обслуговування; – підвищення рівня ефективності процесів транспортування – зберігання продукції, прийняття логістичних рішень; – оптимізація логістичної інфраструктури; – економічність каналів реалізації продукції тощо.
2. Максимізації доходу та прибутку.	– оптимізація логістичної системи, спрямованої на збільшення обсягу реалізації товарів та надання послуг.
3. Отримання додаткових конкурентних переваг підприємства.	<ul style="list-style-type: none"> – підвищення якості фінансово-логістичного обслуговування; – розширення географії введення бізнесу за рахунок використання сучасних інформаційних та платіжних технологій.
4. Забезпечення відповідного рівня безпеки.	– використання заходів інформаційної безпеки, зокрема систем багатофакторної автентифікації, та дотримання державних стандартів технічного захисту інформації при русі фінансових та інформаційних ресурсів .
5. Оптимального вибору технологій автоматизації для управління фінансами, виробництва тощо.	– Вибір технологій автоматизації повинен враховувати специфіку підприємства, техніко-технологічні та економічні характеристики ІТ – рішень, зокрема окупність інвестицій у заходи інформаційної безпеки.
<i>Стратегії, пов'язані із сферою фінансової та інформаційної видами логістики</i>	
1. Мінімізації витрат та поліпшення якості банківського обслуговування фінансових потоків.	<ul style="list-style-type: none"> – від оптимального вибору посередника у фінансово-логістичному процесі залежить обсяг витрат та якість банківського обслуговування; – залежно від рівня якості автоматизованої інформаційної системи (AIC) підприємства, яке забезпечує зв'язок із банківською установою, залежить якість банківського обслуговування та надійність проведення безготівкових платежів.
2. Зменшення періоду фінансового циклу.	– Зменшення тривалості фінансового циклу залежить від якості та надійності AIC, можливості генерування нею електронних квитанцій та рахунків-фактур підприємства.
3. Поліпшення якості фінансово-логістичного сервісу.	<ul style="list-style-type: none"> – гнучка система допродажного та післяпродажного обслуговування клієнтів; – оперативний та якісний обмін інформацією із кінцевим споживачем та іншими контрагентами; – дотримання стандартів якості реалізації продукції; – використання платіжних систем, які підтримують стандарт безпеки даних індустрії платіжних карток PCI DSS (Payment Card Industry Data Security Standard); – використання електронних квитанцій та рахунків-

	фактур.
4. Підвищення рівня надійності безготівкових платежів.	– Використання технологій інформаційної безпеки, зокрема комбінаційне хешування даних, при ініціюванні фінансових транзакцій та передачі інформації.
5. Фінансово-логістичний аутсорсинг.	– вибір оптимальної кількості та надійних посередників в каналах руху фінансових, товарних, інформаційних ресурсів; – оптимізація фінансово-логістичної системи та уникнення ризиків за рахунок залучення посередників, зокрема банків.
6. Розширення можливостей при проведенні платежів за допомогою використання систем електронної комерції.	– залучення більшої кількості клієнтів; – скорочення тривалості фінансового циклу; – розширення географії введення бізнесу; – підвищення рівня інвестиційної привабливості.

Складено автором на основі: [5-10].

Таким чином, аналізуючи групи логістично зорієнтованих стратегій управління інформаційно-фінансовими потоками підприємства можна зробити висновок, що основними аспектами логістичної моделі управління інформаційно-фінансовими потоками підприємства є:

– використання електронних рахунків-фактур та веб-порталу підприємств з метою отримання електронного доступу до рахунків. Це скорочує час оплати та вирішення спорів між учасниками логістичного ланцюга;

– АІС підприємства повинна надавати можливість безпечного проведення платежів в СЕК та інших електронних платежів, безперервного зв'язку із своїм банком, використання технології взаємної багатofакторної автентифікації та хешування фінансових даних;

– за допомогою інформаційних рішень підприємці повинні мати можливість оперативно формувати звіти по проведених платежах та фінансові прогнози;

– для оптимізації фінансових потоків, пов'язаних із погашенням дебіторської та кредиторської заборгованості, слід застосовувати автоматизацію складання графіку погашення, діагностики та виправлення помилок у рахунках-фактурах;

– АІС підприємства повинна надавати можливість відстежування руху інформаційно-фінансових потоків на усіх етапах;

– співставлення показників «вартість – надійність» при упровадженні та використанні заходів безпеки інформаційно-фінансових потоків.

Для оптимізації інформаційно-фінансових потоків підприємства $P_k(X_i)$ використаємо аналогічно як у [11-14] функціонал якості з урахуванням оберненого зв'язку:

$$J(P_k(X_i), FB(X_i)) = \int_{t_0}^{t_k} f(\bar{y}, \bar{u}, \bar{s}) dt \Rightarrow opt, \quad (1)$$

де \bar{y} – вектор заданих впливів ($y_j(t)$ – компоненти вектора, $j = 1, 2, \dots, n$); \bar{u} – вектор керувань; \bar{s} – вектор невизначених збурень; $[t_0, t_k]$ – інтервал часу, в якому розглядається процес (формування оптимальних значень інформаційних та фінансових потоків $P_k(X_i)$, $k=1, 2, \dots, m$); m – загальне число інформаційних та фінансових потоків, які мають відношення до даного підприємства; $f(\bar{y}, \bar{u}, \bar{s})$ – функція, що відображає показник якості; $FB(X_i)$ – функція, яка характеризує обернений зв'язок (*Feed-back*) між потоками P_i і оточенням підприємства (контрагентами) з урахуванням думок експертів. Тут символ *opt* відповідає умові оптимальності функціоналу.

Для оптимізації ризиків врахуємо такі фактори [11-14]: якості (1) та надійності – jn , інформаційної ємності – ij і фактор ризику – rz .

Для кожного з цих факторів означимо функцію корисності P_{jn}, P_{ij}, P_{rz} [11-14]. Зокрема, $P_{rz} = P_{r^*} - P_r(\bar{X}_v, \bar{Y}_p)$, де P_{r^*} – постійне значення параметра, який відповідає початковим умовам ($P_{r^*} > P_r(\bar{X}_v, \bar{Y}_p)$); вектор \bar{X}_v – початкові умови (сукупність заданих даних на вході електронної платіжної системи); \bar{Y}_p – множина величин, які характеризують прийняте рішення щодо оптимізації інформаційно-фінансових потоків.

Інтегральну корисність P_{int} подамо у вигляді виразу [11-14]:

$$P_{int} = k_{v1}P_{jn} + k_{v2}P_{ij} + k_{v3}P_{rz}, \quad k_{v1} + k_{v2} + k_{v3} = 1, \quad (2)$$

де k_{v1}, k_{v2}, k_{v3} – коефіцієнти вагомості, які визначають експертним методом.

Для P_{int} , яка відповідає електронній платіжній системі, запишемо умову екстремуму аналогічно [11-14]:

$$P_{int} \Rightarrow \max. \quad (3)$$

Для реалізації методики оцінювання ризику на основі статистичного підходу уводимо параметр $\Psi(R)$ та відповідний інтегральний критерій для кожної складової P_{jn}, P_{ij}, P_{rz} (3.22) аналогічно як у праці [11-14]:

$$\Psi(R) = \sqrt{(\delta_Z)^2 + (S_{ZV})^2 + (\delta_{as})^2 + (\delta_{ex})^2} \Rightarrow \min. \quad (4)$$

Тут враховано множину показників: коефіцієнт варіації δ_Z , коефіцієнт семіваріації S_{ZV} , коефіцієнт варіації асиметрії δ_{as} , коефіцієнт варіації ексцесу δ_{ex} .

Вираз (4) розглядаємо як критеріальне співвідношення для ризиків $R(C)$ і оцінюємо складові $\Psi(R, P_{jn}), \Psi(R, P_{ij}), \Psi(R, P_r)$, а також інтегральний ризик з розширеною низкою параметрів $\Psi(R, P_{jn}, P_{ij}, P_r)$.

Ефективність управління фінансовими потоками підприємства $M(E)$, від якої залежить розмір корисного ефекту, досягається при використанні електронної платіжної системи та залежить від обсягів витрат ресурсів на її розробку і застосування $M(Z)$ і розміру можливих пов'язаних з ризиком витрат $M(\Psi, R)$.

Для розрахунку ефективності E_a управління фінансовими потоками підприємства з урахуванням фактору часу використаємо співвідношення [11-14]:

$$E_a = \frac{Fv}{Fw}; \quad E_t = \frac{Fv_t}{Fw_t}; \quad \Delta E_t = E_a - E_t, \quad (5)$$

де E_a – ефективність в початковий момент часу $t=0$; E_t – ефективність в актуальний момент часу t ; Fw – запланований вхід (потік інформації, коштів); Fw_t – фактичний вхід в момент часу t ; ΔE_t – зміна ефективності у часі.

Множина параметрів $M(J(P_k(X_i), FB(X_i)), \Psi(R, P_{jn}, P_{ij}, P_r), E_a)$, що характеризує якість J (1), ризику $\Psi(R, P_{jn}, P_{ij}, P_r)$ (4) та ефективність E_a (5), потребує раціонального об'єднання, систематизації, упорядкування, оптимізації:

$$M(J, E_a) = M(E) \cdot M(Z) \cdot M(\Psi, R) \cdot M(P_k(X_i), FB(X_i)) \Rightarrow opt. \quad (6)$$

Множина параметрів (6) є основою економетричної моделі для оптимізації інформаційно-фінансових потоків підприємства. Модель (6) враховує фактори якості (1), ефективності (5), ризику (4), корисності (2), (3).

Уведемо поняття інформаційної ситуації для підприємства, що характеризується співвідношеннями (1)–(6). Під інформаційною ситуацією розуміємо певний ступінь градації невизначеності та ризику щодо перебування підприємства в одному із своїх можливих станів. В даному випадку вважаємо, що інформаційній ситуації відповідає заданий апріорний розподіл імовірності щодо станів параметрів, тобто вважається, що відомі компоненти (параметри стану

підприємства) вектора $Q_e = (q_{e1}, \dots, q_{en})$.

Для оцінювання динамічних змін комплексних показників якості в умовах ризику використано метод оптимізації – функціонал якості, який заданий у вигляді (1).

Функціонал оцінювання F_e визначається у двох формах [11-14]. У формі $F_e = F^+$ (позитивний інгредієнт) його використовуємо для оптимізації таких категорій, як корисність, надійність, ефективність, імовірність досягнення поставленої мети. У формі $F_e = F^-$ (негативний інгредієнт) функціонал оцінювання використовується для оптимізації таких категорій: витрати на проведення оцінювання якості технологічного процесу, збитки, ризик. Функціонал $F_e = (F^+, F^-)$ введено аналогічно як у праці [11-14]. При цьому вважаємо, що інформаційна ситуація характеризується заданим розподілом апріорних ймовірностей p_{es} ($P_e = p_{e1}, p_{e2}, p_{e3}, \dots, p_{em}; \sum_{m=1}^n p_{em} = 1$) для параметрів стану $q_{ei} (q_{ei} \in Q_e)$.

Функція ризику f_{jk} визначається як лінійне перетворення позитивно F^+ чи негативно заданого F^- інгредієнта функціоналу оцінювання і позначається $f_{jk}(K_k)$. f_{jk} використовуємо як додатковий елемент прогнозування змін якості проведення платежів підприємства [11-14].

Висновки. Таким чином, ефективна оптимізація інформаційно-фінансових потоків передбачає створення умов для формування максимального чистого грошового потоку (грошового резерву), що забезпечує підвищення темпів економічного розвитку підприємства, отримання конкурентної переваги на ринку та залучення більшої кількості клієнтів.

Виходячи із аналізу літературних джерел за проблемою [1–14], основними результатами теоретико-методологічного та прикладного характеру, отриманих у науковій роботі (статті), є: 1) проаналізовано дві групи логістично орієнтованих стратегій управління інформаційно-фінансовими потоками (загальні стратегії та стратегії, пов'язані із сферою фінансової та інформаційної видами логістики), на основі чого виокремлено основні аспекти побудови логістичної моделі управління інформаційно-фінансовими потоками підприємства; 2) розроблено сутнісну частину економетричної моделі оптимізації інформаційно-фінансових потоків підприємства із урахуванням факторів якості, ефективності, ризику і корисності.

Перспективою подальших розвідок у даному напрямі є розробка підходів до діагностування діяльності підприємства у системах публічних електронних закупівель в аспекті логістики.

Література

1. Крикавський Є. В. *Логістичне управління : підручник*. – Львів : Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2005. – 684 с.
2. Ключак, О. В. *Економічний аналіз рівнів ефективності та якості інтернет-платіжних систем підприємства / О. В. Ключак, В. М. Юзевич // Бізнес Інформ*. – 2015. – №1. – С. 160–164.
3. Гнезділова О. М. *Оптимізація системи безготівкових розрахунків / О. М. Гнезділова // Сучасні питання економіки і права*. – 2011. – Вип. 2. – С. 100–105.
4. *Financial Flows & Supply Chain Efficiency [Electronic resource] / Executive Summary By Professor Warren H. Hausman*. – Mode of access: https://www.visa-asia.com/ap/sea/commercial/corporates/includes/uploads/Supply_Chain_Management_Visa.pdf.
5. Пальчик І. М. *Формування логістичної стратегії підприємства у сучасних умовах господарювання / І. М. Пальчик // Ефективна економіка*. – 2014. – № 11.
6. Якимішин Л. Я. *Реконструкція бізнес-процесів в ланцюгу поставок у контексті аутсорсингу / Л. Я. Якимішин // Технологический аудит и резервы производства*. – 2015. – № 1(5). – С. 4–9. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Tatrv_2015_1\(5\)_2.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Tatrv_2015_1(5)_2.pdf)
7. Циган Р.М. *Аналітичні індикатори управління грошовими потоками підприємства: тактичний рівень / Р.М. Циган // БІЗНЕС — ІНФОРМ*. — 2014. — № 8. — С.282—286.
8. Азаренкова Г. М. *Фінансові потоки економічних агентів: методологія та організація управління : дис... д-ра екон. наук: 08.00.08 / Г. М. Азаренкова ; Українська акад.*

банківської справи Національного банку України. – Суми, 2007. – 383 с.

9. Захаров М. Н. Контроль и минимизация затрат предприятия в системе логистики : учебн. пособ. / М. Н. Захаров ; под. ред. А. А. Колобова. – М. : Экзамен, 2006. – 158 с.

10. Соханич Ф. Ф. Підвищення ефективності процесу управління фінансовими потоками підприємства / Ф. Ф. Соханич // Науковий вісник НЛТУ України. - 2015. - Вип. 25.3. - С. 219-224. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvnlntu_2015_25.3_38

11. Качанов, С. О. Розробка механізму побудови нормативної документації з системної реалізації державного нагляду і контролю : автореф. дис. ... канд. техн. наук: 05.01.02 «Стандартизація, сертифікація та метрологічне забезпечення» / С. О. Качанов . – Львів, 2009. – 20 с.

12. Семчук, Ж. В. Развитие систем управления качеством продукции машиностроительных предприятий : автореф. дис. ... канд. экономич. наук: 08.00.04 «Экономика та управління підприємствами» / Ж. В. Семчук. – Львів: Б. в., 2011. – 24 с.

13. Гунькало, А. В. Розроблення нормативно-методичних засад оцінювання систем управління якістю: автореф. дис. ... канд. техн. наук: 05.01.02 «Стандартизація, сертифікація та метрологічне забезпечення» / А. В. Гунькало. – Львів, 2007. – 21 с.

14. Качанов, С. О. Методика оцінки ризику від провадження господарської діяльності / С. О. Качанов // Управління проектами та розвиток виробництва : зб. наук. пр. – Луганськ : Східноукр. нац. ун-т ім. В. Даля, 2009. – № 2 (30). – С. 109–112.

УДК 338.45:69:316.422

Ю. В. Пинда

*кандидат економічних наук, доцент,
Львівський університет бізнесу та права,
доцент кафедри фінансів, банківської
справи та страхування*

ІННОВАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ БУДІВЕЛЬНОГО СЕКТОРА КРИЗЬ ПРИЗМУ СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Окреслено вплив новітніх технологій на розвиток галузей. Визначено участь будівельного сектора в соціально-економічному розвитку країни. Досліджено низку соціально-економічних проблем, що мають місце у будівельному секторі. Проаналізовано особливості використання новітніх технологій на українських будівельних підприємствах. Виявлено позитивні тенденції впровадження інновацій у будівельній сфері.

Ключові слова: *будівництво, будівельний сектор, економіка, новітні технології, інновації, розвиток.*

Очерченно влияние новейших технологий на развитие отраслей. Определенно участие строительного сектора в социально-экономическом развитии страны. Исследовано ряд социально-экономических проблем, которые имеют место в строительном секторе. Проанализированы особенности использования новейших технологий на украинских строительных предприятиях. Обнаружены позитивные тенденции внедрения инноваций в строительной сфере.

Ключевые слова: *строительство, строительный сектор, экономика, новейшие технологии, инновации, развитие.*

Outlined influence of the newest technologies on development of industries. Certainly

participating of a build sector in socio-economic development of country. Investigational row of socio-economic problems which take place in a build sector. The features of the use of the newest technologies are analysed on the Ukrainian build enterprises. Found out the positive tendencies of introduction of innovations in a build sphere.

Keywords: *building, build sector, economy, newest technologies, innovations, development.*

Постановка проблеми. Сучасні умови господарювання в період накопичених значних макроекономічних дисбалансів на фоні безпрецедентного поєднання фінансово-економічної, банківської та політичної криз вимагають активізації розвитку домінантних галузей та секторів національної економіки. Домінантні сектори та галузі здійснюють вагомий вплив на економічну безпеку держави чим, водночас, надають ваги державної пріоритетності питанням їх внутрішньо галузевої безпеки. У стратегії національної безпеки України проблеми доступності та забезпеченості громадян житлом відносять до категорії пріоритетних і тих, що потребують першочергового вирішення. Водночас, у контексті посилення економічної безпеки держави у середньостроковій перспективі, особливого значення набуває підвищення конкурентоспроможності важливих для розвитку національної економіки галузей і господарських комплексів, розширення можливостей використання механізмів державно-приватного партнерства і формування надійної виробничої, енергетичної, транспортної, інформаційної та воєнної інфраструктури, що об'єктивно неможливо реалізувати без участі будівництва.

Стан дослідження проблеми. Вагомий вклад у розв'язок загальних та галузевих проблем розвитку будівельного сектора економіки здійснили вітчизняні та зарубіжні науковці, зокрема С. Абрамов, А. Асаул, Н. Бакушева, А. Гойко, І. Дмитрук, С. Іванов, К. Ізмайлова, К. Лонг, Ю. Мхитарян, В. Павлов, І. Пилипенко, Д. Ріглеман, В. Торкатюк, В. Устинов. Особливості інноваційного розвитку будівництва досліджували І. Вахович, М. Возвишаєва, Л. Дмитриченко, Ю. Орловська, Н. Верхоглядова, В. Торкатюк, Р. Тян. Попри значний науковий доробок у цій сфері, недослідженими залишаються багато проблем, пов'язаних із функціонуванням будівельного сектора та особливостями його впливу на соціально-економічний розвиток країни.

Актуальність вище окреслених питань зумовила вибір наукового напрямку, де **метою** обрано дослідження можливостей інноваційного забезпечення функціонування будівельного сектора крізь призму соціального розвитку.

Виклад основного матеріалу. Розробка новітніх базових технологій та періодичне їх впровадження у виробництво здійснюють структурну перебудову економіки та сприяють утворенню галузей-локомотивів загального розвитку. Світова економічна практика показує, що передові країни випереджають інших за впровадженням технологічних змін. Відтак, інтенсивність використання галузями-локомотивами ключового фактору та інвестування в новітні технології забезпечують формування технологічної парадигми суспільства. Одна із ключових ролей у цьому процесі належить державним інститутам, особливо у частині забезпечення сприятливих умов для перерозподілу стратегічних ресурсів.

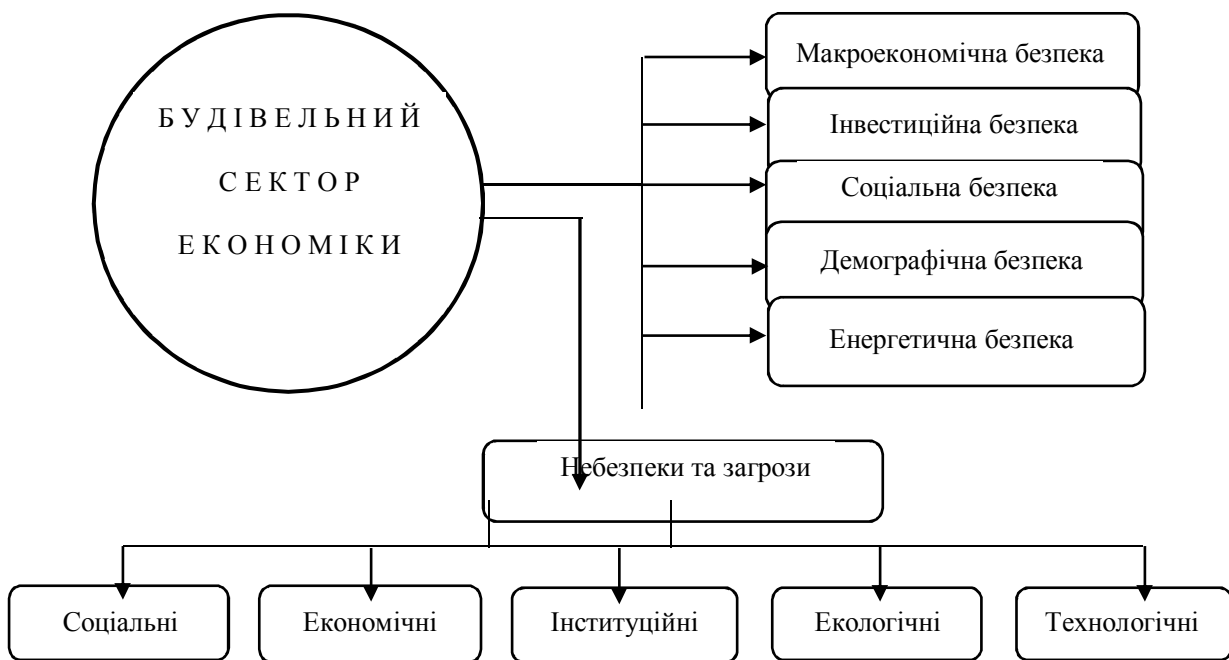
М. Портер опублікував у своїй праці "Переваги країн у конкурентній боротьбі" результати ґрунтовних досліджень, де було проаналізовано ситуацію у приблизно сотні галузей десяти країн і здійснено спробу встановити причини їх успіхів і невдач у міжнародній конкурентній боротьбі [1; 2]. Значний акцент вчений зробив на першій детермінанті "ромбу Портера" (1 – забезпеченість країнами факторами виробництва; 2 – умови попиту; 3 – споріднені та допоміжні галузі; 4 – стратегія і структура фірм та конкуренція між ними), де серед усіх факторів виробництва виокремив особливу роль розширених факторів (комунікаційна інфраструктура, високоосвідчені та кваліфіковані працівники, дослідницькі інститути і лабораторії, технологічні ноу-хау) та їх переваги над базовими (природні ресурси, клімат, місцезнаходження, демографія), вважаючи, що на відміну від базових, якими наділила країну природа, розширені є наслідком інвестицій з боку фізичних осіб, компаній та уряду [3, с. 192-193].

Сьогодні суспільство перебуває на порозі вагомих змін, що охоплюють усі аспекти

життєдіяльності – перехід у стадію “суспільства знань”. Можна погодитися із твердженням С. Єрохіна, що саме знання витісняють на другий план класичні фактори (землю, працю і капітал) [4, с. 54]. Досить ґрунтовною також вважаємо думку Ю. Осипова, що “цінною стає не та праця, яка виробляє найбільшу кількість споживчої вартості, і навіть не та, яка робить це з найменшими витратами, а та, яка зайнята створенням і підтримкою, за словами В.І. Вернадського, “окультуреної природи” [5, с. 7].

Формування та розвиток галузей-локомотивів вимагає глибокого осмислення та чіткого визначення стратегічних пріоритетів ефективного використання їх потенціалу та розробки дієвих організаційно-економічних механізмів щодо підвищення конкурентоспроможності у відповідності до ключових орієнтирів національної безпеки держави. У цьому зв’язку М. Портер наголошував на мультиплікативному ефекті, а також посиленні розвитку споріднених та підтримуючих галузей.

Попри відчутний вплив на економічну безпеку країни, будівельний сектор, внаслідок порушення ключових цілей та стратегічних пріоритетів його функціонування, стає вагомим джерелом небезпеки та соціально-економічних загроз для майбутніх періодів, які проявляються крізь призму соціального, економічного, інституційного, технологічного та екологічного аспектів (рис. 1). Будівельній діяльності сьогодні притаманно багато проблем, що супроводжують її на усіх етапах – від процесу придбання земельної ділянки і проходження недосконалих дозвільних процедур, до здачі об’єкта в експлуатацію та його після експлуатаційного, утилізаційного забезпечення.

Ці проблеми пов’язані не тільки з політикою забудовників, станом суміжних ринків, наявністю адміністративних бар’єрів, надмірна кількість яких стримує підприємницьку активність та сприяє появі монопольних структур, що перешкоджає розвитку будівництва, стримує підвищення його якості, завищує вартість готової продукції й зменшує його доступність для споживачів, але й також з неадекватною державною будівельною політикою, яка не враховує основних беззаперечних і незмінних соціальних та екологічних догм розвитку суспільства, нехтування якими веде до масштабних загроз майбутніх періодів.

Досить змістовними з цього приводу вважаємо твердження лауреата Нобелівської премії К. Лоренса: “Особливого розквіту внутрішньовидова боротьба за існування досягла у

людей. У нас вона придбала критично небезпечну форму. Агресивний інстинкт у людей “зійшов з рейок”. У нас є вагомі підстави вважати внутрішньовидову агресію найбільш серйозною небезпекою, яка загрожує людству в сучасних умовах культурно-історичного і технічного розвитку” [6]. За справедливими переконаннями вченого, людство, у процесі прогресивної динаміки науково-технічного розвитку та меркантильності сучасних життєвих пріоритетів, здійснює важкі злочини над природою. У своїй основній праці “Зворотна сторона дзеркала” [7, с. 4-60] К. Лоренс детально обґрунтував “Вісім смертних гріхів цивілізованого людства” (1) перенаселення; 2) спустошення життєвого простору; 3) біг наввипередки з самим собою; 4) теплова смерть відчуття; 5) генетичне звиродіння; 6) розрив з традицією; 7) зростаюча навіюваність людства; 8) ядерна зброя), в яких акцентував на небезпечному відхиленні від єдиного курсу суспільної еволюції та наголошував на пріоритетах першочерговості моральних цінностей, від яких суспільство все більше абстрагується.

Корифей “старого” інституціоналізму та дослідник тенденцій суспільного розвитку Карл Поланьї у своїй знаменитій монографії “Велика трансформація” [8], написаній на поєднанні принципів соціології, економіки та політології, обґрунтував кардинально новий підхід до сприйняття теорії економічних систем, функціонування яких пропонував розглядати як елемент суспільної структури, в яких соціальна складова переважає економічну (моральна економіка). Сучасний період індустріального розвитку вчений охарактеризував так: “Індустріальна революція всього лише 150 років тому поклала початок цивілізації технологічного типу. Людство може не завершити подорожі; машини здатні знищити людину; ніхто не може до кінця оцінити, чи сумісні людина і машина в довготривалій перспективі. Проте оскільки індустріальна цивілізація не може зникнути і добровільно не зникне, завдання її адаптації до вимог людського існування має бути вирішена, інакше людство зникне з лиця Землі” [8, с. 22]. К. Поланьї наголошував, що стратегії розвитку не є продуктом індивідуальних рішень, що приймаються незалежними індивідами і тим більше не зводяться до егоїстичного інтересу окремої людини. Вони повинні включати інтереси виживання і добробуту його ближніх. І в цьому відношенні економічна дія, націлена на забезпечення життєдіяльності людини, неминуче виявляється соціально укоріненою дією, яка є включеною в соціальні відносини [8, с. 170].

Сучасний стан будівельного сектора України характеризується значною деформацією цілей його розвитку, що провокує низку масштабних проблем, зокрема хаотичні забудови, з позиції генеральних планів населених пунктів, які є часто не затвердженими, не узгоджуються із соціальними потребами, екологічними нормами та часто зводяться із численними порушеннями. Сьогодні немає розробленої та впровадженої соціально орієнтованої цільової стратегії чи програми розвитку будівельного сектора України. Аналіз регіональних програмних і стратегічних документів усіх областей України, дозволяє стверджувати також про відсутність дієвих стратегій чи їх концепцій, які б містили послідовний, раціональний і стійкий до середовища план дій щодо розвитку їх регіональних будівельних комплексів та забезпечували постійний моніторинг у процесі його реалізації. В основному, це є формальні документи, в яких будівельній сфері приділено декілька абзаців узагальнених концептуальних підходів декларативного характеру.

Внаслідок значного відтоку професійних будівельних кадрів за кордон та в інші сфери діяльності у період стагнації галузі, будівництвом почали займатися особи без належного рівня кваліфікації, що часто призводить до зловживань та негативних наслідків спричинених порушенням державних будівельних норм (ДБН, СНіП, ГОСТ) і технічних регламентів. Відсутність належного контролю на будівельних майданчиках провокує неврегульованість діяльності значної кількості субпідрядників, а їх надмірне прагнення мінімізувати поточні затрати спричиняє масове використання дешевих та неякісних будівельних матеріалів, які, попри короткі терміни експлуатації, можуть бути технічно та екологічно небезпечними.

Враховуючи значний вплив будівельного сектора на економічну безпеку держави, важливо відзначити стратегічно важливе значення його внутрішньої безпеки, зокрема будівельного процесу та будівельної продукції. Можна погодитися із думкою російського

науковця Ю. Мхитаряна, який акцентує на безпеці будівництва, зокрема безпеці об'єктів капітального будівництва, як вагомій компоненті національної безпеки. У тому зв'язку, неможливо реалізувати державну функцію щодо забезпечення безпеки життя, здоров'я громадянина та довкілля без забезпечення безпеки (у найширшому сенсі цього поняття) робіт, що проводяться на об'єктах капітального будівництва, зважаючи на всі види загроз національній безпеці, а також без врахування особливостей об'єктів будівництва, систем інженерної інфраструктури, без комплексного підходу до усунення усіх видів загроз національній безпеці та безпеці видів робіт при спорудженні об'єктів капітального будівництва [9, с. 88]. Безпека будівель і споруд регламентована Технічним регламентом будівельних виробів, будівель і споруд, затвердженим Постановою КМУ від 20.12.2006 р. № 1764 [10], а також державними будівельними нормами (ДБН), національними стандартами України, технічними свідоцтвами (ТС) (рис. 2).

У системі заходів щодо активізації економічного зростання в якості стратегічних цілей підвищення національної безпеки розглядається розвиток економіки країни, забезпечення економічної безпеки, ключовими стратегічними загрозами якої є низька конкурентоспроможність, корупція, недобросовісна конкуренція, низька інноваційність тощо. Національна безпека повинна забезпечуватися у кожній галузі та секторі економіки. У будівельному секторі вона покликана консолідувати зусилля органів державної влади, інститутів громадянського суспільства, усіх учасників і контрагентів будівельного процесу щодо реалізації стратегії національної безпеки [9, с. 86-87].

Сьогодні по всій Україні простежується багато незавершених будівель на різних етапах готовності, зумовлених як правило нестачею фінансових ресурсів у забудовників та відсутністю дієвих державно-приватних механізмів щодо завершення об'єктів, чи компенсації пайовикам їх внесків. Особливо відчутною ця проблема повстала для громадян, які до 2008 р. підписали договори з банками та іншими кредитними установами на засадах іпотечного кредитування в іноземній валюті.

Ваговою проблемою також постає наявність значної кількості будівель, зведених у 50-60-тих роках минулого століття, в яких завершується термін експлуатації ("хрущовки", панельні будинки). Її вирішення в Україні регламентоване в основному Конституцією України і Законом "Про комплексну реконструкцію кварталів (мікрорайонів) застарілого житлового фонду" № 525-V від 22.12.2006 р., який визначає правові, економічні, соціальні та організаційні засади проведення комплексної реконструкції кварталів (мікрорайонів) із заміною застарілого житлового та нежитлового фондів [12]. Відповідно до цього Закону, "...застарілий житловий фонд – сукупність об'єктів житла до п'яти поверхів, крім садибної забудови, які за технічним станом не відповідають сучасним нормативним вимогам щодо безпечного і комфортного проживання, граничний строк експлуатації яких збіг або знос основних конструкційних елементів яких становить не менше 60 відсотків" [12]. У Законі чітко окреслена участь держави, у лиці органів виконавчої влади і місцевого самоврядування, а також юридичних і фізичних осіб, що на різних засадах задіяні в інвестиційно-будівельному процесі, та власників земельних ділянок й розміщеного на території забудови нерухомого майна. Основний організаційний та регуляторний функціональний тягар покладений на органи місцевого самоврядування, які, шляхом пошуку відповідних джерел фінансування (кошти інвесторів, фондів реконструкції, державних та місцевих бюджетів, інших не заборонених законом джерел), повинні забезпечувати процес комплексної реконструкції із заміною застарілого житлового фонду, а у випадку необхідності – його знесення. Проте рекомендації Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України і низка розроблених місцевих програм є виключно декларативними без реальних фінансово-економічних механізмів та системних заходів, що не вирішує проблем.

ЗАКОНОДАВСТВО У СФЕРІ ТЕХНІЧНОГО РЕГУЛЮВАННЯ

– Технічний регламент будівельних виробів, будівель і споруд (постанова КМУ від 20.12.2006 № 1764), визначає основні вимоги до будівель, споруд: механічного опору, пожежної безпеки; гігієни, здоров'я та навколишнього середовища; безпеки і доступності у використанні; захисту від шуму; енергетичної ефективності і збереження тепла;

– Проект Закону України «Про Технічний регламент будинків, будівель, споруд, лінійних об'єктів інженерно-транспортної інфраструктури та будівельних виробів», розробленим у 2013 році відповідно до Регламенту Європейського Союзу № 305/2011 та поданим до Верховної Ради України, основні вимоги до будівель та споруд доповнені вимогами щодо раціонального використання природних ресурсів.

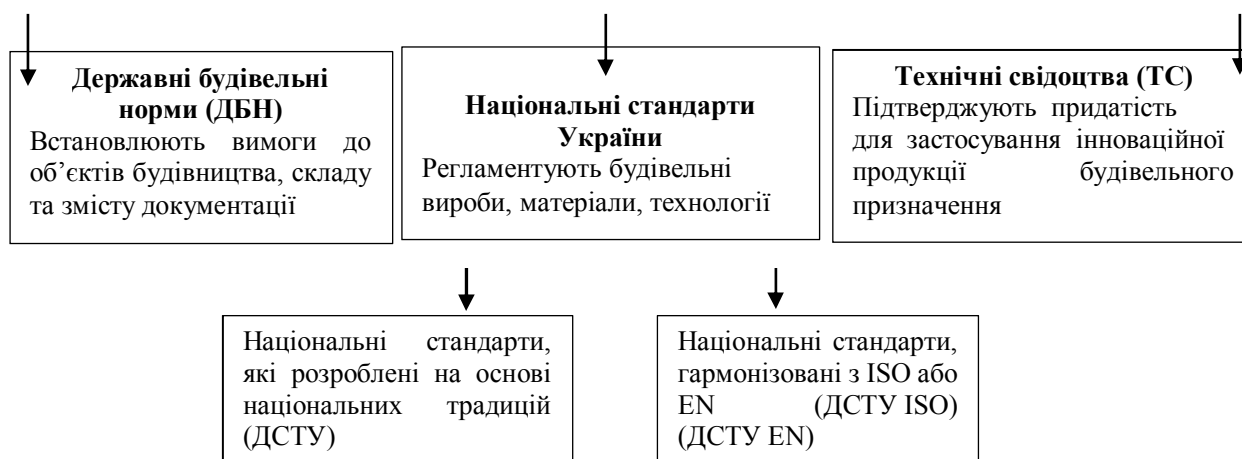

Рис. 2. Законодавство у сфері технічного регулювання будівництва

* Джерело: [11].

Також недостатньо дослідженими та не вирішеними залишаються багато питань стратегічного характеру: структура попиту на ринку житлової нерухомості, зокрема аналіз існуючих пропорцій первинного та вторинного житла в субрегіональному розрізі, визначення її оптимального виду (багатоквартирне чи малоквартирне; цегельне, газоблочне (піно-, шлакоблочне) чи монолітно-каркасне), на якому доцільно зосереджувати потужності будівельних підприємств; найбільш сприятлива форма власності забудовників, що повинна домінувати на ринку житлової нерухомості; перспектива будинків, у яких завершується термін експлуатації; ступінь та особливості допустимого екологічного навантаження; впровадження комплексів дієвих заходів щодо забезпечення населення доступним житлом; розширення можливостей використання механізмів державно-приватного партнерства у процесі житлового, промислового, дорожнього, сільськогосподарського будівництва, з формуванням їх надійного інфраструктурного забезпечення.

Простежується відірваність та неузгодженість бізнес процесів у будівельній сфері із забезпеченістю населених пунктів установами народної освіти, охорони здоров'я, соціального забезпечення, спортивного і фізкультурно-оздоровчого призначення, установами культури й мистецтва, культовими спорудами, підприємствами торгівлі, громадського харчування й побутового обслуговування, підприємствами зв'язку, установами житлово-комунального господарства, що чітко регламентовано законодавчими та нормативними документами, зокрема ДБН України № 360-92 від 17 квітня 1992 р. № 44 [13]. Ці особливості повинні детально досліджуватися та забезпечуватися регулярним моніторингом, оскільки здійснюють вагомий вплив на соціально-економічний розвиток та безпеку країни. Зазначені проблеми повинні вирішуватися на державному, регіональному, субрегіональному та місцевому рівнях у стислі терміни із задіянням галузевих фахівців, незалежних експертів і наукових кіл.

Постійний розвиток науково-технічного прогресу вносить значні корективи у функціонування будівництва. Клопітка праця науковців у сфері фундаментальних і прикладних

наук дозволяє виявляти закономірності фізичних і хімічних систем та використовувати їх для удосконалення будівельних технологій та процесів. Багато будівельних компаній передових країн світу використовують у своїй практиці матеріали, які виготовлені за допомогою нанотехнологій, зокрема у напрямі енергозбереження та охорони навколишнього середовища. Експерти галузі прогнозують поширення цієї практики та динамічний розвиток інноваційних технічних рішень, що змусить представників цієї діяльності переосмислити традиційні уявлення про будівельні матеріали і технології будівництва. Використання даних технологій дозволить надавати звичайним будівельним матеріалам небачені раніше властивості, такі як: унікальна міцність, самоочищення, збільшений в сотні разів термін експлуатації тощо. Фундаменти споруд оснащуватимуться системами саморегуляції і компенсації усадок ґрунтів; несучі конструкції будівель забезпечуватимуть автоматичний моніторинг власного напружено-деформованого стану; покрівлі та огорожувальні конструкції акумулюватимуть сонячну енергію, поглинаючи вуглекислий газ [14]. Такі тенденції у перспективі однозначно торкнуться вітчизняних виробників будівельних матеріалів і забудовників.

Попри пасивність інноваційного розвитку будівельного сектора економіки України, можна відзначити зростаючу тенденцію щодо збільшення кількості вітчизняних компаній, що впровадили на своїх підприємствах систему менеджменту якості на базі ISO (International Organization for Standardization – міжнародна організація, що розробляє стандарти для різних сфер діяльності, що прийняті у всьому світі, дотримання яких гарантує якість надання послуг або виробництва продуктів за умов максимально ефективного використання ресурсів та мінімального впливу на навколишнє середовище) [15].

Відзначаються також протягом останнього часу певні зрушення у сфері архітектурно-будівельного проектування, де замість традиційних методів, орієнтованих переважно тільки на функціональну доцільність та естетичність, проектувальники почали застосовувати інноваційні прогресивні підходи для спорудження нових багатофункціональних будівель. Широкий арсенал техніко-технологічних, інженерних, художньо-стилістичних нововведень та сучасні можливості ІТ – технологій внесли якісні зміни у мислення архітекторів і суттєво розширили можливості проектування різних будівель та споруд [16].

Сильна конкуренція та постійно зростаючі ризики на ринку землі, житлової і комерційної нерухомості вимагає від інвесторів інноваційних підходів у боротьбі за споживача. До таких конкурентних переваг можна віднести впровадження індивідуальних маркетингових і архітектурно-будівельних концепцій розвитку проекту нерухомості (концепція унікального житлового та рекреаційного комплексу, котеджного містечка, об'єктів промислового призначення, комерційних і розважальних об'єктів), що базуються на ґрунтовних комплексних маркетингових дослідженнях ринку нерухомості, які охоплюють усі важливі аспекти для реалізації конкретних інвестиційних завдань і цілей замовника, враховують найкращий вітчизняний та закордонний досвід у сфері інвестування в будівництво у рамках наявних в інвесторів ресурсів (рис. 3)

Висновки. Сучасний стагнуючий стан вітчизняної економіки вимагає якісно нових структурних змін, що сприятимуть розвитку високотехнологічних галузей і секторів економіки, формуванню їх сприятливого інституціонального середовища та забезпеченню переорієнтації економіки із сировинно-ресурсних принципів функціонування в інноваційно-інвестиційну модель сталого розвитку із вагомою інтелектуальною компонентою. Розвиток будівельного сектора повинен забезпечуватися адекватною соціально орієнтованою державною політикою щодо здійснення високоефективних організаційно-економічних, нормативно-правових, інституційних та інформаційних заходів, а також інноваційними ініціативами учасників і контрагентів будівельного сектора (на засадах відчуття й розуміння необхідності органічної цілісності) щодо реалізації стратегічних пріоритетів і механізмів його розвитку. Динамічно конкурентоспроможний і безпечний будівельний сектор забезпечить країну можливістю підвищення доступності та забезпеченості населення житлом; формування надійної виробничої, енергетичної, транспортної, інформаційної та воєнної інфраструктури; розширення перспективи використання механізмів державно-приватного партнерства; зростання обсягів надходжень у державний та місцеві бюджети; впровадження енергоефективних та екологічно чистих технологій, що суттєво посилить економічну безпеку держави.

Література

1. М. Е. Porter, *The Competitive Advantage of Nations* (New York: Free Press, 1990).
2. R. M. Grant, "Porter's Competitive Advantage of Nations: An Assessment," *Strategic Management Journal* 12 (1991), pp. 535–48.
3. Гіл, Чарлз В. Л. Міжнародний бізнес: конкуренція на глобальному ринку / Пер. з англ. А. Олійник, Р. Ткачук. – К.: Видавництво Соломії Павличко "Основи", 2001. – 856 с.
4. Єрохін С.А. Політика модернізації і механізми зміни секторальної структури економіки / С.А. Єрохін // *Економічний простір*. – № 87, 2014. – С. 50-60.
5. Осипов Ю. *Надвигающаяся технореволюция и экономический социум* / Ю. Осипов // *Экономический науки*. – 1988. – №2. – С. 3-14.
6. Даниленко В.П. *Эволюционистская этика Конрада Лоренца* / В.П.Даниленко // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://old.islu.ru/danilenko/articles/evolloren.htm>.
7. Лоренс К. *Оборотная сторона зеркала: Пер. с нем. / под ред. А. В. Гладкого; Сост. А. В. Гладкого, А. И. Федорова; Послесловие А. И. Федорова*. – М.: Республика, 1998. – 393 с. – (Мыслители XX века).
8. "Великая трансформация" Карла Полаanyi: прошлое, настоящее, будущее. Под общей ред. Р.М. Нуреева. М.: ГУ-ВШЭ, 2007. (Серия "Конференции Департамента экономической теории ГУ-ВШЭ"). – 321 с.
9. Мхитарян Ю.И. *Национальная безопасность и ее обеспечение в строительной отрасли Российской Федерации* / Ю.И. Мхитарян // *Власть. Экспертиза*. 2016. – №8. – С. 86-91. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://jour.isras.ru/upload/journals/2/articles/4542/submission/original/4542-8461-1-SM.pdf>
10. *Технічний регламент будівельних виробів, будівель і споруд. Постанова КМУ від 20.12.2006 р. № 1764*. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1764-2006-n>.
11. *Загальні засади технічного регулювання у будівництві: Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України*. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.uscc.ua/files/16/obshie_polozeniya_techregulirovaniya.pdf.
12. *Про комплексну реконструкцію кварталів (мікрорайонів) застарілого житлового фонду* : Закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/525-16>
13. *Містобудування. Планування і забудова міських і сільських поселень* – ДБН 360-92 : *Наказ Держкоммістобудування від 17 квітня 1992 р. № 44. Державний комітет України у справах містобудування і архітектури* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://kga.gov.ua>.

14. Возвишаєва М. Майбутнє з нанотехнологіями – Інститут проектування “Комфортбуд” [Електронний ресурс]. – режим доступу: <http://comfortbud.ua/statti/182>.

15. Сертифікат ISO – перепустка у світ міжнародного бізнесу. – Інститут проектування “Комфортбуд” [Електронний ресурс]. – режим доступу: <http://comfortbud.ua/statti/199>.

16. Возвишаєва М. Сучасний підхід до проектування – Інститут проектування “Комфортбуд” [Електронний ресурс]. – режим доступу: <http://comfortbud.ua/statti/102>

УДК 331.5

Кошовий Б.-П.О.,

*к.е.н., доцент кафедри демографії,
економіки праці, соціальної економіки і політики,
ПВНЗ «Львівський університет бізнесу та права»*

ІНСТИТУЦІОНАЛЬНІ ЧИННИКИ ПІДВИЩЕННЯ ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ МОЛОДІ УКРАЇНИ

Автором досліджено зміст трудового потенціалу молоді та особливості системи управління процесом його формування, розвитку та реалізації. Запропоновано систему показників кількісного та якісного опису трудового потенціалу молоді. Наведено основні недоліки вітчизняної системи управління трудовим потенціалом молоді та запропоновано механізми їх подолання з урахуванням інституціональних чинників підвищення трудового потенціалу молоді України.

Ключові слова: *інституціональні чинники, трудовий потенціал, молодь, система управління трудовим потенціалом.*

Автором исследовано содержание трудового потенциала молодежи и особенности системы управления процессом его формирования, развития и реализации. Предложена система показателей количественного и качественного описания трудового потенциала молодежи. Приведены основные недостатки отечественной системы управления трудовым потенциалом молодежи и предложены механизмы их преодоления с учетом институциональных факторов повышения трудового потенциала молодежи Украины.

Ключевые слова: *институциональные факторы, трудовой потенциал, молодежь, система управления трудовым потенциалом.*

The author researched the content of the labor potential of youth and the features of its formation, development and implementation management system. Author proposed the quantitative and qualitative description indicators of youth employment potential system. Author describes the basic weaknesses of the national system of labor potential of youth management and proposed mechanisms to overcome them on the basis of institutional factors of increasing the employment potential of Ukrainian youth.

Keywords: *institutional factors, labor potential, youth, the of labor potential management system.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Посилення національної економіки України у сучасних над скрутних умовах вимагає активізації наявного потенціалу розвитку, у першу чергу – трудового потенціалу молоді. З метою вирішення цієї проблеми у комплексі доцільно застосувати інституційний підхід до аналізу системи управління формуванням, розвитком та реалізацією трудового потенціалу молоді, віднайти її недоліки та запропонувати шляхи їх вирішення, що спростить подальше обґрунтування дієвих рекомендацій з управління трудовим потенціалом в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуальні дослідження, представлені у наукових працях вітчизняних вчених охоплюють широке коло питань, пов'язаних із формуванням, розвитком та використанням трудового потенціалу загалом та окремо взятої демографічної групи молоді зокрема. Водночас, інституціональний підхід застосовується відносно рідко, що дає підстави стверджувати про актуальність запропонованого дослідження як альтернативного методологічного погляду на існуючі проблеми трудового потенціалу молоді.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є обґрунтування шляхів підвищення трудового потенціалу молоді України на основі інституціонального підходу.

Об'єктом дослідження є явище зниження трудового потенціалу молоді України. *Предметом* – інституціональні чинники підвищення трудового потенціалу молоді України.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів.

Термін «трудоий потенціал» є дискусійним. Найбільш загальним можливо вважати таке визначення: «трудоий потенціал (країни, регіону, підприємства) – це розташовувані в даний час і передбачувані в майбутньому трудові можливості, що характеризуються кількістю працездатного населення, його професійно-освітнім рівнем, іншими якісними характеристиками» [1].

Визначення та зміст поняття трудоий потенціал суттєво змінюється у залежності від того, на якому рівні розглядати це явище.

Наприклад, для рівня національного господарства цілком справедливим буде визначення трудового потенціалу як «наявні в даний час і прогнозовані в майбутньому трудові можливості країни, регіону або підприємства, що характеризуються кількістю працездатного населення, його професійно-освітнім рівнем, іншими якісними характеристиками» [2].

Трудоий потенціал регіону – це трудоий потенціал окремих людей, об'єднаний в сукупність виявлених і прихованих трудових можливостей різних соціальних спільнот і соціальних груп, що знаходяться на даній території [3].

Уткіна Ю. М. та Соломников І. В. зазначають, що визначення сутності категорії «трудоий потенціал» розглядається через характер участі персоналу у виробничо-господарському процесі, місце в соціально-економічній системі підприємства. Сутність категорії «трудоий потенціал» розглядається за трьома напрямками: виключно якісні характеристики трудових ресурсів як джерело збільшення можливостей; сучасні та перспективні трудові можливості; увага концентрується на кількісних даних, що задовольняють певним вимогам [4, С. 223].

Відповідну закономірність зауважила О. І. Сімчера, котра стверджує, що у залежності від рівня виробничих відносин, трудоий потенціал може розглядатись на рівнях держави, регіону, суспільства, підприємства, трудового колективу або окремого працівника [5, С. 241]. Виходячи з цього припущення, О. І. Сімчера запропонувала розглядати низку "рівнів формування трудового потенціалу" [5, С. 243], серед яких виділено особистісний, кваліфікаційний та психофізіологічний потенціали, що впливають на формування трудового потенціалу працівника, який, своєю чергою зумовлює трудоий потенціал суспільства та є пов'язаним з трудовим потенціалом підприємства.

Врахування чинника віку носія трудового потенціалу відповідає таким критеріям доцільності:

а) державна стратегія і політика у сфері зайнятості диференціюється з виділенням проблематики молодіжної зайнятості.

б) принципи організації і закономірності споживання освітніх послуг, послуг з охорони здоров'я, інших соціальних послуг суттєво відрізняються у залежності від віку споживача;

в) відмінності спостерігаються і у підходах, що реалізуються у межах окремих організацій, установ, підприємств у зв'язку з працевлаштуванням, навчанням, адаптацією, просуванням персоналу молодшого віку, що пов'язано з обмеженим досвідом роботи, відсутністю сформованого комплексу практичних навичок тощо;

г) для реалізації свого трудового потенціалу молодь погоджується на нижчу оплату праці, що зменшує вартість, але не цінність трудового потенціалу у цій категорії;

д) молодь відзначається високою мобільністю та готовністю до зміни не тільки місця праці, але і галузі економіки; готовністю працювати не за спеціальністю, а також виїздити на заробітки за кордон та ін.

Таким чином, трудовий потенціал молоді можливо визначати наступним чином: це сукупність наявних і прогнозованих трудових можливостей, носієм яких є молодь; трудовий потенціал молоді відзначається наявністю певних особливостей його формування, пов'язаних з державною стратегією у сфері соціальних послуг, а також специфічного характеру реалізації, пов'язаного з відсутністю або обмеженістю досвіду роботи, практичних навичок, схильністю до зміни місця праці чи спеціальності, готовністю молоді до нижчої оплати праці тощо

Оцінка трудового потенціалу може мати кількісний та якісний вимір.

Кількісний вимір трудового потенціалу молоді безпосередньо пов'язаний з такими ключовими демографічними показниками у їх статичній та динамічній:

- кількість працездатного населення, що відноситься до категорії молоді;
- частка молоді у загальній кількості працездатного населення;
- частка молоді у економічно активному населенні;
- частка молоді серед загальної кількості зайнятого та безробітного населення;
- показники тривалості безробіття, пошуку роботи тощо;
- показники міграції (кількість працездатної та зайнятої молоді, що виїхала і в'їхала у країну, кількість молоді, що виїхала на навчання за кордон і залишилась там працювати тощо).

Якісний вимір трудового потенціалу молоді можливо визначити на основі таких показників соціального розвитку, як:

- структура молоді за рівнем освіти;
- структура молоді за фаховим спрямуванням;
- частка молоді, зайнятої не за фахом;
- стан здоров'я молоді, поширеність шкідливих звичок та ефективність боротьби з ними, якість охорони здоров'я та безпеки праці молоді, зайнятої на небезпечних виробництвах тощо;
- участь молоді у культурній, громадській діяльності, науковій роботі, інших видах суспільно-корисної діяльності;
- забезпеченість основних потреб для відновлення трудових ресурсів, саморозвитку, повноцінної участі у суспільному та економічному житті країни та ін.

Для досягнення високих показників розвитку трудового потенціалу та його використання необхідно безперервно удосконалювати систему управління трудовим персоналом у відповідності до актуального стану проблем у економічній і соціальній сфері національної економіки. Слід відзначити, що за останні роки у цьому напрямку було зроблено недостатньо.

Суб'єктами управлінського впливу у системі управління трудовим потенціалом молоді виступають органи державної влади, на які, згідно закону, покладено відповідні обов'язки – Кабінет міністрів України, Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, Міністерство молоді та спорту України, Міністерство освіти і науки України Державна служба зайнятості, органи місцевого самоврядування та ін.. Досягнення ефективності управління трудовим потенціалом молоді визначається на основі досягнення ключових цілей за такими напрямками, як формування і розвиток трудового потенціалу молоді, а також його використання.

Серед основних недоліків вітчизняної системи управління трудовим потенціалом молоді можливо вказати наступні:

- відсутність системного бачення наявних проблем та комплексних шляхів їх вирішення;
- хронічне недофінансування ключових соціальних інститутів, що визначають ефективність управління трудовим потенціалом;

- пасивність у подоланні загроз, пов'язаних з нестабільністю соціально-економічної системи та кризовими явищами;
- надмірне покладання на механізми ринкової регуляції, що не виправдовують себе у сучасних соціально-економічних умовах в Україні;
- відсутність механізмів оперативного регулювання та усунення проблем управління трудовим потенціалом.

У сучасних умовах подолання вказаних недоліків неможливо досягнути без революційних або адаптаційних перетворень. Нещодавно перейшовши революційний етап, котрий, утім, не показав відчутних якісних зрушень у соціально-економічній системі, вітчизняна економіка залишається у владі адаптаційних механізмів розвитку.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Таким чином, можливо запропонувати при управлінні системою формування, розвитку і реалізації трудового потенціалу враховувати наступні інституціональні чинники підвищення трудового потенціалу української молоді:

1. Взяття державою на себе повної відповідальності за досягнення мінімального рівня забезпечення потреб трудової молоді та поступове підвищення цього рівня.

2. Посилення роботи з пропагування ідеї цінності чесної праці серед молоді, що має підкріплюватись дієвими кроками щодо підвищення рівня соціальних гарантій та оплати праці молоді, відзначенням особливо активних осіб та груп, що докладають зусиль для розвитку національної економіки.

3. Розробка і впровадження механізмів утримання здібної молоді від виїзду за кордон з метою пошуку кращої роботи, а також повернення молоді, що уже виїхала на навчання за рахунок пропозиції гідного місця праці.

4. Утворення дієвих кластерів на основі державно-приватного партнерства за участі основних суб'єктів забезпечення формування та реалізації трудового потенціалу молоді – навчальних закладів, установ охорони здоров'я, культури, спорту, працедавців та органів державної влади для досягнення системності у вирішенні проблем трудового потенціалу молоді.

Перспективним напрямком подальших досліджень є аналіз втрат трудового потенціалу, що виникають унаслідок неспроможності забезпечити молодь гідним місцем праці за фахом.

Список використаних джерел

1. *Трудовой потенциал (страны, региона, предприятия) [Електронний ресурс] // economics_ru.academic.ru. – Режим доступу <https://goo.gl/xMn0WU>*
2. *Трудовой потенциал [Електронний ресурс] // Финансовый словарь Финам. – Режим доступу http://dic.academic.ru/dic.nsf/fin_enc/30648*
3. *Трудовой потенциал населения региона [Електронний ресурс] // Терминологический ювенологический словарь. – Режим доступу <http://yjuvenologichesky.academic.ru/317>*
4. *Уткіна Ю. М. Трудовой потенциал підприємства: сутність, структура, підходи до її формування / Ю.М. Уткіна, І. В. Соломников // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2013. – № 41. – С. 223 – 227*
5. *Сімчера О. І. Наукові підходи до дослідження сутності трудового потенціалу підприємства / О. І. Сімчера // Економічний простір. – 2013. – № 75. – С. 240 – 249.*

«АУТСОРСИНГ»: ПОХОДЖЕННЯ ТА ЗНАЧЕННЯ В СВІТОВІЙ ЕКОНОМІЦІ

В 1923 році видатний автомобілебудівник Генрі Форд сказав: «Якщо є щось, що ми не в змозі зробити більш ефективно, дешевше і краще, ніж конкуренти, то не має сенсу це робити, і ми повинні найняти кого-небудь, хто буде краще виконувати цю роботу, ніж ми». Вже тоді, в 20-х роках, був даний поштовх до становлення аутсорсингу. Тоді, Генрі Форда, задля зниження витрат на внутрішні операції на заводі, замість послуг власних підрозділів, почав використовувати послуги сторонніх фірм [1].

Проблема визначення поняття та економічної сутності аутсорсингу знайшла своє відображення у роботах багатьох економістів, таких як М. Доннеллан, К. Ендрейд, Г. Кассіді, С. Клементс, К. Будзинська, Д. Далковська та інших.

Метою даної роботи є дослідження ефективності аутсорсингу у діяльності підприємств.

Аутсорсинг не був офіційно визначений як бізнес-стратегія до 1989 року. Тим не менше, більшість фірм, не будучи повністю самодостатніми, передавали деякі свої функції, компетенцію на виконання яких власними підрозділами вони не мали, іншим фірмам [4]. Використання зовнішніх постачальників для важливих, але допоміжних послуг фірм, стали базовим етапом в еволюції аутсорсингу. У 1990-их роках, підприємства почали звертати більше уваги на заходи, спрямовані на зменшення витрат, вони почали передавати іншим фірмам ті функції, які були необхідні для управління компанією, але не були конкретно пов'язані з основною їх діяльністю. Керівники підприємств укладають контракти з сервісними компаніями, щоб отримання бухгалтерського обліку, людських ресурсів, обробки даних, безпеки, технічного обслуговування устаткування та інших.

Істмен Кодак (Eastman Kodak) прийняли рішення про те, щоб отримувати інформаційно-технологічні послуги для купівлі, запуску та супроводження своїх систем обробки інформації, від тих, хто виконує їх краще. Це рішення було прийняте з 1989 році і стало революційним у розвитку аутсорсингу [1]. Вони стали швидко наслідуваними менеджерами багатьох підприємств, які зрозуміли, що для отримання необхідної інформації чи виконаної роботи не обов'язково володіти технологіями, а достатньо заплатити тим, хто виконує цю роботу на щодень. Отже, організації, швидше за все, щоб вибрати аутсорсингу більше на основі, які можуть доставити більш ефективні результати для конкретної функції, ніж від того, функція є основною або товар.

В останні роки Україна стала одним з найпривабливіших ринків в Східній Європі з аутсорсингу. Україна може похвалитися найбільш швидко зростаючою галуззю розробки програмного забезпечення. США і Західна Європа являються найбільшими імпортерами послуг з розробки програмного забезпечення з України. Незважаючи на збільшення витрат на розробку, зарплати українських розробників програмного забезпечення, як і раніше, досить конкурентоспроможні і привабливі для західних клієнтів. Привабливі ціни супроводжуються поступовим поліпшенням якості продукції та підвищенням рівня знань розробників.

Україна не є членом ЄС, тому українці не можуть вільно влаштуватися на роботу за межами своєї країни, на відміну від Польщі, Чехії та інших громадян країн-членів ЄС. Таким чином, розробники українського ринку програмного забезпечення залишаються на Батьківщині, де ціни низькі, а робота відбувається з офшорними клієнтами аутсорсингу.

Компанія «ISM eCompany», що є однією з провідних в розробці електронного бізнесу, обрала Україну, як ринок програмного забезпечення, так як вона має великий потенціал високоосвічених людей і зручне географічне розташування. Керівництво компанії вважали, що українські програмісти ближчі по своїй ментальності та компетенції до англійських партнерів, ніж партнери у Китаї. Також культурні відмінності європейських країн були менш помітні в порівнянні з тими, що в Індії та Китаї [4].

Оскільки Україна не вступила в Європейський Союз, вартість життя залишається

достатньо низькою і середня заробітна плата програмістів та менеджерів значно нижча, ніж в інших країнах Східної Європи. Ця ситуація визначає низькі ціни на офшорні послуги і розроблення продуктів висококваліфікованими ІТ-фахівцями та робить Україну надзвичайно привабливою країною для західних клієнтів.

В Україні було проведено спеціалізоване дослідження, яке показало, що 36% опитаних передають на аутсорсинг різні виробничі процеси, в тому числі: ІТ-послуги - 40,5%, логістику - 35,1%, ресурсне забезпечення власних виробничих процесів - 27%, маркетингові бізнес-послуги - 21,6%, рекрутмент - 18,9%, бухгалтерський облік - 13,5%, розрахунок зарплат - 13,5%, обробку та систематизацію інформації (сюди входить організація аутсорсингових гарячих ліній) - 8,1%, аутсорсинг медичних представників - 8,1%, кадрове діловодство та облік кадрів - 5,4%, різні адміністративні функції - 2,7%.

Крім цього, 31% опитаних засвідчили, що користуються послугами залученого персоналу, в тому числі 48,4% - на короткострокові проекти, 35,5% - на довгострокові проекти, 29% - з оформленням персоналу в штат провайдера.

Опитування свідчить про те, що 41,2% респондентів, задіявши аутсорсингові послуги, економлять власні ресурси, 37,6% домоглися оптимізації і прискорення бізнес-процесів, 32,9% - підвищення ефективності, 14,1% - поліпшення якості та контролю за робочими процесами, 14,3% помітили, що застосування аутсорсингу дає можливість користуватися рішеннями, заснованими на новітніх досягненнях галузі [4].

Респонденти оцінювали також рівень задоволеності послугами аутсорсингу в Україні. Перше місце в рейтингу вони віддали аутсорсингу обробки та систематизації інформації, який отримав 5 балів з 5 можливих. Далі слідує аутсорсинг послуг з розрахунку зарплат і аутсорсинг ведення бухгалтерського обліку, які отримали по 4,8 бала. По 4,4 бала дісталось відповідно аутсорсингу послуг обліку кадрів і кадрового діловодства, ІТ-аутсорсингу та аутсорсингу адміністративних функцій [3].

Термін “аутсорсинг” (outsourcing) походить від англійського словосполучення “outside resource using”, що перекладається як використання зовнішніх ресурсів. Введення цього терміна деякі вчені пов’язують із використанням ресурсів зовнішніх організацій або підприємств в галузі інформаційних технологій, з розвитком яких він аутсорсинг набув поширення.

Існує багато визначень терміну «аутсорсинг», деякі з них наведені нижче (табл. 1).

Порівняльна характеристика визначення поняття аутсорсинг.

№	Автор	Визначення	Характеристика
1.	Повний словник Рендом Хауз	купівля деталей продукту, що виробляються в іншому місці, наприклад, купівлю дешевих імпортованих деталей замість їх виробництва у власній країні	визначення дає вузьке тлумачення, що акцентує увагу лише на закупівлі матеріальних складових
2.	Словник спеціальних термінів міжнародної економіки	здійснення сторонньою організацією виробничої діяльності, яка раніше виконувалась у межах фірми або заводу-замовника	словник тлумачить термін як роботу, що замовник виконував сам, але по якихось причинах вирішив замовляти її у інших
3.	Сучасний економічний словник	передавання традиційних не ключових функцій організації (таких, наприклад, як бухгалтерський облік або рекламна діяльність для машинобудівної компанії) зовнішнім виконавцям – аутсорсерам, субпідрядникам, висококваліфікованим фахівцям сторонньої фірми.	словник дає більш широке визначення поняття, так як окреслює передання матеріальних і нематеріальних аспектів роботи. Також словник зазначає, що функції, що передаються аутсорсерам – це другорядні функції.
4.	Американський словник англійської мови, четверте видання	закупівля послуг чи продуктів, таких як деталі, що використовуються у виробництві автомобілів, у зовнішнього постачальника чи виробника з метою зниження витрат	тлумачення подає ціль аутсорсингу, тобто зниження витрат
5.	А. Лазарєв	делегування прав на надання непрофільних послуг стороннім компаніям	досить вузьке тлумачення, що не деталізує ціль і специфіку процесу
6.	Д. Михайлов	процес передачі сторонньому підряднику деяких бізнес-функцій або частин бізнес-процесу компанії.	вузьке тлумачення, що зазначає аутсорсинг як процес передачі не тільки окремих функцій, а і частини бізнес-процесу
7.	З. Айвазян	передавання певних допоміжних функцій третій особі, яка спеціалізується в певній галузі.	загальне тлумачення, що характеризує аутсорсинг, як передачу лише допоміжних функцій
8.	Дж. Хейвуд	переведення внутрішнього підрозділу або підрозділів підприємств і всіх пов'язаних із ним активів в організацію постачальника послуг, що пропонує надати певну послугу протягом певного часу за домовленою ціною	термін характеризує виведення працюючого персоналу зі штату, а також активів і не бере до уваги можливість аутсорсера виконувати замовлену роботу власним штатом і власними активами
9.	С. Календжян	сучасна форма ділових відносин, пов'язана з розвитком сумісного підприємництва та кооперації, що базується на довгострокових стратегічних рішеннях	визначення зазначає довготерміновий період співпраці між замовником і аутсорсерами, не деручи до уваги інших періодів тривалості

10.	Австралійська комп'ютерна спільнота	це угода, згідно з якою третя сторона бере на себе відповідальність за надання послуг у галузі інформаційних технологій за заздалегідь визначеними ціною і критеріями	вказує на розподіл ризиків між замовником і виконавцем аутсорсингових послуг
11.	Б. Анікін	виконання окремих функцій (виробничих, сервісних, інформаційних, фінансових, управлінських та ін.) або бізнес-процесів (організаційних, фінансово-економічних, виробничо-технологічних, маркетингових) зовнішньою організацією, що володіє необхідними для цього ресурсами, на основі довгострокових відносин	достатньо повне тлумачення терміну, що окреслює характер і специфіку процесу
12.	А. Івлєв	це організаційне рішення, яке оптимізує конфігурацію бізнес-системи, виходячи з параметрів «якість–витрати–володіння»	загальна характеристика, що підходить до визначення різних економічних понять
13.	Ж.-Л. Бравар і Р. Морган	обумовлене договором використання матеріальних засобів, майна та знань третьої особи з гарантованим рівнем якості, гнучкості та цінності вартісних критеріїв і оцінок для надання послуг, які раніше надавалися за рахунок внутрішніх сил компанії, з можливим переходом наявного персоналу до постачальника послуг та/або трансформацією/оновленням процесів або технологій, що підтримують бізнес	Визначення характеризує передачу робіт та послуг, що раніше виконувалися замовником, не враховуючи, те що ця робота могла ніколи не виконуватися без по сторонньої допомоги

Підсумовуючи вищеподане, можна зробити висновок про те, що аутсорсинг — це передавання частини бізнес-функцій чи частини бізнес-процесу з обслуговування діяльності підприємства стороннім організаціям за умови гарантування ними відповідного рівня якості та ефективності їх виконання з можливістю переходу частини персоналу підприємства до постачальника.

Слід також визначити різницю між такими поняттями як «аутсорсинг», «субконтактинг» і «кооперація», які часто використовують як тотожні.

Кооперація визначається як форма стійких та довготривалих відносин між економічно самостійними підприємствами, зайнятими спільним виготовленням певної продукції.

Субконтрактинг — це найпростіша, досить розповсюджена форма промислової співпраці, при якій одне промислове підприємство зобов'язує інше виготовити деяку продукцію або виконати певний технологічний процес.

В порівнянні з вищезгаданими визначеннями аутсорсинг передбачає не лише суто технічну передачу функцій або бізнес-процесів, але і передачу частини ризиків постачальникові аутсорсингових послуг.

Метою аутсорсингу є підвищення ринкової вартості підприємства завдяки поліпшенню результатів його діяльності через зниження витрат і ризиків, підвищення

конкурентоспроможності продукції завдяки залученню зовнішніх контрагентів (аутсорсерів), які спеціалізуються на виконанні певної роботи, що не є профільною для фірми-замовника.

Висновки. Використання аутсорсингу підприємством дозволяє йому зосередитися на своєму основному виді діяльності, за для якого підприємство існує, і за допомогою якого може отримати конкурентні переваги. Аутсорсинг є стратегічним інструментом бізнесу, який підтримує управління підприємства, допомагає йому розвиватися і підвищує ефективність його діяльності. Важко бути експертом в кожній області, що ускладнюється швидким розвитком технологій і зміною навколишнього середовища. Саме тому краще і дешевше звернутися до фахівців, що спеціалізуються на виконання певної роботи та наданні певних послуг на високому рівні і на власний ризик.

Використані джерела:

- 1) *Katarzyna Budzyńska Outsourcing usług logistycznych w przemyśle spożywczym [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.logistyka.net.pl/bank-wiedzy/logistyka/item/85047-outsourcing-uslug-logistycznych-w-przemysle-spozywczym>*
- 2) *Dorota Dalkowska Outsourcing – Solution for Business [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.impel.pl/en/about-the-company/outsourcing--solution-for-business.html>*
- 3) *Куцин Є.М. Теоретичні та прикладні аспекти аутсорсингу // Вісник Хмельницького національного університету. – 2011. – №1. – с. 213-217*
- 4) *Багіров Е.Г. Особливості логістичного аутсорсингу в Україні / Е.Г. Багіров, Д.Е. Лисенко, Д.Н. Бугас Вісник Національного аерокосмічного університету ім. М.С. Жуковського «ХАІ» Економіка та управління підприємствами машинобудівної галузі: проблеми теорії та практики, 2011, №4 (16)*

УДК 65.016-032.27(477.83)

Пирожак Є.К.

*к.е.н., доц. каф. фінансів,
банківської справи і страхування,
Львівський університет бізнесу та права*

Скриньковський Р. М.,

*к.е.н., доц. каф. економіки підприємств та
інформаційних технологій,
Львівський університет бізнесу та права*

Петриняк А.Я.*¹,

здобувач ЛРІДУ при Президенту України

СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ РИНКУ УПАКОВАНИХ МІНЕРАЛЬНИХ ВОД У ЛЬВІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ

У статті розглянуто основні характеристики ринку упакованих мінеральних вод, стан та перспективи розвитку мінеральних вод у Львівській області, а також процес формування комплексу маркетингу як важливого інструменту формування попиту та пропозиції на ринку мінеральних вод. Проведений аналіз підприємств-лідерів ринку мінеральних та питних вод.

Ключові слова: *мінеральна вода, маркетинг, частка ринку, сегмент.*

¹ *Науковий керівник – к.е.н., доц. Бліщук К. М.

В статье рассмотрены основные характеристики рынка упакованных минеральных вод, состояние и перспективы развития минеральных вод во Львовской области, а также процесс формирования комплекса маркетинга как важнейшего инструмента формирования спроса и предложения на рынке минеральных вод. Поизведен анализ предприятий-лидеров рынка минеральных и питьевых вод.

Ключевые слова: *минеральная вода, маркетинг, комплекс маркетинга, сегмент рынка.*

The article describes the main characteristics of the market of packaged mineral water, the state and prospects of development of mineral water in the Lviv region, as well as the processes of formation of the marketing mix as an important tool for the formation of supply and demand in the market of mineral waters. Poizveden mineral analysis of the market leading enterprises, and drinking water.

Keywords: *mineral water, marketing, marketing mix, market segment.*

Постановка проблеми. Донедавна ринок мінеральної та солодкої води був одним із таких, які чи не найбурхливіше розвивалися в Україні. Власне, таким він сьогодні й залишається, хоча темпи його зростання вже не такі високі, як, скажімо, ще два-три роки тому. [4, с.13]. У сучасних умовах результативність будь якого виробництва, перш за все, залежить від ефективності менеджменту, ринок мінеральних вод не виняток.

Торік підприємства Львівщини виробили 33,43% від загальних в Україні обсягів мінеральних вод. Виробництвом мінеральних та питних вод займається 125 підприємств, і саме підприємство «Моршинський завод мінеральних вод «Оскар», яке працює в Львівській області є беззаперечним лідером за об'ємами виробництва мінеральної та питної води. У десятку лідерів мінеральних вод входять: філія підприємства «Карпатські мінеральні води», яка працює в Золочівському районі і «Аква-еко» з Трускавця, яка з Моршинським заводом мінеральних вод «Оскар» входить до холдингу IDS боржомі Україна.

Ось перелік десяти лідерів з виробництва мінеральної та питної води:

1. «Моршинський завод мінеральних вод «Оскар»;
2. ПАТ «Миргородський завод мінеральних вод»;
3. ПФ «Галс»;
4. ТОВ «Аквапласт»;
5. ТДВ «Свалявські мінеральні води»;
6. ПМП ВФ «Панда»;
7. ПАТ «Ерлан»;
8. Філія ТОВ «Карпатські мінеральні води»;
9. іП «Кока-кола Беверіджис Україна»;
10. ПЫ ТОВ «Аква-еко».

Як зазначалось, що на ринку упакованих мінеральних вод на даний час діє близько 125 підприємств, частка найбільшої фірми становить 26,1% («Моршинський завод мінеральних вод «Оскар»), дві фірми займають 38,6 %, три фірми – 44 %, чотири фірми – 49,1 %. [5, с.1]. Найбільші об'єми виробництва мінеральних та питних вод територіально зосереджені у Львівській області. Наступні – це Полтавська, Харківська, Дніпропетровська області.

Аналіз останніх досліджень. Сьогодні кількість споживаної мінеральної води на душу населення становить приблизно 15 л. на рік. За останні роки в Україні, за аналізом матеріалів Держкомстату та ACNielsen Ukraine, можна виділити такі тенденції, які притаманні ринку упакованих вод на сучасному етапі:

- зростаюча консолідація ринку (частка трьох головних виробників складає 37,2 % і поступово збільшується);
- ріст каналу сучасних магазинів “Modern trade” – близько 30 % людей купляють упаковану воду в супер- та гіпермаркетах, однак традиційні магазини все ще залишаються провідним каналом розподілу, через який продається 47% упакованих вод в Україні;
- одночасно ростуть рекламні вкладення в категорію (+43 % в 2015 році порівняно з 2014);

- спостерігається загальний ріст цін на упаковану воду (+10,2 % зростання середньої ціни за літр в 2015 році порівняно з 2014).

Виклад основного матеріалу дослідження. Раціональне територіальне розміщення виробництва мінеральних вод як одне із важливих завдань є досить складним завданням. Лідером серед виробників у Львівській області є «Моршинський завод мінеральних вод «Оскар» та ЗАТ «Т.С.Б.», з торговою маркою «Трускавецька» і входить до четвірки найбільших виробників в Україні. Минулого року вона збільшила випуск мінеральної води на 10% -- до 2 млн. Компанія продає в області лише 15% своєї продукції, решта 85% реалізується за межами Львівщини. Офіційним засновником є кіпрська компанія Інтернешнл дистрибушн сістемс лімітед. Ще один крупний львівський виробник ТзОВ „Аква-Еко” (Трускавець) випускає мінеральну воду під ТМ „Трускавецька”, „Чистий ключ”, „Малютко” [5]. Як відомо, найважливіші результати конкурентної боротьби, які фіксують ступінь домінування підприємства на ринку, її можливості впливати на обсяг і структуру попиту і пропозиції, ціни і динаміку ринку в цілому відображає ринкова частка підприємства [2, с.19].

Для отримання детальних результатів потрібно проаналізувати обсяги реалізації газованих та негазованих упакованих вод, адже ця продукція має різну сезонну динаміку попиту, що спричинено її призначенням. Дані щодо продажу негазованих упакованих вод подані в табл. 1

Таблиця 1

Обсяги реалізації негазованих упакованих вод ВАТ «МЗМВ «Оскар» *

Обсяг реалізації, тис. грн..						
Роки	Січень	Лютий	Березень	Квітень	Травень	Червень
2013	1055,6	1066,1	1199,3	1285,6	1444,0	1777,3
2014	1324,2	1446,1	1598,9	1987,3	2561,2	2840,0
2015	2317,3	2344,7	2822,1	3315,0	3941,4	4315,8
	Липень	Серпень	Вересень	Жовтень	Листопад	Грудень
2013	1866,3	1955,0	1600,4	1432,2	1342,1	1254,4
2014	3520,7	3212,0	2799,5	2541,6	2241,6	2211,6
2015	4966,9	5274,2	4451,0	3984,0	3400,8	3197,1

* Джерело: дані відділу збуту ВАТ “МЗМВ “Оскар””

Із таблиці 1 досить добре видно сезонність продажу негазованої упакованої води. Пікові обсяги продажу припадають на літні місяці, а зимою попит найменший. Проте, варто зауважити, що зростання і спад продажів відбуваються поступово, а зміна обсягів є порівняно невеликою. Це пояснюється тим, що негазована вода використовується більше у повсякденному вжитку, тому вона менше піддається сезонним коливанням.

Для порівняння проаналізуємо частки ринку найбільших підприємств-виробників упакованих вод України за 2013-2015 роки (табл. 2).

Таблиця 2

Ринкові частки провідних підприємств на ринку упакованих вод України *, %

Назва підприємства	Частка ринку в літрах, %			Частка ринку в грошах, %		
	2010	2011	2012	2010	2011	2012
Моршинський завод мін. вод “Оскар”	12,7	13,3	11,3	16,2	16,8	14,6
“Coca-Cola”	6,6	7,7	9,2	10,7	10,9	12,5
Миргородський завод мінеральних вод	6,5	6,6	8,2	6,7	7,0	8,7
“Erlan”	6,6	7,0	6,6	5,2	5,9	5,4
“Оболонь”	5,5	5,1	5,2	5,5	5,0	5,1

“Росинка”	3,8	4,0	3,7	3,8	4,1	3,8
Царичанський завод мінеральних вод	3,6	3,3	2,6	2,8	2,8	2,3
“Malbi-Rainford”	1,7	1,9	2,6	1,5	1,6	2,1
Свалявський завод мінеральних вод	2,4	2,5	2,6	3,0	3,0	3,1
Березівський завод мінеральних вод	2,0	2,1	2,1	1,9	2,0	2,0

* На основі даних ACNielsen Ukraine ON`2015

Наведені дані свідчать про те, що лідером на ринку упакованих вод України є Моршинський завод мінеральних вод “Оскар”, якому належить найбільша частка ринку як за обсягом (11,3 %), так і у вартісному вираженні (14,6 %). Проте динаміка даного показника свідчить, що дане підприємство починає втрачати свою лідируючу позицію. Так, в 2015 році ним втрачено 2 % частки ринку в літрах та 2,2 % в грошах. Це викликано, насамперед, динамічним розвитком двох головних конкурентів – компанії “Coca-Cola”, яка за останні два роки наростила 1,5% частки ринку за обсягом та 1,8% у вартісному вираженні (займає відповідно 9,2% та 12,5 % ринку) і Миргородський завод мінеральних вод (Львівська область), що збільшив протягом 2012-2015 рр. свою частку ринку в літрах на 1,7% та в грошах – на 2 %. На даний час він займає третє місце з часткою ринку 8,2 % та 8,7 % відповідно і показує стрімку динаміку свого розвитку. Проте, варто зауважити, що розрив між часткою ринку Миргородський завод мінеральних вод та лідера ринку за обсягом становить 3,1 %, тоді як у вартісному вираженні, аж на 5,9 %.

Щодо решти виробників, то варто звернути увагу на компанію “Erlan”, яка ще в 2010-2011 рр. випереджала «Моршинський завод мінеральних вод «Оскар» за часткою ринку в літрах, пропонуючи споживачам дешеву продукцію. Але в 2012 році ситуація кардинально змінилась. Інші виробники протягом останніх трьох років практично не змінили своєї частки ринку, або погіршили власну конкурентну позицію. Серед них варто відзначити тільки компанію “Malbi-Rainford”, що збільшила протягом досліджуваного періоду свою частку ринку за обсягом більше ніж в півтора рази. Розглядаючи газований та негазований сегменти мінеральних вод спостерігаємо таку тенденцію (табл. 3).

Таблиця 3.

Ринкові частки основних торгових марок в газованому сегменті упакованих вод України за 2014-2015 рр. *, %

Найменування	Частка ринку в літрах, %		
	2013	2014	2015
Миргородська	8,9	9,1	9,2
ВопАqua	4,6	5,9	7,6
Оболонська	6,2	5,6	5,6
Біола Знаменівська	5,3	5,6	5,4
Моршинська	3,3	3,3	4,2
Софія Київська	4,1	4,4	4,2
Поляна Квасова	3,7	3,8	4,1
Трускавецька	3,2	3,5	3,3
Царичанська	4,0	3,7	3,0

* На основі даних ACNielsen Ukraine ON`2015

Як видно з таблиці 3, продукція ВАТ «Моршинський завод мінеральних вод «Оскар»

знаходиться аж на п'ятому місці з долею ринку 4,2 %. Проте, варто зауважити, що в 2014 дана марка мінеральної води знаходилась на передостанньому місці за часткою ринку, і за 2015 рік підприємству вдалось наростити 0,9 % цього показника. Серед лідерів ринку варто відзначити торгову марку води “BonAqua” від компанії «Coca-Cola», яка за останні роки показала найстрімкішу динаміку свого розвитку та наростила 3% долі ринку. Загалом, у 2015 році порівняно з 2014р., збільшити цей показник вдалось тільки торговим маркам “Миргородська”, “BonAqua”, “Моршинська” та “Поляна Квасова”.

Отже, в газованийому сегменті упакованих вод України продукція “Моршинська” займає недостатньо високі позиції, її ринкова частка більш як в два рази поступається лідеру.

Таблиця 4

Ринкові частки основних торгових марок в негазованому сегменті упакованих вод України за 2013-2015 рр. *, %

Найменування	Частка ринку в літрах (газований сегмент), %		
	2013	2014	2015
Моршинська	25,7	24,5	27,5
BonAqua	15,0	14,3	15,8
Старий Миргород	17,0	17,3	11,6
Біола Знаменівська	7,0	7,3	6,9
Bon Voisson	3,5	3,8	5,1
Ордана	5,5	3,7	2,4
Малятко	0,9	1,3	2,0
Оболонська	1,2	1,7	1,9

* На основі даних ACNielsen Ukraine ON`2015

Значно краща ситуація спостерігається в негазованому сегменті упакованих вод, де продукція ВАТ «Моршинський завод мінеральних вод «Оскар»» займає досить впевнену лідируючу позицію. Так, відставання від найближчого конкурента становить 11,7 %. Також варто додати, що частка ринку досліджуваного підприємства в 2015 році збільшилась порівняно з 2014 на 3 %. Темп нарощування даного показника в найближчого конкурента був вдвічі нижчим.

Третя за важливістю ТМ “Старий Миргород” втратила за останній рік аж 5,7% ринкової частки. Але як показав аналіз в негазованому сегменті упакованих вод України продукція досліджуваного підприємства є надзвичайно конкурентоздатною, оскільки позиціонується як природна, корисна столова вода, придатна для повсякденного вживання. Таку маркетингову політику слід підтримувати і в подальшому. Заходами по підвищенню обсягів продаж негазованої бутильованої води даного заводу є:

- розширення дистриб'юторської мережі,
- налагодження постійних зв'язків із клієнтами,
- покращення їх обслуговування,
- проведення заходів зі стимулювання збуту, а також спонсорство та PR-кампанії.

Висновки та пропозиції. Як підсумок, враховуючи вище наведене, можна сказати, що ВАТ «Моршинський завод мінеральних вод «Оскар»» повинен збільшувати свою комунікаційну активність в південно-східних районах України та в місті Києві, оскільки лідируючі позиції займають конкуренти з південно-східних регіонів, а продукція ВАТ «Моршинський завод мінеральних вод «Оскар»» займає досить впевнену позицію на Заході України.

Щодо асортименту продукції, то варто зауважити, що в Східному регіоні необхідно робити акцент на негазований сегмент, бутильовану воду великого об'єму, що призначена для

щоденного вживання та використання в побуті. Це пояснюється великою чисельністю населення даного регіону та відсутністю природних запасів чистої води, що змушує людей використовувати бутильовану воду. Південь – регіон, який значно збільшує обсяги споживання в теплі пори року, коли розпочинається курортний сезон. Водночас є всі підстави припускати, що вже в 2016р. ситуація кардинально поміняється. Справа в тому, що українські виробники води не повною мірою скористалися тими сприятливими кліматичними умовами, які подарувало їм літо 2015 року, коли через надзвичайно спекотної погоди у «високий сезон» мінеральної води замість стандартних трьох місяців тривав практично півроку.

У зв'язку з цим вже на початку літа багато компаній зіткнулися з нестандартною ситуацією, коли виробничі лінії не встигали випускати достатню кількість продукції для різкого збільшення попиту. При зростанні виробництва на 15-20% збільшення обсягів продажів у весняно-літній період склало більше 30%. Така ситуація вимагає значне зростання газованих мінеральних вод, що здатні втамувати спрагу. Отже, ВАТ «Моршинський завод мінеральних вод «Оскар» повинне враховувати ці особливості коли планує свої маркетингові заходи у майбутньому.

Список літератури:

1. Гаркавенко С.С. *Маркетинг: Підручник / С.С. Гаркавенко.* - Київ: Лібра, 2004.-712 с.
2. Котлер Ф.В. *Основи маркетинга: Пер. с англ.-2-е европ. изд.-М.; СПб.; К.: Изд. дом "Вильямс", 2000.- 944 с.*
3. *Статистичний щорічник України за 2014р. – К.,2014.- 631с.*
4. *Журнал «Продукти і торгівля» №5, 2010 р.*

УДК 330:334

Р.В.Пинда,

*кандидат економічних наук, доцент
Львівського університету бізнесу та права,
м. Львів, Україна*

РЕГІОНАЛЬНІ БУДІВЕЛЬНІ КЛАСТЕРИ В УКРАЇНІ: ПРОГРАМИ РОЗВИТКУ

Розвиток будівництва в регіонах України стримують недосконалість інституційного середовища галузі, надмірність державного контролю, недосконалість та прогалини у вітчизняному законодавстві, недостатність державної підтримки. Галузь вимагає створення ефективної системи взаємовідносин. Основним напрямом становлення будівельної галузі в регіонах України є кластеризація.

В статті запропоновано напрями створення управлінських і маркетингових програм реалізації стратегічних завдань формування і розвитку регіональних будівельних кластерів.

Ключові слова: *будівельна галузь, інституційне середовище, програми розвитку, комплекс маркетингу, регіональні будівельні кластери.*

Operation and development of construction in the regions of Ukraine hinder imperfect institutional environment sector, redundancy state control imperfections and gaps in national legislation, lack of government support. Industry requires an effective system of relations. The main direction of the formation of the construction industry in the regions of Ukraine is clustering.

The paper proposed the creation of areas of management and marketing programs implementing the strategic objectives of the formation and development of regional cluster building.

Keywords: *construction industry, an institutional, development program, marketing environment, marketing mix, regional building clusters, strategic objectives.*

Функционирование и развитие строительства в регионах Украины сдерживают несовершенство институциональной среды области, избыточность государственного контроля, несовершенство и пробелы в отечественном законодательстве, недостаточность государственной поддержки. Отрасль требует создания эффективной системы взаимоотношений. Основным направлением становления строительной отрасли в регионах Украины есть кластеризация.

В статье предложены направления создания управленческих и маркетинговых программ реализации стратегических задач формирования и развития региональных строительных кластеров .

Ключевые слова: *строительная отрасль, институциональная среда, программы, маркетинговая среда, комплекс маркетинга, региональные строительные кластеры, стратегические задачи.*

Постановка проблеми. Стратегічні орієнтири та послідовність реалізації політики створення і розвитку регіональних будівельних кластерів, їх дієвість та швидкість отримання бажаних результатів залежать від упровадження поточних управлінських і маркетингових програм. Зокрема, доцільність управлінських програм полягає у ідентифікації послідовності заходів з організації та належного управління створенням і розвитком локальних інтегрованих будівельних систем, маркетингових – у їх популяризації, поширенні досвіду на інші сфери та види економічної діяльності, в просторовому аспекті, максимальній реалізації ринкового потенціалу.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Проблемою виникнення та розвитку кластерних об'єднань займалися відомі науковці, як зарубіжні М. Портер, М. Енрайт, С. Розенфельд, Д. Якобс, Е.Леммер, Ж. Мингалева, П. Самуельсон, так і вітчизняні В. Базилевич, Т.Васильців, М. Войнаренко, Ю.Пинда, С. Соколенко, О.Шевчук, С. Мочерний, В. Федоренко, А. Мельник та інші, які зробили вагомий внесок у розвиток теорії та практики кластеризації економіки.

Свідчить про постійну увагу до проблематики здійснення державної політики та управлінських програм багатьох дослідників, серед яких: О.Беляєв, В.Василенко, В.Геєць, Г.Іванов, Л.О. Лігоненко, С.Ю. Медведєв, Н.Б. Паліга, П.Рогожин, Е.Уткін, О.Чернявський та інші, що переконує у актуальності досліджень у даному напрямку, проте на сьогодні актуальним залишається регіональний аспект політики формування та розвитку будівельних кластерів, що потребує детальнішого вивчення.

Метою статті визначено узагальнення наслідків неефективного регулювання сфери будівництва в Україні та науково-теоретичне обґрунтування концептуальних підходів до формування управлінських і маркетингових програм створення і розвитку регіональних будівельних кластерів.

Викладення основного матеріалу дослідження

Управлінські та маркетингові програми розвитку локальних інтегрованих будівельних систем потрібно впроваджувати в межах сучасної державної та регіональної кластерної політики як системної сукупності заходів нормативно-правового, інвестиційного, фінансово-бюджетного, інформаційного характеру центральних і місцевих органів влади з створення та підтримки розвитку кластерів різних організаційно-правових форм, спеціалізації, територіальної прив'язки. Як вже зазначалося, головною метою цього напрямку державної політики є зростання конкурентоспроможності та інноваційного потенціалу підприємств та регіональних економічних комплексів через стимулювання і розвиток регіональних галузевих, зокрема будівельних, кластерів.

Повноцінність розробки і реалізації управлінських програм потребує врахування базових функцій управління, а саме – аналізу, планування, організації, інформування, мотивації та контролю. Щодо аналізу, то перед початком реалізації державної та регіональної кластерної політики у будівельній сфері доцільно провести комплексний аналіз з метою формування необхідної аналітичної бази для подальшого втілення заходів з інформаційної підтримки, формування сприятливих умов та забезпечення її ефективності.

В межах функції аналізу важливо здійснити системне і комплексне дослідження передумов створення регіональних будівельних кластерів, виявлення перешкод та можливостей розвитку окремих кластерів чи їх груп, пошуку спеціалізованих освітніх та фахових програм з проблем розробки і реалізації кластерної політики у будівельній сфері, виявлення можливостей проведення комунікативних заходів та надання інформаційно-консалтингового супроводу, формування баз даних кластерних ініціатив на регіональному рівні.

Функція планування як напрям управлінських програм формування регіональних будівельних кластерів стосується ідентифікації мети, цілей, завдань та інструментів реалізації регіональної будівельної кластерної політики. Якщо її мета зрозуміла – стимулювання та підтримка створення і розвитку регіональних будівельних кластерів, – то цілями визначимо: формування загальної стратегії (з визначенням мотивів, цілей, завдань та напрямів політики розвитку кластерів); надання інформаційно-аналітичної підтримки реалізації кластерної політики у будівельній сфері; використання інструментів та засобів економічної політики стимулювання розвитку будівельних кластерів; грантова підтримка комплексних ініціатив з розвитку будівельних кластерів та регіональному та місцевому рівнях; сприяння посилення міжрегіональної співпраці у будівельній сфері.

Зауважимо, що плануючи регіональну політику розвитку будівельних кластерів, важливо приділити значну увагу таким її напрямам, як (1) їх організаційно-правова побудова; (2) розвиток інфраструктури; (3) підтримка послуг кластеру на внутрірегіональному та зовнішніх ринках; (4) розвиток інноваційного потенціалу кластерів та їх учасників; (5) нагромадження і ефективне використання інтелектуально-кадрового потенціалу; (6) підтримка бізнес-ініціатив суб'єктів кластеру.

Якщо про пріоритети розвитку організаційно-правової побудови регіональних будівельних кластерів йшлося вище, то головними напрямками створення їх підтримуючої інфраструктури є фінансування проектів з розвитку транспортних та інженерних мереж, зв'язку та комунікацій. Підтримка послуг кластерних утворень на ринках може передбачати діяльність влади з їх сертифікації за міжнародними взірцями, сприяння у проведенні маркетингових досліджень, організаційну підтримку участі у вітчизняних та міжнародних виставкових заходах.

Організаційний розвиток регіональних будівельних кластерів передбачає також визначення територіального розміщення всіх учасників кластерної системи, механізмів гарантування стійкості стратегічних господарських зв'язків у межах кластерного утворення, включно з міжсекторальними, міжвидовими та міжрегіональними учасниками, напрямів довгострокової координації взаємодії учасників у межах програм розвитку будівельного комплексу, інших державних та регіональних стратегій і програм розвитку, інвестиційних проектів та інноваційних процесів, організаційних форм корпоративних систем управління, контролю бізнес-процесів, колективного господарського моніторингу. Для цього в сучасних умовах економічного розвитку регіонів України на базі будівельних кластерів має досягатися консенсус стимулювання розвитку кластерів між представниками бізнесу та регіональної і місцевої влади.

Важливою є й інформаційна функція, покликана забезпечувати як керівництво та учасників кластера, так і органи влади та громадськість інформацією. Для цього при наглядових (спостережних) радах або безпосередньо при базових організаціях кластеру можуть створюватися сектори інформаційно-стратегічного планування з завданнями інформаційного забезпечення діяльності регіональних будівельних кластерів, включно із створенням інтернет-ресурсів, баз даних з напрямів діяльності учасників, проведення моніторингу і розробки рекомендацій з підвищення ефективності господарювання і збільшення їх обсягів, вивчення думок провідних експертів у сфері діяльності кластерів.

Якщо органами державного управління планується змінити існуючий стан справ у певній сфері, їм потрібно реалізувати заходи, які або примусять, або підвищать мотивацію суб'єктів господарювання до необхідних дій. Оскільки інтеграційна діяльність є добровільною, представникам влади важливо сформулювати мотиви і стимули для потенційних учасників кластерних утворень. На нашу думку, належна мотивація має бути створеною й для суб'єктів, що забезпечуватимуть управління та координацію формування і розвитку локальних

інтегрованих систем будівництва.

Передусім йдеться про інституції, які могли б виконувати такі завдання:

(1) допомога потенційним та діючим учасникам кластеру у визначенні та максимально ефективному використанні стратегічних можливостей; (2) розробка інституціональних та мережових механізмів побудови співпраці між головними суб'єктами кластеру; (3) підвищення якості обміну інформацією між дослідними та проектно-кошторисними і будівельними підприємствами, а також сприяння в комерціалізації нових розробок; (4) залучення інвестицій та фінансування менш привабливих з комерційної точки зору робіт в межах кластеру, у т. ч. з управління; (5) розвиток кластерної інфраструктури; (6) формування та реалізація навчальних програм; (7) підтримка і стимулювання розвитку нових ініціатив.

Мотиваційна функція місцевої влади може проявлятися й у організації навчальних програм, оновленні всіх елементів інфраструктурного забезпечення діяльності кластерів, наданні корпоративних переваг для суб'єктів середнього та великого бізнесу щодо розширення їх можливостей на місцевому, регіональному, національному та міжнародному ринках; покращенні можливостей функціонування стратегічних об'єднань і мереж; поширенні знань та передового досвіду; систематичному навчанні та підвищенні кваліфікації персоналу, ін.

Серед управлінських програм функціонування і розвитку регіональних будівельних кластерів важливе значення відводиться функції контролю. Власне його недостатність вважаємо однією з основних причин невисокої ефективності більшості державних та регіональних програм, що реалізуються на сьогодні в нашій державі. Функція контролю має передбачати постійне спостереження за виконанням чи невиконанням поставлених завдань і планових показників у їх межах. Натомість в нашій державі спостерігаємо практику, коли в преамбулі програм розвитку будівельної галузі вказуються планові значення показників, а після їх реалізації ніхто не несе відповідальності за невиконання плану. Більше того, в багатьох випадках фактичні та планові значення показників навіть не звіряються, а при розробці нових програм не аналізуються причини невиконання попередніх і планування нових значень показників здійснюється без належного наукового обґрунтування.

При реалізації регіональної політики розвитку будівельних кластерів потрібно відійти від цієї практики та істотно підсилити функцію контролю. Це потребує запровадження постійно діючого моніторингу результатів політики в аналізованій сфері. Вважаємо, що цільові індикатори та показники можуть формуватися за такими групами:

1) обсяги діяльності з розбудови кластерів (кількість сформованих та діючих координаційних рад кластерів, площадок інвестиційно-інноваційного співробітництва, базових (координуючих) організацій; кількість суб'єктів – учасників кластерних утворень; обсяги діяльності (проектно-виробнича потужність та рівень її використання, виробнича програма, дохід, витрати тощо) регіональних будівельних кластерів; показники фінансово-економічної ефективності функціонування кластерів; рівень капіталізації кластерів, їх учасників та будівельного комплексу регіону);

2) рівень конкурентоспроможності локальних інтегрованих будівельних систем (кількість будівельних проектів, що реалізуються, обсяги їх фінансування та частка фінансування зовнішніх (у інших регіонах та ринках) проектів; обсяги залучених інвестицій та ефективність реалізації інвестиційних проектів; ринкова частка регіональних будівельних кластерів; якість та конкурентоспроможність їх послуг; кількість та частка збиткових чи неефективно функціонуючих учасників кластерів);

3) ефективність інноваційної діяльності (обсяг виконаних на базі інноваційної інфраструктури робіт та наданих послуг; кількість результатів інтелектуальної творчої діяльності; кількість нових робочих місць з інноваційним характером діяльності, створених учасниками кластерів; кількість підготовлених кадрів чи працівників, що пройшли підвищення кваліфікації, інноваційно-орієнтованих працівників);

4) енергоощадність та витратомісткість (загальні та питомі показники споживання енергоресурсів; кошторис витрат та калькуляція собівартості будівельних робіт і послуг; рівень змінних та умовно-постійних витрат; показники доходу та ресурсовіддачі);

5) рівень розвитку та ефективності використання інтелектуально-кадрового потенціалу

(структурні характеристики рівня освіти, кваліфікації та фахової підготовленості персоналу; рівень інтелектуальної активності працівників учасників кластерів; кількість отриманих охоронних документів на об'єкти права інтелектуальної власності та сума і частка нематеріальних активів у структурі балансу кластерів; продуктивність та ефективність праці; показники рівня оплати праці та руху персоналу кластерних утворень);

б) розвиток інфраструктури регіональних будівельних кластерів (показники кількості агенцій нерухомості, девелоперських структур, проектно-конструкторських бюро, науково-дослідних та навчальних організацій, підприємств консалтингу, фінансово-кредитних установ та інвестиційних фондів, виробників та постачальників обладнання і ресурсів, будівельних матеріалів, маркетингових та інших ринкових інституцій, з якими співпрацюють учасники кластеру, а також обсяги інформаційної та фінансової співпраці).

Головним завданням розробки і реалізації маркетингових програм розвитку регіональних будівельних кластерів вважаємо створення сприятливого для цього ринкового середовища за для заохочення усіх суб'єктів, причетних до формування і розвитку в регіонах нашої держави кластерних утворень. Йдеться про будівельні підприємства усіх форм власності, розмірів та спеціалізації, профільні органи державного управління, споживачів послуг.

Для впровадження маркетингових інструментів потрібно усвідомлювати складові середовища функціонування локальних інтегрованих систем (рис.1), працювати над їх удосконаленням, а також реалізувати складові маркетингового комплексу, адаптовані до сфери функціонування регіональних будівельних комплексів. Зокрема, вважаємо, що комплекс маркетингу, на який потрібно спрямовувати зусилля при реалізації маркетингових програм складається з таких чотирьох структурних елементів: економічний ефект для громади, підприємств та регіональних економік; створення суб'єктів – пілотних регіональних будівельних кластерів; формування ринку регіональних будівельних кластерів; забезпечення розвитку регіональних економік на кластерних інноваційних та інтегрованих засадах (рис.2).

Ефект, що буде забезпечений від створення і функціонування регіональних будівельних кластерів виступає ціною того «продукту», який буде одержаний від ефективної державної політики в аналізованій сфері.

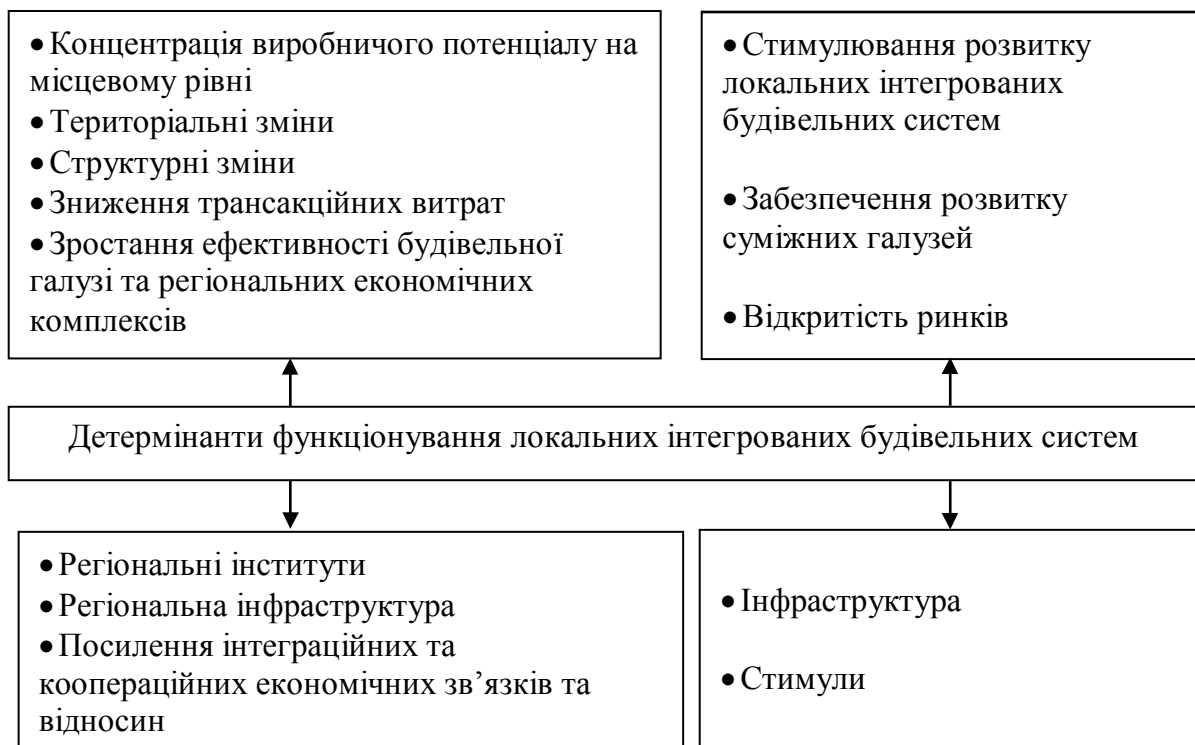

Рис. 1. Маркетингове середовище функціонування локальних інтегрованих будівельних систем (розроблено автором)

Причому перевагою того результату, що буде отримано, є ефект синергії – вигода для

громади, підприємств – учасників локальних інтегрованих систем, а також регіональних і місцевих економічних комплексів.

Продуктом, що буде запроєктований, створений та процес виведення якого і успішне та довгострокове конкурування на ринку, є безпосередньо регіональні будівельні кластери. Відтак, цей напрям також має знайти своє належне місце у маркетингових програмах їх розвитку та передбачати формування сприятливого маркетингового середовища для діяльності учасників регіональних кластерних ініціатив у будівельній сфері. Важливо, щоб були розроблені та імplementовані інструменти з формування і довгострокової підтримки особливої творчої атмосфери конкуренції та партнерства між учасниками кластерів, розвитку креативності в їх діяльності навіть в умовах, коли зовнішніх стимулів у них до цього не виникає.

Зауважимо, що реалізація маркетингових програм поширення регіональних будівельних кластерів може бути узгодженою з комплексними маркетинговими програмами розвитку територій. Таким чином буде забезпечено не лише створення мережі локальних інтегрованих будівельних систем, але й удосконалення системи стратегічного управління регіональним та місцевим розвитком, що забезпечує зростання комплексності і збалансованості розвитку регіонів та розміщення їх продуктивних сил.

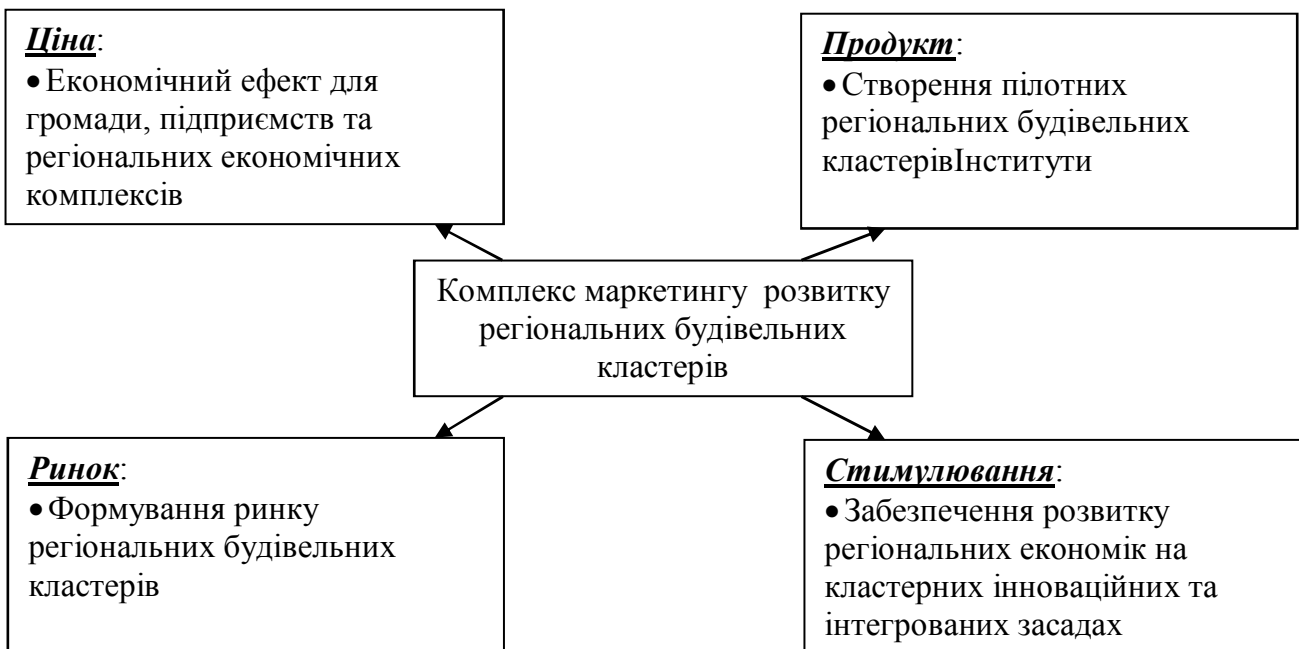

Рис. 2. Елементи комплексу маркетингу розвитку регіональних будівельних кластерів (розроблено автором)

Відтак, досить перспективним може стати узгодження програм формування ринку регіональних будівельних кластерів та реалізації концепцій маркетингових регіональних карт. Ринок регіональних будівельних кластерів – це місце узгодження інтересів його суб'єктів – представників попиту (представників влади, громади і підприємництва на той позитивний ефект, що очікується отримати) та пропозиції (з боку економічного та маркетингового потенціалу потенційних учасників будівельних кластерів).

Не менш важлива роль у комплексі маркетингу в процесі формування і розвитку регіональних будівельних комплексів має відводитися такому елементу, як «стимулювання», що в традиційних маркетингових концепціях відповідає за доведення продукту до кінцевого споживача. В даному аспекті стимулювання характеризується вирішенням завдань розвитку регіональних економік, причому на кластерних, інноваційних та інтегрованих засадах.

Висновки. Вважаємо, що побудова регіональних програм розвитку локальних

інтегрованих систем у будівельній сфері за функціями управління та елементами комплексу маркетингу дозволить організувати процес, основними складовими якого є аналіз, планування, реалізація планів та контроль за здійсненням заходів, спрямованих на встановлення, зміцнення і підтримання взаємовигідних обмінів з цільовими ринками для досягнення цілей суб'єктів системи регіональних будівельних кластерів, а, відтак, – забезпечить їх належну динамічність та високу дієвість.

Список використаних джерел:

1. Асаул А. Н. Закономерности и тенденции развития современного предпринимательства: Кластеры – сетевые территориальне. – Интернет-ресурс Адміністративно-управлінського порталу.- Режим доступу: <http://www.aup.ru/books/m76/>.
2. Васильців Т. Г. Удосконалення дозвільної системи діяльності малих і середніх підприємств / Т. Г. Васильців, В. І. Волошин//Електронний ресурс.- Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua>.
3. Войнаренко М.П. Особливості регіональної політики функціонування будівельних кластерів в Україні/В.П.Войнаренко//Електронний ресурс.- Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/ekpr/2012_68/statti/8.pdf
4. Державна регіональна політика України : Монографія / за ред. З. С. Варналія. – К.: НІСД, 2007. – 768 с.
5. Пинда Ю. В. Організаційно-економічне забезпечення конкурентоспроможності будівельного комплексу регіону : автореф. дис. на здоб. наук. ст. к.е.н.: 08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка / Ю. В. Пинда / Ін-т регіональних досліджень НАН України. – Львів, 2009. – С. 13.
6. Портер М. Конкуренція / М. Портер. – К : Вільямс, 2001.
Porter Michael E. Clusters and the New Economics of Competition / Michael E. Porter // Harvard Business Review. – 1998. – November-December.

УДК 65.01

Є.К. Пирожак

кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів, банківської справи і страхування,
Львівський університет бізнесу та права

Р. М. Скриньковський

кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки підприємств та інформаційних технологій,
Львівський університет бізнесу та права

ЕФЕКТИВНІСТЬ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ ПІДПРИЄМСТВА

У статті розглядаються питання управління персоналом промислових підприємств, проблеми ефективного управління людськими ресурсами в організаціях, виходячи з тенденцій світового менеджменту та конкретного досвіду. Визначені критерії ефективності системи управління персоналом та приведена характеристика факторів, що її обумовлюють.

Ключові слова: менеджмент, управління, персонал підприємства, ефективність системи управління персоналом.

В статье рассматриваются вопросы управления персоналом промышленных предприятий, проблемы эффективного управления человеческими ресурсами в организациях, исходя из тенденций мирового менеджмента и конкретного опыта. Определены критерии эффективности системы управления персоналом и приведена характеристика факторов, которые ее обуславливают.

Ключевые слова: *менеджмент, управление, персонал предприятия, эффективность системы управления персоналом.*

The article deals with the management staff of industrial enterprises, the problem of effective human resources management in organizations based on global trends and specific management experience. The criteria of effectiveness of the personnel management system and shows the characteristics of the factors that cause it.

Key words: *management, management personnel of the company, efficiency of personnel management system.*

Вступ. Управління персоналом, як специфічна функція управлінської діяльності, визначає головним об'єктом людину, працівника, який входить у певні соціальні групи. Сучасні концепції управлінської діяльності базуються, з одного боку, на принципах і методах адміністративного управління, а з іншого боку – на концепції всебічного розвитку особистості і теорії людських відносин.

Ефективність функціонування будь-якої системи управління організацією визначається її внеском у досягнення організаційних цілей.

Управління персоналом є ефективним, у випадку успішного використання співробітниками організації свого потенціалу та реалізації поставлених перед нею цілей.

З метою забезпечення необхідної відповідності організації можуть використовувати такі прийоми і методи:

- проведення періодичних ревізій існуючих систем управління персоналом з точки зору їх відповідності цілям організації;

- залучення співробітників служби управління людськими ресурсами до розробки і перегляду стратегічних короткострокових планів організації;

- забезпечення постійної участі вищого керівництва організації в розробці й перегляді систем управління персоналом.

Актуальність теми. Реальна ефективність системи управління персоналом може бути визначена тільки шляхом зіставлення ступеня реалізації цілей з витраченими на це засобами. Цей показник трансформується в безліч інших на більш низьких рівнях, що показують ефективність управління персоналом підрозділу, або окремих систем, або підсистем управління персоналом – підбору, навчання і т.д., які дозволяють оцінювати їх роботу за результатами роботи організації (ступеня досягнення організаційних цілей).

Функціонування системи менеджменту на підприємстві залежить від ряду факторів, тому необхідно завжди враховувати їх вплив. Такими факторами можуть бути споживачі продукції компанії, її конкуренти, постачальники матеріалів, джерела отримання трудових і фінансових ресурсів. Від цих факторів система управління персоналом залежить безпосередньо. Існує також і непрямий вплив з боку зовнішнього середовища підприємства. Це може бути соціальна та політична ситуація, а також стан економіки в країні.

До 60-х рр. в розвинутих країнах в питаннях управління персоналом орієнтувалися лише на поточні потреби організації, що передбачало можливість отримання підприємцем необхідного йому кількості працівників.

У 70-80-ті рр. в практиці управління став застосовуватися систематичний аналіз перспективних потреб організацій і фірм в окремих категоріях персоналу. Сьогодні все більше число компаній виділяють як самостійний вид діяльності кадрових служб кадрове управління і планування людських ресурсів.

В кінці ХХ ст. з розвитком соціальних і гуманітарних аспектів в менеджменті сформувалася система управління людиною, де люди представляють головний ресурс і соціальну цінність організації.

Відбулися зміни, пов'язані з необоротністю економічних реформ і рухом до здорової конкуренції, змусили організації приділити увагу аспектам управління кадровою політикою, що базується на науково обгрунтованому плануванні.

Актуальність і практична значущість проблеми управління персоналом привернули

увагу великої кількості дослідників як в нашій країні, так і за кордоном. Серед авторів, що розглядають цю проблематику, можна виділити І. Ансоффа, М. Армстронга, Г. Мінцберга, М. Портера, Ф. Тейлора, Г. Емерсона, Дж. Дугласа, Д. Ханта, а також С. Баркової, Г. Дмитренка, К. Киллена, Р. Кричевського, С. Шекшні та ін. В роботах цих авторів досить глибоко розроблені проблеми управління персоналом, побудови системи управління персоналом, розробки методичних підходів до вдосконалення системи управління персоналом, оцінки ефективності використання персоналу та ін. Разом з тим недостатньо розробленою проблемою є оцінка впливу управління персоналом на ефективність діяльності промислових підприємств.

Постановка проблеми. Сьогодні, на жаль, немає єдиного підходу до виміру ефективності управління персоналом. Складність полягає в тому, що процес трудової діяльності персоналу і управління в тому числі, тісно пов'язані з виробничим процесом і його кінцевими результатами, соціальною діяльністю суспільства, економічним розвитком організації.

Метою статті є дослідження ефективності управління персоналом сучасної організації та характеристика факторів, що її обумовлюють.

Виклад основного матеріалу дослідження. Основною рушійною силою будь-якої організації є працюючі в ній люди, якими необхідно управляти. Система управління персоналом дуже різнобічна і багатогранна. Вона включає в себе всі аспекти взаємодії працівників з організацією.

У даній роботі розглядається проблема ефективного управління людськими ресурсами в організаціях, виходячи з тенденцій світового менеджменту та конкретного досвіду.

Управління персоналом організації є цілеспрямованою діяльністю керівного складу організації, керівників і фахівців підрозділів системи управління персоналом. Вона включає в себе розробку концепції і стратегії кадрової політики, принципів і методів управління персоналом.

Управління персоналом передбачає інформаційне, технічне, нормативно-методичне, правове та діловодного забезпечення системи управління персоналом. Керівники і працівники підрозділів системи управління персоналом вирішують питання оцінки результативності праці керівників та спеціалістів управління, оцінки діяльності підрозділів системи управління організації, оцінки економічної і соціальної ефективності вдосконалення управління персоналом.

Ефективність системи управління персоналом організації – це система показників, що відображають співвідношення витрат і результатів, стосовно до інтересів його учасників. Вона виражається в досягненні максимального ефекту при мінімальних витратах трудових ресурсів і вимірюється як відношення результату до витрат живої праці у всіх сферах діяльності організації.

Ефективна діяльність організації вимагає вироблення напрямку її розвитку. Саме тому працівники відділу управління персоналом повинні вміти сформулювати поставлені цілі організації і знайти способи їх досягнення і реалізації на кожному етапі, що вимагає від них знання принципів планування і прийняття рішень, вирішення конфліктів і т.д.

Управління будь-якою організацією як соціальним об'єктом різного масштабу і профілю діяльності умовно поділяється на два види: управління діяльністю організації з урахуванням її взаємодії із зовнішнім середовищем і управління персоналом, які працюють в організації.

Зрозуміло, що в міру дії першого виду управління організацією на етапі стабілізації економіки проблема управління персоналом буде ставати все більш вагомішою. Це визначається тим, що в кінцевому підсумку конкурентоспроможність продукції, її вартість та якість вирішує високопродуктивна кваліфікована та високо вмотивована праця працівників усіх категорій. Слід зазначити, що організувати таку працю є надзвичайно важкий процес. Тому, в рамках стратегічного менеджменту необхідно вже в найближчому майбутньому кардинальним чином вирішити цю проблему. Але для реалізації цього необхідно віднайти такий інструмент, який дозволить б з'єднати воедино цілі і результати, і на практиці реалізувати потужну цілезорієнтовану мотивацію активної праці персоналу - як керівників, так і рядових

співробітників.

Таким інструментом є оцінка трудової діяльності, яка могла б стати основною ланкою в управлінні персоналом. На жаль, всі розроблені і застосовані за радянських часів системи оцінки (починаючи з Саратовської системи бездефективного праці, Львівської системи і закінчуючи КТУ, КТВ і ін.) не набули значного поширення і не дали передбачуваного ефекту.

Отже, наріжним каменем формування механізму управління організацією через управління персоналом організації є розробка оцінки праці всіх без винятку категорій працівників.

Тому, ефективність управління персоналом підприємства повинна реалізовуватись через систему регулярної оцінки ефективності виконання кожним співробітником своїх посадових функцій. Така система могла б підвищити ефективність управління персоналом організації шляхом:

- позитивного впливу на мотивацію співробітників;
- планування професійного навчання;
- планування професійного розвитку та кар'єри;
- прийняття рішень про винагороду, просування, кар'єрний ріст.

Проведення регулярної і систематичної оцінки співробітників надасть змогу керівництву підприємства приймати обґрунтовані рішення про підвищення зарплати, підвищення на посаді або звільнення.

Розглянуті вище переваги, які одержить підприємство в результаті використання системи оцінки персоналу, зможуть бути реалізовані найбільш повно у випадку об'єктивності оцінки, відкритості її критеріїв, дотриманні суворої конфіденційності результатів, активної участі співробітників.

В результаті проведених заходів можна досягти:

- універсальності системи оцінки. Відділ персоналу повинен розробити єдину систему оцінки для всієї організації і забезпечити однакове розуміння і застосування її у всіх підрозділах;

- встановлення стандартів і норм оцінки. Підприємство повинно визначити критерії визначення успіху роботи, тобто виділити критичні фактори. Для цього слід використати метод аналізу робочих місць, який полягає в ретельному дослідженні виконуваних функцій певної посади працівника і виділення з їх числа найбільш важливих з точки зору досягнення поставлених перед ним цілей;

- вибору методів оцінки. Для ефективно оцінки роботи необхідно розробити легкі у використанні, надійні та об'єктивні критичні фактори оцінки. Можуть бути використані як кількісні показники (час, продуктивність, витрати і т.п.), так і якісні характеристики, що даються здійснюють оцінку людиною – “добре”, “погано”, “вище середнього” і т.п.

Створити систему оцінки, однаково збалансовану з точки зору точності, об'єктивності, простоти і зрозумілості дуже складно, тому на сьогоднішній день існує кілька систем оцінки персоналу, кожна з яких має свої переваги і недоліки, проте найбільш поширеною є, безумовно, система періодичної атестації персоналу.

Висновки. Будь-якому підприємству потрібна система оцінки роботи працівників, яка дала б можливість оцінювати його діяльність за рівнем досягнення цілей організації. Реальна ефективність системи управління персоналом може бути визначена тільки шляхом порівняння ступеня реалізації цілей з витраченими на це засобами.

В умовах формування нових механізмів господарювання, орієнтованих на ринкову економіку, перед промисловими підприємствами постає необхідність працювати по-новому, за законами і вимогами ринку, опановуючи при цьому нові типи економічної поведінки і пристосовуючи всі сторони виробничої діяльності до мінливої ситуації. У зв'язку з цим, зростає внесок кожного працівника в кінцеві результати діяльності підприємства.

Тому управління персоналом в сучасних умовах є одним з найважливіших напрямів діяльності організації і є основним критерієм її економічного успіху. Таким чином, ключовою складовою бізнесу є управління персоналом, технології управління персоналом, що відповідають сучасним вимогам економіки. Управління персоналом слід розглядати як

планомірний, системний вплив управлінського персоналу на процеси формування, розподілу, перерозподілу людських ресурсів за допомогою взаємопов'язаних організаційно-економічних та соціальних заходів, спрямованих на ефективне їх використання.

Література

1. Баркова С.А. *Управление персоналом: [учеб. пособие для студ. всех спец.] / С.А. Баркова.* – Новосибирск: СибУПК, 2001. – 87 с.
 2. *Економіка знань: виклики глобалізації та Україна / під. заг. ред. А.П. Гальчинського, С.В. Львовичкіна, В.П. Семиноженка; Національний інститут стратегічних досліджень.* – Київ, 2004. – 261 с.
 3. Кузьмін О.Є. *Сучасний менеджмент / О.Є. Менеджмент.* – Львів: “Центр Європи”, 1995. – 176 с.
 4. *Менеджмент, маркетинг и экономика образования: учебное пособие / под. ред. А.П. Егоршина.* – Н. Новгород : НИМБ, 2001. – 624 с.
 5. Мурашко М. І. *Менеджмент персоналу: навчально-практичний посібник / М.І. Мурашко.* – К. : Знання; КОО, 2002. – 311 с.
 6. Шекшня С.В. *Управление человеческими ресурсами в России и СНГ: сегодня и завтра / С.В. Шекшня // Управление персоналом.* – 1998. – № 6. – С. 18-24.
- УДК 005.95:331.5:637.1

В. Я. Гуменюк

*доктор економічних наук, професор,
ПВНЗ “Львівський університет бізнесу та права”,
професор кафедри економіки підприємств та
інформаційних технологій*

ІННОВАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНИХ ПІДПРИЄМСТВ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

У статті визначено кількісні та якісні чинники впливу на інноваційний потенціал розвитку туристичних підприємств. Охарактеризовано динаміку інноваційного потенціалу в організаційному та кадровому вимірі та обсягу виконаних наукових та науково-технічних робіт. Проаналізовано питому вагу обсягу виконаних наукових і науково-технічних робіт у ВВП та питому вагу підприємств, що займалися інноваціями.

Ключові слова: *сфера туризму, туристичне підприємство, інноваційна діяльність, управління підприємством, конкуренція.*

В статье определенно количественные и качественные факторы влияния на инновационный потенциал развития туристических предприятий. Охарактеризована динамика инновационного потенциала в организационном и кадровом измерении и объема выполненных научных и научно-технических работ. Проанализирован удельный вес объема выполненных научных и научно-технических работ в ВВП и удельный вес предприятий, которые занимались инновациями.

Ключевые слова: *сфера туризма, туристическое предприятие, инновационная деятельность, управление предприятием, конкуренция.*

In the article certainly quantitative and high-quality factors of influence on innovative potential of development of tourist enterprises. The dynamics of innovative potential in the organizational and skilled measuring and volume of the executed advanced and scientific and technical studies is described. Specific gravity of volume of the executed advanced and scientific and technical studies is analysed in GDP and specific gravity of enterprises which was engaged

in innovations.

Keywords: *sphere of tourism, tourist enterprise, innovative activity, management, competition, an enterprise.*

Постановка проблеми. Сфера туризму є джерелом динамічного розвитку національної економіки, виконує важливі функції генерування ВВП, створення робочих місць, забезпечення притоку іноземної валюти, підвищення якості життя населення, реалізації природного, культурно-історичного та рекреаційного потенціалу держави. Недосконалість державної економічної політики у сфері туризму, зтяжні суспільно-політичні та соціально-економічні кризи з кумулятивним ефектом, практична відсутність державної підтримки туристичних підприємств в умовах асоціації з Європейським союзом ставить під сумнів можливість вітчизняних туристичних підприємств повноцінно конкурувати з іноземними, присутність яких в Україні посилюватиметься з ходом прискорення процесів європейської інтеграції. Єдиним дієвим засобом зміцнення конкурентоспроможності у довготривалій перспективі для підприємств туристичної сфери України є посилення інноваційної діяльності, зокрема розробка та впровадження інноваційних туристичних продуктів і послуг, вдосконалення систем управління та взаємодії з клієнтами, конкурентами, контрагентами, органами державної влади та місцевого самоврядування.

Стан дослідження проблеми. Проблематику конкурентоспроможності, конкуренції між туристичними підприємствами у сучасних умовах досліджували Гаврилюк С.П., Градінарова О.О., Келлер П., Кудла Н.Є., Луцька Т.В., Момонт Т.В., Нохріна Л.А., Сидоренко І.О., Шульгіна Л.М., Янковська Л.А. та ін. Попри значний науковий доробок у цій сфері, недослідженими залишаються багато питань, пов'язаних із функціонуванням туристичних підприємств та формуванням інноваційного потенціалу їх розвитку.

Метою статті є дослідження інноваційного потенціалу розвитку туристичних підприємств Львівської області.

Виклад основного матеріалу. Інноваційний потенціал розвитку туристичних підприємств залежить від низки важливих чинників кількісного та якісного характеру, серед яких:

- рівень туристично-рекреаційного потенціалу регіону (географічне розташування, наявність та використання туристично-рекреаційних ресурсів, розвиненість туристичної інфраструктури);
- конкурентна ситуація на ринку – кількість підприємств-конкурентів, їх конкурентна стратегія, наявність туристичних кластерів та інших форм співпраці;
- загальний рівень техніко-технологічного розвитку, підтримка інноваційної діяльності з боку держав;
- наявність та якість наукового та кадрового потенціалу для використання існуючого техніко-технологічного потенціалу;
- особливості інноваційної політики підприємства (інноваційна стратегія, наявність необхідних кадрів, рівень спротиву інноваціям всередині колективу, мотивація до інноваційної діяльності, наявність фінансування розробки інноваційних туристичних послуг та продуктів);
- структура туристичного продукту, участь у його формуванні підприємств різних споріднених галузей (транспортні, готельно-ресторанні, розважальні та ін.);
- фінансова стійкість та рівень економічної безпеки туристичного підприємства (готовність та можливість очікувати виходу інноваційного продукту на прибутковий рівень);
- потреби і можливості споживачів (вимогливість до якості туристичних послуг і продуктів, платоспроможність, готовність до сприйняття нових видів туризму та інноваційних підходів у існуючих).

Слід відзначити, що у зв'язку з слабким розвитком методів венчурного фінансування та і загалом інвестиційної діяльності у сфері туризму, потреби і можливості споживачів не виправдано розглядаються не як рушій інновацій, а лише як чинник їх окупності.

Загалом, як свідчить аналіз практики управління туристичними підприємствами, на сьогоднішній день значна роль у розвитку інноваційного потенціалу відводиться науковим

кадрам. Саме у межах розробки науково-дослідних тем вирішуються важливі проблеми, пов'язані з вирішенням ключових питань інноваційної діяльності туристичних підприємств, даються готові відповіді на питання щодо оптимальних шляхів, методів, засобів інноваційного розвитку, створюються передумови прискороженого використання та нарощування інноваційного потенціалу. При цьому неупинно скорочується кількісний склад організацій, що виконують наукові дослідження і розробки та кількість науковців. Водночас, зростає якість наукових кадрів (чисельність докторів та кандидатів наук), задіяних у економіці України.

У загальному виді динаміку інноваційного потенціалу у організаційному та кадровому вимірі представлено у таблиці 1.

Як бачимо, стійку тенденцію до скорочення показували усі ключові показники. При цьому, скорочення відбувалось планомірно, практично незалежно від динаміки економічних циклів. Зокрема, за винятком 2014 р. найбільші скорочення кількості організацій відбулось у 2013, 2006, 2012 рр., тобто у відносно стабільний час.

Таблиця 1.

Динаміка інноваційного потенціалу у організаційному та кадровому вимірі

Рік	Кількість організацій, які виконують наукові дослідження й розробки		Кількість науковців, осіб		
	Усього, од.	Динаміка за ланцюговим методом, %	Усього, осіб	Динаміка за ланцюговим методом, %	У середньому на одну організацію, осіб
2005	1510		105512		69,88
2006	1452	-3,84%	100245	4,99%	69,04
2007	1404	-3,31%	96820	3,42%	68,96
2008	1378	-1,85%	94138	2,77%	68,31

Продовження Таблиці 1.

2009	1340	-2,76%	92403	1,84%	68,96
2010	1303	-2,76%	89564	3,07%	68,74
2011	1255	-3,68%	84969	5,13%	67,70
2012	1208	-3,75%	82032	3,46%	67,91
2013	1143	-5,38%	77853	5,09%	68,11
2014	999	-12,60%	69404	10,85%	69,47
2015	978	-2,10%	63864	7,98%	65,30
Скорочення по відношенню до базового року	-532	-	-41648	-	-4,57

*Сформовано автором на основі власних розрахунків за джерелом [1]

Суттєве скорочення 2014 р. пояснюється не у останню чергу запуском освітньо-наукової реформи. Схожим чином простежується динаміка скорочення кількості науковців, утім за цим показником є окремі нюанси. Так, найдинамічніше кількість науковців скорочувалась у 2014 та 2015 рр., що є свідченням окремих непродуманих кроків у ході проведення освітньо-наукової реформи. Суттєве скорочення спостерігалось також у 2011 (5,13%), 2013 (5,09%) та 2006 (4,99%) роках. Відносно вищі темпи скорочення кадрової складової наукового потенціалу призвели до того, що станом на 2015 р. у середньому на одну організацію приходиться 65,3 науковця або на 4,57 науковців менше, ніж десятиріччя назад. Загалом на десять років кількість науковців скоротилась майже вдвічі – на 41,7 тис. осіб.

Для Львівської області тенденції відповідають загальнонаціональним. За останні п'ять років (з 2010 до 2015 рр.) кількість організацій, які виконують наукові дослідження і розробки

скоротилась з 82 до 68 одиниць, чисельність науковців – з 4078 до 2967 осіб, кількість докторів та кандидатів наук показувала стале зростання [2]. Закономірними у таких умовах є тенденції щодо обсягу виконаних наукових та науково-технічних робіт. Динаміка цього показника представлена на рисунку 1.

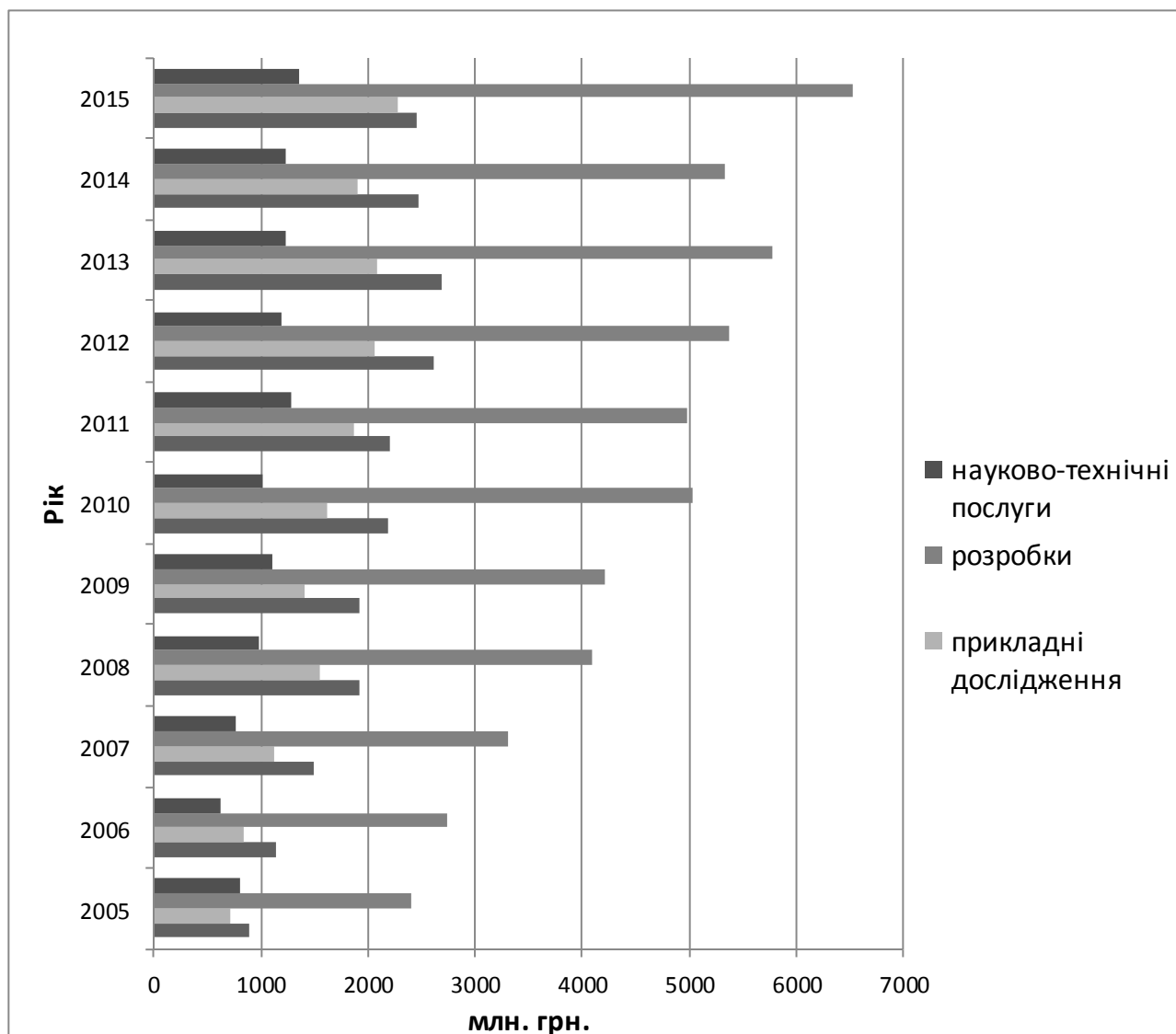

Рис. 1. Обсяг виконаних наукових та науково-технічних робіт у 2005 - 2015 рр.*

*Рисунок сформовано автором за даними [1].

Суттєве зростання обсягу виконаних наукових та науково-технічних робіт особливо за усіма напрямками у фактичних цінах може вважатись позитивною тенденцією, що свідчить про посилене використання інноваційного потенціалу. Натомість аналіз ще одного показника – питома вага обсягу виконаних наукових і науково-технічних робіт у ВВП свідчить про те, що темпи зростання є недостатніми та фактично «підтягуються» за ростом ВВП, а не стимулюють його (рис. 2).

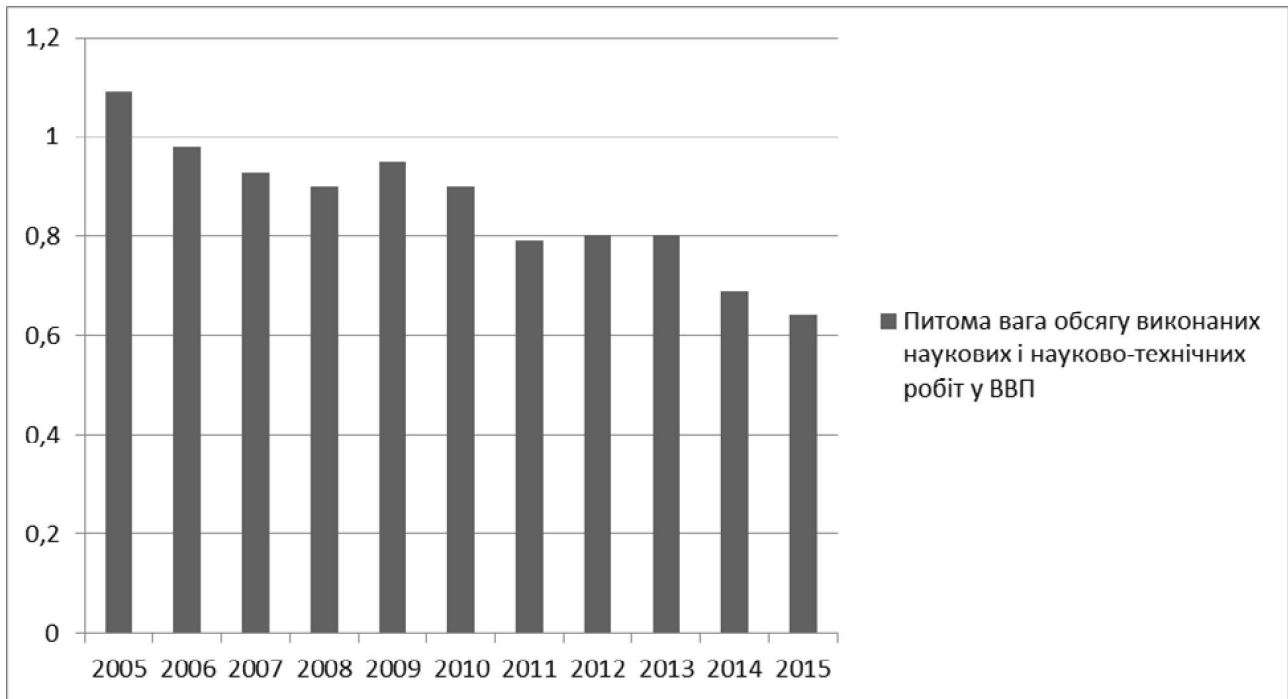

Рис. 2. Питома вага обсягу виконаних наукових і науково-технічних робіт у ВВП*
*Рисунок сформовано автором за даними [1].

За аналізованим показником простежується чітка тенденція до зменшення. Пояснення цьому можливо шукати у високих темпах росту ВВП, що, утім, для української економіки не є характерним явищем. Отже за цим показником можливо стверджувати існування об'єктивно негативної динаміки.

Позитивна динаміка простежується щодо питомої ваги підприємств-інноваторів. Цей показник відображає об'єктивне сприйняття підприємствами важливості інноваційної діяльності, її невід'ємного характеру у системі забезпечення конкурентоспроможності підприємства. Динаміка зміни питомої ваги підприємств, що займалися інноваціями представлена на рис. 3.

Як бачимо за динамікою показника інноваційна активність суттєво залежить від економічних циклів. Утім, фінансово-економічні та суспільно-політичні кризи останніх років не змінили об'єктивних законів конкуренції, що призвело до зростання показника підприємств-інноваторів у загальній сукупності за останні десять років приблизно у 1,5 рази. Тенденції по Львівській області свідчать про позитивне сприйняття інноваційних перспектив діяльності та чутливість до інвестиційного клімату. Період 2006 – 2007 рр. позначився суттєвим стрибком кількості підприємств-інноваторів. Очікування наслідків кризи погіршило інвестиційний клімат, відновлення довіри до економіки та бажання інвестувати в інноваційний продукт спостерігалось з певним відставанням від загальнодержавного тренду та відбулось у 2012 – 2013 рр. Натомість знову ж таки перевершив аналізований показник у Львівській області висхідну загальнодержавну тенденцію 2014 – 2015 рр.

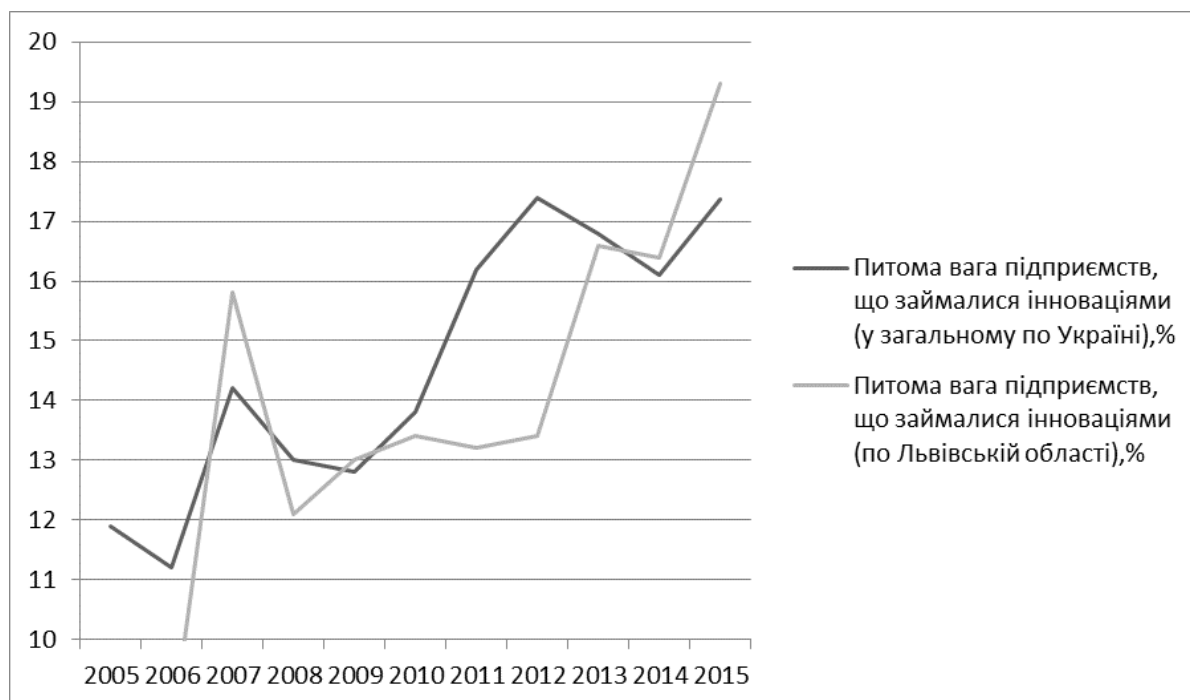

Рис. 3. Питома вага підприємств, що займалися інноваціями*

*Рисунок сформовано автором за даними [3; 1].

На наше переконання, інноваційний потенціал вітчизняних підприємств є недооцінений. Негативними чинниками його недовикористання залишається непродумана державна політика у сфері інновацій, значна зарегульованість та бюрократизація процесів, недостатнє стимулювання підприємств-інноваторів з боку держави, поганий інвестиційний клімат, що перешкоджає вільному притоку фінансування для розробки та впровадження інноваційного продукту. На підтвердження вагомості останнього чинника наведемо аналіз основних джерела фінансування інноваційної діяльності.

Зміна загальної суми витрат на фінансування інноваційної діяльності представлена у таблиці 2.

Як бачимо з даних та результатів розрахунків, загальна сума витрат показувала тенденцію до збільшення у 2005-2008 рр, після спаду у 2009 р. досить швидко відновились до 2011 р., коли відбувся черговий спад, що завершився піднесенням у 2015 р. Розрахунок за базовим методом показує найвищий пік зростання у 2011, 2015, 2008 рр., за ланцюговим методом виявлено, що найшвидше зростання відбувалось у 2015, 2011 та 2007 рр. Загалом у 2015 р. зростання обсягів витрат на фінансування інноваційної діяльності по Україні порівняно з 2005 р. відбулось на 240,17%, що майже удвічі більше ніж складає показник за попередній 2014 рік, вагомою була також динаміка, розрахована за ланцюговим методом – якщо у 2014 р. порівняно з 2013 р. спостерігався спад інвестицій у інновації на рівні 80,48% (що було продовженням чіткої тенденції 2012 – 2014 рр., коли у середньому спад складав близько двадцяти відсотків на рік), то у 2015 р. певне покращення інвестиційного клімату, зумовлене об'єктивними чинниками та оцінками перспектив ринку інновацій динаміка зростання стала найвищою за попередні десять років – 179,49% до попереднього року.

Таблиця 2.

Загальна сума витрат на фінансування інноваційної діяльності

Рік	Загальна сума витрат по Україні			Загальна сума витрат по Львівській області			
	млн. грн.	Динаміка за базовим методом, % до базового року	Динаміка за ланцюговим методом, % до попереднього року	млн. грн.	Динаміка за базовим методом, % до базового року	Динаміка за ланцюговим методом, % до попереднього року	У відсотках від загальної суми витрат, %
2005	5751,6	-	-	75,9	-	-	1,32%
2006	6160,0	107,10%	107,10%	72,5	95,52%	95,52%	1,18%
2007	10821,0	188,14%	175,67%	272,5	359,23%	376,09%	2,52%
2008	11994,2	208,54%	110,84%	296,7	391,08%	108,86%	2,47%
2009	7949,9	138,22%	66,28%	211,1	278,24%	71,15%	2,66%
2010	8045,5	139,88%	101,20%	139,3	183,68%	66,01%	1,73%
2011	14333,9	249,22%	178,16%	162,7	214,45%	116,75%	1,13%
2012	11480,6	199,61%	80,09%	280,6	369,92%	172,50%	2,44%
2013	9562,6	166,26%	83,29%	257,1	338,86%	91,60%	2,69%
2014	7695,9	133,80%	80,48%	219,8	289,69%	85,49%	2,86%
2015	13813,7	240,17%	179,49%	277,8	366,21%	126,41%	2,01%

*Сформовано автором на основі власних розрахунків за джерелом [1]

Що стосується витрат на інноваційну діяльність по Львівській області, то тут можливо виділити такі тенденції.

За останні десять років частка суми витрат на інноваційну діяльність по Львівській області у загальній сумі витрат по Україні коливалась від мінімального значення 1,13% у 2011 р. до максимального – 2,86%, у середньому за останні десять років складаючи 2,09%. Для порівняння, частка м. Київ у загальній сумі витрат за 2015 р. склала 15,7%, по Харківській області за той же період показник становив 4,82%. Не зважаючи на це, динаміка зростання загальної суми витрат по Львівській області за 2005 – 2015 рр. значно випереджає загальноукраїнську динаміку. Так, зростання за базовим методом у 2015 р. порівняно до 2005 склало 366,21%, що у 1,5 рази більше, ніж по Україні. За ланцюговим методом найвищий темп зростання спостерігався у 2007 р – 376,09%, що стало значно більше, ніж за цей же рік по країні. По суті, можливо стверджувати про інноваційно-інвестиційний бум у Львівській області у 2007 р., що протримався у 2008 р., а з 2009 р. різко пішов на спад. Показово, що певне відставання від загальнодержавних тенденцій спостерігалось у 2011 – 2012 рр., утім і 2015 р. не став для інноваційно-орієнтованих підприємств настільки ж успішним, як загалом по Україні.

Гуржій Н.М., Третинко А.В. доходять висновку, що особливістю розвитку інноваційної діяльності в туризмі є створення нового або зміна існуючого продукту, вдосконалення транспортних, готельних та інших послуг, освоєння нових ринків, впровадження передових інформаційних і телекомунікаційних технологій і сучасних форм організаційно-управлінської діяльності [4, с. 222]. Таким чином, важливими для окреслення інноваційного потенціалу туристичного підприємства є послуги, пов'язані зі створенням туристичного продукту. Науковці також підкреслюють, що на сьогоднішній день в туристичній індустрії широкого використання набули інноваційні технології – програми електронного бронювання та складання турів. Поява нової програми даного виду дозволила не тільки здешевити засоби

зв'язку, але й дала можливість працювати всім учасникам туристичного ринку як єдиного офісу. Робота з такими програмами дозволяє агентству отримувати оперативну та достовірну інформацію про ціни і кількість вільних місць у будь-який момент часу, а також мати можливість стежити за проходженням замовлення на всіх етапах його здійснення. Існують різні системи бронювання, вони відрізняються одна від одної набором пропонованих послуг і технологією своєї роботи. Наприклад, найбільш популярними у світі є такі програми як Galileo, Amadeus, Sabre, Worldspan та багато інших [4, с. 222].

З метою виявлення практичних передумов актуальності розробки та впровадження конкурентно-інноваційного механізму на туристичних підприємствах проведено опитування власників та керівників туристичних підприємств м. Львів (2 підприємства туроператори, 5 – турагенти, 3 – підприємства тимчасового розміщення та харчування, усього 25 опитаних осіб). Опитування проводилось на засадах анонімності.

Респондентам запропоновано шість варіантів відповіді на наступне запитання: «Чи готові Ви впроваджувати інноваційні туристичні продукти і послуги?». Варіанти відповідей запропоновано наступні: «Готові та впроваджуємо інноваційні туристичні продукти і послуги», «Готові, але очікуємо покращення інвестиційного клімату», «Готові, але очікуємо підтримки з боку держави», «Готові, але очікуємо підвищення платоспроможності клієнтів», «Готові, але очікуємо зміни стратегії конкурентів», «Не готові впроваджувати інновації найближчим часом». Для формування відповіді можливо було обрати декілька варіантів, даною можливістю скористались більшість опитаних, крім тих, хто обрав останній варіант відповіді.

За результатами опитування позиції розділились наступним чином (рис. 4):

Рис. 4. Результати опитування власників та керівників 10 туристичних підприємств м. Львів щодо готовності впроваджувати інновації*

*Розроблено автором за результатами власних досліджень

Результати опитування підтверджують виявлену раніше тенденцію щодо готовності впроваджувати інновації серед власників та керівників туристичних підприємств м. Львів. Серед основних перешкод впровадження інновацій – поганий інвестиційний клімат (68%); низька платоспроможність потенційних клієнтів (56%); та інноваційна стратегія конкурентів (44%). Менш значимим виявився чинник очікування державної підтримки (36%), що пояснюється зневірою у кардинальну зміну ситуації за цим чинником найближчим часом. Активно впроваджують інноваційні туристичні продукти та послуги 20% респондентів, не готові до інноваційної діяльності 4%.

Аналіз вітчизняної практики в галузі туризму свідчить про те, що основними чинниками, які перешкоджають впровадженню інновацій в туризмі, є наступні [5, с. 484]:

- відсутність власних джерел фінансування;
- високий економічний ризик;
- висока політична та економічна нестабільність;
- низькі доходи населення;

- низька ступінь інтегрованості туризму в світогосподарську систему;
- зменшення попиту на туристичний продукт;
- неочікувані події: екологічні та техногенні катастрофи, терористичні акти та ін..

Важливий вплив на формування інновацій в туризмі відіграють :

- нововведення міжнародних організацій;
- правила економічних взаємовідносин;
- нові форми співпраці;
- рішення, прийняті міжнародними та регіональними туристичними організаціями;
- нові знання про туристичні ресурси в різних куточках світу;
- державні закони та правові акти, які визначають економічні і політичні принципи

функціонування

туристичних підприємств;

- розробка державних концепцій розвитку туризму;
- прийняття нових нормативно – правових актів з соціально – економічних питань.

На основі проведених досліджень можна стверджувати, що на впровадження інновацій в галузі туризму мають значний вплив потреби споживачів туристичного продукту, політична та економічна ситуація в країні, соціальна політика суспільства, стан туристичного ринку, національне законодавство, міжурядові та міжнародні угоди [5, с. 485].

Важливим етапом при формуванні інноваційної стратегії галузевого розвитку є розробка і застосування системи моделювання ситуацій. У контексті цього можна передбачити: модель забезпечення високого конкурентного статусу туристичного підприємства, що впроваджує інновації. Модель повинна описати процес впровадження інновацій з урахуванням сезонного характеру туристичного бізнесу [6, с. 102].

Об'єктивної оцінки потребує процес формування та реалізації інноваційної політики туристичних підприємств. А. В. Кальянов та С. О. Воронков дослідивши структура та вагомість чинників, які забезпечують успішність інноваційної політики економічного розвитку підприємства відзначають, що найістотнішими серед них є: синергія чинників в ланцюгу “виробництво–маркетинг” (вагомість — 0,092 відносні одиниці), ефективний маркетинг (0,089), переваги над конкурентами за впровадженням інновацій (0,070), за товаром і продукцією (0,069), рівень інноваційності маркетингових стратегій на ринку товарів і послуг (0,068), ретельний аналіз стану ринку (0,066). Відносно низьку вагомість мали такі чинники, як високий рівень адаптованості до фірми (0,052), великий обсяг ринку (0,057), високий рівень адаптованості до споживача (0,058) [7, с. 100].

Висновки. Аналіз інноваційного потенціалу Львівської області засвідчив, що існують усі підстави стверджувати про доцільність початку процесу реформування підходів до управління туристичними підприємствами у напрямку активізації інноваційної діяльності на засадах зміцнення конкурентоспроможності саме на Львівщині. Водночас, повне використання та стає нарощування інноваційного потенціалу вимагає посиленої співпраці держави, органів місцевого самоврядування та туристичних підприємств. Доведено, що, інноваційний потенціал вітчизняних підприємств є недооцінений. Негативними чинниками його недовикористання залишається непродумана державна політика у сфері інновацій, значна зарегульованість та бюрократизація процесів, недостатнє стимулювання підприємств-інноваторів з боку держави, поганий інвестиційний клімат, що перешкоджає вільному притоку фінансування для розробки та впровадження інноваційного продукту.

Література

1. Наукові кадри та кількість організацій / Державна служба статистики України // [Електронний ресурс]. – режим доступу: <https://ukrstat.org/uk>.
2. Експерт / Головне управління статистики у Львівській області // Методологічні пояснення. [Електронний ресурс]. – Режим доступу http://www.lv.ukrstat.gov.ua/ukr/si/metod_15.php?ind_page=si&vid=1&zn_news=6&code=24&show2=1.

3. Інноваційна активність промислових підприємств Львівської області у 2000- 2015 роках / Головне управління статистики у Львівській області. [Електронний ресурс]. – Режим доступу

http://www.lv.ukrstat.gov.ua/ukr/si/inf_2009.php?vid=1&code=7&ozn_news=5&show=1&show2=1.

4. Давидюк І. В. Стратегічне планування діяльності туристичних підприємств на засадах кластерного підходу [Електронний ресурс] / І. В. Давидюк // Інноваційна економіка. – 2013. – № 6. – С. 106-109. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/inek_2013_6_28.

5. Квасній Л. Г. Формування інновацій в туризмі / Л. Г. Квасній, О. Я. Щербан // Проблеми формування та розвитку інноваційної інфраструктури: європейський вектор – нові виклики та можливості : тези доповідей III Міжнародної науково-практичної конференції, Львів, 14–16 травня 2015 року. – Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2015. – С. 484–485.

6. Копитко В. І. Діяльність підприємств туристичної галузі з урахуванням регіональних особливостей розвитку транспортного туризму / В. І. Копитко // «Проблеми економіки транспорту». – 2015. – Вип. 10. – С. 99 – 104.

7. Кальянов А. В. Інноваційна політика розвитку підприємства в умовах трансформаційної економіки [Електронний ресурс] / А. В. Кальянов, С. О. Воронков // Наукові праці МАУП. – 2013. – Вип. 1. – С. 96-102. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npmaup_2013_1_19.

УДК:332.122 : 339.564

Зарічна О. В.

*к.е.н., доцент кафедри обліку і оподаткування та маркетингу,
Мукачівський державний університет*

ОЦІНКА ЕКСПОРТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ КАРПАТСЬКОГО РЕГІОНУ

В статті досліджено сучасний стан експортного потенціалу Карпатського регіону. Визначено, що експортний потенціал визначається зовнішніми і внутрішніми чинниками, які характеризують соціально-економічний розвиток регіону, його трудовий і ресурсний потенціал, рівень розвитку промисловості та науково – технічні можливості. Проведено аналіз та оцінку експортного потенціалу України в розрізі її окремих регіонів за 2013-2016рр. Зокрема проаналізовано динаміку експорту товарів і послуг в регіоні та їх обсяги реалізації, розрахована частка експортного потенціалу кожного окремого регіону в загальній структурі експорту України, а також визначено місце в загальному рейтингу Карпатського регіону щодо експортної діяльності по Україні. Автором проведено ґрунтовний аналіз стану та динаміки експорту товарів та послуг в Закарпатській, Івано – Франківській, Львівській та Чернівецькій областях за 4 роки. На основі проведеного аналізу запропоновані основні шляхи вдосконалення експортного потенціалу Карпатського регіону.

Ключові слова: *регіон, зовнішньоекономічна діяльність, експорт, експортний потенціал, конкурентоспроможність.*

In the article the current state of the export potential of the Carpathian region Determined that the export potential is determined by external and internal factors that characterize the socio-economic development of the region, its labor and resource potential, the development of industry and scientific - technical possibilities. The analysis and assessment of the export potential of Ukraine in the context of specific regions in 2013-2016 years. In particular, the dynamics of exports of goods and services in the region and their sales, a share of the export potential of each region in the total exports of Ukraine, as well as the place in the overall ranking of the Carpathian region on exports to Ukraine. The author conducted a

thorough analysis and dynamics of exports of goods and services in Transcarpathian region, Ivano-Frankivsk, Lviv region and Chernivtsi region. for 4 years. Based on the analysis the main ways of improving the export potential of the Carpathian region.

Keywords: *region, foreign trade, export, export potential and competitiveness.*

В статье исследовано современное состояние экспортного потенциала Карпатского региона. Определено, что экспортный потенциал определяется внешними и внутренними факторами, которые характеризуют социально-экономическое развитие региона, его трудовой и ресурсный потенциал, уровень развития промышленности и научно - технических возможностей. Проведен анализ и оценку экспортного потенциала Украины в разрезе ее отдельных регионов за 2013-2016гг. В частности проанализирована динамика экспорта товаров и услуг в регионе и их объемы реализации, рассчитана доля экспортного потенциала каждого отдельного региона в общей структуре экспорта Украины, а также определено место в общем рейтинге Карпатского региона по экспортной деятельности по Украине. Автором проведено основательный анализ состояния и динамики экспорта товаров и услуг в Закарпатской, Ивано - Франковской, Львовской и Черновицкой областях за 4 года. На основе проведенного анализа предложены основные пути усовершенствования экспортного потенциала Карпатского региона.

Ключевые слова: *регион, внешнеэкономическая деятельность, экспорт, экспортный потенциал, конкурентоспособность.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Аналізуючи стан економіки України та її окремих регіонів, особливо її зовнішньоекономічної діяльності важливим питанням постає дослідження та оцінка экспортного потенціалу як складової конкурентоспроможності.

Експортний потенціал визначається певною групою показників, які допомагають проаналізувати економічний розвиток не тільки регіону, але і країни в цілому, а також визначити можливості для успішної співпраці з країнами – сусідами ЄС.

Відповідно до цього зміцнення конкурентних позицій регіону або країни на зовнішньому ринку допоможе підняти на новий щабель рівень економічного добробуту населення, а отже і рівень конкурентоспроможності.

Тому оцінка экспортного потенціалу регіону, з врахуванням внутрішніх і зовнішніх чинників його формування на сьогодні стає актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням зовнішньої торгівлі регіонів України приділено багато наукових праць таких вітчизнаних науковців як П. Беленького [2], М.О. Джаман[3], М. Долішнього [4] та ін. Вагомий внесок у дослідження міжнародних зв'язків та ролі експорту у формуванні конкурентоспроможності внесли такі зарубіжні вчені, як М. Портер [5], Татаркин А. [11], Шумпетер И. [12].

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Основною метою написання статті є оцінка та аналіз экспортного потенціалу Карпатського регіону як чинника формування рівня конкурентоспроможності.

Виклад основного матеріалу. Одним з важливих напрямків забезпечення конкурентоспроможності Карпатського регіону є формування ділових, партнерських взаємозв'язків з міжнародними партнерами, організаціями, підприємствами з приводу здійснення зовнішніх торгово – економічних операцій, та активізації экспортного потенціалу не тільки дослідженого регіону, але і інших регіонів України в цілому.

Експорт (експорт товарів) - продаж товарів українськими суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності іноземним суб'єктам господарської діяльності (у тому числі з оплатою в негрошовій формі) з вивезенням або без вивезення цих товарів через митний кордон України, включаючи реекспорт товарів.[1]

Згідно визначення Джамана М.О. експортний потенціал – здатність економіки регіону виробляти продукцію конкурентоспроможну на світових ринках, експортувати її в достатніх

обсягах за світовими цінами. [3, с.159]

Експортний потенціал Карпатського регіону описується певною групою чинників, які допомагають йому формувати тісні зовнішні зв'язки з країнами-сусідами та виходити з товарами і послугами на зовнішні ринки. Це чинники природного характеру (ресурси), наявність трудового потенціалу, фінансових ресурсів та інших, які допомагають регіону виробляти необхідну продукцію та послуги та пропонувати їх в майбутньому на зовнішніх ринках.

Експортний потенціал визначається вході здійснення зовнішньої торгівлі і який в кінцевому випадку представляє національні інтереси не тільки регіону але і країни на світовому ринку, а також формує або визначає їх рівень конкурентоспроможності.

Аналізуючи статистичні дані експортного потенціалу регіонів України протягом 2013-2016 років можемо відмітити певну тенденцію, щодо зниження даного показника у всіх регіонах України (табл.1).

Таблиця 1. Показники експорту продукції в розрізі регіонів України за 2013-2016рр.*

Регіон	Експорт, тис.дол.США				Частка в загальній структурі по Україні,%				Місце в загальному рейтингу			
	2013	2014	2015	2016**	2013	2014	2015	2016	2013	2014	2015	2016
Донецький	15952197,6	10305608,3	3953096,2	2882866,0	25,2	19,1	10,4	11,1	1	3	3	3
Придніпровський	14331117,7	13314755,1	9736555,7	6193623,2	22,6	24,7	25,5	23,9	3	2	2	2
Східний	5566170,6	4684047,5	3399273,6	2156272,5	8,8	8,7	8,9	8,3	5	4	5	6
Центральний	15085991,9	13946115,8	10867510,7	7633433,8	23,8	25,9	28,5	29,5	2	1	1	1
Поліський	2272673,1	2523000,3	2002900,6	1284245,8	3,6	4,7	5,3	5,0	7	7	7	7
Подільський	1533366,7	1607490,2	1539459,7	983286	2,4	3,0	4,0	3,8	8	8	8	8
Причорноморський	6790480,4	3977510,8	3568984	2284418,2	10,7	7,4	9,4	8,8	4	6	4	4
Карпатський	3187866,6	4304885,6	2781999,3	2209421,1	5,0	8,0	7,3	8,5	6	5	6	5
Україна	63312022,1	53901689,1	38127149,7	25874524	100	100	100	100	-	-	-	-

*Розраховано автором на основі даних Державної служби статистики [6].

**Обсяги експорту-імпорту товарів за регіонами України за 9 місяців 2016 року

Така тенденція на сьогодні є зрозумілою, адже в період економічної кризи та військових дій на Сході України, більшість країн з обережністю здійснюють зовнішні операції з Україною. Але не дивлячись на це, якщо аналізувати структуру експорту Карпатського регіону в загальному по Україні, то він займає 5 місце серед інших регіонів України і станом на вересень місяць 2016 року становив приблизно 9%, тобто відбулося збільшення експорту продукції на 2 % в порівнянні з 2015 роком та на 3,5 % в порівнянні з 2013 роком.

Якщо аналізувати показник експорту по Карпатському регіону за 4 роки то станом на вересень місяць 2016 року він склав 7%, з яких 3% має Закарпатська область, що у грошовому еквіваленті складає 4625406,8 тис.дол. США, і яка найбільш наближена до кордону та Львівська область, відповідно 3% (5722237,3 тис.дол.США) (табл.2, рис.1).

Таблиця 2. Показники експорту Карпатського регіону протягом 2013-2016р.*

Область	Всього за 2013-2016рр.	Експорт, тис.дол.США			
		2013р.	2014р.	2015р.	2016р.**
Закарпатська	4625406,8	1299956,6	1382795,9	1094379,6	848274,7
Івано-Франківська	1700387,4	471719,9	487793,8	373000,4	367873,3
Львівська	5722237,3	1290873,7	2305077,7	1206324,8	919961,1
Чернівецька	436141,1	125316,4	129218,2	108294,5	73312,0
Всього по Карпатському регіону	12484172,6	3187866,6	4304885,6	2781999,3	2209421,1

*Розраховано автором на основі даних Державної служби статистики [7-10].

**Обсяги експорту-імпорту товарів за регіонами України за 9 місяців 2016 року

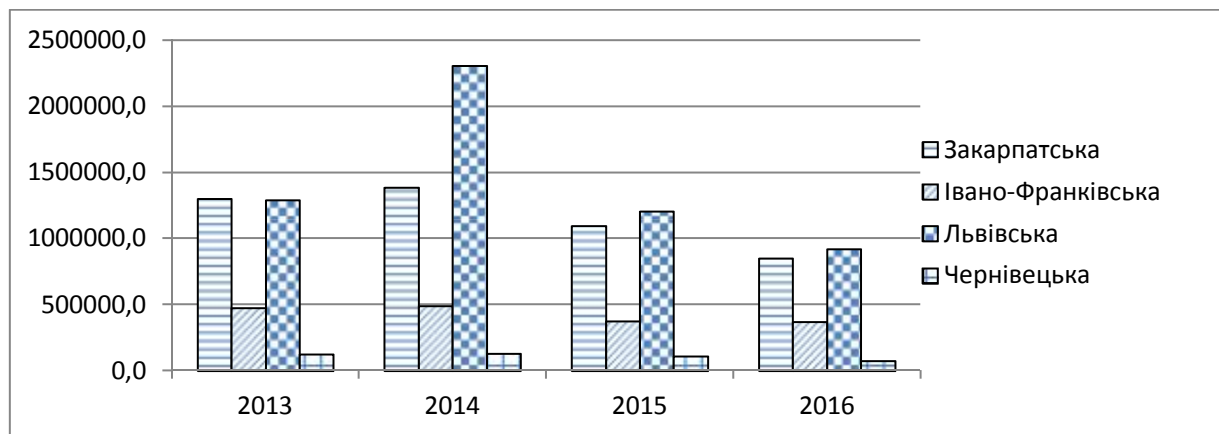

Рис.1. Динаміка експорту Карпатського регіону по областям за 2013-2016р. тис.дол.США*

*Складено автором на основі статистичних даних [7-10]

Щодо частки експорту областей по Карпатському регіону, то також можемо сказати, що лідируючі позиції займає Львівська область (46%) та Закарпатська область (37%). Івано – Франківська область займає 3 місце у загальному експорті по Карпатському регіону і становить 14%, і останнє місце займає Чернівецька область з найменшим показником щодо здійснення експортної діяльності у 3% (рис.2).

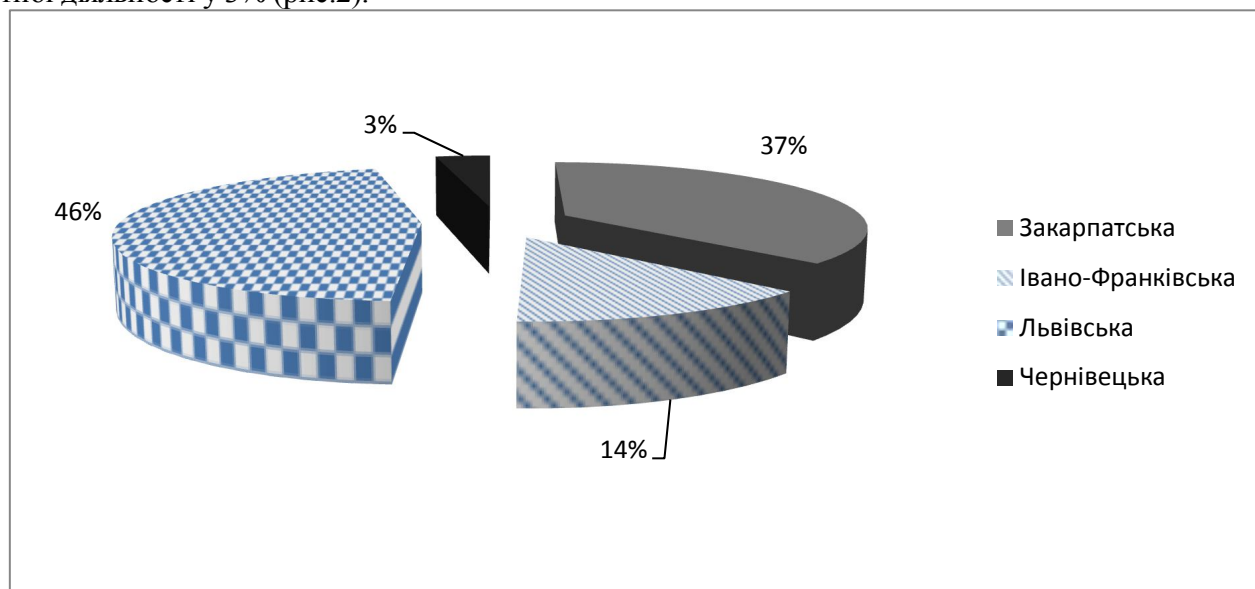

Рис.2. Частка областей Карпатського регіону в експорті протягом 2013-2016рр.*

*Складено автором на основі статистичних даних [7-10]

Карпатський регіон має досить розвинуту машинобудівну промисловість, харчову, деревообробну та промисловість будівельних матеріалів, тому основною продукцією, яка експортується досліджуваним регіоном є продукція рослинного походження, готові харчові

продукти, продукція хімічної промисловості, вироби зі шкіп, текстильні вироби, взуття машини та обладнання. Щодо послуг, то більшість регіонів особливо тих, які розміщені біля кордонів здійснюються транспортні послуги та послуги щодо переробки матеріальних ресурсів.

Карпатський регіон здійснюючи зовнішню торгівлю товарами і послугами, згідно статистичних даних, надає перевагу відносинам з країнами ЄС: Угорщина, Словаччина, Чехія, Польща, Німеччина, Італія, Австрія, а також Румунія та ін. Найбільш ефективні торговельно – комерційні зв'язки сформовані з Угорщиною, Італією, Польщею куди постачається продукція рослинного походження, а також вироби з деревини та машини і електротехнічні обладнання. Щодо торгівлі послуг, то на першому місці знаходяться транспортні послуги, особливо автомобільні перевезення.

Так, на жовтень місяць 2016 року областями Карпатського регіону здійснено зовнішню торгівлю товарами на суму 2263,86 тис.дол.США, що складає 8% від загального обсягу експорту товарів в Україні. Торгівля послугами на даний період становила 480,95 тис.дол.США, що складає 7% від загального обсягу експорту послуг в Україні.

Якщо розглядати тенденцію зміни зазначених показників, то як ми вже зазначали раніше, експортний потенціал торгівлі товарами і послугами має спадний напрямок (рис.3).

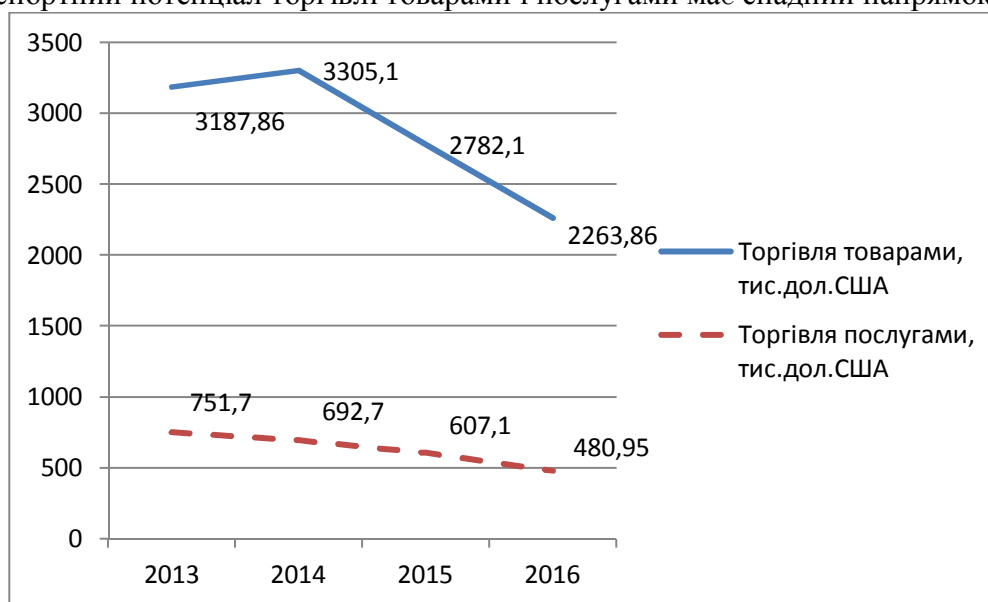

Рис.3. Динаміка зовнішньої торгівлі товарами і послугами Карпатського регіону протягом 2013-2016рр.*

*Складено автором на основі статистичних даних [7-10]

Відповідно до проведеного аналізу експорту товарів зниження протягом аналізованого періоду відбулося на 71% (0,924 тис.дол.США), а експорт послуг знизився на 63%, що у грошовому еквіваленті склало 0,270 тис.дол.США.

Висновки.

Для покращення стану експортного потенціалу Карпатського регіону необхідно впершу чергу розробити ефективну експортну стратегію розвитку регіону, яка буде враховувати умови реалізації регіональної програми розвитку. Крім того державні органи влади повинні ввести систему субсидювання і надання бюджетних позичок на розвиток виробництва щодо виготовлення продукції, яка буде конкурентоспроможною не тільки на внутрішньому, але і на зовнішніх ринках.

Важливим кроком у покращенні експортного потенціалу регіону може стати формування оптимальної системи управління зовнішньоекономічною діяльністю, адже більшість українських підприємств в більшості випадків самостійно заключають договори про співпрацю із закордонними підприємствами та постачають продукцію на зовнішні ринки. Для цього також ефективним буде розробка і реалізація конкурентної стратегії враховуючи особливості конкретних ринків збуту, можливість адаптування до змін, що відбуваються в ринковому середовищі, а також здійснення виробничої діяльності відповідно до науково – технічного розвитку.

Список літератури:

1. Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 15.09.2016 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/959-12>
2. Беленький П. Ю. Конкуренційність на транскордонних ринках / П. Ю. Беленький, Н. А. Мікула, Є. Е. Матвеев ; НАН України. Інститут регіональних досліджень. – Львів, 2005. – 214 с.
3. Джаман М. О. Теорія економіки регіонів [текст] : навч. посіб. / М.О. Джаман – К. : «Центр учбової літератури», 2014. – 384 с.
4. Долішній М. І. Вплив глобалізації на формування регіональної політики України / М. І. Долішній // Вісник Академії економічних наук України – 2002. – №1. – С. 9-12.
5. Портер М. Международная конкуренция / М. Портер; пер.с англ. – М.: Международные отношения, 1993. – 895 с.
6. Регіональна статистика: Сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
7. Статистична інформація: Головне управління статистики в Закарпатській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.uz.ukrstat.gov.ua/>
8. Статистична інформація: Головне управління статистики в Івано-Франківській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ifstat.gov.ua/>
9. Статистична інформація: Головне управління статистики в Львівській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lv.ukrstat.gov.ua/>
10. Статистична інформація: Головне управління статистики в Чернівецькій області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cv.ukrstat.gov.ua/>
11. Татаркин А. Стратегия развития экспортного комплекса региона / А. Татаркин, С. Бурьков // Фокус. – 1997. – №1-2. – С. 13-20.
12. Шумпетер И. Теория экономического развития / И. Шумпетер. – М.: Прогресс, 1992. – 134 с.

УДК 341.28

С.Я. Лібрुक-Ліпкевич
кандидат історичних наук,
старший науковий співробітник
Львівський університет бізнесу та права

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ОПЛАТИ ПРАЦІ ЗА УМОВ ФІНАНСОВОЇ КРИЗИ В УКРАЇНІ

Стаття присвячена аналізу ролі заробітної плати, що змінюється за умов економічної кризи, як мотивація трудової діяльності в Україні. Особлива увага приділяється питанням перерахунку рівня оплати праці відповідно до зміненої законодавчої бази, а також можливості збереження персоналу підприємства за рахунок коректування методів нарахування заробітної плати. Основним результатом цієї роботи є розробка рекомендацій щодо перерахунку рівня заробітної плати з урахуванням впливу кризових явищ в країні.

Ключові слова: заробітна плата, мінімальні державні гарантії, мотивація, мотиваційні теорії, мотиваційні важелі, витрати на персонал, економічна криза, форми та системи оплати праці.

Статья посвящена анализу роли заработной платы, что зависимости в условиях экономического кризиса как мотивация деятельности в Украине. Особое внимание уделяется вопросу о преобразования уровня вознаграждения в соответствии с

изменениями в законодательной основы, а также возможности для сохранения персонала за счет корректировки методов начисления заработной платы. Главным результатом этой работы состоит в разработке рекомендаций для пересчета уровня заработной платы, принимая во внимание последствия кризиса в стране.

Ключевые слова: *заработная плата, минимальные государственные гарантии, мотивация, мотивационный, мотивационные теории, расходы по персоналу, экономический кризис, формы и системы оплаты труда.*

Article is devoted the analysis of a changing role of wages as motive of labour activity in the conditions of an economic crisis. The special attention is giver to the questions of the recalculation of the payment level according to the changing legislative base, and also opportunities of the preservation in the staff number based on the enterprise due to the updating methods charging of wages.

Key words: *wages, the minimum state guarantees, motivation, motivational theories, motivational levers, expenses on the personnel, an economic crisis, forms and payment systems.*

Вступ. Сьогодні в Україні заробітна плата не виконує своїх традиційних та природних функцій. Рівень заробітної плати такий, що вона не може принципово впливати на споживчий попит, регулювати його. Відбувається подальше посилення деформації доходів населення, що знижує мотивацію до праці.

З одного боку, подібний стан речей обумовлений сучасною економічною кризою, а з іншого - нездатністю окремих підприємств пристосовуватися до ринкових умов у питаннях організації оплати праці.

Наукове обґрунтування адекватних принципів організації оплати праці у сучасних умовах також залишається відкритим питанням.

Постановка проблеми. Проблема організації оплати праці на підприємствах України залишається однією з найбільш гострих на всіх етапах розвитку суспільства.

Актуальність проблеми оплати праці зростає на тлі соціально-економічної кризи в країні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичною основою досліджень з проблем оплати праці є роботи вітчизняних вчених (С.І. Кадомського, Є.В. Гончарова, А.І. Кірнос, І.А. Кірнос, В.П. Задорожного, В. Андрєєва, В.Ковальова) та зарубіжних економістів (А. Маршалла, П.Самуельсона, С.Фішера, Р.Сміта, С. Керролла, Т. Мітчелла, Р.Лайнерта, Р.Блейка, Д.Моутона).

Існує велика кількість теорій, що намагаються пояснити механізм трудової мотивації. Застосування різних моделей мотивації висвітлило як позитивні. Так і негативні аспекти. Цей факт слід вважати закономірним явищем, оскільки в теорії й практиці менеджменту немає ідеальної системи стимулювання, відповідала б різноплановим вимогам.

Більшість авторів розглядаючи проблему змісту та джерел формування мотивів, зараховує до їх числа потреби, установки, функціональні стани особистості.

Потреби загалом визначаються як турбота людини про забезпечення необхідних засобів й умов для власного існування та самозбереження, прагнення до збереження сталої рівноваги із середовищем існування, як життєвої, так і соціальної. В ряді класифікацій людських потреб виділяються три рівні мотивації залежно від того, які види потреб (матеріальні, моральні, соціальні) є пріоритетними на тій чи іншій фазі життєвого циклу.

Умовно всі мотиваційні теорії можна розділити на дві групи - одна пояснює трудову мотивацію, дією зовнішніх для людини факторів, автори іншої вважають джерелом мотивації внутрішній світ людини: потреби, прагнення, цінності тощо.

Родоначальником першого напряму є Фредерік Тейлор, який запропонував використовувати систему матеріальних стимулів, головним елементом якої була нагорода, яка дуже швидко йшла за виконання самої роботи. [1]. Для підтримки в працівників відчуття постійного очікування нагороди Тейлор рекомендував використовувати прогресивну систему оплати праці. В основі цієї системи лежали такі принципи, як плата людині, а не місцю, встановлення розцінок на основі наукового знання, уніфікованість розцінок. По суті ця система

розглядала особу не як особистість, а як засіб виконання завдань, що стоять перед організацією.

Другий напрямок, який активно розвивався з початку 50-х років, дав життя ряду теорій, що намагаються пояснити мотивацію внутрішніми прагненнями особи. Ельтон Мейо та його колеги заснували новий напрямок менеджменту – концепцію «людських відносин» [2]. Американський соціолог Абрахам Маслоу розробив теорію, згідно з якою людина працює для того, щоб задовольнити свої потреби, розташовані в суворій ієрархічній структурі [3]. Відповідно до цієї теорії, потреби більш високого рівня не може бути задоволена без реалізації первинних потреб. Найнижчими в ієрархії потреб Маслоу вважає фізіологічні, а найвищими – потреби в самовираженні. При цьому звертається увага на те, що після задоволення потреби її вплив на поведінку припиняється.

Подальший розвиток мотиваційних теорій в основному спрямований на потреби вищого порядку, оскільки західні фахівці вважають первинні потреби вже задоволеними. До вищих потреб, відповідно до теорії американця Мак-Клелланда, належить влада, успіх і приналежність [4]. Дослідження західних фахівців показали, що в сучасному суспільстві людьми здебільшого рухають моральні ідеали, великі цілі, моральні переконання, звички, традиції, мода, спадок.

Більш сучасні теорії мотивації, об'єднанні терміном “процесуальні”, що не оскаржують наявності та важливої ролі потреб, але в них доводиться, що поведінка людини визначається не тільки потребами, але й очікуваннями, пов'язаними з певною ситуацією, і можливими наслідками обраного особистістю типу поведінки. До цих концепцій, зокрема, належать теорії очікування й справедливості.

Крім вищезазначених концепцій мотивації існують інші розробки та теорії, автори яких добре відомі фахівцям, що досліджують зазначену проблему: С.Керролл, Т.Мітчелл, А.Макаренко, Р.Лайнерт, Р. Блейк, Д.Моутон, В. Андрєєв, В.Ковальов та ін. [5; 6]. Усі вони об'єктивно довели необхідність застосування тієї чи іншої моделі мотивації як у теоретичному, так і в практичному аспектах. Разом із тим будь-яка запропонована мотиваційна модель має не тільки позитивні моменти мотиваційного впливу на людину й результати її праці, але й чимало передбачуваних мотиваційних факторів, які не мають суттєвого впливу на поведінку індивідуума в процесі здійснення трудової діяльності.

Вважаємо, що для побудови будь-якої мотиваційної моделі необхідно знайти й виділити основний мотивуючий фактор, а всі інші визначити й поставити в залежність від найважливішого на певному етапі розвитку суспільства в цілому.

Мета дослідження. Метою роботи є аналіз мотиваційних функцій заробітної плати та можливості їх збереження за умов фінансової кризи в Україні.

В рамках поставленої мети необхідно вирішити такі завдання:

- визначити місце оплати праці в системі трудової мотивації;
- з'ясувати основні принципи організації оплати праці;
- провести аналіз зарубіжного та вітчизняного досвіду організації оплати праці за сучасних умов ринкової економіки;
- запропонувати рекомендації щодо найбільш ефективного методу розрахунку заробітної плати за умов кризи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Особливе місце в усіх мотиваційних системах із початку індустріального розвитку посідала заробітна плата, її організація, вибір форм та систем, встановлення загального рівня та диференціації залежно від професії, кваліфікації, важливості працівника для організації, оскільки гроші у вигляді заробітної плати є найбільш очевидним і до цього часу найпоширенішим способом, яким можна винагородити співробітників.

Мотиваційними важелями при так званому традиційному підході служать форми та системи оплати праці, що розробляються з метою заохочення старанності, пунктуальності напівкваліфікованих та некваліфікованих працівників. Особливо виділяються індивідуальні стимули, акцент робиться на відрядність у формі погодинної заробітної плати для робочих й оплати по заслугах для керівників. Метою такої системи є уникнення саботажу, надмірної плинності та утримання ключових кадрів [7]. Відповідно до концепції «людських відносин»

підходи до матеріального стимулювання помітно змінюються. Цілі всього процесу матеріального стимулювання – винагородити за високі досягнення в роботі, підкреслити групову солідарність, підтримати задоволеність працею. При організації заробітної плати акцент робиться на «справедливій винагороді», пов'язаній із оцінкою робіт, заохочується співпраця, лояльність, ретельність, ініціативність, високі досягнення працівника. Особливо виділяються групові або колективні преміальні системи з акцентом на додаткові виплати. Усе це націлене на підтримку задоволеності роботою. Розрахунки базуються на оцінці обов'язковості, групової продуктивності, аналізу заробітної плати й додаткових виплат. Досить часто виділяються групові або бригадні винагороди. Якщо ви маєте доступ до індивідуального стимулювання, то воно не повинно вступати в суперечності з груповими інтересами, при цьому акцент робиться на високих досягненнях у роботі, творчій ініціативі, готовності до сприйняття групових цілей [8]. Ці підходи до матеріального стимулювання працівників практикують у прибуткових організаціях промислово розвинених країн. При цьому переслідується основне завдання - спонукати персонал до виконання тих робіт, у такому обсязі й таким чином, які б допомогли організації реалізувати свої цілі, спрямовані на отримання максимального прибутку.

Ця задача значно ускладнюється в умовах економічної кризи, що вимагає від підприємців радикальних рішень щодо скорочення витрат, і на персонал у тому числі. Роботодавцям, які не бажають звільняти персонал, але відчувають тимчасові труднощі з його зайнятістю та виплатою заробітної плати, доцільно докладніше розглянути питання оптимізації витрат на оплату праці.

Почати варто з визначення заробітної плати та її структурних частин. З точки зору КЗпП та Закону «Про оплату праці» (далі - Закон), заробітна плата - це винагорода, виражена, як правило, у грошовій формі, що сплачується роботодавцем працівнику за виконану ним роботу.

Зарплата згідно зі ст. 2 Закону складається з основної (власне окладу), додаткової (доплати, надбавки, гарантійні виплати, премії тощо), а також інших заохочувальних і компенсаційних виплат.

Ст. 97 КЗпП встановлює: «Форми і системи оплати праці, норми праці, розцінки, тарифні сітки, ставки. Схеми посадових окладів, умови запровадження та розміри надбавок, доплат, премій, винагород та інших заохочувальних, компенсаційних і гарантійних виплат встановлюються підприємствами, установами, організаціями самостійно у колективному договорі з дотриманням норм і гарантій, передбачених законодавством».

Навіть у разі нагальної необхідності роботодавець не має права позбавити працівників мінімальних державних гарантій. Окрім мінімальної зарплати, відповідно до ст. 12 Закону, до них належать оплата деяких видів праці, ряд гарантій і компенсацій. Вони можуть лише знизитися у зв'язку зі зниженням окладу, оскільки обчислюються, виходячи з його розміру.

Отже, дії роботодавця можуть бути спрямовані на зниження або скасування премій, доплат, бонусу тощо, встановлених ним з власної ініціативи, а також на зменшення розміру зарплати, звичайно, до встановленого законодавством мінімуму.

Слід одразу звернути увагу: система та розміри оплати праці (у тому числі заохочувальні та компенсаційні виплати, оскільки вони входять до складу зарплати) належать до суттєвих умов праці. Порядок їх зміни передбачений ст. 32 КЗпП. Виняток становить лише порядок внесення змін до колективного договору, передбачений самим же договором.

Так, за загальним правилом, роботодавець може змінити розмір заробітної плати тільки за згодою працівників (їх профспілки, якщо така є).

Для цього йому слід видати наказ, вказавши докладно всі передбачувані зміни та наміри внести відповідні зміни до локальних нормативних актів. За два місяці до введення змін необхідно ознайомити з наказом усіх працівників під розписку (бажано при свідках). У випадку незгоди трудовий договір із таким співробітником розривається на підставі п. 6 ст. 36 КЗпП.

Далі, після закінчення двох місяців, вносяться зміни у внутрішні акти підприємства: штатний розклад, колективний договір. Положення про преміювання тощо, а також у трудові договори співробітників. Відповідно, після зниження розміру окладу знижуються й розміри мінімальних державних гарантій.

Окремо слід згадати про складності, які очікують на роботодавців, що підписали

(самостійно або через представників) генеральну, регіональну або галузеву угоду. Їм необхідно дотримуватися мінімальних вимог, передбачених цими угодами, оскільки вносити зміни до них досить складно (для цього необхідна згода сторін). Але всі витрати понад ці вимоги можливо буде урізати.

Доцільно звернути увагу на те, що зменшивши розмір заробітної плати (у тому числі відмовившись від премій бонусів), роботодавцю, який не бажає втрачати цінних співробітників, можна рекомендувати звернути увагу на підвищення нематеріальної мотивації персоналу. Адже наявність кваліфікованих співробітників допоможе підприємству легше подолати кризу.

Крім того, перш ніж приступати до зменшення заробітку, роботодавцям варто подумати про скорочення витрат, не пов'язаних із доходами всіх працівників безпосередньо, наприклад, про скорочення представницьких витрат деяких співробітників, зменшення бюджету на навчання, корпоративні заходи та ін.

Отже, роботодавець, який бажає за умов кризи скоротити витрати на персонал, у першу чергу може:

- 1) зменшити витрати, прямо не призначені для виплат персоналу;
- 2) зменшити (або скасувати) заохочувальні та компенсаційні виплати, не передбачені в законодавстві як гарантії, а також знизити розмір власне окладу.

Слід пам'ятати, що ці нововведення є змінами суттєвих умов праці й вимагають застосування спеціальної процедури.

Не можна скасовувати або скорочувати розмір мінімальних державних гарантій. Їх розмір буде змінюватися автоматично, внаслідок зміни розміру окладу.

Відповідно до ст. 12 Закону «Про оплату праці» до мінімальних державних гарантій належать:

- оплата праці за понаднормову роботу (у подвійному розмірі окладу), роботу в свята та вихідні (у подвійному розмірі окладу), за час простою не з вини працівника (не менше 2/3 окладу), у випадку виробництва браку не з вини працівника (не менше 2/3 окладу), оплата праці неповнолітніх при скороченому робочому дні;

- оплата щорічних відпусток, оплата під час виконання державних обов'язків (середній заробіток зберігається), при підвищенні кваліфікації, проведенні медичного огляду (середній заробіток зберігається), оплата донорів (середній заробіток зберігається), оплата працівників, переведених за станом здоров'я на роботу, що оплачується нижче (ст.114 КЗпП), тимчасово переведених в якості переміщення (ст.114 КЗпП), оплата праці деяких категорій жінок (середній заробіток зберігається), під час виробничого навчання (середній заробіток зберігається + доплата на розсуд роботодавця);

- гарантії й компенсації працівникам у разі переїзду на роботу в іншу місцевість (виплачуються в порядку, передбаченому п.1 постанови КМУ від 2 березня 1998 року №255), у випадку службових відряджень (ст.121 КЗпП), роботи в польових умовах.

Для прикладу зазначимо, що Публічне акціонерне товариство «Євраз - Дніпропетровський металургійний завод ім. Петровського», затвердив нові умови оплати праці при вимушеному простої промислово-виробничого персоналу в період кризи, внівши відповідні зміни до колективного договору на черговій конференції трудового колективу заводу 13 травня 2016 року. Рішенням делегатів конференції трудового колективу було затверджено пропозицію адміністрації заводу про оплату праці промислово-виробничого персоналу під час вимушеного простою не з вини працівника в такому порядку: якщо працівники перебуває на робочому місці – у розмірі 100% тарифу, якщо працівник не знаходиться на робочому місці – у розмірі 2/3 тарифу. При цьому зміни в колективному договорі затверджені в повній відповідності зі ст. 113 Кодексу законів про працю України. Нові умови оплати праці будуть діяти до прийняття нового колективного договору. Необхідно відзначити, що незважаючи на істотне скорочення виробництва, на заводі на поточний момент немає звільнень або скорочень персоналу.

Висновок. Таким чином, одним зі шляхів стабілізації підприємства на ринку за кризових умов є перерахунок заробітної плати з корегуванням на економічну ситуацію в країні, яка

склалася, що буде сприяти більш раціональному використанню грошових ресурсів і при цьому дасть можливість збереження всього штатного персоналу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. *Scientific Management, comprising Shop Management, The Principles of Scientific*
2. *Management and Testimony Before the Special House Committee, by Frederick Winslow Taylor, Harper & Row, 1911.*
3. *Mayo E. Social Problems of an Industrial Civilization. - IL., USA: Taylor & Francis LTd, 2011.*
4. *Maslow A.H., Frager R.H. Motivation and Personality. - HK: Longman Asia LTd, 2015.- 293 p.*
5. *McClelland D.C., Winter D.G., Winter S.K., et al. K., et al. Motivating economic achievement. - New York, N.Y.: Free Press, 2009. - 409 p.*
6. *Carrel M. R., Dittrich J.E., Eguity Theory: The Recent Literature, Metodological, Concideration, and New Directions. // Academy of Management Review, 1978. - 210 p.*
7. *Mitchell T.R., et al. R. Motivation and performance. - Chicago, III.: Science Research Associates, 2000. - 46 p.*
8. *Рыночные модели оплаты труда /Под общей редакцией Гончарова В.Н. Авторы: Радомский С.И., Гончаров Е.В., Курнос А.И., Задорожный В.П., Долгалева Е.В. - Харьков.: Основа, 2015. - 247 с.*
9. *Василенко В. Практическое руководство «Оплата труда»: Обзор судебной практики по вопросам оплаты труда /В. Василенко //Баланс. - 2008. - С.8-10.*
10. *Кодекс законів про працю України: чинне законодавство зі змінами та доповненнями станом на 2017 рік.: (ОФІЦІЙНИЙ ТЕКСТ). -К.: Паливода А.В., 2017. - 120с. - (Кодекси України).*
11. *Закон України «Про компенсацію громадянам втрати частини доходів у зв'язку з порушенням строків їх виплати». Із змінами і доповненнями, внесеними Законами України від 16 січня 2016 року № 429-IV, від 16 січня 2016 року № 431- IV //ВВР, 2016, №49, ст.422.*
12. *Закон України «Про першочергові заходи щодо запобігання негативним наслідкам фінансової кризи та про внесення змін до деяких законодавчих актів України» // ВВР, 2016, №25, ст.241.*

УДК 332.14

Павлюк Л. І.

Львівський університет бізнесу та права,
аспірант

ПРОБЛЕМИ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ КРИЗЬ ПРИЗМУ ПРІОРИТЕТНИХ НАПРЯМІВ РЕГУЛЯТОРНОЇ ПОЛІТИКИ РОЗВИТКУ ВНУТРІШНЬОГО РИНКУ

Визначено сучасні проблеми і перешкоди функціонування підприємництва Закарпатської області. Охарактеризовано основні тенденції розвитку внутрішнього ринку. Проаналізована динаміка розвитку підприємств різних видів економічної діяльності в регіоні. Окреслено пріоритети регіональної регуляторної політики, зорієнтованої на розвиток внутрішнього ринку.

Ключові слова: підприємництво, підприємство, внутрішній ринок, регуляторна політика, розвиток.

Определенно современные проблемы и препятствия функционирования предпринимательства Закарпатской области. Охарактеризованы основные тенденции развития внутреннего рынка. Проанализированная динамика развития предприятий разных видов экономической деятельности в регионе. Очерченно приоритеты региональной регуляторной политики, сориентированной на развитие внутреннего

рынка.

Ключевые слова: *предпринимательство, предприятие, внутренний рынок, регуляторная политика, развитие.*

Certainly modern problems and obstacles of functioning of enterprise of the Zakarpattia area. Basic progress of internal market trends are described. The analysed dynamics of development of enterprises of different types of economic activity is in a region. Outlined priorities of regional regulator policy, orientated on internal market development.

Keywords: *enterprise, enterprise, internal market, regulator policy, development.*

Постановка проблеми. Регуляторна політика є одним з дієвих інструментів, що можуть застосовуватися органами влади для спрямування розвитку підприємництва у необхідному руслі. Разом з тим, відповідальним структурам у цій сфері слід усвідомлювати ті пріоритетні напрями, за якими будуть вибудовуватися механізми, інструменти та засоби відповідної політики. Фактично це є основою визначення стратегії регулювання, без якої недоцільно та об'єктивно недоречно реалізувати політику, адже її заходи в такому випадку стають розпорошеними і не сконцентрованими на досягненні єдино визнаної мети і її цілей.

З іншої сторони, визнаємо й те, що стратегічні пріоритети мають зосереджуватися на вирішенні магістральних і найбільш складних та комплексних проблем функціонування і розвитку підприємницької діяльності. Це особливо важливо і визначально з огляду на безпосередній вплив на соціально-економічний розвиток та якість життя населення, залежність від великої чисельності внутрішніх і зовнішніх чинників.

Стан дослідження проблеми. Проблемам регулювання розвитку підприємництва на внутрішньому ринку приділено багато уваги у працях вітчизняних і зарубіжних науковців: О. Амоші, З. Герасимчук, В. Геєця, Ю. Гладкого, А. Гранберга, М. Долішнього, В. Куценко, В. Мікловди, В. Точиліна, М. Фащевського, Л. Чернюк, Л. Шевчук, А. Чистобаєва, М. Чумаченка та ін. Проблеми регуляторної політики розвитку підприємницької діяльності вивчали В. Базилевич, З. Варналій, М. Войнаренко, В. Загорський, М. Козоріз, А. Мельник, А. Чухно та ін. Попри значні напрацювання вчених, залишаються не визначеними ще багато проблем, пов'язаних із підприємницькою діяльністю та її регуляторною політикою.

Метою даної статті обрано дослідження проблем підприємницької діяльності Закарпатської області крізь призму пріоритетних напрямів регуляторної політики розвитку внутрішнього ринку.

Виклад основного матеріалу. Найперше слід звернути увагу на головні сучасні проблеми і перешкоди функціонування підприємництва Закарпатської області, на вирішення та усунення яких, на нашу думку, доцільно сфокусувати стратегічні пріоритети регіональної регуляторної політики в цій сфері.

По-перше, це згортання реальних обсягів оптової та роздрібною торгівлі. Зауважимо, що спад обсягу (у порівняльних цінах) оптової торгівлі в цілому розпочався ще у 2012 р., а в умовах політичної, воєнної та соціально-економічної нестабільності 2014-2015 рр. лише підсилювався і доповнився спадом реального роздрібного товарообороту. Зменшення обсягів оптового та роздрібного товарообороту є свідченням звуження місткості ринку області, а це негативна тенденція щодо його розвитку. Крім того, посилювалися й структурні диференціації. Зокрема, для опту – це стрімке падіння частки продажу продовольчих товарів (станом на вересень 2015 р. – 9,5 %, тоді як ще у 2009 р. цей показник становив 34,8 % [1]), а також скорочення частки продажу товарів, виготовлених на території України (для непродовольчих товарів показник зменшився до критично низьких 5,6 %).

Таким чином, можна констатувати й про посилення імпортозалежності товарного ринку регіону в умовах різкого зниження обсягів імпорту. З 2013 р. намітилася тенденція до зниження обсягів імпорту на внутрішній ринок товарів, а з 2014 р. – послуг. Серед головних причин таких тенденцій можна визначити скорочення платоспроможності та ділової активності як населення так і бізнес-середовища під дією нестабільності, гіпердевальвації та посилення макроекономічних і структурних дисбалансів розвитку економіки області.

Звичайно, основним напрямом падіння обсягів імпорту є російський вектор зовнішньоторговельного співробітництва нашої держави, що в значній мірі відобразилося й у Закарпатській області. Проте масштабність дисбалансу попиту та пропозиції внутрішнього ринку об'єктивно призводять до скорочення імпорту з інших ринків, у тому числі з ЄС, навіть за умов запровадження торговельних стимулів у процесі євроінтеграції України.

Ситуація ще більше ускладнилася під час військових дій на Донбасі. Так, обсяги імпорту в Україну товарів у січні – червні 2015 р. скоротилися до аналогічного періоду попереднього року на 38,6 %, а послуг – на 26,0 % [2]. Щодо Закарпатської області, то обсяги імпорту товарів у 2015 р. зменшилися до 1011,7 млн дол. США, що становило лише 58,3 % до показника 2014 р. Обсяги імпорту послуг за цей же період зменшилися до 20,8 млн дол. США, що було на 37,1 % менше, ніж у попередньому році.

Зменшення обсягів імпорту товарів та послуг може розцінюватися як позитивна тенденція щодо послаблення імпортозалежності внутрішнього ринку області. Проте, на практиці скорочення імпорту призвело до звуження внутрішнього ринку та обмеження споживання але не мало позитивного впливу на відновлення внутрішнього виробництва та закріплення на ринку товарів виробництва України та виготовлених безпосередньо на теренах регіону.

Крім того, для внутрішнього ринку Закарпатської області проблема імпортозалежності залишається критично гострою та зростає у сегменті непродовольчих товарів. Для сучасного етапу розвитку підприємництва області характерною є ситуація, коли посилюється вплив чинників, які стимулюють збільшення обсягів імпорту (розширення місткості внутрішнього ринку, розвиток інфраструктури торгово-посередницької та зовнішньоекономічної діяльності, покращення можливостей входження в систему торгівлі нових підприємств), і практично не сформовано бар'єрних та компенсаторних можливостей протидії (зокрема – формування і використання потужностей внутрішньо виробничих підприємств). Вважаємо, що протидія цій тенденції має знайти своє належне та вагоме місце серед стратегічних пріоритетів політики розвитку підприємницької діяльності в регіоні.

Так, за період 2000-2014 рр. частка товарів, виготовлених вітчизняними підприємствами на ринку Закарпатської області зменшилася з 78,8 % до 57,0 % (на 21,8 в.п.) [1, с. 214]. Ситуація особливо критична для ринку непродовольчих товарів, на якому за цей період частка вітчизняних товарів зменшилася до рівня 43,7 % (з 75,5 % у 2000 р.) тобто на 31,8 в. п. Погіршення, хоча й у меншій мірі, спостерігається і для продукції продовольства.

Посилення гостроти проблеми регулювання імпортозалежності внутрішнього ринку області обумовлене й чинником недостатньої дієвості використовуваних для цього механізмів регіональної політики. Головними їх недоліками в інституційному аспекті є недоліки інституційного забезпечення регулювання і стимулювання структурних змін, брак стимулів для створення суб'єктів інфраструктури, несформованість системної сукупності заходів із комплексного впливу на удосконалення виробничого комплексу, витіснення імпорту та заміщення його товарами, виготовленими на території області, недосконалість систем статистичного спостереження та нормативно-методичного забезпечення регіональної регуляторної політики.

В організаційному аспекті необхідне делегування цих повноважень на окремий орган влади та покращення координації діяльності департаментів та служб регіональних і місцевих органів влади, відповідальних за політику в цій сфері, спрямованості регіональної регуляторної політики на розвиток підприємництва, розширення його місткості та зниження рівня монополізації. Економічними недоліками регулювання імпортозалежності є недостатність заходів, орієнтованих на раціональний розподіл внутрішніх і зовнішніх фінансових ресурсів на інвестиційні цілі, впровадження інновацій, якісні перетворення в системі виробництва, незорієнтованість структурної політики на раціональне відтворення суспільного капіталу, співвідношення між нагромадженням і споживанням, слабкість і несистемність стимулів до розвитку виробничого комплексу, для роздрібною мережі і населення для відмови від придбання імпортованих товарів.

Наступною проблемою, вирішення якої, на наш погляд, має стати пріоритетом

регуляторної політики розвитку підприємницької діяльності є погіршення інвестиційного клімату та зменшення обсягу капітальних інвестицій. Так, станом на вересень 2015 р. обсяги капітальних інвестицій у області становили 2,3 млрд грн, що було на 0,2 млрд грн (або на 8 %) менше, ніж станом на кінець 2014 р. Погіршення інвестиційного середовища призвело також до розбалансування міжгосподарських відносин в усіх сферах економіки області. Сільськогосподарські підприємства не стали винятком, що посилює внутрішні дисбаланси розвитку агропромислового комплексу регіону та територіальні диспропорції виробництва і споживання окремих видів сільськогосподарської продукції [3].

Катастрофічно зросла збитковість суб'єктів господарювання, що відобразила втрату платоспроможного попиту на внутрішньому ринку Закарпатської області з боку бізнес-середовища. Зниження інвестиційної активності, спад виробництва у базових видах економічної діяльності та погіршення кон'юнктури внутрішнього ринку області призвели й до подальшого погіршення фінансових результатів суб'єктів господарювання. Так, за січень – вересень 2015 р. фінансовий результат до оподаткування у секторі великих та середніх підприємств регіону становив «мінус» 504,7 млн грн, у т. ч. у промисловості – «мінус» 354,6 млн грн, в оптовій та роздрібній торгівлі – «мінус» 178,2 млн грн, у сфері охорони здоров'я та соціальної допомоги – «мінус» 18,5 млн грн, що є вагомим доказом послаблення фінансово-господарського стану підприємств регіону унаслідок суттєвого дисбалансування ситуації на внутрішньому ринку. Причому чи не найбільше погіршення фінансового результату відбулося саме в сфері роздрібної торгівлі, а також у малому підприємстві [4].

Таким чином, вважаємо, що до пріоритетів політики у сфері розвитку підприємництва Закарпатської області доречно віднести і підвищення економічної активності та збільшення кількості підприємств як суб'єктів формування пропозиції та попиту на внутрішньому ринку.

Не меншої уваги потребує й проблема дестабілізації ситуації у секторі будівництва та на ринку нерухомості. Адже погіршення інвестиційного середовища, а також гостра криза у фінансово-кредитному секторі призвели до критичного зменшення обсягів збудованого та прийнятого в експлуатацію житла, дестабілізувавши ситуацію на внутрішньому ринку некомерційного будівництва. Так, у 2015 р. спостерігалось зменшення обсягів прийнятого в експлуатацію житла у таких адміністративних одиницях Закарпатської області, як м. Ужгород (на 17,8 %), м. Берегово (на 24,2 %), м. Мукачево (на 6,4 %), Великоберезнянський (на 14,2 %), Воловецький (на 12,0 %), Мукачівський (на 17,6 %), Свалявський (на 12,4 %) та Ужгородський (на 0,5 %) райони [3; 4].

На наш погляд, такі тенденції не є сприятливими відносно збалансованого розвитку підприємництва і задоволення зростаючих потреб населення області у нерухомому майні. Більше того, ринок нерухомості пов'язаний і зі стимулюванням розвитку суміжних секторів економіки – банківського, фінансово-кредитного, страхового, інвестиційного тощо. Відтак, вважаємо, що активізація розвитку підприємств будівельної сфери також має зайняти своє місце серед пріоритетів відповідної регіональної регуляторної політики.

Звернімо увагу на те, що в останні роки спостерігалися й зміни в такому сегменті внутрішнього ринку як туризм і рекреація. Це важливо, адже регіон має тут суттєвий потенціал, а в державі відбувається диверсифікація напрямів розвитку туризму і рекреації, перерозподіл сегментів та зміщення акцентів у бік розвитку підприємств туристично-відпочинкових послуг. Закарпатська область володіє сукупністю необхідних та унікальних ресурсів, які формують передумови для ефективного і високоприбуткового розвитку туристичної сфери. Відповідно, в умовах кризи та погіршення параметрів функціонування внутрішнього ринку сектор туризму міг би активно розвиватися, стимулювати економічний прогрес та створювати робочі місця. Водночас це вид економічної діяльності надзвичайно вразливий до будь-яких потрясінь (економічних та політичних криз, війн, військових заворушень, терористичних атак, природних катаклізмів тощо). При цьому він характеризується й ризиками швидкого відновлення після несприятливих обставин.

Натомість, Закарпатську область у 2014 р. відвідало 11,6 тис. туристів, що було на 8,3 тис. осіб менше, ніж у 2013 р. При цьому спадна тенденція щодо кількості туристів, які відвідують область, спостерігається ще з 2008 р., коли відповідний показник становив 76,9 тис.

осіб (у 6,5 рази більше, ніж 2014 р.). Звернімо увагу й на те, що іноземних туристів, які відвідали область у 2014 р., було лише 6 осіб. До прикладу, у 2013 р. таких було 515 осіб. Зменшуються й обсяги внутрішнього туризму. Якщо у 2008 р. із загальної кількості туристів внутрішні туристи склали 53,5 тис. осіб, то у 2014 р. – лише 1,8 тис. осіб, тобто у понад 25 разів менше. Звичайно, що це негативно позначається як на місткості внутрішнього ринку регіону, так і не сприяє реалізації соціально-економічної ролі цього сегменту ринку [5].

Головною особливістю розвитку підприємств у сфері туризму упродовж 2014-2015 рр. є поступова переорієнтація туристичних операторів на внутрішній ринок, а туристів – на організовані та самостійні подорожі в межах країни з використанням залізничного або автомобільного чи автобусного транспорту. Спостерігається істотне скорочення виїзного та міжнародного туризму, обсягів авіаційних пасажирських перевезень. Суттєвою проблемою розвитку внутрішнього туристичного ринку Закарпатської області, на вирішення якої слід зосередити регіональну регуляторну політику, на нашу думку, є низький рівень реалізації його ресурсного потенціалу, що потребує пошуку та запровадження ефективних механізмів збільшення обсягу реалізованих туристичних послуг, зокрема для іноземних громадян.

Погіршення результатів господарювання підприємств негативно позначилося на показниках економічної активності та параметрах зайнятості населення. Так, чисельність економічно активного населення у Закарпатській області у 2014 р. до 2013 р. зменшилася на 2,1 % (з 586,8 тис. осіб до 574,5 тис. осіб), у т. ч. частка економічно активного населення працездатного віку скоротилася на 0,5 в.п. Звернімо увагу, що до 2008 р. чисельність економічно активного населення в регіоні скоротилася на 15,5 тис. осіб (або на 2,6 %).

За цей же період чисельність зайнятого населення у віці 15-70 років зменшилася ще на більшу величину – на 30,8 тис. осіб, у т. ч. за останній рік – на 19,8 тис. осіб. У відсотках до чисельності населення відповідної вікової групи скорочення становило у 2014 р. до 2013 р. 1,8 в.п. Найбільш негативним наслідком зазначеного стало зростання чисельності безробітного населення: у 2014 р. до 2013 р. на 7,5 тис. осіб (на 16,4 %). Очевидно, що ці тенденції негативно позначилися на важливих макроекономічних структурних характеристиках розвитку ринку праці як важливого трудо-ресурсного сегменту внутрішнього ринку.

Зазначені чинники негативно позначилися й на проблемі зростання рівня безробіття населення. Так, якщо у 2010 р. рівень безробіття населення (за методологією МОП) у Закарпатській області становив 8,7 % (у віці 15-70 років) та 9,3 % (серед населення працездатного віку), то у I кв. 2015 р. відповідні показники збільшилися до 9,5 % та 9,9 %, що на 0,8 в.п. та 0,6 в.п. більше. Відбулося збільшення показників і до 2014 р. – на 0,3 в.п. та 0,3 в.п. відповідно [3; 4; 5].

Системний характер зростання безробіття підтверджується випереджаючою динамікою зменшення потреби роботодавців у працівниках. Так, середньооблікова кількість штатних працівників у Закарпатській області у 2014 р. до 2013 р. зменшилася на 4,1 тис. осіб (на 2,2 %). Але, якщо проаналізувати динаміку за 2007-2014 рр., то вона особливо негативна: чисельність штатних працівників, а відповідно і попит роботодавців на робочу силу, скоротилася на 34,4 тис. осіб (на 16,1 %). Це є підтвердженням як погіршення ділової активності на внутрішньому ринку, так і скорочення доходів населення регіону і, відповідно, звуження місткості внутрішнього ринку.

У контексті зазначеного до стратегічних пріоритетів регіональної регуляторної політики забезпечення розвитку підприємницької діяльності області доцільно віднести й послаблення проблеми внутрішньої міграції, зокрема міграційне скорочення населення Донбасу і суміжних територій та приріст у західній Україні. З метою запобігання негативним наслідкам військових дій, проявам збройного насильства та порушенням прав людини значна частина населення АР Крим і м. Севастополя, а також окремих районів Донецької та Луганської областей була змушена залишати місця свого постійного проживання, що призвело до істотної внутрішньої міграції та значної кількості внутрішньо переміщених осіб. Така ситуація загрожує стрімким підвищенням рівня безробіття та бідності населення, тоді як її розв'язання потребує невідкладного визначення способів здійснення регіональної політики зайнятості з метою залучення внутрішньо переміщених осіб до економічної діяльності.

Надмірні обсяги внутрішньої міграції населення не сприяють стабільному функціонуванню підприємництва Закарпатської області. Адже це деформує ринок праці, зменшуючи пропозицію трудових ресурсів на окремих територіях та збільшуючи на інших, призводить до зниження рівня доходу та погіршення якості життя вимушено переміщених осіб, звуження платоспроможного попиту на товари і послуги на місцях вибуття мігрантів та практично не збільшуючи його на територіях – реципієнтах.

Регіональним та місцевим органам влади у контексті стратегічного підходу до розвитку підприємницької діяльності області потрібно звернути увагу на усунення погіршення абсолютних і структурних показників розвитку підприємницького сектору, зокрема МСП. В посткризовий період для економіки Закарпатської області характерною є тенденція до зменшення чисельності підприємств. Так, починаючи з 2011 р., в області зменшується кількість суб'єктів великого бізнесу. Якщо у 2011 р. таких було 8, то у 2014 р. – вже лише 6. Кількість середніх підприємств за 2010-2014 рр. скоротилася на 68 од. (на 20,4 %). Скорочення кількості малих підприємств та фізичних осіб – підприємців в останні роки є характерним для таких видів економічної діяльності як сільське господарство та промисловість, тобто базових галузей економіки, де створюється найбільша додана вартість. В умовах політико-економічної нестабільності в державі тенденції до звуження чисельності малих і середніх підприємств лише активізувалися, що погіршило параметри функціонування сектору МСП як найбільш динамічної субстанції функціонування та розвитку внутрішнього ринку [3].

Хоча, зауважимо, що йдеться про обсяги реалізації продукції у номінальних цінах. Відтак, є підстави до висновку про значно менші обсяги діяльності суб'єктів підприємництва на внутрішньому ринку регіону. Підтвердженням цього є загальний від'ємний фінансовий результат до оподаткування в економіці Закарпатської області (у 2014 р. – «мінус» 2,1 млрд грн), а також збитковість таких важливих секторів бізнесу регіону як промисловість, будівництво, оптова та роздрібна торгівля, транспорт і складське господарство, тимчасове розміщування й організація харчування, операції з нерухомим майном та ін.

Таким чином, є підстави до висновку, що на внутрішньому ринку Закарпатської області посилюється спад ділової активності (зокрема у секторі МСП) та ефективності господарювання суб'єктів бізнесу. Це слід вважати передумовою подальшого погіршення ділового середовища на території регіону.

Загалом, попри активізацію розвитку та підвищення ефективності у секторі МСП Закарпатської області до кризи 2008-2009 рр. на сучасному етапі значно погіршилися кількісні та якісні показники функціонування суб'єктів цього сектору регіональної економіки, що є істотним дисбалансом розвитку внутрішнього ринку регіону. Йдеться про зменшення кількості діючих підприємств та фізичних осіб – підприємців, чисельності зайнятих, частки МСП в обсягах реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг), нижчі за граничні значення індикаторів фінансової стійкості, ліквідності та платоспроможності, від'ємний фінансовий результат до оподаткування та рентабельність, високу частку збиткових суб'єктів господарювання.

Через ускладнення умов фінансово-господарської діяльності внаслідок кризових явищ в регіональній економіці, зменшення реального платоспроможного попиту, монополізації ринків, надмірного оподаткуванням господарської діяльності та відсутності дієвої державної підтримки спостерігаються тенденції до звуження сектору МСП. Його економічний потенціал використовується недостатньо ефективно, а це призводить до погіршення дисбалансів розвитку внутрішнього ринку Закарпатської області.

Вважаємо, що серед пріоритетів регіональної регуляторної політики, зорієнтованої на розвиток внутрішнього ринку області, своє важливе місце має посісти завдання підвищення інноваційної активності та пропозиції на внутрішньому ринку інноваційної продукції. Процеси, які відбувалися у економіці Закарпатської області упродовж останніх років, не характеризувалися високою інноваційною активністю, а в умовах спаду економіки у 2014-2015 рр. ще послабилися. Так, у 2014 р. до 2013 р. частка інноваційно активних промислових підприємств зменшилася на 0,9 в.п., обсяги інноваційних витрат у промисловості – на 39,8 млн грн (на 54,9 %), а обсяги реалізованої інноваційної продукції – на 526,32 млн грн (на 38,6 %). В абсолютному вимірі кількість підприємств Закарпатської області, що займалися інноваціями, у

2014 р. становила лише 16 од., а підприємств, що впроваджували інновації, – 12 од., що свідчить про поступове зниження інноваційної діяльності у кризовий період [3; 4; 5].

Зменшення частки інноваційно активних суб'єктів господарювання у реальному секторі регіональної економіки призвело й до скорочення частки інноваційної продукції у загальному обсязі реалізованої промислової продукції. Якщо у 2010 р. цей показник у Закарпатській області становив 14,4 % та був найвищим в державі, то у 2014 р. показник знизився до 8,4 % або на 6,0 в.п. Ще у 2013 р. область мала високе значення цього показника – 15,5 %. Тобто спад інноваційної активності відбувся саме в поточному часовому періоді.

Таким чином, доводиться констатувати про подальше скорочення інноваційних програм та проектів у реальному секторі та на внутрішньому ринку регіональної економіки, що об'єктивно негативно позначається на конкурентоспроможності продукції (товарів, робіт, послуг) внутрішнього виробництва та обмежує потенціал вирівнювання подвійного структурного дисбалансу внутрішнього ринку – перший стосується низької частки середньо- та високотехнологічної продукції, другий – критичної імпортозалежності з мінімально низькою часткою внутрішнього виробництва такої продукції та послуг.

Формуючи перелік стратегічних пріоритетів регіональної регуляторної політики розвитку внутрішнього ринку Закарпатської області, доцільно врахувати й посилення негативних тенденцій, пов'язаних із тінізацією внутрішнього ринку. Зокрема, істотно збільшилися обсяги контрабанди, часто з нелегальним переміщенням відповідних товарів територією області та сусідніх держав.

Визначені негативні аспекти, дисбаланси та диспропорції розвитку внутрішнього ринку Закарпатської області, що значно активізувалися у 2014-2015 рр. та породили низку критично гострих загроз як економічній, так і соціальній безпеці регіону, потребують усунення шляхом ідентифікації стратегічних пріоритетів регіональної регуляторної політики та реалізації відповідних механізмів, заходів та засобів у їх межах. В цілях забезпечення комплексності, високої ефективності та синергізму регіональної політики її орієнтирами має стати подолання системних вад і головних перешкод розвитку та регулювання підприємництва на сучасному етапі соціально-економічного поступу. З огляду на наявний в останні роки з об'єктивних причин динамізм ситуації у сегменті роздрібної торгівлі, зокрема активний розвиток мереж супер- і гіпермаркетів, багатофункціональних об'єктів сфери торгівлі, послуг, спорту, відпочинку і розваг, які в значній мірі визначають характер і тенденції формування внутрішнього споживчого ринку області, стратегічні орієнтири регіональної регуляторної політики доцільно сфокусувати на регулюванні розвитку роздрібної торгівлі та споживчих послуг як найбільшого сегменту внутрішнього ринку. Дієві механізми регіональної регуляторної політики в цій сфері та їх інструменти доцільно зорієнтувати на вирішення не розрізнених економічних завдань, а реалізацію комплексних і системних стратегічних планів зростання взаємопов'язаних секторів та сфер економіки і суспільства.

Висновки. В умовах дії потужних стримуючих чинників і обмежень, вплив на подолання яких залежить не лише від внутрішніх можливостей, але й в значній мірі визначається зовнішніми чинниками, регіональним органам управління слід шукати перспективні ніші розвитку підприємництва, потенціал яких високий, але не використовується в достатній мірі. Серед пріоритетів регіональної регуляторної політики розвитку внутрішнього ринку Закарпатської області особливу увагу потрібно відвести розвитку галузей реального сектору регіональної економіки. Це передусім сприятиме розвитку внутрішнього виробництва та покращенню купівельних можливостей населення, а також усуненню дисбалансів розвитку внутрішнього ринку області. Вважаємо, що пріоритетами тут повинні стати: розвиток публічно-приватного партнерства за участю внутрішніх інвесторів; укладення дво- та багатосторонніх міжнародних угод з виробництва продукції з урахуванням потенціалу місцевого виробництва, у т. ч. сектору АПК; запровадження програми стимулювання внутрішнього виробництва техніки, фармацевтичної, текстильної продукції, продовольства, у тому числі з капіталізацією внутрішнього ресурсного потенціалу.

Література

1. Інтернет-ресурс Верховної Ради України. – режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/828-2009-n>.
2. Інтернет-ресурс Головного управління статистики у Закарпатській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.uz.ukrstat.gov.ua/statinfo/rinok/index2007.html>.
3. Інтернет-ресурс Державної служби статистики України (режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>).
4. Інтернет-ресурс Львівської міської ради. – Режим доступу (<http://www8.city-adm.lviv.ua/Business/RegulAkty.nsf/19586504c0813b40c2256ced003a54f4>).
5. Інформація про здійснення в області державної регуляторної політики у 2014 році / Офіційний інтернет-ресурс Закарпатської обласної державної адміністрації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.carpathia.gov.ua/ua/publication/print/244.htm>.

ЗМІСТ

DSc, Prof. L. Yankovska,

Lviv University of Business and Law

Dr. hab. Prof. A. Limański,

Department of Management and Organization, School of Management, University of Silesia

Dr. hab. Prof. I. Drabik,

Pedagogical University of Cracow

PATTERNS OF INDIVIDUAL CONSUMER BEHAVIOR ON THE CONTEMPORARY MARKET4

Горбонос Ф. В.,

д.е.н., професор, перший проректор,

ПВНЗ «Львівський університет бізнесу та права»

Павленчик А. О.

к.е.н.,

доцент кафедри економіки, менеджменту та готельно-ресторанного бізнесу,

Львівський державний університет фізичної культури

**ЕФЕКТИВНІСТЬ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ У КОНТЕКСТІ ДЕРЖАВНОГО
МЕНЕДЖМЕНТУ14**

Шевчук Л.Т.,

д.е.н., професор,

проректор з наукової роботи і міжнародних зв'язків

ПВНЗ «Львівський університет бізнесу та права»

**ДОМІНАНТИ ПЕРСПЕКТИВНОГО ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ПРОСТОРУ
МІСТА ЛЬВОВА19**

Мних О.Б.,

д.е.н., професор

Далик В.П.,

к.е.н.

Давидович І.М.

ФІНАНСОВІ І МАРКЕТИНГОВІ ПРОБЛЕМИ ДЕРЖАВНИХ І ПРИВАТНИХ СТРУКТУР

ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ НЕЕФЕКТИВНОЇ ПРОМИСЛОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ24

Ліпич Л.Г.,

д.е.н., професор,

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки,

декан інституту економіки та менеджменту

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ ПІДПРИЄМСТВ 31

Мокій А.,

д.е.н., професор,

проректор, Запорізький інститут економіки та інформаційних технологій

Флейчук М.,

д.е.н., професор,

Львівський торговельно-економічний університет

Дацко О.,

к.е.н., доцент,

Львівська національна академія мистецтв

РЕСУРСИ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ: ІНСТИТУЦІЙНІ РИЗИКИ37

Козоріз М.А.,
д.е.н., професор,
ПВНЗ «Львівський університет бізнесу та права»
СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЯК ЕЛЕМЕНТ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ 43

Завійський О. І.,
аспірант,
ПВНЗ «Львівський університет бізнесу та права»
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ АВТОТРАНСПОРТНИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ УКРАЇНИ 57

Пітюлич М.М.
д.е.н., доцент,
професор кафедри фінансів і банківської справи,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
МЕХАНІЗМ РЕГУЛЮВАННЯ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ ТА ОХОРОНИ ПРИРОДИ НА ГІРСЬКИХ ТЕРИТОРІЯХ КАРПАТСЬКОГО РЕГІОНУ 54

Решетнікова І.Л.,
д.е.н., професор
кафедри маркетингу ДВНЗ «Київський національний економічний університет ім. В. Гетьмана»
Романенко О.О.,
к.е.н., доцент, декан факультету економік і права Київського національного лінгвістичного університету
МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАКУПІВЕЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ 61

Романенко Л.Ф.
д.е.н. професор, Заслужений працівник освіти України.
ДВНЗ «Київський національний університет ім. В. Гетьмана»
РОЗВИТОК ОСВІТНІХ ПОСЛУГ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ В СВІТЛІ ДОКТРИНИ ЕКОНОМІКИ ЗНАНЬ 66

Ситар Л. Й.,
к.е.н., завідувач кафедри демографії, трудових відносин та соціальної політики,
ПВНЗ «Львівський університет бізнесу та права»
ЕКОНОМІКО-СОЦІАЛЬНІ НАСЛІДКИ МОДЕРНІЗАЦІЇ ЯК ОСНОВИ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ ЄС 70

Степанюк Н.А.
к.е.н., доцент,
Рівненський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
Крукевич Н. М.,
викладач кафедри обліку і оподаткування,
ПВНЗ «Львівський університет бізнесу та права»
ТРУДОВА МІГРАЦІЯ В УКРАЇНІ: ПРИЧИНИ, НАСЛІДКИ ТА МЕТОДИ УПРАВЛІННЯ 76

Бочко О. Ю. <i>к.е.н., доцент, доцент кафедри маркетингу і логістики, НУ «Львівська політехніка»</i>	
Карпій О. П. <i>к.е.н., ст. викладач кафедри маркетингу і логістики, НУ «Львівська політехніка»</i>	
СУЧАСНИЙ СТАН ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІДПОВІДНОСТІ ТОВАРІВ ПЕРШОЇ НЕОБХІДНОСТІ МІЖНАРОДНИМ ВИМОГАМ ISO	85
Бренько Б.С. <i>к.і.н., доцент ПВНЗ «Львівський університет бізнесу та права»</i>	
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГАРМОНІЗАЦІЇ МІЖРЕГІОНАЛЬНИХ ВЗАЄМВІДНОСИН В УКРАЇНІ ЯК ЧИННИК СУСПІЛЬНОЇ СТАБІЛЬНОСТІ	90
Войцеховський В.Б., <i>д.е.н., професор, ПВНЗ «Буковинський університет»</i>	
Войцеховська Ю.В. <i>к.е.н., доцент, НУ «Львівська політехніка»</i>	
ОПТИМІЗАЦІЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ВИРОБНИЧИХ СИСТЕМ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ	94
Воробйов В. В. <i>викладач, ПВНЗ «Львівський університет бізнесу та права»</i>	
ДИНАМІКА ЗМІНИ МАЛИХ ПІДПРИЄМСТВА ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ ЗА 2011-2015 Р. ТА ВИЯВЛЕННЯ ОСНОВНИХ ПРОБЛЕМ В РОЗРІЗІ ІСНУЮЧИХ ТА НОВОСТВОРЕНИХ.....	102
Горячка О.О., <i>к.е.н., ПВНЗ «Львівський університет бізнесу та права»</i>	
ІНВЕСТИВАННЯ В БУДІВНИЦТВО ЖИТЛА З МЕТОЮ ОТРИМАННЯ ПРИБУТКУ	108
Клювак О. В. <i>к.е.н., викладач кафедри економіки підприємств та інформаційних технологій, ПВНЗ «Львівський університет бізнесу та права»</i>	
ЛОГІСТИЧНО ЗОРІЄНТОВАНЕ УПРАВЛІННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-ФІНАНСОВИМИ ПОТОКАМИ ПІДПРИЄМСТВА	115
Ю. В. Пинда <i>к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування ПВНЗ “Львівський університет бізнесу та права”</i>	
ІННОВАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ БУДІВЕЛЬНОГО СЕКТОРА КРИЗЬ ПРИЗМУ СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ	121

Кошовий Б.-П.О., <i>к.е.н.,</i> <i>доцент кафедри демографії, економіки праці, соціальної економіки і політики,</i> <i>ПВНЗ «Львівський університет бізнесу та права»</i>	
ІНСТИТУЦІОНАЛЬНІ ЧИННИКИ ПІДВИЩЕННЯ ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ МОЛОДІ УКРАЇНИ.....	129
Петрик І.В., <i>к.е.н., доцент,</i> <i>ПВНЗ «Львівський університет бізнесу та права»</i>	
«АУТСОРСИНГ»: ПОХОДЖЕННЯ ТА ЗНАЧЕННЯ В СВІТОВІЙ ЕКОНОМІЦІ.....	133
Пирожак Є.К. <i>к.е.н.,</i> <i>доцент каф. фінансів, банківської справи і страхування,</i> <i>ПВНЗ «Львівський університет бізнесу та права»</i>	
Скриньковський Р. М., <i>к.е.н.,</i> <i>доцент каф. економіки підприємств та інформаційних технологій,</i> <i>ПВНЗ «Львівський університет бізнесу та права»</i>	
Петриняк А.Я., <i>здобувач ЛРІДУ при Президенту України</i>	
СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ РИНКУ УПАКОВАНИХ МІНЕРАЛЬНИХ ВОД У ЛЬВІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ.....	137
Пинда Р.В., <i>к.е.н.,</i> <i>доцент ПВНЗ «Львівський університет бізнесу та права»</i>	
РЕГІОНАЛЬНІ БУДІВЕЛЬНІ КЛАСТЕРИ В УКРАЇНІ: ПРОГРАМИ РОЗВИТКУ	142
Пирожак Є.К. <i>к.е.н., доцент кафедри фінансів, банківської справи і страхування,</i> <i>ПВНЗ «Львівський університет бізнесу та права»</i>	
Скриньковський Р. М. <i>к.е.н., доцент кафедри економіки підприємств та інформаційних технологій,</i> <i>ПВНЗ «Львівський університет бізнесу та права»</i>	
ЕФЕКТИВНІСТЬ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ ПІДПРИЄМСТВА	148
В. Я. Гуменюк <i>д.е.н., професор,</i> <i>професор кафедри економіки підприємств та інформаційних технологій,</i> <i>ПВНЗ “Львівський університет бізнесу та права”</i>	
ІННОВАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНИХ ПІДПРИЄМСТВ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	152
Зарічна О. В. <i>к.е.н.,</i> <i>доцент кафедри обліку і оподаткування та маркетингу,</i> <i>Мукачівський державний університет</i>	
ОЦІНКА ЕКСПОРТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ КАРПАТСЬКОГО РЕГІОНУ	161

Лібрुक-Ліпкевич С.Я.

к.і.н., старший науковий співробітник,

ПВНЗ «Львівський університет бізнесу та права»

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ОПЛАТИ ПРАЦІ ЗА УМОВ ФІНАНСОВОЇ КРИЗИ В УКРАЇНІ..... 166

Павлюк Л. І.

аспірант,

ПВНЗ “Львівський університет бізнесу та права”

**ПРОБЛЕМИ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ КРИЗЬ ПРИЗМУ ПРІОРИТЕТНИХ НАПРЯМІВ
РЕГУЛЯТОРНОЇ ПОЛІТИКИ РОЗВИТКУ ВНУТРІШНЬОГО РИНКУ 171**

Наукове видання

**НАУКОВІ ЗАПИСКИ
ЛЬВІВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ
БІЗНЕСУ ТА ПРАВА**

Випуск 16

Видається з 2008 року

Свідоцтво про державну реєстрацію: серія КВ, №14346-3317Р

Головний редактор Янковська Л.А.

Редактор Кошовий Б.-П.О.

Підписано до друку 30.11.2016 р.
Формат 60x84 ¹/₈ Папір офсетний. Друк на різнографі.
Умовн. друк арк. 21,39. Наклад 300 прим.

ТзОВ «Галицька Видавнича Спілка»
79005, Львів, вул. Туган-Барановського, 24
тел. (032) 276 37 99
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК №198
Підписано до друку 12.11.2015 р. Формат 60x84/8.

Друк ФОП Король І.В.
м. Львів, вул. Гнатюка, 17
Ел. пошта: lvivprint@ukr.net, Тел. 096-59-88-924
Код ДРФО 2814706601
Витяг з реєстру платників єдиного податку
№1613073402716 від 26.02.2016

Н 34

Наукові записки Львівського університету бізнесу та права: [зб. наук. пр. / гол. ред. Л.А. Янковська]. Вип. 16. – Львів, «Галицька видавнича спілка», 2016. – 184 с.

ISBN 978-617-7363-45-2

У збірнику опубліковано результати наукових досліджень професорсько-викладацького складу та співробітників Львівського університету бізнесу та права, а також інших українських вищих навчальних закладів, в яких висвітлено проблемні аспекти досліджень у галузі економічних наук.

Матеріали становлять інтерес для широкої наукової громадськості, керівників державних виконавчих органів і організацій всіх форм власності, викладачів і студентів вищих навчальних закладів.